

STEFAN ŽEROMSKI

CENUSA

Vol. III

Univers

Stefan
Żeromski

Cenuşa

Vol. III

STEFAN ŻEROMSKI

POPIOŁY

Tom. III

Czytelnik — 1966

**Toate drepturile asupra acestei versiuni
sint rezervate Editurii Univers.**

Stefan
Żeromski

CENUȘA

roman

Vol. III

În românește de
NINA GRIGORESCU

EDIȚIA A DOUA

„Editura UNIVERS

București ● 1985

Divizia generalului Zajaczek, sau așa-zisa legiune nordică, a fost împărțită în trei brigăzi. Prima, sub comanda generalului Fiszer, era formată dintr-un regiment de pedestrași, care venea din divizia a treia, regimentul întâi de cavalerie din Cracovia și o baterie de șase tunuri de câte șase funți. O parte a brigăzii de sub comanda directă a generalului Fiszer a ieșit în februarie în ajutorul generalului Dąbrowski și a luat parte la ofensiva de la Tczew, apoi, în martie, a trecut Vistula și s-a reîntors la divizia ei. Brigada a doua a trecut sub comanda generalului Izydor Krasiński, ex-comandantul întregii cavalerii a nobilimii. Era compusă din regimentul al treilea de pedestrași, un regiment de călărași cracovieni și o baterie din două tunuri de câte patru funți. Brigada a treia era comandată de generalul Wołodkiewicz; în subordinea lui se aflau al patrulea regiment pedestru, al doilea de cavalerie și o baterie din două tunuri de câte patru funți. Întreaga artilerie a diviziei se afla sub oblăduirea comandantului de escadron Chopin.

Krzysztof Cedro rămăsese la unitatea lui. După reorganizare, a nimerit în brigada a doua a generalului Krasiński. Regimentele acestei brigăzi au rămas la Toruń pînă la douăzeci și opt februarie 1807. De acolo, au trecut Vistula și au pornit în marș spre Pokrzywno (Engelsburg) și Niborg (Neidenburg), unde generalul Zajaczek a rămas pînă la 26 mai, luînd sporadic parte la operațiunile militare. În împrejurimile Niborgului se așezaseră batalioane de infanterie și escadroane de cavalerie, ocupînd poziții mai înaintate. La Malga staționa un batalion de infanterie și un detașament de cavalerie cu cincizeci de cai și un tun de Hessen. Dębowiec era

apărat de batalionul al doilea de infanterie și un detașament alcătuit din patruzeci de oameni ; în localitatea Kot se afla un detașament de cavalerie din cincizeci de cai și cu cel de al doilea tun de Hessen ; la Przysów douăzeci de cavaleriști ; la Omulec, zece și, în sfârșit, între Omulec și Orzeł, doisprezece cavaleriști. Avansaturile de cavalerie alcătuiau un lanț de apărare a postului principal și a drumurilor.

Nu apucă bine armata să se încartiruiască prin casele oamenilor, într-un cuvânt să se rostuiască sub un aco-periș, nu apucară soldații să înjghebeze prin șuri și pă-tule stănoage pentru cai, c-au început incursiunile inamice ale cavaleriei ușoare la care răspundeau șarjele poloneze. La începutul lui martie, Krzysztof Cedro a nimerit la Kot. Gajkoś a găsit un adăpost potrivit pentru cal și un pat c-un mindir bunicel într-un cotlon dintr-o casă țărănească. La început, lucrurile au decurs neschimbat : muștru, instrucție, gimnastică. Dar nu trecură nici două săptămîni și veniră zile de neliniște. Noaptea, în zori și pe-nserat, dimineata și la amiază, în sat năvălea călărima vrăjmașă, străbătea ulițele fluierînd și hăulind și dispărea în pîcla înghețată. Lui Gajkoś îi plăcea nespus să-și facă de lucru cu acești năvălitori.

La 25 martie, pe înserate, avu loc un astfel de atac. Pe puțin vreo patru sute de călărași dușmani năvăliră în sat, încercînd să-i dea foc din patru, părți. Locotenent-colonelul Skalski porunci să se sune grabnic „încălecare” și cît ai bate din palme tot efectivul se aruncă asupra dușmanului. Atacul a fost respins cu aceeași iuțeală cu care a-nceput. În penumbra înserării, alături de ceilalți călărași galopa și Krzysztof. Urmărea un călăreț bărbos, pe care-l vedea cu ochii gonind înaintea lui, dar cu toată strădania nu izbuti să-l ajungă din urmă.

Cînd se adună tot efectivul de apărare, comandamentul hotărî o incursiune neîntîrziată asupra dușmanului. S-au cerut voluntari, încunoștiințîndu-i pe ostași că doritorii trebuie să se prezinte la regimentul lui Dąbrowski. Gajkoś și cu Cedro s-au decis să meargă și ei. Comanda a preluat-o Sienkiewicz. Au fost împărțiți pe grupe și au pornit noaptea într-o direcție necunoscută. În depărtare, la poalele unui deal împădurit, au zărit focuri a-

prinse și le-au ocolit, mergînd cîteva verste bune prin rîpe și smîrcuri. Asupra inamicului au căzut pieziș din-spre nord. Detașamentul în care se afla Krzysztof era comandat de rotmistrul Zaborowski. În același detașament al călărașilor cracovieni erau și locotenenții Gontkiewicz, Wychliński, Szymański și Rzeciszewski. Cedro îi cunoștea pe toți încă de la Siewierz. Detașamentul a mers tot drumul în tăcere. Krzysztof era cu totul descumpănit, neînțelegînd nimic din această acțiune militară. A fost teribil de surprins cînd locotenentul Wychliński opri brusc calul, care cabră sub el și, fluturîndu-și paloșul, se aruncă înainte, dînd comanda și răcnind atît de sălbatic, de parcă l-ar fi înhățat de picior un ciine turbat. În aceeași clipă toți ceilalți îl urmară, neștiind ce se întîmplă. Călărașii se avîntară cu lăncile lor de ulani înainte, peste vrăjmașul care dormea în preajma focurilor gata să se stingă. Oamenii zvicneau în sus și încălecau urlînd, afurisind, trăgînd focuri de armă.

Deși luat prin surprindere, dușmanul nu s-a lăsat ușor înfrînt. Detașamentele lui rapide, grupate în pripă, le-au ieșit în întîmpinare din bezna nopții. Caii aprigi și călărașii ca niște umbre negre se izbiră piept la piept și se încinse o luptă cu lănci și sulite, pe întuneric. Se fugăreau unii pe alții printre focuri și cu strigăte se doborau din șei. Deodată, ofițerul Zaleski, comandantul companiei de călărași din Kalisz, sub ochii soldaților, se puse pe fugă și atît de vertiginos, încît Gajkoś își struni calul. Scui pă în urma lui în noapte, o dată și încă o dată, inciudat, apoi a treia oară își scui pă în palmă, apucă sabia și porni să lovească în dreapta și în stînga. Între timp, prinse a se crăpa de ziuă. În penumbra albastră a zorilor de iarnă vijii au și zăngăneau lăncile, tot mai tare răsunau strigătele de luptă, forăitul cailor și tropotul copitelor pe pămîntul înghețat. Călărașii ocupară tabăra inamică, capturară vreo douăzeci de cai, luară prizonieri șapte răniți; patru morți rămaseră pe cîmpul de luptă. Ceilalți, apărîndu-se cu săbiile și trăgînd focuri de armă, întoarseră caii și se făcură nevăzuți dincolo de pădure.

Nu a trecut nici o săptămînă, că divizia a fost iarăși angajată în luptă. Bardzki, comandantul unui escadron

din cavaleria „Kaliszo-sieradz-wieluńska“, ținînd drumul spre Szymanów, primise pe neașteptate ordin de la mareșalul Massena să înainteze în trap întins pînă la Szczytno. Dintr-acolo se auzeau împușcături și bubuitul bătăliei. Escadronul, *en bataille*¹, dădu pîteni cailor și, desfășurîndu-se în coloană, alături de dragonii francezi, atacă dușmanul din flancul stîng. Au luptat toată noaptea, fără pic de răgaz, fără a hrăni caii măcar. Dimineața, pe la șapte, Bardzki a atacat cavaleria inamică pentru a acoperi retragerea de la Szczytno a diviziei franceze. Spre amiază, un detașament vrăjmaș de vreo trei mii de săbii se năpusti asupra călărașilor kaliszieni. Plutoanele zvîcniră odată și escadronul era gata-gata să fie luat din flancuri. Comandantul diviziei a trimis poruncă de retragere și ea s-a executat rapid, cu precizie și, cum se spune — onorabil, la adăpostul pădurii și al cîtorva zeci de pedestrași franțuși. Numeroși ofițeri și soldați s-au remarcat în această bătălie. Caporalul Kwiatkowski, căruia un glonte i-a intrat undeva printre coaste, cu mîna lui și l-a scos, scociorîndu-l cu cuțitul, singur s-a pansat și n-a părăsit cîmpul de luptă. Chiar a doua zi a fost avansat sergent. În mod deosebit s-a evidențiat căpitanul Ostrowski, atît în afensivă cît și la retragerea executată onorabil. Locotenenții Zablocki și Krasuski au fost răniți grav.

Cu o săptămînă mai tîrziu, conform planului elaborat de generalul Fiszer, s-a pornit asaltul asupra taberelor de iarnă ale dușmanului, sub comanda generalilor Fiszer, Krasieński și Męciński. Au luat parte la asalt cavaleriile din Cracovia și Kalisz, Poznań și tunurile Mazuriene. Colonelul Godebski acoperea flancurile călărimii și-l hărțuia pe inamic, ba aruncînd înainte, ba retrăgînd detașamentele de călărași. De cum pornea dușmanul în urmărirea detașamentului ieșit la atac, Godebski, cu pedestrașii lui, încerca să-l împresoare. Căpitani Krzyżewski și Kreczmer s-au strecurat prin păduri pînă aproape de Burdingen, iar cînd cavaleria poloneză l-a atras pe inamic în luptă și apoi, intenționat bătînd în retragere, l-a făcut să înainteze prea mult, cei doi comandanți au

---

¹ În formație de luptă. (Fr.)

ordonat atac la baionetă. Căpitanii de infanterie Dobrogoyski și Tatarowicz deschideau drum lângă Czarny Piec, luptînd la baionetă cu unitățile dușmane care apărau drumurile de acces spre Jedwabna. Au dat dovadă de mult curaj și au asaltat din trei părți deodată. Cedro pentru prima oară l-a văzut pe dușman ziua, pe lumină. Gonea în front cu lancea în cumpănă și a fost printre primii care au intrat pe ulița satului. Locotenent-colonelul Skalski, comandantul unităților venite ca întărire dinspre Kot, îi vedea pe cracovieni cum, galopînd, se avîntau în luptă, iar pușcașii cu armele în cumpănă se aruncau pe sub caii călăreților inamici. Pentru eroism au fost în curînd răsplătiți prin trimiterea lor în companiile de elită pe care le organiza atunci generalul Izydor Krasieński din cavaleria cracoviană și pedestrime. Cedro a primit epoletă roșie cu margine argintie și o soldă sporită cu un groș pe zi, odată cu îndatorirea de a se afla permanent la statul-major al generalului. Pentru cucerirea Jedwabnei au nimerit în escadronul de elită caporalii Gajkoś, Malczewski și Myśliński, iar dintre soldați, în afară de Cedro, Suryń, Modliński, Karpiński, cei doi veri Kuleszyński, Krasuski, Bleszyński, Leśniewski, Grabowski și Stefan Szyńka. Furierului Zwierkowski, pentru vitejia de care a dat dovadă, i s-a făgăduit, pe deasupra, și avansarea cu cel dintîi prilej.

Pînă la 12 mai divizia nu a primit nici un ordin de atac. Acțiunile ei se rezumau la incursiuni și lupte de hărțuială.

La 12 mai s-a răspîndit fulgerător din post în post știrea că garnizoana de la Malga a fost nimicită. Ostașii se repezîră la arme, dar dispoziția era să stea pe loc. În cele din urmă, sosiră vești proaste de la detașamentul generalului Fiszer, care plecase în ajutorul garnizoanei. S-a aflat că moara de la Malga, unde se afla un avanpost cu treizeci de pedestrași, fusese atacată de o ceată întregă de călărași dușmani. Locotenent-colonelul Krukowiecki, comandantul garnizoanei, a pornit în ajutorul alor săi cu un detașament numărînd o sută patruzeci de baionete. Cînd se afla în apropiere de moară, l-a împresurat un detașament inamic cu două mii de săbii. Krukowiecki își închise coloana, o așeză în careu, îi scoase

înainte pe soldații cei mai buni și trecu în apărare. La atacurile repetate ale inamicului și la somația de a se preda, răspundeau cu focuri de armă și lovituri de baionetă. A luptat astfel două ceasuri și jumătate.

Situația era disperată, dar pînă la urmă l-a scos din încurcătură generalul Fiszer, care a atacat cavaleria dușmană și a împrăștiat-o. Detașamentul lui Krukowiecki a avut 25 de morți și 16 răniți grav. La inamic au căzut colonelul, doi ofițeri și aproape o sută de soldați. S-au distins prin bărbăție, dîrzenie și inițiativă căpitanii Gras și Fontana, locotenentul Cybulski, sublocotenentii Braun du Laurans, Jakobowski și Zalewski. Caporalul Werbechowski și cercetașul Mamiński, împresurați de o mulțime de călărași, au smuls trei lănci din mîinile inamicului și s-au apărat cu baionetele cu o dîrzenie demnă de ostași căliți în lupte.

Se răspîndise vestea prin toate unitățile că legiunea a treia, comandată de Gielgud, locțiitorul comandantului titular, rănit în bătălia de la Tczew, s-a distins în mod deosebit în luptele de la Gdańsk, că regimentul întii pedestru înaintează spre mare, spre Kołobrzeg. Ostașii erau roși de invidie și amărăciune. În sfîrșit, la 26 mai, li s-a citit legionarilor comunicatul despre cucerirea Gdańskului și porunca de a porni la ofensivă spre est, către Niemen, pentru a face joncțiune cu Împăratul.

A venit și clipa să se pună în mișcare și legiunea nordică. La 10 iunie și-a așezat cartierul general la Ostradza, a dat piept cu dușmanul la Buda și Wały, sau Wallendorf; a doua zi a pornit la Loken, iar la 18 iunie a ajuns la Dobre Miasto (Gutstadt). În timp ce mărșăluiau între Gutstadt și Oelsec s-a primit de la ministrul de război, șeful statului-major general, ducele de Neufchâtel, un mesaj extraordinar. Era o zi fierbinte. Pe șosea a apărut deodată un ofițer francez, însoțit de un vistavoi, gonind într-un nor de praf în întîmpinarea coloanei. Au mers întîns, fără să ia pe nimeni în seamă, de-a dreptul la generalul diviziei, căruia i-au înmînat un ordin secret.

Secretul însă a fost repede dat în vileag. După cel mult un minut, ofițerii superiori au mers în rîndurile soldaților și le-au citit depeșa despre marca victorie de

la Friedland. Armatele stăteau în tăcere, înmărmurite. Cedro asculta comunicatul ca pe un basm fantastic. I se năzărea că-l aude povestind pe bătrînul ostaş Ojrzyński Mieczyk. Se adevereau toate previziunile pe care acesta le rostise cîndva în graiul lui simplu. Pînă la ultimul cuvînt. Cedro îşi împărtăşi gîndurile lui Gajkoś, care-şi trecu palma peste mustată :

— D-apăi cum ! Soldatul să nu-l înţeleagă pe soldat ! Caporalul să nu-l înţeleagă pe împărat ! Oricare-l înţelege, ca pe sine însuşi. Mîinile noastre îl împing şi-l poartă unde vor ele, şi sufletul lui — e sufletul nostru.

La scurt timp ajunseră pînă la ei şi amănunte legate de mersul luptei. Se vorbea de faptele curajoase ale diviziei a treia de capturare a două tunuri, de eroismul cavaleriei şi dîrzenia pedestrimii, de faptul că locotenent-generalul ¹ a fost iarăşi rănit la Friedland.

Divizia lui Zajaczek a pornit de astă dată în marş forţat la Rastenburg, în urmărirea inamicului şi pentru a face joncţiune cu legiunea a treia. Cavaleria din Cracovia şi cea din Poznań, de curînd organizate, se aflau tot timpul în luptă, în avangardă. Krzysztof Cedro, la sfîrşitul lui iunie se afla la Oleck, la 13 iulie — la Hołynka, lîngă Sopoćkiń, în apropiere de Grodno. Aici, din voinţa împăratului, comandantul rezerviştilor cracovieni, Męciński, a fost numit comandantul regimentului patru de cavalerie în care s-au vărsat şi rezerviştii cracovieni. Pe la 10 iulie li s-a citit armatelor ordinul de zi despre Pacea de la Tilsit. Divizia lui Zajaczek a primit dispoziţie să pornească în marş spre Varşovia, unde a ajuns la 15 august. În aceeaşi zi, generalul a adus la cunoştinţa diviziei că va merge la Kalisz, unde va rămîne în cantonament un timp mai îndelungat.

„Deci a venit pacea şi s-a zis cu eroismul“, îşi spunea tînărul Cedro. Aşadar, trebuia să se încartiruiască, sau mai bine-zis să se așeze la Kalisz ca soldat paşnic, sau ca ofiţer fără ocupaţie. Se şi vedea petrecîndu-şi timpul la joc de cărţi, la biliard sau domino, trîndăvind şi petrecînd la vreun Pescari cu camarazii pe care-i ştia acum cîte parale fac, Nu-i surîdea asemenea viaţă.

---

¹ Comandantul Dąbrowski.

Pentru un astfel de ideal și-a părăsit el părintele ? Pentru o viață - ca asta a călcat în picioare visele și speranțele bătrînului ? Pentru așa ceva a trăit el ziua aceea cumplită din decembrie ? Nu, nu se poate ! Ce-i rămîne de făcut ? Să se înapoieze acasă ? În chip de cavalerist care a mirosit de departe praful de pușcă ? Care a făcut călare o excursie mai lungă prin țară ? Nu, așa ceva nu-i cu putință !

Văzuse războiul de la distanță și dorința arzătoare de a săvîrși acte de eroism, memorabile, își lăsase rădăcini adînci în sufletul lui, așa cum copacul își înfige adînc rădăcinile în pămînt. Să se întoarcă la Trepka, la munca pașnică pe ogor, la iluminatul dăltuitor al civilizației, cioplinind cu răbdare în piatră seacă, cînd dincolo de pădurile din județul apropiat se făurește istoria, se sfărîmă și se sparg tablele de piatră ale legilor scrise, se dărîmă temeliile vechi și se spulberă proiectele noi elaborate cu violenție diabolică de slujbașii vînduți pe care i-a cunoscut cîndva prin anticamerele vieneze ?

De la Varșovia, în zilele acelea zumzăind de oameni ca un stup în care s-a întors la lucru roiul de albine, unde se adunase toată puterea poporului, cum se adună tăria unui om în brațul avîntat să lovească, Cedro porni la Kalisz, abătut, cu sufletul înnegurat.

Noapțile erau calde, liniștite, de vară tîrzie. Coloanele înaintau încet și calm pe drumul mare, din amurg pînă în zori, și escadronul de elită al cavaleriei cracoviene își urma comandantul. Uneori, bătrînul vagmistru Gajkoś venea cu calul lui lîngă tînărul soldat și-i șoptea la ureche :

— Cică ar veni vremea de pace de-acum încolo — și cu asta gata !

— Da, ne-au citit doar comunicatul !

— Și ce-om face, om sta la Kalisz ?

— Ăsta-i ordinul.

— Ce să zic, am luptat mai mult de-o grămadă !

— O da Dumnezeu și-o veni și vremea noastră. Om mai lupta, om mai lupta... Pămîntul nostru acum e cît un cuib de cioeîrlie.

— La dracu ! Să mă duc la Grodno la instrucție ! Păi eu mi-s instruit. Mai bine rînesc după capre la ovrei...

Sau mă-nsor mai bine... las' să-mi smulgă muierea ga-loanele și să mă comande cu făcălețul.

— Mai încet, vagmistrule !

— Cuconașule ! M-am văzut cu un vechi ortac de-al meu la Varșovia.

— Și ?

— Și el a luptat cîndva sub comanda lui Kniaziewicz. Amîndoi am venit de la Neapole, eu mai devreme, deh, de prost, m-am lăsat biruit de dor de țară, dar ăla, al dracului, bărbat tare, cremene, nu alta. Pînă la urmă au ajuns și ei în Silezia. I-a adus Swiderski — coman-dirul.

— Din ce unitate ?

— Din legiunea de la Vistula. Fost-am camarazi — e-he — de cînd ! Încă sub comanda bătrînului. Pe unde n-am umblat ! În toate luptele cu austriecii am fost, și la Hohenlinden, iară cu Sokolnicki am bătut drumurile Elveției¹. Apoi slujba cisalpină. Pîn' la urmă ei au trecut la regele Józef², iar eu am scăpat și-am întins-o acasă.

— Și acum ce-i cu ei ?

— Zicea ortacul meu c-ar aduna iarăși vechea noastră legiune napolitană. Nu știu cărui duce Hieronim³ i-ar fi căzut, cică, dragi flăcăii noștri.

— Care duce Hieronim ?

— Naiba-l știe care o fi ăla ! Zisu-mi-a duce Hieronim, mai mult nu știu. O fi frate cu-mpăratul, ori văr, ori cine știe.

— Și pentru ce, mă rog, i-a îndrăgit așa deodată pe-ai noștri ?

---

¹ După pacea de la Lunéville (1801), legiunea de pe Dunăre, care staționa în valea râului Traun (Austria) a fost trimisă la Strassburg, pe drum însă a primit ordin să meargă prin Elvetia în Toscana unde avea să intre în slujba regatului Etruriei. Kniaziewicz, revoltat, și-a dat demisia, urmîndu-i exemplul mai mulți ofițeri superiori. Legiunea a fost dusă la Florența de către Sokolnicki, străbătînd drumul în condiții grele de iarnă, cu trupele echipate și aprovizionate ca vai de lume.

² Joseph Bonaparte (1768—1844), fratele mai mare al lui Napoleon, regele Neapolelului (1806), apoi al Spaniei (1808—1813).

³ Jérôme Bonaparte (1784—1860), fratele mai mic al lui Napoleon, regele Westfaliei (1807—1813).

— Pentru ce ? Vă spun eu acuși pentru ce. Mi-a povestit ortacul din fir-a-păr, pe de-a rîndul. Așa ți-oi povesti și eu acuși domniei-tale. Cică mergeau ulanii noștri de pe pămîntul Italiei acasă, spre Polonia, și-au ajuns în Silezia strămoșească, la Lignica. Mergeau călare pe șleaul mare, noaptea, prin mai, vo șasute de suflete... După atîta amar de vreme li se făcuse dor de țară... Cic-ar fi prin locurile acelea, zicea ortacul, un munte nalt — de-acolo au zărit pentru întîia oară pămîntul polonez. Să-racu flăcău, tare cremene și tot l-au răzbit lacrimile și i s-au pus nod în gît cînd povestea. Bu-un ! Mergeau ei așa, la pas, pe vreme senină. Noaptea grăbea spre ziuă. În frunte era detașamentul căpitanului Fijalkowski. Fără veste, din cer senin parcă, văzură călărind înspre ei un ofițer cu cin mare însoțit de statul lui major. Din goana calului a intrat în coloană, și-a învîrtit roată ochii cît cepele, încins tot — să ia foc nu altceva. „Cine sînteți voi ? sări cu-ntrebarea. Ce-i cu voi pe-aici ?“

Căpitanul Fijalkowski zise liniștit cătră el : „Uite așa și așa, sîntem călărimea poloneză și venim hăt de la Neapole spre Lignica. Și-atunci 'mnealui, ghinărarul, i se destăinui și-i spuse că-i chiar Lefebvre-Desnouettes în persoană. „Bunul Dumnezeu, zice, v-o fi trimis, se vede, în ajutorul meu. Eu, cică, mă-nfrunt aici, la Kunt, cu dușmanul. M-au lăsat de unul singur cu saxonii și cu bavarezii. Saxonii, ticăloșii, m-a trădat, nu vor să lupte împotriva prusacilor, iar bavarezii, se apără ei, dar singuri nu-i chip s-o scoată la capăt. Iar dușmanul poate dintr-o clipă într-alta să ia Wrocławul, iar la Wrocław e cartierul general al ducelui Hieronim. Ajuțați-mă voi, polonezilor !“ Fijalkowski zise : „Bine ! Să-i batem pe prusaci sîntem gata oricînd !“

Un regiment se și încartiruisse la Lignica, dar grăbi într-acolo un detașament, se sună adunarea : „Pe cai !“ Soldații nu știau ce naiba s-o fi-ntîmplat, arde ori ce să fie, că dușmani parcă n-ar fi prin partea locului. În șapte minute regimentul în păr era pe cai — sta zid, ca o pădure bătrînă de stejar. Pornit-au în trap pe drumul mare pîn' la locul ce se cheamă Jauer și de acolo la răs-pîntia dintre Wrocław și Lignica. Acolo, hop și prusacii — cîtă frunză, cîtă iarbă ! Aveau cinci mii de pedestrași,

unul și unul, douăsprezece tunuri și pe deasupra un escadron de husari de-ai lor, cu uniforme cafenii, și încă unul de bosniaci-lăncieri călare.

Mijea de ziuă. Generalul Lefebvre s-a așezat în rîndul întîi de ulani, alături de el Fortunat Skarżyński și alți ofițeri cunoscuți : Hupet, Szulc ă! tînăr, iar dintre locotenenți : Rybałtowski, Błoński, Dziurkiewicz, Ledochowski ; era și vagmistrul Pruski, ghiuj bătrîn, și ălălalt Skarżyński. Escadroanele poloneze întîi și al treilea au strîns dîrlogii și — la atac ! S-au năpustit asupra prusacului din goana calului, cum știe poleacul, și dă-i și străpunge-l cu lancea. Ghinăralul lor a așezat acolo pe un dîmb douăsprezece tunuri și a început să plouă cu ghiulele peste escadroanele al doilea și al patrulea, care peste cîmp se strecurau din flanc, în spatele lor.

Da nu le-a mers ! Într-o clipă călărima prusacă, dragonii, husarii, bosniacii au fost spulberați ! I-au pisat așa de năprasnic, că proprii lor cai i-au călcat în picioare, pe pedestrași i-au străpuns cu lăncile, au scos din' cuib cele douăsprezece tunuri și le-au tras în spatele frontului, bașca douăsprezece chesoane, patru mii de pedestrași au luat prizonieri și toate bagajele lor. Comandirul prusacilor, unu' Anhalt, sau așa ceva, a întins-o la fugă călare. Cît te-ai șterge la gură, s-a sfîrșit toată bătălia. Pedestrașii au așezat armele în piramidă, călărașii au descălecat și s-au așezat smirna. N-a apucat să se facă ziuă ca lumea că ulanii au și pornit să-ncalece, s-o întindă înapoi la Lignica, să se culce. Și cînd s-au pus frații deodată, toți ca unul, să cînte ca pe la noi ! Uite pentru toate astea i-a îndrăgit Hieronim ăla. Și iarăși or porni să bată drumurile...

— Încotro ?

— După împărat, pe șleahuri mari...

— Bine, bine, dar încotro anume ?

— Păi la luptă. Unde altundeva !

— Gajkoś ! Păi aici...

— Ei, mie îmi pute aici, să-mi fie cu iertare, printre căpitanii, locotenenții, ba chiar și polcovnicii ăștia. Ce mai polcovnici, Doamne iartă-mă !... Un' ,te-ntorci, polcovnici, iar în spatele lor numai țărănoi proști. Am văzut cu ochii mei pe un viteaz dintr-ăsta cum s-a apucat

să tragă de cocoșul de pe țeava puștii, și cu atîta osîrdie, că pînă la urmă l-a smuls cu totul. Comandantul îl întreabă, așa, cu frumosul : că de ce adică, nu trage ? „Păi cum să trag, zice, dacă s-a rupt cocoșul ?“... Și uite că acolo, în toiul luptei, a trebuit să i se vîre în capul lui năîng că nu se cade să tragă cu toată puterea de cocoș, că nu-i nevoie decît să apeși ușurel pe trăgaci și pușca ia foc singură. S-a minunat omul, de-a rămas cu gura căscată. Uite ce armată hoată-i asta !

— Lasă clevețeala, lasă, vagabond bătrîn ce ești !

— Mă duc la bătrînii mei. Ce nevoie am să casc aici de plictiseală ! Acolo, fiecare om de-al nostru are pe puțin o sută de lupte-n cîrcă. Să-l luăm pe Pawlikowski, de-o pildă ! Își face slujba în escadronul trei la Fijalkowski. Singur, diavolul, a capturat cincizeci de pedestrași șvabi și i-a luat prizonieri. Ce s-au mai minunat ortacii, s-au tăvălit pe jos de ris. A vrut generalul Moreau, comandantul, să-l facă pe loc ofițer. „Îndată, zice, să-ți pui epoleți și să-ți prinzi la șold sabie ofițerească !“ Da Pawlikowski a ridicat din umeri și i-a întors-o : „*Ne se lir, ne se crir, ne pe ofisir*“¹. Vezi de-l răsplătește pe unul ca ăsta ! I-au trimis mai apoi în dar o pușcă de soi, încrustată cu argint și cu o scriitură chisnovată, că-i erau printre eroi, adicătelea... Și parcă-i singurul ? Noi toți pe unde n-am fost și cîte n-am văzut, și pe pămînt italianesc, și p-âl franțuzesc, și la nemți, am văzut și munți, și mare, și eroi adevărați și lupte crunte. Și-atunci de ce orice mucos, de nici n-a mirosit praful de pușcă, să-mi comande mie acuși !“

— Așa-i disciplina militară !

— Com sosim la Kalisz, mă duc la șef și-i spun de-a fir-a-păr totul ! Acolo la Kalisz știu că sînt și ei cvar-tiriți. M-au pus să-i învăț pe tinerii cu caș la gură. Pînă una, alta-i învăț eu. De acuma-i pace ! Cică-i escadron de elită ! De rîsul lumii ! Le-aș arăta eu ce-i aia de elită, de-ar intra-n pămînt de rușine. Las' să-i învețe ăl de se pricepe. Eu nu mi-s dascăl. Eu sînt soldat. Eu fără luptă, sînt ca șaua fără cal. Așa, mai știi, Doamne ferește, pot să cad în darul beției sau să mă dedulcesc la muieri...

---

¹ Stilcit în franceză : „Nu știu să citesc, nu știu să scriu, nu pot să fiu ofițer“.

Peste o clipă, urmă cu glas și mai scăzut :

— Cuconașule ! Haidem cu mine ! O să iasă un viteaz pe cinste din domnia-ta. Văzut-am eu cum călărești, cum stai în șa. Se vede că de mic copil ai pus piciorul în scară. O să te strice dădacele astea...

— Nu-mi duce tu grija !

— Când i-am văzut uniforma ortacului meu, și echipamentul, și paloșul... Maică precistă ! O minune !

— Ei ?

— Au uniforme cum am avut și noi în 1807 la Viganò — albastru cu galben. Chivăre albastre, de postav, vătuite. Cu bentită albă. Panașele — uite atîta ! În față o juma de soare cu vultur.

— De care vultur ?

— Naiba să-l știe de care !

— Franțuzesc, că doar nu-i regiment polonez !

— Franțuzesc o fi, c-aud c-or să primească soldă de la împărat cîte zece *su*¹ pe zi. Vultur, zic, iar dedesubt două lănci încrucișate. Iar ortacul meu din escadronul de grenadiri are la șapcă un panaș roșu — para focului. Mondir albastru. Stă ca turnat pe el — Dumnezeu ! Reverele, manșetele, vipuștile și lampasurile de pe pantalonii de paradă — toate galbene. Pe mondir nouă bumbi rotunzi, umflați. Le-au dat acum bumbi ca la husari, altfel decît am avut noi. Pantalonii de gală, lungi pînă la gleznă, peste bocanci, cu două lampasuri galbene, iar de tăvăleală pantaloni cenușii, strînși pe picior, cu un singur lampas, albastru. Iarna, cîcă-și trag pantalonii de fiecare zi peste-ăi de paradă și se îmbumbează într-o parte cu optsprezece năsturași. Pe ploaie, pe noroi, mergi ca într-o șubă. Să vrei și nu te udă. Ofițerii au mantii albastre, rotunde, cu guler alb, iar soldații — albe, largi, fără mîneci. Arunci poala dreaptă peste umărul stîng și te simți ca-ntr-o plapomă. Trei zile și trei nopți poți să stai în ploaie. Grozav de frumoasă uniformă ! Soldatul are eghileți pe umărul stîng, să nu-l încurce la mînuirea lănciei, ofițerul pe umărul drept. Centironul din piele albă, iar paftalele galbene. Cureaua sabiei, alb cu albastru. Ce vi s-ar mai potrivi uniforma de ofițer ! Diago-

---

¹ Sou — monedă franceză în valoare de 5 centime.

nala de paradă-i argintie, cartuşieră peste piept. Ciolta-rele-s albastre, cu capetele ascuţite, ca la husari. Tivitura galbenă, galoanele tot argintii. Pe colţurile din spate în-semnul împărătesc, cu coroană.

— Ei, dar lăncile cum sînt ?

— Lăncile-s scurte. Nu-i prăjină lungă, nu-i sulită de husar, ci armă îndemînică, iute, uşor de apucat, cu dreapta, Fulg ! Cinci coţi să tot aibă ! Dacă un flăcău voinic cu şapcă stă în picioare şi lipeşte lancea cu capătul mînerului de pămînt, lîngă el, vîrfu lănciei nu-i trece de fundul şepcii. Banderolele sînt ca şi la noi — roşu cu alb. Mînerul e lucrat cu meşteşug. La mijloc are o curea albă de piele s-o poţi trece peste braţ. La fiecare scară, de trăgătoare e prins cîte un toc în care să așezi capătul lănciei. Dacă soldatul luptă cu paloşul, aruncă repede în tocul stîng mînerul lănciei. Iar paloşul e ascuţit cu mîner galben de brad, cu teacă din piele albă.... Cuconaşule, ce grozav v-ar prinde uniforma asta de lăncier !

— Degeaba mă ispiteşti !

— Spun adevărul... Ce, n-am văzut eu cu ochii mei ? Cînd încălecaţi zici că v-a înşurubat careva în şa. Singur domnia-ta vezi de cal, ca un simplu ţăran, îl înşeezi, singur îi iei şaua, şi pînă azi nici măcar cîn de sergent n-ai, că nu vrei să te strădui pentru persoana domniei-tale. Sînt pe la noi oameni dintr-ăştia de se lasă la urmă, cînd e vorba de ei. Am văzut eu destui. Se bat pe viaţă şi pe moarte în luptă, trag la dîrvală pînă peste putere şi-şi dau viaţa fără o vorbă. Dumnezeu ştie ce soi de oameni is ăştia ! Am întîlnit destui în legiunile din Italia şi nici pînă azi nu ştiu a spune de unde vin astfel de oameni !

Ei, da mai sînt şi de alt soi. Călăreşte de parc-ar fi un covrigar ovrei. Habar n-are ce-i bine şi ce-i rău în front, da-i căpitan, pentru că, vezi, Doamne, pentru că moşia lui ţine de aceeaşi parohie cu a comandîrului. Iar noi, azvîrliţi printre străini, nu primeam decît galoane de veterani. Şi asta abia după ce-ţi arătai vitejia ostăşască de vechi ostaş polonez — acolo, faţă de cinci neamuri cîte erau adunate la un loc — de-i lăsa pe ai mai bătrîni cu gura căscată şi ţi se ducea buhul, de izbuteai astfel prin eroismul tău să aperi bunul nume şi cinstea

legiunii tale, abia atunci te-nvredniceai de-un galonaș dintr-ăsta. Ofițerii noștri superiori au pornit de la soldat de rînd. Haidem, cuconașule, la ulani cu mine.

— Mai încet, măi !

— Ce-avem de pierdut ! Bani ori aur ne trebuie nouă ? ! Cu bănuțul nostru ostășesc de aramă oriunde-om găsi de cumpărat un sac de ovăz, o mîină de fîn și-un codru de piine. Iar fîntini cîte vrei pe drumuri. Ba uneori i se mai întîmplă soldatului să bea și cîte un ulcior de vin dintră-la de pîn' și-mpărații pregetă să-l dea la masă oaspeților...

— Și unde-ai vrea să mergi, nebunule ?

— Pînă cînd împăratul n-o face rînduială-n lumea toată, noi, cuconașule, n-avem de ce să descălecăm. Unde-i el, acolo și noi. El se hodinește — dorm ostașii lui. De cum încălecă însă, mai putem noi dormi ? Așa spuneau bătrînii. Și nu fitecine, cuconașule ! Cei ce-au căzut în luptă sîngeroasă și care zac pe veci acum pe pămînt străin, făr nume și cruce la căpătii. Nu se poate să nu fie cauză dreaptă ! Doară n-au murit de-a surda pe nisipuri străine ! Am ajuns, vezi bine, pe pămîntul nostru și în pădurile noastre. Am răzbit de la capătul lumii. Pentru că el ne-a dat cuvîntul lui de comandant. Om ocoli pămîntul tot, om face rînduială, și iarăși ne-om înapoia la vatra noastră, dar atunci pentru totdeauna. Așa ziceau bătrînii...

Șoaptele stăruitoare ale bătrînului vagmistru înclinau încet balanța în favoarea lui. Cedro, scîrbit la culme de viața ipocrită de la Viena, unde clipă de clipă te simțeai rănit în demnitatea ta, se lăsă cucerit de lumea visurilor acelea simple de soldat.

La Kalisz, Cedro și cu Gajkoś au cerut transferarea la ulani. În ciuda încercărilor de a-i determina să renunțe și a tuturor greutăților întîmpinate, pînă la urmă, prin octombrie, au nimerit amîndoi în fortăreața Koźle, unde se afla escadronul de ulani, alcătuit din legionari de gardă veche. Erau voinici mustăcioși, arși de soare, oameni de mare curaj, dirzi, în căutare de isprăvi ieșite din comun. Cedro a fost nevoit să treacă prin grea încercare, să înghită destulă batjocură, pentru a fi primit în rîndurile lor. Ghiujii bătrîni nu prea erau bucuroși să ia la

ei tinerii cu caș la gură, mai cu seamă entuziaști „virtuoși“. În schimb lui Gajkoś i-au găsit loc îndată, ba i-au și făgăduit grabnică avansare.

La începutul iernii s-a dat ordin să pornească în marș din Silezia la Osnabrück, unde-și avea cartierul general polcovnicul Jan Konopka, comandantul regimentului. De acolo, au plecat în Westfalia. La Erfurt, companiile, so-site de pretutindeni, au primit același echipament și au petrecut acolo iarna. Acolo s-au adunat ofițeri de toate gradele, din diferite unități, bătrini și tineri, care-și făcuseră înainte slujba la cavalerie, ba chiar și la infanterie. Astfel au venit — Ignacy Ferdynand Stokowski, Jaraczewski, Klicki, Telesfor Kostanecki, Routier, Prus-zak, Prendowski, Wincenty Konopka, Augustyn Przyszyc-howski, Adam Hupet, Vincenty Walewski, Szulc, Kaje-tan Stokowski, Gnatowski, Linkiewicz, Kazimierz Tański, Rybałowski, Skarzyński, Porycki, Fijalkowski, Oyrza-nowski, Trzebuchowski, Górecki, Niezabitowski, Mosz-yński, mai târziu adjutantul regimentului, Leszczyński, Piotr Doliński, prințul Woroniecki, Jagmiński, Kajetan, Woyciechowski, Józef Bogusłowski, Luzignan, Jan Nes-torowicz, Topolczani, Jagielski, Szarski Antoni, Dziurkie-wicz, Karłowicz, Ledochowski, Ulewicz, Ambroży, Bora-kowski, Rostkowski, Wojeiech Dobiecki, Stawiarski, Ko-rytowski și alții. Printre simpli soldați se aflau destui moșieri și șleahțici mărunți. Nimeriseră acolo și cei doi frați Kuleszyński, venind pe urmele lui Gajkoś și Cedro.

În primăvara anului 1808, regimentul reorganizat porni în marș tocmai la Bayonne. A mers prin Gotha, Eisenach, Fulda, Hanau, Metz pe Moselle, Charleville, Paris, Mans, Aleçon, Bordeaux, Dax... După ce au trecut în aprilie peste apele largi ale Garonnei, au lăsat în urmă cîmpiile nisipoase ale Gasconiei și Guyennei, pădurile de stejari-de-plută, de lângă Roquefort și dumbrăvile de castani de lângă Mont de Marsan, au intrat în departamen-tul des Landes cu cîmpiile lui nisipoase, monotone, Infan-terea înainta în bărci și pe plute peste riul Adour ce-și poartă apele de-a stînga vechiului drum spre Tartas și Dax. Cavaleria înainta încet pe șosea. Era un drum arid, fără nici un locșor mai pitoresc care să bucure ochiul.

Krzysztof Cedro, străbătînd călare aceste drumuri lungi de la malurile Niemenului pînă la Garonne, se în-negrise de soare, se lătise în umeri, se împlinise la trup și se maturizase. Pierdut în mulțimea de soldați, aspri, grosolani, se închisese în el și se făcuse tăcut. Tot timpul părea liber de griji, blajin și nepăsător, prins de treburile lui soldățești. De fapt însă, era cum nu se poate mai singur. Mărșăluiau noaptea. Cînd înainte de lăsarea serii se comanda „pe cai !“, cînd escadroanele se așezau temeinic în șa, regimentul se aduna, încolonîndu-se, și pornea la drum, Krzysztof se înviora.

Obosiți de munca de peste zi, cînd își țesălau și pot-coveau caii, își dregeau muniția pentru a se înfățișa în ordine la controlul vagmiștrilor, soldații din escadroane dormeau adînc în șa. Dormeau oamenii, înfășurați în mantalele care îi apărau de răcoarea aerului primăvărat, dormeau și caii în mers. Pe drumurile străjuite de ploi ale „dulcii“ Franțe, regimentul înainta la pas. Întinderile albastre-cenușii se topeau încet-încet în amurgul blînd, încîntător al serii în asfințit. Cobora lin noaptea plină de tihnă, învăluind în întuneric căsuțele îndepărtate, din piatră cenușie, clopotnițele bisericilor, fermele și orășelele, castelele străvechi și pădurile. Pămîntul pierdea parcă pe nesimțite, precum anii vieții petrecuți, precum visul răzlețit de realitate. Numai aerul străveziu, în care abia se stînsese cîntecul ciocîrliei, și strălucirea cîmpiilor verzi mai stau mărturie a toate cîte au fost. Vîntul rece și jilav aducea de pe întinderea cîmpiilor o adiere tulburătoare de violete, ce-l făcea pe Krzysztof să zîmbească și nu-l lăsa să adoarmă adînc. Aleile de ploi nesfîrșite își fremătau frunzișul crud, îngîinînd un inn de veșnică slavă. Freamătul acela îți răscolea sufletul.

Părea că-n noapte răsună larma străvechilor hoarde nomade, că se aude murmurul de rugăciune al goților în drumul lor spre Iberia. Peste cîmpiile prăfoase ale Gasconiei merg spre apus, tot spre apus, spre veșnicul soare-apune. Vin dinspre codrii umezi, întunecați, de pe cîmpii mohorîte, făr' de nume, de peste rîuri făr' de număr, de peste munții Germaniei, într-acolo unde soarele pogoară de pe cer în mare... Merg spre eternul soare...

Al cui bici i-o fi izgonit din birlogurile bungeturilor luate fiarelor cu puterea brațului vînjos? Vreun vrăjmaș mai aprig decît lupul sau bourul i-o fi scos din cuiburile lor? Cine poartă oare în frunte însemnul silniciei barbare și paloșul războinic? S-au ridicat din întunericul pămîntului, cum se ridică valul uriaș din mare, s-au ivit în necuprinsul tăcut ca un nor de lăcuste, și mersul lor zornăitor vădește tinerețe și putere. Străbat nisipuri, rîuri, păduri. Or înghiți roadele semănate de alții pe malurile mărilor calde și albastre, or răpi nevestele și fecioarele altor neamuri neștiute și s-or așeza pe culmile îmbălsămate de chiparoși, mirt și portocali.

„Noi mergem pe drumul lui Carol cel Mare — i se năzărea lui Krzysztof. De la Niemen peste Rin, din olatul german pe pămîntul celtiberilor. Pe drumul împăratului...”

Krzysztof nu-l văzuse niciodată pe împărat, acum însă, în marșurile lor nocturne, i se părea că-l știe de cînd lumea. Ca în cîntecul acela străvechi — uitat de veacuri — era și el bătrîn, bătrîn, ajuns la scapătul vieții, purtînd pe umeri peste două sute de ani. Cîte țări n-a călcat piciorul lui, cîte lovituri n-a apărat cu scutul lui, cîți regi n-a coborît de pe tron... Oare cînd oboseala pune-va capăt faptelor sîngeroase?...

— Niciodată! șoptesc buzele tinere drept răspuns freamătului de frunziș.

— Poate atunci cînd s-or împlini năzuințele popoarelor și li s-o înfăptui vrerea.

Au trecut peste rîuri nenumărate, au străbătut Parisul plin de forfotă și larmă, au ajuns în cîmpiile gascone. Odată cu zorile, vedeau în zare ca niște nori îndepărtați, întîii în picla cerului cenușiu, apoi tot mai limpede.

Norii însă nu se dădeau destrămați de vînt. Rămîneau acolo, pe loc. Fișii aurii se așterneau peste ei, văi întunecate.

Soldații somnoroși își arătau unul altuia depărtările, strigînd că, în sfîrșit, se văd Pirineii. Cedro își înfigea privirea departe în zare și căuta printre munți drumul său.

— Roncevalles ! ¹ șoptea, zîmbind vedeniilor luminoase ale cîntecului rămas să trăiască în timp ce popoarele au pierit odată cu faptele lor. Se întindeau în zare, învăluite în ceață, tulburi, ca și cîntecul închinat lor. Ochiul, lacom, încerca să le deslușească, temător să nu se risipească, să nu se destrame printre nori. De pe munții de sub cer se aude glasul cornului lui Roland :

*Roland la gură duce cornul cu-nfrigurare,
Il potrivește, sună cît poate el de tare,
Înalți sînt munții foarte, chemarea e prelungă,
Pîn-la treizeci de leghe și mai mult stă s-ajungă...
Și contele Roland cu chin și cu amar
Și cu durere multă din cornu-i sună iar
De cel suflat, pe gură singele-i cald pornește
Și de sforțarea mare o tîmplă îi plesnește.
Al cornului glas pînă departe răsună... ²*

Inima lui Krzysztof fremăta. Năzuia spre acte eroice ca ale lui Roland și Tunpin, săvîrșite cu prețul vieții, acte eroice ce îndrăgesc atîta cîntecul veșnic viu și veșnic minunat, încununat de mirtul verde al legendelor, preschimbat de dorul popoarelor în basm nemuritor. Mergea călare, visînd cu ochii deșchiși. Auzea cuvintele demult uitate, înălțîndu-se acum de pe meleaguri neștiute :

*Cătînd pe-al său nepot, în jur cînd s-a uitat,
Văzu alîtea ierburi cu florile-nroșite,
De sînge de baroni francezi toate stropite !
Nu poate să nu plîngă de milă sfișiat e,
Ajunge la doi arbori ; pe trei pietre crăpate,
Cunoaște că Roland în ele a izbit ;
Apoi în iarbă vede pe-al său nepot iubit.
De Carol se-nfioară amar, nu-i de mirare ;
Descalcă, la el ateargă-n graba mare,
Îl ia în a lui brațe, cumplită-i suferința...
Regele-acolo stînd își pierde cunoștința ³.*

---

¹ Roncesvalles.

² *Chanson de Roland (Cîntarea lui Roland)* — fragmente din Cînturile 133 și 134. (Versiune românească de Eugen Tănase, Editura UNIVERS, București, 1974.)

³ Ibidem, Cîntul 205.

Sufletul îi fu potopit de mândrie însoțitoare a planurilor mărețe ce prindeau turbure contur, se îmbulzeau și-i năboiau cugetul. Toate năzuințele de nebiruit, toate elanurile inimii prinseră deodată vlagă sub năvala sentimentului de vitejie, așa cum trupul omului se întărește în aerul montan proaspăt și sănătos.

În primele zile din mai cavaleria legiunii de pe Vistula a ajuns la Bayonne. Împăratul locuia acolo la castelul Marrac, ținându-i lângă el pe suveranii spanioli Carol al IV-lea și Ferdinand al VII-lea. Acolo se concentra armată duium, iar țara era pustie. Îndrăzneții gasconi chiar acolo, în ochii împăratului, aprovizionau armata ca vai de lume. Mai cu seamă stăteau prost cu furajele — în împrejurimi nu era nicăieri iarbă de păscut, nici pe luncile râului Nive și nici pe malurile Adourului.

Cînd detașamentul de ulani, alcătuit dintr-o mie de oameni, a intrat în oraș și s-a așezat pentru timp mai îndelungat, intendinții și-au pierdut capul. Chiar a doua zi de dimineață, escadronul de ulani a fost trimis după furaje pînă dincolo de Saint-Jean de Luz, în regiunile deluroase ale departamentului des Basses Pyrénées. Acolo se așteptau să fi crescut iarba naltă. Soldatul Krzysztof Cedro, care vorbea bine franțuzește, fusese ales și el să facă parte din detașamentul de aprovizionare.

Soldații au pornit la drum, după ce s-au mai spălat cît de cît de praf, fără să fi apucat măcar să vadă orașul. O luaseră pe vechea șosea spre Irun. Pe dreapta se întindeau mereu aceleași dune de nisip, acoperind orizontul, coame și valuri mohorîte, ici-colo numai crescute cu tufe de tamariscă. Ostașii obosiți își aminteau de ienupărul de acasă. Dincolo de Saint-Jean de Luz începeau lanțurile muntoase ce se întindeau pînă la Ustaritz. Pe înserate, detașamentul ajunsese la primul cot înalt al drumului. Dinspre munții apropiați sufla o adiere rece.

În lumina roșie a asfințitului se vedea întregul lanț al Pirineilor înzăpeziti. Înspre sud, se ridica un zid uriaș, despica în două parcă de un trăsnet, cu steiuri mari de piatră atîrnînd în aer peste hăurile prăpastiei. La apus se întindea la nesfîrșit linia Munților Cantabriei, preschimbîndu-se treptat într-o dungă, într-un firicel de

fum pe seninul cerului, într-o nălucire a ochilor-ador-miți, ce se destrăma în cele din urmă, pierind undeva în depărtare. Mai aproape se întindeau coamele din Guipuzcoa, de un albastru-întunecat, acoperite de păduri uriașe de pin maritim.

Înainte, în fața ochilor, pe o coastă stîncoasă se înălțau castelul și zidurile aspre ale cetății Fuenterrabia. Krzysztof nu-și putea lua ochii de la turnul rotund, roșu-închis, al castelului. Neașteptat de înfricoșător arăta turnul acela singuratic de pe creasta muntelui. Krzysztof se opri ca vrăjit, cu ochii la acel martor mut al trecutului, superb și sălbatic în semeția lui. Lumina asfințitului învălădise întreaga cetate ale cărei ziduri fuseseră de atâtea ori stropite cu sînge.

Krzysztof încremenise pe cal. Maiestoașa măreție a munților îl paralizase, trezindu-i în suflet un sentiment copleșitor de uimire și de nesfîrșită admirație.

„Cit de măreț, de tare și de puternic este omul ! își spunea, entuziasmat. Cîte nu a făptuit el pe pămînt ! Cu puterea brațelor sale a luat în a lui stăpînire aceste masive muntoase, de necuprins cu privirea, și le-a ferecat spre a-i fi vatră. Peste prăpăstii nesfîrșite și creste nalte pîn' la cer întinsu-s-a voința lui. Fuenterrabia, tăcuta cetate din sînul munților, era ca un semn pe scutul imens al unei steme — un vultur, lup sau leu... Cîtă măreție ! Cîtă putere de cuprindere ! Celți... Goți... Romani... Mauri.“

În entuziasmul lui sincer Krzysztof își aduse aminte de un nume drag : Viriates ¹ !

Bărbați, femei și copii, locuitori ai orașului Numancia ², șters de pe fața pămîntului, din care n-a mai rămas nimic în afară de nume și glorie veșnică în amin-tirea neamurilor omenști... Marele, înflăcăratul erou

---

¹ Comandantul lusitanilor răsculați împotriva stăpînirii romane. A luptat vitejește împotriva romanilor timp de cîțiva ani ; în timpul tratativelor de pace începute de el a fost ucis din porunca romanilor (anul 14 î.e.n.).

² Numancia — oraș antic din Spania, care s-a apărat eroic în fața năvălitorilor romani. A fost în cele din urmă cucerit de Scipio Africanul și distrus din ordinul lui (133 î.e.n.).

Cidul, Ruy Diaz Campeador¹... Cristobal Columb... Ferdinand Cortez² și teribilul Pizarro³...

Penumbra amurgului pogora încet peste munți. Cedro dădu piteni calului și galopă înainte pe urmele detașamentului. Urcînd în zigzag, ajunse la un alt cot al drumului. Acolo se aciuse un sătuleț cu cîteva zeci de căsute din piatră. Soldații descălecaseră și se pregăteau să aprindă focul, cărînd lemne și bălegar uscat de asin. Krzysztof își duse calul într-un grajd gol, îl legă de stănog, iar singur porni spre marginea satului ca să cerceteze mai cu luare-aminte împrejurimile. Se apropie de stîncile ce făceau hotar cu ogoarele însămințate ale satului și înmărmuri de uimire. Chiar în fața lui cobora un zid oblu, iar de la temelia lui se deschidea larg, pînă departe, oceanul.

Discul roșu al soarelui cobora repede dincolo de linia înaltă a zării. Acolo, departe, la capătul pămîntului, unde nu ajunge ochiul omenesc, e același ocean... O mare albastră, de necuprins, tăiată de brazde cenușii, se întinde în lung și-n lat, din zare-n zare. Culorile, bucuria ochilor, se stingeau repede și, contopindu-se cu valurile, lăsau în urmă doar umbra prevestitoare a nopții. În locul unde apele înghițeau soarele și zarea mai era învăpăiată se proiectau peste apă reflexe reci, tulburi-albăstirii, neprietenoase, de culoarea plumbului. Pe valurile ce se rostogoleau dintr-acolo nu mai jucau umbre și lumini colorate.

Reci, monotone, păreau turnate din metal mort. Repede, tot mai repede se rostogoleau valurile, unul după altul, izbindu-se, încălecîndu-se, contopindu-se la nesfîrșit.

---

¹ Cidul, Diaz Campeador — de fapt Rodrig Ruy Diaz de Bivar, supranumit Cidul (comandantul) Campeador (luptătorul), datorită luptelor purtate vitejește împotriva maurilor. Figură istorică cu aură de erou legendar (1030—1099).

² Ferdinand Cortez (1485—1547), cuceritorul Mexicului; a asigurat pe o lungă perioadă dependența colonială a Mexicului față de Spania, făcîndu-se vestit prin cruzimea cu care i-a supus pe azteci necruțînd vestigiile vechii lor culturi.

³ Francisco Pizarro (1475—1541), conchistador spaniol, a cucerit Peru și a nimicit civilizația străveche a incașilor. A murit asasinat în Peru de către tovarășii săi de luptă.

La gura largă a râului de hotar Bidassoa, apărată de capul Sf. Anna, cu trupul de piatră zimțat, alunecos, iar dinspre Spania de Cap du Figuier, valurile urcau încet pe bancurile joase de nisip, alunecînd alene, mereu, mereu, pînă la zidurile Fuenterrabiei, șesul galben și țăr-murile crestate se topeau încet, pînă piereau de tot din fața ochilor, înghițite de apa mării. Cetatea franceză Hendaye, din partea cealaltă a golfului, apăru deodată chiar la marginea unei mari întinderi de pămînt. Peste macatul verzui al undelor săgetau pe sus pescărușii, țipînd ascuțit. În golfulețele dintre stînci, în ochiurile galbene mărginite de bolovăniș calcaros, în gurile de piatră cu dinți bonți se lăsase o perdea nemișcată de ceață. Nică-ieri nici o pînză care să înveselească peisajul, nici un plescăit nelineștit de vîslă...

De jur împrejur numai stînci vîlcede-cenușii, bîntuite de vremuieli, roase de ani și ape, ciuruite ca niște bu-reți uscați. În trupul lor sterp, în cutle și crăpăturile lor hîde, străluceau la lumina asfîșnîtitului vine albe de mar-mură, cristale de rocă ori sare, umflate ca o plasă de alge marine demult moarte și uscate. În hrubele inac-cesibile, în fisurile, despicăturile și cavernele săpate în piatră, se stingeau sclipirile colorate de pe apă — ultima oglindire vie a scăpătatului de soare — de fapt, o apă moartă, bihilită, duhnitoare. Departe de țăr-mul stîncos se ridicau din apă stane solitare, recifuri zimțate și bolovani stingheri. În amurg ți se năzărea că sînt carapace uria-șe, zgrunțuroase, de broaște țestoase, crocodili adormiți, hoituri de elefanți, hipopotami sau inorogi, claie peste grămadă, cu labele întinse, cu trompele, gîtu-rile și capetele încîlcite ghem. Mai aproape de uscat, pă-rea că înaintau dinspre țăr-m în apă turnuri de castel prăbușite, sumbre ruine de temple, distruse pe timpul năvălirii barbarilor. Avîntate spre mare, se înălțau țăncuri ca niște săgeți ascuțite, colți de stîncă, securi, fe-răstraie, barosuri, armele și uneltele nomazilor de la în-ceputurile istoriei, dălți, cîngi, furci și sulite.

Din adîncul munților craiul-nou își înălța cornul alb-strălucitor, limpede desenat pe cer, revărsînd peste no-ianul măreț al oceanului fără de margini lumina lui pa-lidă, pulberoasă. Încet se stinse ultima lucire a zilei.

Pogora întunericul nopții. Adâncurile nevăzute ale apelor prinseră a vui amenințător. Pe necuprinsul oceanului luna așternu cărare argintie, croind parcă drum drept spre bezna lui tainică, de nepătruns. Gîndul omenească, la fel de tainic și de amăgitor ca și pulberea luminii selenare, porni extaziat de-a lungul acestui drum, pe urmele privirii, pînă în largul mării, pînă la locul singuratic al înfrățirii apelor, și se opri în uimire între neantul cerului și abisul oceanului — cerc în jurul pămîntului. Dedesubt hăul apei, afund de șase verste; deasupra — noapte adîncă.

Lumina lunii își prefiră razele nevolnice, dar mult nesățioase... Și apele se pun în mișcare! Pe suprafața liniștită, tainică așternută peste adîncimi abisale, crește un val uriaș. Se înalță viu talaz din genune. Izbește apa, o ia în pleasna cozii, o biciuiește cu înotătoarele. Botul ascuțit îi rîde în strălucirea fantastică a eternei Selene. Greabănul uriaș se-ndoaie și spinarea se-mbracă în spumă. Smuls din adînc, se-nalță pînă cînd trupul lui alunecos ajunge-n greutate puterea de atracție a razelor nevolnice. Boiul lui uriaș se cutremură; labelle monstruoase și vîslele înotătoarelor într-o clipă se vor întinde înainte și gigantul va sălta, gonind după cornul luminos al lunii.

Și iarăși, însutit mai afund, se despică genunea neagră, de parcă un izvor ar răbufni năvalnic din adîncul mării. Se sfîșie fața apei și crește un nou val. El își nălță umerii docil spre soarele plecat în mările de la apus și al cărui drum spre pămînt se reîntîlnește acum, la venirea craiului-nou, cu drumul lunii. Aceste două mari talazuri marine izbucnesc unul după altul din gura prăpastiei de apă, își deschid matca curgătoare și trag după ele val după val, fără număr. Dune zburătoare și dimburi în goană — talazurile se aleargă de la răsărit la apus după sclipătul spectral al lunii. Din leagănul oceanului se duc în mările vuitoare, larg revărsate la nord și la sud, la est și la vest. Aleargă peste genuni mai repede decît bidivii-n galop, împotriva mișcării pămîntului ce se rotește de la apus la răsărit; își umflă pieptul gîfiiitor, încetinindu-i și frînîndu-i eterna goană. Crestele

înalte, pletele și coamele lor se răspîndesc pe necuprinsul mărilor și oceanul încărunește de spume. E vremea lunii noi, vremea apelor vii.

De două ori pe zi se ridică fluxul și duce apele-nspumate ale mărilor și le aruncă, izbindu-le de țărmuri. Și vine vremea lunii pline, cînd soarele și luna stau la capete opuse și fiecare atrage către sine apele mării. De trei ori mai mare se va ridica valul soarelui față de valul lunii. Două săptămîni ține truda mărilor, pînă cînd se despart drumurile celor doi aștri cerești și luna ajunge în pătrar. Atunci se risipesc valurile în mișcarea lor în direcții diferite și se domolește stihia. Valul înălțat de lună îl molcomește și-l înfrînează puterea soarelui mai mare.

Cînd vin echinoctiile, de primăvară și de toamnă, se pornesc și se umflă talazurile. Își slobozesc mugetele sub sfichiuirea bicelor aceleiași suflări care le-a trezit la viață. Vuind surd, îmbracă stîncile țărmului în spumă albă. Șuierînd, se năpustesc printre stane de piatră, își sfîșie pieptul de colții solitari, cît e noaptea de lungă slefuiesc și taie muchiile bolovanilor de pe fundul golfurilor. Ilrubele stîncioase gem și se îneacă în spumă. Se naso bulboane, vîltori și curente amenințătoare între steiurile de piatră ale munților de sub apă. Potopesc stîncile, își fac loc și răzlesc mai sus, năboind cu puterea lor eternă, perfidă, părăduitoare. Își lărgesc matca apele mării vladnice, ducînd cu ele întunericul, spaima și gemetele spre porturile și gurile fluviilor.

Krzysztof Cedro sta singur în întuneric și nu se putea clinti, vrăjit de stihia apei dezlănțuite. Vedeă de aproape talazurile vii, la care visase cu ochii deschiși, turbate, scăpate din frîu. Vuiau înaintea lui, venind de cine șile unde. Cînd se izbeau de pietrele de sub apă, un tunet bubuia parcă undeva în adîncul lor, în rărunchi. Uite încă un val se vede în întunericul nopții.

Greabănul i se îndoiaie, acoperit de o coamă bogată, ca un leu gata să sară la atac. Valul zboară, superb și înspăimîntător, veșnic tînăr de preaplinul forței. Sare peste crocodili și elefanți, hipopotami și inorogi, peste

cămile și broaște-țestoase și se năpustește asupra țăr-
mului înalt. Urlă sălbatic, potopește clădăria de stînci,
clocotind și învîrtejindu-se. Un spulber alb de nea arun-
că spuma, înalță sus, sus de tot panglici și șfichiuri de
argint, iar peste o clipă sfîrșie prelung și fierbe pe da-
lele zvîntate, povîrnite, în găurile săpate în calcar.

Cu cît mai dens pogora întunericul, cu atît mai sonor
se făcea glasul mării. Din urletul sălbatic, din haosul vu-
itor, din strigătele talazurilor sparte, din plesnete și foș-
nete tot mai sus se înălța un singur glas, un solo înde-
părtat, o prorocire parcă sau o glăsuire despre vremi de-
mult petrecute. Bulboanele apelor înălțau un psalm în
reflexele tulburi-cenușii ale lunii. Chipului mort al lunii,
ce nu și-a arătat și nu-și va arăta vreodată pămîntului
cealaltă jumătate a sa, genunea apei îi vestea despre tru-
da veșnică a valurilor. În cîntul ei, cînt-faptă, îi povestea
cum zi de zi se arată mările toate, cîte sînt, una după alta,
ochilor morți ai Selenei. Cum, supuse, se ridică oceanele
din culcușul lor, cum aleargă și se izbesc de uscatul înalt
și apoi fac cale-ntoarsă și iarăși își trimit apele domolite,
cîrduri molcome, în adînc. Răsuna cîntecul, ecou al fap-
tei împlinite, despre truda mării prin care, veacuri de-a
rîndul, dărîmă pe alocuri stînci, iar aiurea le ridică și
le împodobește; cum unele țarmuri le sfîșie cu gheare
de vultur, iar altele le clădește și le întregește grijulie;
cum uneori innămolește porturi, iar altora le deschide
porți, săpînd cu tîrnăcoapele pămîntul sfîșiat...

Cîntecul răsună mai tare. E glasul vestitor despre tru-
da mărilor și a continentelor.

Ce este pămîntul dară pe care omul și-a întins stă-
pănirea și a pus pecetea puterii sale?

A fost rodit de pîntecul oceanului și într-o bună zi
oceanul l-ar putea înghiți. În ocean s-a creat nisipul lui,
s-a adunat straturi lutul, argila silicoasă și marna, s-au
aglomerat stîncile văroase, s-au așezat unele peste altele
plăcile de granit din Alpi și Pirinei. Oceanul a acoperit
cîndva cu trupul său crestele muntoase cele mai înalte.
La începutul vremurilor a dat viață uscatului așa cum
un părinte dă viață fiului său. L-a aruncat gol soarelui,
lunii și stelelor, nevolnic, l-a lăsat văzduhului în grijă...

PESTE MUNȚI

La sfârșitul lunii mai, după un răgaz de trei săptămîni la Bayonne, regimentul de ulani al lui Konopka porni singur în munți. N-o luă pe șoseaua Irunului, ci pe o cale mai scurtă, spre Aragon, pe vechiul drum al lui Carol cel Mare, prin defileul Roncevalles.

Îndată după Bayonne, regimentul — alcătuit dintr-o mie de oameni, în frunte cu colonelul Konopka și cu comandantii de escadron Kostanecki, Klicki și Routier — o coti la stînga. Mergea la vale spre sud-est între două lanțuri deluroase, prin localitatea numită Macaye spre Jaca. La Jaca rămaseră să înnopteze.

De acolo drumul o cotea brusc la vest și urca spre Saint-Jean Pied-de-Port. A doua zi chiar, prin Valcarlos, urcară spre înălțimile ametoitoare ale Pirineilor. Drumurile erau atît de înguste, abrupte și alunecoase din pricina zăpezii topite, încît erau nevoiți să le străbată cu piciorul, cu caii de dîrlogi.

Se făcuse atît de frig, încît ulanii trăsaseră pe ei toate hainele pe care le aveau. Mondirile de fiecare zi le-au pus peste cele de paradă, peste ele tunicile de pînză și pantalonii în care țesălau caii și-și îmbumbaseră toți cei optsprezece năsturași. Ca să-și apere urechile și gîtul de vîntul tăios și de curentul din munți își trăsaseră peste chivărele de ulani glugile negre de mușama, întorcîndu-le capetele și legîndu-le pe sub bărbie. Peste toate se înfășuraseră strîns în mantii. Ofițerii, din cochetărie, pregetau să-și tragă pe cap glugile lor galbene de mușama și înghețau cumplit. De aceea, deseori erau nevoiți să facă popas și să aprindă focuri.

Soldații mergeau pe marginea prăpăstiilor, ținîndu-și caii mazurieni cît mai aproape de zidul stîncos; animalele se smuceau, tremurînd de frig și de frică. Uneori, întîlneau la cotituri munteni aragonezi, înarmați cu flinte, care trăgeau de departe în soldați și, fără să aștepte să dea luptă deschisă, dispăreau printre stîncile la fel de mohorîte ca și ei. Comandantul Kostanecki, care mergea în avangardă cu escadornul lui, trimitea în urma lor cîteva salve din carabinele mici pe care ofițerii, subofi-

terii și pedestrașii din flancurile unităților le căpătaseră la Bayonne ; și cu asta se încheiau ostilitățile.

Pe oamenii veniți din nord îi interesa mai mult decît aceste episoade războinice însăși împărăția munților. Pe reții oblu scoboritori în prăpăstii, torențele șiroitoare peste pietrele golașe, brazii și coconarii pe clinele mai joase, în sfîrșit, tufișurile necuprinse de rozmarin sălbatic, așternute covor peste văi — tot ce vedeau îi umplea de uimire. Deseori, în văile în care ajungeau, biruind cîte o coamă înaltă, vedeau vulturi zburînd roțiș, atît de iute, că ochiul abia îi putea urmări. De cum ieșiră din defileurile și pasurile adînci, li se dezvălui privirii o țară presărată cu ghebe rotunde de stînci, vălurită, brăzdată de munți, înclinată, păduroasă, coborînd înspre sud pe o întindere de aproape șase mile.

Cedro, pășind pe alături de calul său, clănțănea din dinți de frig și totodată ardea de entuziasm. Numai faptul că trece prin defileul Roncevalles îl făcea fericit. I se părea că în clipele acelea își și cucerește pîteni de cavalier.

Două zile în șir, regimentul de ulani coborî încet și prevăzător pe drumurile de munte. Escadroanele treceau pe alocuri pe lîngă rarele colibe ciobănești. Ușile erau de cele mai multe ori zăvorîte și țarcurile pustii. Au făcut popas abia la Pamplona — cetate luată de o garnizoană franceză din unitatea generalului Lefebvre-Desnouettes, vechi prieten al polonezilor. Ieșind din Pamplona lui Pompei spre sud, în avangarda unui mic corp de armată al generalului Lefebvre, la șase iunie, regimentul de ulani întilni pentru întîia oară o ceată de oameni înarmați. La apropierea călărimii ceata se risipi. Regimentul merse mai departe prin Tafalla, Olite, Caparroso, spre Voltierra, localitate așezată pe Ebru. De acolo, drumul o cotea spre est, spre Tudela, așternîndu-se în valea Ebrului, chiar de-a lungul apei. Abia la Tudela trebuia să fie un pod peste rîu, drumul curmîndu-se pe acest mal.

Acolo regimentul întilni în calea lui un sătuleț pusșit. Trupa era înfometată, caii obosiți ; îndată ce fixară posturile de strajă, soldații se răspîndiră prin sat în căutare de furaje și alimente. Careva descoperi în catedrală niște grîu ascuns în spatele altarului. Soldații turnară

cu dărnicie grăunțe în ieselele goale. În timp ce oamenii își pregăteau la foc bucatele, caii încinși ronțăiau lacom grăunțele. A doua zi, dinspre posturile de observație se auziră împușcături. Oamenii zvîcniră spre cai. Cînd să-i înșeueze însă, văzură că bidiviii nu se pot ridica-n picioare. Prinseră să tragă de ei și doar cîte unii se urneau greoi, dar nu puteau să calce pe vîrfurile copitelor încinse pară. Harnicii alergători își întindeau hidos picioarele din față, iar cele dinapoi le îndoiu pe sub burta ca să-și sprijine pe ele greutatea trupului. Își plecau capul în piept și în cele din urmă se prăbușeau la pămînt.

Cu toate măsurile grabnic luate — frecții, lăsarea singelui, curățirea copitelor, în aceeași zi se prăpădiră vreo două sute de dobitoace. Ceilalți ieșiră din sat tîrîș-grăpiș. Mica armată a lui Lefebvre, care venea din urma avangardei, îi întrecu pe ulani, înaintînd repede pe malul stîng al Ebrului, spre est, ca să ocupe Tudela. Krzysztof fu silit să meargă pe jos și să-și tragă calul de dîrlogi. La început, alcătuiau un grup de vreo cincisprezece ortaci. Cei care mergeau de bine, de rău călare îi întrecură și rămaseră ceilalți care pășeau pe alături de caii lor. Pe la amiază, se porni o ploaie deasă, sîcîitoare, așezată temeinic. Caii își pierdeau vlaga văzînd cu ochii și se clătinau pe picioarele bolnave. Spre seară. Cedro luă seama neliniștit că-i singur pe drum. În preajmă nici un om. Caii unora muriseră, alții zăceau neputincioși, cu picioarele întinse înainte. Își trăgea mai departe pe credinciosul său tovarăș de luptă cu și mai multă băgare de seamă, văzînd în drum leșurile cailor, văduviți de șei și căpestre. Cuprins de deznădejde, căuta să-și crute calul pe cît se putea. Mergea tot mai încet, cu singura grijă în suflet de a nu-și pierde cumva tovarășul. Calul tremura cuprins de friguri, călca numai pe furcuțe, se clătina și necheza surd. Krzysztof își sfîșie cămașa și-i înfășă cu lut jilav copitele. Ziua scăpăta cînd calul se clătina și, vlăguit, se prăbuși în șanțul de lîngă drum. Mușcă pămîntul, suflînd foc pe nări. Zvîcni o dată, de două, de trei ori. Trupul se cutremură și capul superb căzu cu un bufnet surd în pămîntul moale. Se stinse suflarea lui fierbinte...

Călărețul sta la căpățiul lui, adînc îndurerat, cu privirea ațintită la ochii stinși, la rinjetul ciudat, chinuit și parcă ironic.

Această pierdere neașteptată îi înfipse un cuțit în inimă și-l trezi din visurile lui eroice. Tovarășul lui iubit și credincios îl adusese aici de pe pămîntul patriei, îl purtase peste țări fără' de număr, aieveau și prin vise noian, urma să-l ducă la locul gloriei... Acum își rîde de toate cu rîsul amar al morții.

Văzînd că nu-i nici un ortac pe drum, iar noaptea pogoară încet, Krzysztof desfăcu chinga cioltarului, șaua, scoase căpăstrul, pieptarul... Tremura și se clătina simțînd sub palme dogoarea burții umflate a calului și vinele capului pline de sînge. Își aruncă în spinare teltia, cioltarul și dirlogii, luă lancea în mînă și porni înainte la drum. Mergea cu pas grabnic ca să-și ajungă din urmă regimentul. Uitîndu-se roată în jur și nevăzînd țipenie, începu să alerge măsurat devale. Ploaia se întetea. Locul era neschimbat, vălurit de coamele dealurilor spre nord și presărat cu munți înalți la sud, tăiați de valea Ebrului. Krzysztof mestecă în mers bucata de pîine pe care o purta din ajun în cartușieră, alături de coburii pistoalelor. Dar pîinea era puțină și nu-i potoli foamea — nemîncat de dimineată cum era în ziua aceea. Bău apă dintr-un izvor întilnit pe drum și merse înainte cu ochii la împrejurimi.

De pe un dîmb văzu înaintea sa, destul de aproape, panglica unui drum șerpuiind prin valea rîului. Din locul unde se afla, cobora la stînga spre rîu un drumeag vicinal, mai îngust, care tăia pieziș ca o coardă de arc valea adîncă a rîului. Lui Krzysztof i se păru că pe drumul vicinal ar ajunge mult mai repede la șleaul din zare și o coti pe el fără să șovăie. Din fugă scoase amîndouă pistoale din coburi, le vîrî pe după diagonală, lancea o strînse la subsuoară, își ridică mai sus paloșul și alergă netemător înainte. Mantia udă de ploaie îi atîrna greu pe umeri. Valtrapul de pe sa, din blană albă de miel, se udase și el. De pe tivitura lui albastră tăiată în colțuri picura întruna pe după guler apă rece ca gheața, mușcîndu-i grumazul. După ce scoase pistoalele din coburi, ranița îi trăgea umărul drept. Cataramele șei zdrăngă-

neau, pofilul, pieptarul, dîrlogii, trăgătorile și chingile îi scăpau mereu din mîini și se împleticeau printre picioare.

Cedro alergă așa vreo cîteva sute de metri prin cîmpul de măslini, cînd în ultimele raze ale soarelui strecurate prin perdeaua de ploaie i se arată o priveliște neobișnuită. La început, crezu că cineva a ingenuncheat la crucifixul din drum, cu mîinile împreunate a rugăciune. Cînd se apropie însă mai mult, încremeni de groază. Printre copaci erau înfipti în pămînt niște pari smulși dintr-un gard și cu o stinghie bătută transversal sus. De stinghie erau legate mîinile unui cercetaș francez, în uniformă și cu ranița în spinare. Brațele strînse cu un șleau erau petrecute peste stinghie și răsucite la spate, de i se săltaseră umerii sus de tot ; trupul atîrna, cum atîrnă în cămară de cîrlig o căprioară sau un mistreț vînat. Cedro strigă soldatul, care era doar la cîțiva pași de el. Nu primi nici un răspuns.

Încet, se apropie mai mult și abia atunci înțelese totul. Soldatului i se răsuciseră brațele, punîndu-i-se un băț acolo unde erau legate ; umerii îi ieșiseră din tunica crăpată, așa cum ies genunchi din niște pantaloni rupți. Gura o avea astupată cu un căluș din cîrpe, nasul tăiat, urechile smulse, iar pe pieptul dezgolit se vedeau vreo treizeci de răni negre. Măruntaiele scoase atîrnau spre pămînt. Pînă la brîu, trupul era învelit în ceva ce mai fumega încă, deși focul aprins sub picioare se stinsese, udat de ploaie. Cedro îi pipăi umărul gol. Era țeapăn și rece.

Gemu la vederea picioarelor negre, umflate monstruos de la foc, învelite în șomoioage de paie îmbibate cu ulei de măsline. Scoase trupul soldatului de pe stinghie și-l culcă în iarbă. Stînd așa, cu picioarele larg desfăcute, deasupra cadavrului întins pe jos, uitîndu-se la călușul înfipt în gură, de parc-ar fi fost o țigară groasă de foi, la grumazul umflat, la ochii ieșiți din găvane de la cumplitele chinuri îndurate, de parc-ar fi fost două pietricele roșii, la capul fără urechi și la burta despicată cu măruntaiele atîrnînd ca un lanț cu brelocuri, pe Cedro îl înecă un fel de rîs lăuntric, bolnăvicios. Simțea, fără a se gîndi anume, că rîsul lui e totuna cu rînjetul calului căzut pe drumul spre Pamplona. Se cutremura de un rîs bolnav, în timp ce prin cap îi umbra gîndul ne-

bun, tulbure și străin sufletului său, ca un fel de concluzie la tot ce văzuse : „Fir-ar să fie, nu-ntotdeauna suferința-i frumoasă, nu-ntotdeauna, nu-ntotdeauna !“

Ridică lancea pe care o scăpase jos, își aruncă șaua pe umeri, curelele le petrecu în jurul gâtului, ca să nu-l încurce la alergat, și ca un căprior sălbatic o-ntinse la goană. Noaptea cobora grăbită. Ulanul rățăcea pe colclauri, își încorda privirea slabă ca să nu se abată cumva de la drumul bun. Când penumbra făcu loc întunericului, îl înconjurară șoapta, foșnetul și freamătul copacilor, freamătul măslinilor și al platanilor, străin urechii sale. Nu-l mai auzise niciodată-n viața lui... Plescăitul îndepărtat al Ebrului... greierii țîrîiau în bezna nepătrunsă. Zdrăngăni neașteptat rozeta de metal, ca o inimioară, de la pieptarul calului, lovindu-se de fierul zăbalei. Zăngăniră scările, paftalele chingilor și-ntr-o clipă părul i se ridică măciucă în cap. Vin ! Îl ajung din urmă !... Inima bātu nebună... Vreo ceată de țărani s-o fi furișind pe sub garduri. Cu buzele strînse, cu ochii mînioși privind printre pleoape, înarmați cu bîte. Măcar de i-ar vedea ! De și-ar putea vedea dușmanii ! Să-și dea seama cîți sînt. Să se apere, fir-ar să fie ! Să lupte ! Să nu moară batjocorit de o bandă de ticăloși, de fiare turbate, năpustite asupra unui singur om... Să nu moară încet, cu brațele răsucite și picioarele arse la foc mocnit !

Fără să-și dea seama, se strecura pe vîrfuri pe cărările acelea străine, tot mai încet, mai încet, de parcă ar fi avut picioarele arse. I se părea că ochii i-au și ieșit din găvane și măruntaiele îi atîrnă din burta despîcată. „Lașule ! Fricosule !“ își spunea în șoaptă, grăbind pasul. O clipă dojana șoptită îl îmbărbătă, dar îndată o perdea se dădu parcă deoparte și i se arătă iarăși ochilor trupul carbonizat al cercetașului și un sentiment apăsător de dezgust îi copleși sufletul. Krzysztof se tupila neauzit, cu pas de vulpe, de hienă... Ochii încordați străpungeau ploaia și bezna nopții. Cînd și cînd, vedea năluci de foc, aprinse de descăpărarea unui fulger parcă, apoi iarăși numai umbre negre, descărnate, dreptunghiulare. Își auzea uneori proprii pași, amplificați de ecou, și avea impresia că-l și urmărește banda ticăloasă. Strigătul de groază îi clocotea în gîtlej, dar îl stăpînea printr-un efort

de voință. Se oprea și asculta cu luare-aminte, cu degetul pe trăgaciul pistolului.

În jur tăcere netulburată.

Drumeagul pietros pe care mergea, mâncat de ploi, era mărginit de ziduri joase clădite din bolovani. Ele îl ajutau să nu se abată din calea cea bună. Se cățara la răstimpuri pe zid, ba în dreapta, ba în stînga. Apa se rostogolea pe alături peste pietre și praguri, și după vuietul ei înțelese că urcă la deal. Scăldat de sudoare, obosit de greutatea șei, abia-și mai trăgea sufletul. Se opri pe un dîmb. După tăișul vîntului își dădu seama că se află chiar pe coama dealului. Mai făcu doi-trei pași și văzu înainte, la mică depărtare, lumina unor focuri. Dîbui cu mîinile, pe întuneric, un bolovan și se așeză pe el, muncit de întrebarea cine o fi aprins acolo ruguri. Dușmanul sau ai lui ? Se auzea lătrat de cîine. Nici francezii, nici polonezii nu au cîini cu ei. Undeva departe, necheză un cal. Al cui să fie ? Apoi iarăși tăcere. O sparseră după un răstimp niște sunete melodioase, ca de orgă, și tăcerea se înstăpîni din nou. Își mai trăsese sufletul. Cu pași neauziți de nălucă a nopții, porni spre lumini. Coborînd încet, auzi, de undeva, din partea opusă, strigătul unei santinele : „*Qui vive ?*“¹

Înima începu să-i bată nebunește. Din locul unde se afla, drumul se desfăcea în mai multe ramuri, coborînd în trepte mari de piatră. La o cotitură, văzu un foc uriaș, aproape de tot. Înarmuri. Nu mai era în stare să facă un pas. Nu era o fereastră de lumină, nici ușă larg deschisă, ci o gură pătrată de cuptor, căscată-n noapte, ducînd undeva în vilvoare.

Răsunară glasuri omenești.

Ciuli urechile și spre marea lui bucurie desluși cuvinte franțuzești, strigăte, certuri, cîntece ostășești glumețe, îngîinate încetișor... Alergă într-acolo, sărind peste butuci uzi de viță-de-vie, peste ziduri de piatră, prăbușindu-se în șanțurile pline cu apă. În scurt timp, o santinelă îi puse țeava carabinei în piept. Franțuzul abia reuși să îngaiame întrebarea obișnuită, într-atîta se speriasc cînd din întuneric se prăvălise peste el șaua care acoperea cu totul capul ulanului. Iar acesta, la rîndul

---

¹ Cine vine. (Fr.)

lui, cu greu izbuti să îngăime *le mot d'ordre*, de vlăguit ce era. Francezii îl cercetară cu de-amănuntul la lumina felinarului, apoi îl lăsară, learcă cum era, la foc, cu șaua și lancea lui. O îngăduise blajinul caporal chemat să-i hotărăscă soarta.

Krzysztof cobori în fugă niște trepte și se trezi în pragul naosului adânc al unei biserici. Vreo zece-cincisprezece ruguri ardeau pe sub bolta mare și în spațiile laterale, despărțite de naos prin coloane. Pe altar ardeau lumînări. Lumînări aprinse erau, de fapt, prin toate colțurile, sus în amvon, la galeria corului și în pridvor. Vreo două mii de soldați își așezaseră acolo bivuacul, făcând să răsunе bolțile de cîntece și strigăte. Unii sforăiau întinși pe covoarele bisericii, pe sub cor, printre coloane și altare, ba chiar sus pe altare. Alții frigeau la foc hălci de carne, porci, curcani, cocoși, alții tăiau și jumuleau orătânii. Cedro se simți cuprins de o nespusă bucurie. Nu-l mai amenința nici un atac tîlhăresc de după colț și nici o moarte îngrozitoare precum cea a cercetașului francez, nu mai era împresurat de cîmpuri întunecate, nu-i mai picura pe după guler apă de gheață. Focuri, lumină, lespezi de piatră uscate! Glasuri omenești!

În jur oameni veseli, puternici, sănătoși!

În primul moment nu-și putu da seama ce se petrece acolo, cu ce se îndeletnicesc camarazii voioși. Căutînd din ochi, descoperi un loc liber lîngă peretele lateral, îl ocupă cu de la sine putere și cu desfătare își întinse picioarele amortite. Într-o clipă, în jurul lui se făcu o băltoacă de la apa scursă din mantaua și șaua ude. Fumul focurilor umplea bolta bisericii și năvălea pe ușă afară. Prin vitraliile sparte răzbea ploaia. De afară venea pe jos frig și umezeală.

Prin norii de fum, luminat de focul cîtorva zeci de lumînări înfipite în balustrada amvonului, se dezvăluia cînd și cînd privirii un grenadir francez, care își trăsese peste uniformă un stihar și pe gît o etolă, și rostea o predică pe cele mai necuviincioase teme, despre păcatele cele mai scîrbavnice pe care închipuirea unui holtei le poate înghesui în cadrul strîmt al unor glume. Își ilustra predica în chipul cel mai hazliu, în timp ce jumulea un cocoș și cu gestul unui preot presăra din amvon peste ascultători penele smulse. Toate acestea le însoțea cara-

ghios cu cîte un cu-cu-ri-gu, după care începea să cot-codăcească aidoma unui cîrd de găini speriate. Cedro rîdea în hohote, dar era un rîs mecanic, mort, de undeva din rărunchi, căci, de fapt, îi era silă de tot ce auzea. În jurul lui soldații spărgeau confesionalele, fărîmau scaunele sculptate și băncile, catafalcurile, scările, treptele, sfeșnicele, parapetul pridvorului și vasele din lemn, care de vechi ce erau își pierduseră utilitatea și ajunseseră un fel de simboluri ale veșniciei. Toate erau puse pe foc, laolaltă cu prapurele și cărțile sfinte cu coperti seculare, cu icoanele înnegrite de vreme cu rame groase, și flăcările le mistuiau tot mai lacom. Krzysztof privea cu ochi grei la petele albe de pe pereți rămase în locul icoanelor, unde unduiau în curent fire subțiri de paianjen... Se zgribulea trist și căska. În mijlocul pardoselei de marmură se întindeau băltoace de sînge de la purceii, vițeii, cocoșii și curcanii sacrificați. Adevărate vîrtejuri de pene și puf luau în picioare soldații care se foiau de colo-colo. Răsunau vorbe mai cu seamă franțuzești, deși, cînd și cînd se mai auzea și cîte un cuvînt nemțesc, polonez, spaniol ba chiar olandez.

„Olandezi în Spania în chip de cuceritori!“ se gîndi Cedro, căscînd toropit de oboseală.

În clipa aceea răsună clinchetul clopoțelului de la ușa sacristiei — atît de familiar urechii unui catolic — care anunță de obicei aducerea la altar a sfintelor daruri pentru oficierea liturghiei. Toți întoarseră capul într-acolo. Într-adevăr, trecură pragul ușii cîțiva soldați travestiți. În față veneau, chipurile, ministranții, în stole albe și cu pelerini scurte, roșii. Toți, cu un aer recules și cu ochii plecați, duceau în mîini cîte o butelie mare, prăfuită. Puseră în șir buteliile pe altar, apoi își lipiră palmele și coborîră repede treptele altarului. În urma lor își făcu apariția un zdrahon de pedestraș, cu mustăți uriașe, cit o coadă de vulpe, cu o mantie strălucitoare și tichie pe cap, după el un altul cu sfită, un al treilea cu un stihar a cărui poală o ridica cu un gest feminin, *incroyable* — cum se spunea pe vremea revoluției franceze. Fiecare ducea în brațe cîte o damigeană uriașă cu vin.

Mulțimea de soldați urla și bătea din palme, entuziasmată. Cei trei „preoți“, strîmbîndu-se caraghios, așezară

damigenele pe altar. Cîțiva rostogoliră un polobocel cu vin și-l aburcară tot pe altar, sus, peste tabernacol. Pe-destrașul în mantie luă cădelnița din mîna camaradului și începu, spre marea mirare a tuturor, să danseze necuviincios și să officieze un fel de liturghie monstruoasă. Cînd, săltînd, își aruncă înainte picioarele, mantia se desfăcu și văzură cu toții că omul nu avea pe el decît tunică de uniformă — pantalonii îi întinsese pe undeva lîngă foc la uscat. În timpul acestor profanări, ministranții închipuiți traseră spre altar un moșneag în cămașă de noapte și pantaloni scurți. Soldatul cu mantia îl împinse pe treptele altarului și-l prezentă asistenței drept parohul bisericii.

— Spaniol, striga, prostindu-se, dar e preotul parohiei ! S-ar părea că nu-i cine știe ce de capul lui, uite însă că-i stăpînul acestei pivnițe cu vinațuri. Cinstiți-l, barbarilor, după cuviință ! N-a băut nici o picătură pe furate ! N-a vrut, ce-i drept, sfinția-sa de bună voie să ne arate comoara păstrată de ani și ani, așa c-am fost siliți să-l învățăm cum trebuie să se poarte. Acum e politicos ca un franțuz get-beget. Uite-n polobocul acela e malagă veche de cincizeci de ani...

Un urlet de entuziasm cutremură biserica. Cedro se bucura odată cu ceilalți camarazi uzi și rebegiți, deși nu le împărtășea sentimentele. Ceremonialul ducerii buteliilor dintr-o parte în alta a altarului îl amuză însă cu adevărat. Chiar dacă soldații și-ar fi făcut de cap și mai rău, în ciuda glasului inimii, ar fi găsit că au haz, că merită toată atenția și mai ales că purtarea lor e-ndreptățită. Era atît de însetat, încît ar fi dat cîțiva ani din viață pentru una din buteliile acelea prăfuite. Obosit mort, după un drum atît de lung și plin de emoții, trudit, ca un cal de samar, ale cărui efort și canon, ba poate chiar și senzațiile le-a încercat pe propria-i piele, se simțea acolo, pe marmora bisericii, rebegit și de toate dezgustat. Umezeala îl pătrundea pînă la os.

Își plimba privirea obosită peste dalele de pe jos. Sta tolănit lîngă o lespede lungă cît un stat de om. Pe ea era săpată imaginea unui cavaler în zale, cu un paloș în inimă. Fața cu nasul turtit, zaua și călcîiele erau de mult tocite de tălpile credincioșilor, preschimbate în pulbere

dușă cine știe unde de nenumăratele picioare care veacuri de-a rîndul l-au tot călcat pe mîndrul cavaler. N-a mai rămas din el decît o urmă palidă, o rămășiță, mărturisitoare că tot ce-i pămîntesc e trecător. Mai departe erau lespezi funerare, a căror scriitură, ca și înșiși răposatii întru Domnul, se pierduseră în eternitate. Lîngă inscripții, de o parte și de alta, se aflau niște belciuge mari de fier de care să poți ridica lespedea mormîntului. De sub ele venea frigul acela pătrunzător, sepulcral.

Krzysztof simți că nu mai poate să-ndure. Își așază pe jos șaua și lancea, atîrnă lîngă altar mantia și căpăstrul și se amestecă în mulțime. Trecea anevoie printre focuri. Peste tot, pe mantii soldățești întinse pe jos, pe covoare, pe sfite, pe învelitoarea de postav de pe catafalcul mare erau tolăniți oameni. La altar se făcuse o mare îmbulzeală de soldați care se „împărtaşeau“ cu vin. Ostașul cu mantia împărțea sfînta băutură. Krzysztof se oprise mai departe, lîngă un foc, să se mai încălzească și să se ușuce, și de acolo privea în jur. Îl ispitea grozav sfîrșitul îmbietor al purcelului ce se frigea înfipt într-o baionetă. Îl era rușine să ceară o bucatică de carne, deși foamea îi rodea mațele. Soldații din jurul focului se uită răchondoriș la el. Începură să șușotească nemulțumiți între ei și se traseră lîngă foc așa ca el să nu poată veni mai aproape. Krzysztof le aruncă o privire trufașă și se îndepărtă cu capul sus, cu mațele ghiorțîind.

Deodată, se auzi orga la care cineva începu să zdrăngăne un vals săltăreț. Într-un colț, lateral, soldații închipuiră un fel de salon de dans. Se-nvîrteau și săltau ne-bunește. Se remarca mai cu seamă un grenadir. Se rotea, ținînd delicat și grațios în brațe un purcel rotofei; se prefăcea a conduce în vîrtej amețitor de vals o tînără și mlădioasă parteneră. Cu mîna dreaptă răsucea coada purcelului și-l ciupea, animalul guița pătrunzător, iar dansatorul îl potolea cu șoapte drăgăstoase, pătimașe. Soldații nechezau de rîs.

Strecurîndu-se prin mulțime spre altar, Krzysztof dădu într-un ungher peste bătrînul preot. Stînd într-un colț întunecat între lespezile funerare se tot trăgea încetișor într-o anumită direcție, probabil în nădejdea de a o șterge pe furîș în clipa cînd pe soldați îi va răzbi băutura. Ulanul flămînd se apropie de preot și-l întrebă

apăsât dacă vorbește franțuzește. Bătrînul clătină evaziv din cap, cu o mină îndurerată și vicleană totodată. Krzysztof își dădu seama însă, după expresia feței, că a fost înțeles. Atunci, rostind clar cuvintele, îi porunci să-i aducă ceva de mîncare, întrucît e mort de foame. Omul își holbă ochii la el și începu să se bată cu pumnii în piept, să se jure pe toți sfinții și, aproape plîngînd, să-i spună și să-i arate prin gesturi că nu mai are chiar nimic, că uite, glorioasa armată imperială mănîncă aici porcii, vițelii, găinile și curcanii lui, și-i bea aici — indignat și cu un zîmbet amenințător, își întoarse capul spre altar — vinul. Cedro era atît de flămînd, de obosit și de vlăguit, încît nu se gîndea decît cum să-l constrîngă pe bătrîn să-i dea și lui măcar ceva de-mbucat.

Îl apucă de guler și-l împinse în mulțime. Preotul păsea înainte, cu capul vîrît adînc între umeri, apărîndu-se parcă de lovituri. Ajunseră amîndoi pînă la sacristie. Acolo totul era răvășit, sertarele dulapurilor golite și aruncate pe jos, dulăpiorul cu vasele sfinte era spart, rafturile fărîmate, iar de vase nici urmă. Pe jos zăceau mantii, stole, șervete. Krzysztof zări o învelitoare mare de altar, din catifea, și se grăbi să și-o pună pe umeri, cu gîndul s-o folosească în chip de pătură. Apoi se uită după preot. Îl văzu la perete, cu obrazul îngropat în palme, hohotind de plîns. Între bretelele de modă veche, sub pantalonii scurți, pîntecele rotund tresălta mărunt. Tot trupul i se zgîlția și tremura.

O clipă lui Krzysztof i se făcu milă de bătrîn. Se apropie de el și-l atinse pe umăr. Clătină din cap... apoi îl sărută pe umăr și-i spuse încet la ureche :

— Sfinte părinte, dă-mi ceva să-nfulec, că-s mort de foame.

Preotul ridică la el ochii plîși și bătu din palme a disperare, arătîndu-i prăpădul din jur și toate bunurile bisericești făcute praf. Stăteau aplecați unul spre altul și Cedro tocmai se pregătea să-i explice bătrînului canonic, cu delicatețe și înțelegere, că l-o fi pedepsit Domnul pentru necumpătarea lui, pentru prea marea lui dragoste de vin și carne de vițel, punîndu-l să vadă cu ochii lui cum soldații cădelnițează profanator în fața polobocului cu malaga păstrată cu atîta grijă, dar preotul se lăsă în jos și începu să adune stolele și stiharele, să le împātu-

rească și să le așeze în sertare, grăbit și cucernic. Krzysztof îl lăasă în pace. Arunca și el priviri cercetătoare prin unghere să vadă de nu zace pe undeva vreun obiect de cult, azvirlit profanator de ostași, sau poate ceva bun de mâncat. Dar, neașteptat, auzi zăngănitul unei clanțe, undeva în colțul cel mai întunecat al sacristiei. Se întoarse și se aruncă într-acolo, dar nu văzu decît spatele și călcîiele preotului. Ușa se trînti și cheia se răsuci în broască, pe dinafară. Cedro, infuriat, se repezi după bătrîn, dar apăsînd clanța se încredință că ușa e încuiată, cum bănuise.

Era limpede că preotul dăduse bir cu fugiții.

Nu-i rămînea altceva de făcut decît să se întoarcă la altar și să caute pe acolo ceva comestibil. Se așeză și el la rînd în fața altarului. Soldații băuți tot mai veneau unul după altul să îngenuncheze pe treptele altarului și să mai capete o cupă de malaga sau de alicante andaluz, din mîinile soldatului în mantie. Krzysztof se apropie de ceilalți ostași cu gîndul să îngenuncheze și el la rînd și să-și primească porția. Aproape că i se făcea rău de foame și mai cu seamă de sete. Dintr-o dată simți însă un nesfîrșit dezgust. Mîndria îl făcu să iasă din rînd. Porni spre locul lui, înjurînd tare de mama focului. Se înfășură în învelitoarea de catifea cu atîta năduf de parcă urma să-și pună capul sub cuțitul ghilotinei, trase peste el mantia lui albă de ulan, udă, și-și așeză șaua sub cap. Avea lancea și curelele șei sub braț, pistoalele la brîu. Își scoase boneta și și-o puse peste șa, ca măcar sub cap să aibă un locșor uscat. Flămînd ca un cîine vagabond, închise ochii și-și vîrî capul sub oblînc, ca să adoarmă și să nu mai știe de nimic.

„SIEMPRE EROICA“

Aproape șase săptămîni Cedro le petrecu în șa, cu lancea în mînă, cu pintenii în coasta bidiviului. Avea acum un cal iberic, iute ca vîntul. Îl primise încă la Tudela, unde venise pe jos cu șaua în brațe. De cînd regi-

mentul de cavalerie trecuse pe malul drept al Ebrului, în valea lui veselă, după peisajul dominat de munții goi, n-a mai avut nici o clipă de răgaz. Luase parte la șarjele rapide ale regimentului întâi de ulani de lângă Mallen și la paisprezece iunie la Alagon, pe țărmul râului Jalon, acest afluent superb, sălbatic și vijelios al Ebrului, dinspre sud. Erra în avangarda armatei în ziua aceea de 16 iunie când se apropiau de Saragosa. Fusesse unul dintre primii care străbătuse în lung și-n lat pământul lucrat cu dragoste, ca o grădină, brăzdat de canale de irigație fără număr, aruncase câte o privire în fiecare dintre căsuțele satelor de la marginea orașului — la Joyosa, Marlofa, Las Casetas, Utebo, Monzalbarba. Primul a ajuns în cele din urmă la mănăstirea San Lamberto, din Molviedro. De acolo mai erau vreo trei verste pînă la capitala aragoneză. Molviedro devenise pe atunci într-un fel vatra regimentului. Acolo, după expediții grele, soldații se odihneau prin coridoarele răcoroase ale mănăstirii, unde ori-cînd te puteai adăposti de căldura zăpușitoare de peste zi sau de frigul nopților, de acolo se pleca pentru a suta și a mia oară în incursiunile nocturne, la atacurile victorioase asupra dușmanului. Krzysztof pierduse numărul luptelor de hărțuială, al înfruntărilor armate, al urmăririlor pe șoselele văroase, mărginite de eucalipti și platan, din valea Ebrului. Acum își ducea traiul pe dealurile arse de soare de pe șoseaua Madridului, ce șerpuia prin La Muela și Calatayud, în valea Huerbei, și pe drumurile ce treceau prin Daroca, se întindeau pe malurile Canalului Regal și peste Ebru, pe malul stîng mlăștinos, în valea râului Gallego și în munții sterpi, răzbiți de sarea pământului, zvîntați de vînt, sau din gips sfărîmicios.

Întrucît mica armată a generalului Verdier, care urma să ia cu asalt Saragosa, nu dispunea de nici un fel de provizii, ulanii de pe Vistula aveau misiunea să aprovizioneze cu alimente și furaje întreaga armată. Zilnic, împărțiți în mici detașamente, plecau din zori în munți. Bogata vale a Ebrului, scăldată în lapte și miere, era pustie. O parte a locuitorilor plecaseră la Saragosa, alții în munți, cărînd cu ei bucatele. Soldații erau nevoiți să descopere turmele de oi, vaci și capre prin ascunzișurile lor inaccesibile. În cele șase săptămîni, ulanii se preschimbaseră în adevărați copoi și tîlhari. În Cedro se

trezise sufletul cine știe cărui strămoș de pe vremea lui Maćko Borkowic¹. Ajunsesse nepăsător la aspectele neplăcute ale noii sale îndeletniciri. Ba mai mult, chiar descoperise în ea o latură frumoasă: trufia nerușinată, cruda desfătare a tiranului, rîsul cinic în fața suferinței omenești. Fiecare clipă din viața lui se scurgea acum sub continua amenințare a morții.

Orice om întîlnit în munți era un dușman gata să-i înfigă cuțitul în inimă. De după fiecare tufă îl putea surprinde țeava unei puști, de după orice boțovan putea să zboare plumbul ucigător, orice umbră era un vestitor al morții. Dar tocmai în această veșnică primejdie sufletul său tînăr se simțea în elementul lui. Era o adevărată desfătare în zori de ziuă, în plină vară, în văzduhul albastru, răcoros, înainte ca soarele să se înalțe peste munții din Monnegros, să pornească la drum cu micul detașament, să străbată în goană aleile întunecoase și reci ale drumului pamplonez, să lase în urmă împărăția măslinilor și a viței-de-vie, să cotească la sud spre Plasencia, iar de acolo să se azvîrle pieziș, tiptil, spre povîrnișurile văilor arse de soare, acoperite de grohotiș. Din țara chiparoșilor să iasă în crîngurile rare de coconari. De acolo, se deschidea înaintea ochilor priveliștea cîmpiei, cu pămîntul răscolit, pustie și tăcută, unde penumbra dimineții, fără abur pîcios, se lăsa peste vale ca un capac greu, copleșitor. Să se năpustească fără veste în cîte o curte împrejmuită cu ziduri de piatră, să-i ia prin surprindere pe găzdași, să le răpească turmele. Cu rîsul în gîtlej, să vîre țeava pistolului între ochii spaniolilor balaoacheși și posaci, să le poruncească să-și mine supuși turmele în drum și de acolo înainte pînă la porțile orașului împresurat.

Nu le mergea însă întotdeauna chiar așa de ușor. Uneori, în cîte o zi, geaba scotoceau ulanii munți și văi, pînă hăt, sus, pe creasta Puig Cervero, dincîlo de Huerba, spre Belchite și sumbrul castel. Daroca, geaba goneau peste podiș spre Fuentes, fără să întîlnească în drumul lor nici un suflet viu. De cîte ori nu li s-a întîmplat, pîndind după turme, să dea peste pușcași *guerilleros* care

---

¹ Nobil feudal din sec. al XIV-lea, închis de regele Cazimir cel Mare în turn și osîndit la moarte prin inaniție pentru tilhărie.

săreau asupra-le din ascunzători cu strigăte sălbătice și cu junghere. Erau munteni sălbatici, ducându-și traiul prin locuri pustii, îndeletnicindu-se cu contrabandă peste Pirinei. Străpunși fără milă de lănci, se agățau de grumazul calului, le înfigeau cuțitul în gîrbiță, căutînd inima călărețului. Abia acum a înțeles Cedro ce-nseamnă lancea și a priceput cît de înțelepte erau povețele lui Gajkoś — pînă să se-ncumete vrăjmașul să sară asupra-ți — dă pinteni calului, cu lancea-n cumpănă.

O dîră de sînge, vaierul de moarte al dușmanului lovit, și cu asta, basta ! Viteazul regiment de ulani de cîte ori n-a călcat astfel în picioare mulțimi întregi. Nu o dată Krzysztof și-a spălat în apele Ebrului banderola lănciei, cînd, năclăită de sînge aragonez, se îmbățoșa și se colora toată în roșu-ntunecat. De multe ori a gonit prin valea pitorească a rîului Gallego, de-a stînga apei coboritoare din Pirinei, purtîndu-și șuvoaiele spre vărsare în Ebru dincolo de zidurile Saragosei.

În aceste expediții din ultimele șase săptămîni Krzysztof de nenumărate ori a dat ocol bătrînei Caesarauguste¹. A văzut-o de pe înălțimile Castellar, de pe podișul Plasenciei, din sud, dinspre La Torrecilla și din est de pe cîmpia Val Osero. Privirii i se dezvăluiau cupole fără număr : turla înaltă a catedralei Del Seo ; corpurile masive ale mănăstirilor : franciscană — în mijlocul orașului ; dincolo de Poarta Quemada, pe malul drept al Huerbei — mănăstirea San Jose, la sud — cubul de piatră al castelului Inchiziției — Castel Aljaferia, la vest, în fața Porții Carmen — mănăstirea capucinilor, iar pe malul rîului chiar — cupolele rotunde și turnurile ascuțite ale catedralei Nuestra Señora del Pilar.

Vedea limpede podul ce unea suburbia Arrabal cu străzile transversale ale orașului, care se întindeau la sud pînă la piața Engracia și poarta cu același nume și Calle del Cosso — un intrînd larg, mărginit de clădiri sumbre, în formă de C, în mijlocul căruia, alcătuiind un fel de piață prelungă, se aflau mănăstirea franciscanilor și

---

¹ Caesaraugusta — Saragosa nouă, întemeiată de împăratul August în sec. I, drept colonie a veteranilor din războiul cantabric, pe locul și mai vechii cetăți feniciene Salduba.

ospiciul ; ieșirea de jos din spatele clădirii Universității ducea la Puerta del Sol, iar cea de sus se desfăcea în piața unde se ținea târgul și dincolo de Mănăstirea S. Juan de los Pañetes se sfârșea cu o ulicioară îngustă ce ducea spre malul Ebrului.

Orașul acesta îi ispitea și-i captiva pe ulanii polonezi. El nu era o fortăreață, îl înconjura un zid scund, de numai zece picioare înălțime, cu o poartă superficial apărută. Ulanii au văzut primul asalt al Saragosei din 15 iunie și apoi pe cel din 2 iulie, cum a fost cucerită înălțimea Monte Torreo de la marginea orașului și ocupată mănăstirea capucinilor. Au fost de față și la asaltul inversunat al Mănăstirii San-Jose, au văzut cu câtă strășnicie s-a apărut și cum a fost arsă.

Aici au fost martorii unui curaj nemaîntâlnit și ai unei dîrzenii de fier. Treptat, își dădeau seama că nu au de-a face cu ofițeri și soldați, sau cu o mulțime năvalnică ce se aruncă în luptă sub presiunea unor batalioane instruite, ci cu un popor pe care dragostea fanatică pentru patrie l-a preschimbat într-o armată. Comandantul acestor mase populare nu era numit „de sus“. Această noțiune, „de sus“, nici nu exista, de fapt.

Conducător devenea, prin hotărîrea unanimă a maselor, cel care se dovedea cel mai isteț, cel mai curajos, cel mai dîrz. Dacă șeful nu a chibzuit destul de bine fiecare mișcare, nu a știut să asigure victoria sau nu și-a îndeplinit mulțumitor misiunea, nu a dat comenzile cele mai bune și nu a condus atacul asupra dușmanului cu destulă energie și hotărîre, într-un cuvînt, nu a luptat pe viață și pe moarte, cum era vrerea poporului, subordonații îl judecau pe loc, îl osîndeau și-l puneau la zid, împușcîndu-l în inimă. Astfel a murit colonelul de artilerie Pesino, așa a pierit comandantul fortăreței Cinco-Villas — și alții. Apărătorii orașului nu erau împărțiți în unități regulate. Erau niște detașamente adunate și unite prin geniul comandantului. Cu cît mai remarcabil era acel geniu, cu atît mai numeros era detașamentul. Comandanții detașamentelor nu erau subordonați, de fapt, unui comandant suprem și nu erau obligați să execute ordinele primite decît în măsura în care le socoteau utile

cauzei comune. Și totuși toți ca unul se supuneau comandantului ales de popor — Don José Palafox ¹.

Cînd ulanii polonezi priveau de sus, din munți, la orașul mohorît, li se părea că e viu și simțitor. Le plăcea să stea astfel, îndelung, cu tot detașamentul și să privească la Saragosa. Deseori și Krzysztof Cedro își oprea calul și se cufunda în cugetare. De atîtea gînduri începea să-l doară inima și să-i tremure mîinile. Sufletul i se aprindea de minie și buzele strigau amenințător : „O să pieri și tu odată, năluco ! N-o să ne stai mereu așa — ghimpe-n ochi, fantomă blestemată ! Unor careuri disciplinate, regulate, instruite, le opui voința ta trufașă, forța anarhiei tale împăunate ! „Ha, ha ! Nu se poate să nu pieri !“

Cînd s-a hotărît transportarea de la Pamplona a celor patruzeci de obuziere grele, tunuri de cîmp și mortiere, pentru a trece la asediu regulat, regimentul de ulani a primit misiunea să apere transportul de atacurile spaniolilor de-a lungul Canalului Aragonez. Ulanii n-au mai știut ce-i odihna nici ziua, nici noaptea. Erau nevoiți să treacă mereu înot de la un mal la celălalt al canalului, să le taie drumul cetelor ce coborau din munți, să intre cu ele în luptă de ambuscadă prin trecătorile și văile muntoase. În cele din urmă, tunurile au fost aduse cu bine la destinație și trupele au asediat orașul dinspre vest și sud, adică de la Ebru pînă la fartul Monte Tóro. Partea de est cu toată suburbia și regiunea de peste rîu rămase liberă.

Spre sfîrșitul lui iulie, pe Krzysztof, bun cunoscător al limbii franceze, l-au repartizat la compania de geniști de artilerie, pe care tocmai o organiza căpitanul de ulani Hupet din ulanii și pedestrașii cei mai capabili. În toată armata erau atît de puțini artileriști calificați, încît generalul de geniu Lacoste, care urma să conducă operațiunile de asediu, nu avea la dispoziție decît cîțiva ofițeri. Bateria încredințată căpitanului Hupet era așezată

---

¹ Don José Palafox (y Melzi) — 1780—1847 — unul dintre cei mai vestiți comandanți din luptele pentru neatîrnarea Spaniei. Ales de popor, la 25 mai 1808, comandant suprem în Aragon, a condus eroic operațiunile de apărare a Saragosei (15 iunie 1808 — 20 februarie 1809).

sub Monte Torero. Artileriștii aveau misiunea de a supraveghea operațiunile de săpare a șanțurilor de apărare. Munca le era ușurată de belșugul canalelor de irigație, săpate încă de harnicii morisci¹, și de șanțurile naturale prin care apa din ecluzele Canalului Regal ajungea în livezi. Tot pe acolo trecea și albia râului Huerba cu diguri înalte de ambele părți. Crîngurile de măslini se întindeau pînă la zidurile orașului. Ziua, orașenii retezau cu gloanțele livezile crescute prin grija omului, aruncau în aer pomii și căsuțele de vară, ca să vadă ce fac francezii și să-i gonească pe țăranii care trudeau la săpături.

Krzysztof lăsase calul și expedițiile, fără însă a-și schimba uniforma și a-și părăsi definitiv regimentul. Stătea acum toată ziua în șanțuri și comanda o grupă de țăranii aragonezi care, sub amenințare cu moartea, erau siliți să contribuie la ridicarea fortificațiilor împotriva concetățenilor lor. Înarmat cu baioneta, avea mereu treabă să curme incursiunile locuitorilor orașului sau să-i potolească pe țăranii săpători printre care răzmerițele izbucneau una-două ca niște explozii de proiectile. De pe zidurile și turnurile mănăstirii ploua neconținut cu gloanțe, zburau grenade, fiare, pietre. Noaptea, învăța să organizeze o baterie, să ridice parapete, să taie ambrazuri laterale sau la baza parapetului, să așeze tunurile, să bată pivoți în buiandrugi.

Între timp, asediaților le-au venit întăriri — două mii de oameni din garda spaniolă, dar și numărul francezilor a sporit cu două regimente de linie trimise din Franța. Au fost așezate traversele, s-au bătut ultimele cuie la platforme, parapete, s-au acoperit cu fașine. Bateriile erau gata. La somația asediatorilor de a se preda orașul, Palafox le-a răspuns: „Vom lupta pînă la ultimul om!”

La 3 august, au început să bată tunurile. La 4 august, din zori, s-a comandat tirul asupra palatului Aljaferia, seculara temniță a Inchiziției, porților Carmen și Engracia. Concomitent, de partea cealaltă a Ebrului, pușcașii polonezi au pornit asupra suburbiei Arrabal. Krzysztof

---

¹ Mauri iberici, buni agricultori și meșteșugari. Au fost izgoiți din Spania de regele Filip al III-lea în timpul persecuțiilor religioase (1607—1611).

Cedro se afla în bateria din fața mănăstirii Engracia. Întrucît se presupunea că porțile sînt baricadate cu saci de nisip, încercau să dea breșe pe alături, în zidul mănăstirii, de-a dreapta și de-a stînga porții. Corpul uriaș al clădirilor mănăstirești era așezat sus pe un del nu prea înalt. Batalionul regimentului șaptezeci și tot regimentul întîi al pedestrimii poloneze stăteau în șanțuri, așteptînd semnalul. Cedro, laolaltă cu camarazii săi artileriști, primise ordin să ia parte la asalt cu carabina în mînă ; sosise și un escadron de acoperire a bateriilor.

Soldații jinduiau după luptă, femei, jaf. Așteptau cu nerăbdare comanda. Pe la unspezece dimineța au început să se surpe, stîrnind coloane de praf, zidurile mănăstirii. În prima breșă din dreapta porții se năpusti căpitanul Bal. După el, peste podul de pe Huerba, porni un grup de ulani-artilerişti. Pe o zăpușeală de neîndurat, sub uraganul focului pe care apărătorii îl dirijau de pe meterezele zidului mănăstiresc, ulanii năvăliră prin spărtură și dădură piept cu dușmanul. Se aruncară unii asupra altora ca fiarele turbate. Singele șiroia din piepturile străpunse. Un munte de cadavre baricadă trecerea. Zidurile mănăstirești se prăbușeau, bubuind. Se prăvăleau tavane și oamenii care apărau mănăstirea cădeau de sus mulțime în adîncul beciurilor. Erau striviți de grinzi, îi acoperea molozul de la sobele și pereții dărîmați. Krzysztof se trezi deodată chiar la marginea unei astfel de gropi. Încrămeni. Prin fum și nori de praf cărămiziu, sub un morman de moloz, văzu la picioarele sale un ghem însîngerat de trupuri omenesti, zbătîndu-se în agonia morții. Capetele le aveau legate festiv cu eșarfe roșii, în chip de cununi ; pletele lungi, unse cu ulei, mantiile de postav în dungii albe și albastre, lungi pînă la gleznă, ca togile romane. Zvîcneau și se cîntorsionau picioare în ciorapi albi și pantaloni negri de catifea, în sandale cu tălpi de lemn, legate la spate cu șireturi negre. Mîinile strînse pe pumnalele lungi tot se mai întindeau în sus. Din spărturile pereților se năpusteau orbește asupra atacatorilor noi rînduri de spanioli înveșmîntați festiv. Luați în baionete, se prăbușeau peste cadavrele camarazilor. Pedestrima poloneză năboi prin spărturile făcute în zidurile mănăstirii. Călcînd în picioare răniți și morți, alergînd peste

cornișele de-a lungul beciurilor vuinde de vaiere ome-nești, stropiți cu sînge, cu mundirele zdrențuite, cu puș-tile năclăite de sînge, au ajuns, în sfîrșit, la cea dintîi piață a orașului.

Engracia !

Iată-i deci pătrunși, în sfîrșit, în orașul blestemat ! Piața era pustie. Cînd ajunseră în mijlocul ei, o grindină de gloanțe și de pietre se prăvăli asupra-le. În zidurile de piatră ale curților și în calcanele caselor demult fuse-seră săpate cu tîrnăcoapele deschizături înguste și fiecare din ele scuipa foc și fum albăstrui. Ulcioarele ce duceau în oraș, adevărate coridoare printre șirurile de case înalte, erau baricadate cu saci de nisip sau chiar cu ziduri de piatră proaspăt ridicate. Ferestrele de jos ale caselor, ușile, intrările prăvăliilor fuseseră și ele zidite și străpun-se de ambrazuri neobservate. Nici o ușă liberă ! Nici un suflet viu ! Dușmanul pierise parcă !

Urmă o a doua rafală îngrozitoare... Fumul năvăli din zidurile compacte și se înălță în șuvițe. Cîteva zeci de morți rămaseră pe caldarîm. Ofițerii formară în grabă plutoane și soldații începură să se retragă pe sub ziduri spre Engracia. Acolo, își aflară adăpost în mănăstirea avariată. Pe dinăuntru, pe sub poartă, erau îngrămădiți saci cu nisip pînă sus. Batalionului regimentului al doilea al pedestrimii poloneze i se porunci să degajeze poarta. Soldații se puseră grabnic pe treabă, bucuroși că măcar cîteva clipe nu sînt nevoiți să ia cu asalt zidurile acelea moarte, fumegînde. Printre ei se afla și Cedro. După ce-a tot cărat vreo oră încheiată imenșii *sacs à terre*¹, simțea că abia mai stă în picioare de oboseală. Era lac de sudoare, murdar, orbit de praf și de fum, gîfîind, se așeză pe un sac și-și întinse picioarele. Nici nu mai știa ce-i cu el. Unde este, de fapt, și ce face ? Ce saci or fi ăștia și pen-tru ce ? Bubuitul înfricoșător al tunurilor îi răsuna în cap, în creștet. În jur vaiere sfîșietoare de agonie. Ce caută el aici ?

Chiar alături de el, la umbra violetă a zidului, umbla încolo și încoace un ofițer scund, zvelt, brunet, cu ochi nespus de frumoși. În mîna ținea sabia scoasă din teacă. Cedro își aținti ochii înjectați asupra lui. Nu era sigur

---

¹ Saci cu pămînt. (Fr.)

dacă-l vede cu adevărat, dacă nu-i cumva vreo amintire de demult ce-i revine în minte. Dar ofițerul se opri lângă el și începu să-i spună ceva cu un zîmbet ironic pe chip. Zgomotul împușcăturilor, suflul exploziilor, loviturile tirnăcoapelor în zidurile vecine, strigătele de ajutor, horcăitul muribunzilor, gemetele și răcnete de durere îl împiedică pe Krzysztof să-i deslușească vorbele.

Sări-n picioare și luă poziție de drepti.

— De unde pînă unde aici, un ulan cu talia trasă prin inel ?

— Sint detașat la unitatea căpitanului Hupet.

— Înțeleg. Ai cam obosit ?

Cedro îl privi surprins.

— De fapt, te cunosc, pane Cedro, din vedere, din auzite.

Krzysztof îl salută militărește.

— Sintem chiar rude, îndepărtate. Pe mine mă cheamă Wyganowski.

Focurile de armă și o nouă rafală de artilerie dinspre Aljaferia întrerupseră discuția. Krzysztof se așează iarăși pe sac, iar ofițerul își urmă plimbarea-ncolo și înapoi.

„Poate să te cheme oricum, diavole împelițat ! Își spune Cedro. Auzi-l, rudă !“

Fără să vrea, aruncă o privire fugară înspre surpăturile mănăstirii și iarăși văzu beciurile acoperite de moloz. Dintre dărîmături ieșeau oameni. Zdrențăroși, însingerați. Fețe înfricoșătoare, ochi ațintiți de departe asupra lui. Ce ochi !

„Wyganowski... șopteau buzele. Rudă îndepărtată... Cedro... Ha, ha ! Cedro ! Nu mai există, frate, Krzysztof Cedro. S-a dus, frățioare, s-a isprăvit cu el... Da, s-a isprăvit !“

Nu i-a fost dat să-și depene mai departe gândurile triste. Îl chemară iarăși să care saci. Laolaltă cu alți camarazi apucă primul sac din margine și-l cără, încins de căldură, pînă în piața Engracia. Acolo dezlegau sacii și răsturnau nisipul grămadă.

„Tare aș vrea să știu, își spunea Cedro, alergînd surîzător încolo și înapoi, ca un cal pe arie, cui îi va fi dat să pună la loc nisipul ăsta în saci ? Te pomenești că tot nouă !“

De cum baricada din poartă fusese ridicată, soldații sparseră cu ciocanele zăvoarele mari și o deschiseră larg. Regimentul patruzeci și patru năvăli în stradă, în piață și în curțile mănăstirii. Cine nu murise sub dărîmături, murea acum străpuns de baionetă. Au părăsit mănăstirea Engracia abia cînd n-a mai rămas în ea nici un apărător viu.

Întreaga armată franceză se încolonă pentru a se îndrepta în centrul orașului și mai departe, pînă la pod. Din piața Engracia se desfăceau trei străzi. Prima la apus spre piața și poarta Carmen, lîngă Mănăstirea San José de Las Calzas. La nord se întindea artera principală — strada Engracia, ce se deschidea spre Calle del Cosso și, dimpreună cu strada San Gil (de la Cosso pînă la pod), împărțea orașul în două părți aproape egale. A treia ducea la est, spre livezi și ulicioare înfundate, spre poarta Quemada.

Armata trebuia să meargă înainte, în strada Engracia. Au fost chemați geniștii cu echipament de asediu și tirnăcoapele asaltară peretele ce îngrădea trecerea îngustă. De cum prinseră să izbească pietrele baricadei, soldații se treziră într-un adevărat infern. De pe acoperișuri, din poduri, din puținele ferestre și ambrazuri, de la fiecare cat și aproape de după fiecare colț zburară peste ei pietre, fiare, butoaie cu ulei încins și apă clocotită. Fumul focurilor de armă izbucnea pretutindeni, chiar și din pămînt, din ferestruicile beciurilor.

Francezii și detașamentele de polonezi izbeau cu baionetele în zid. Îl sfredeleau, îl rîcîiau cu unghiile, își înfîgeau în spărturi mîinile și picioarele, se cățarau pe carabinele înfipite în chip de trepte. De cum izbutiră să spargă coama zidului, soldații prinseră să smulgă cu mîna goală piatră cu piatră, prin foc și fum, sub ploaia dărîmăturilor.

N-au apucat spaniolii să doboare primele rînduri de soldați, că baricada și era desfăcută cu baionetele și preschimbată într-o grămadă de moloz. Detașamentul dezlănțuit al atacatorilor năvăli în strada îngustă, ca o ghiulea încărcată cu oameni, slobozită de o putere infernală. Setea de răzbunare îi împingea înainte. Mînia turbată, oarbă îi mîna cu bici de oțel. Dar abia au apucat să sară

peste baricada năruită și să se arate pe stradă, că din adîncul ei îi întîmpinară proiectilele tunurilor. Clădirile negre, fără ferestre, zidurile mănăstirilor, clopotnițele și turnurile bisericilor se cutremurară și vuiră însutit de ecoul exploziilor. Capetele și piepturile din primele rînduri fură sfîrtecate de șrapnele. Un rîu roșu de sînge curse pe caldarîm în rigolele străzii. Pe stradă, cît era ea de lungă, se înălțau parapete. Pietrele smulse din caldarîm, dalele de marmoră și porfir, pămîntul răvășit închiupiau parcă niște trepte uriașe ce duceau undeva la vale.

În locurile libere dintre parapete erau săpate șanțuri. După prima baterie, se vedea mai jos o alta, mai departe a treia. Patru dintre ulicioarele ce se deschideau pe stînga din Engracia și trei pe dreapta erau barate de cîte un zid înalt cît două etaje. Toate ușile și ferestrele erau astupate cu cărămizi. Mulțimea de soldați cuprinsă de un avînt de luptă teribil, înnebunită, se cutremură. O aștepta trecerea prin acest defileu înalt pînă-n ceruri. Strada părea o crăpătură abia deslușită printre ziduri uriașe de piatră. Între streșinile caselor abia se zărea panglica albastră a cerului torid. Era ceva ce nu mai văzuseră soldații lui Napoleon. Strînseră din dinți și-și încheștară miinile pe carabine în așteptarea comenzii. Într-un salt, se năpustiră asupra gurilor de tun de pe înălțime. Ajunseră la ele. Văzură cu ochii lor oameni vii între acele ziduri vii. Văzură cum servanții liniștiți încărcau tunurile. Sub presiunea dușmanului nu se puseră pe fugă. Cu o sfidare rece, mută, neînfrică, începură să se apere cu ștergătoarele de tun. La comanda de a se preda, răspunseră cu o rugăciune dinaintea morții și cu lovituri năprasnice, aducătoare de moarte. Doboriți la pămînt, se apărau cu pumnalele trase de la brîu. Murind, sub sutele de lovituri ale baionetelor, mușcau cu dinții miinile și fețele dușmanilor, vii și morți, ca niște cîini credincioși care-și apără sălbatic, din preaplinul dragostei lor, casa unde-au crescut. Trupurile lor însîngerate, străpunse, ridicate în baionete, după trecerea în iureș a cohortei franceze victorioase, atîrnau cu brațele larg desfăcute pe afetele, osiile și roțile tunurilor, ca niște stindarde zdrențuite.

Regimentul întâi al pedestrimii de pe Vistula și batalionul regimentului șaptezeci, sub comanda generalilor Verdier și Lacoste, trecură de primul val și se aruncară asupra bateriei următoare. Abia au depășit detașamentele una din străduțe, presărînd caldarîmul cu cadavre, că o mulțime de spanioli se năpustiră asupra-le de după o altă baricadă. Erau nevoiți să lupte de jur împrejur, sub o neconținută ploaie de gloanțe, de undeva, de sus.

Krzysztof Cedro se afla pe strada Engracia sub comanda directă a generalului de geniu Lacoste. În curînd însă, în focul luptei se trezi azvîrlit în mijlocul altor unități. Năucit, asurzit de canonadă, gonea ca în vis înainte, laolaltă cu ceilalți soldați, lipindu-se de zidurile clădirilor uriașe. Trecu peste șanțurile și meterezele vii ale primei baterii și deodată, printr-o baricadă năruită, nimeri în a treia stradelă de pe partea stîngă a străzii Engracia. Cercetașii primului regiment mai luptau acolo cu spaniolii. Se aruncară și ei în încăierare. Apărătorii fură răpuși chiar în spărtura din baricadă, iar alții răniți, străpunși de baionete, se răspîndiră care încotro și numai de la ferestrele de sus se mai trăgea. Careva dintre soldații bătrîni veni cu ideea să se furișeze tiptil pe sub ziduri și să se strecoare neobservați pe străduță pînă la colțul următor. Krzysztof îi urmă. Cu umerii lipiți de ziduri, cu degetul pe trăgaci, înainta pas cu pas, cu ochii în patru să vadă de unde l-ar putea amenința vreun plumb vrăjmaș. Pe toată strada ferestrele de jos ale caselor erau zidite pînă la jumătate, dar de la oricare dintre ele te puteai aștepta la un glonte, căci de cum se zărea o șapcă, apărea o țeavă de pușcă și o pereche de ochi negri, aprinși.

În sfîrșit, slodații ajunseră la colțul străzii. Mergeau perpendicular pe direcția principală a atacului. Din locul unde se aflau, în unghi drept, paralel cu strada Engracia, se întindea o stradelă îngustă spre mănăstirea franciscană. Încordîndu-și auzul, soldații deslușiră zarvă neașteptată la capătul laturii a treia a acestui pătrat, care trebuia să întîlnească din nou strada Engracia. Acolo mai fugeau spanioli răniți, răzleți, unii abia se mai tîrau, gata-gata să se prăbușească.

Șapte pedestrași întimplător alăturați, iar printre ei și ulanul-pedestru Cedro, se năpusti orbește într-acolo. Ei se așteptau să dea de o baricadă și s-o ia din spate.

Străduțele erau sumbre și pustii. Se furișau de-a lungul lor, neobservați de nimeni, cu pas de vulpe, de ambele părți, frecîndu-și spinările de ziduri. Ajunseră cu bine pînă la colț.

Pe stradela a patra din strada Engracia și prima dinspre mănăstirea franciscană — soldații, uitîndu-se de după colț, zăriră o mînă de spanioli luptînd pe zid. O temelie trainică, din cărămidă, așezată de-a curmezișul, o despărțea de artera principală a orașului unde se ducea luptă sîngeroasă. La temelia zidului zăceau grămădite clavicorduri, canapele, dulapuri, căruțe, mobile de tot soiul și saci cu nisip. La adăpostul lor trăgeau neconținut oameni însîngerăți, cei mai mulți răniți. Femeile încărcau puștile; copiii le întindeau apărătorilor. Sus de tot, se vedeau pe baricadă cîțiva tineri, teferi.

Cercetașii apreciară din ochi numărul apărătorilor... și cît ai bate din palme se aruncară cu strigăte spre baricadă. N-apucară să ajungă la țintă, cînd fură observați și întîmpinați cu foc. Într-o clipă, se trezi toată strada. La toate ferestrele, de jos și de sus, se arătară capete și țevi de pușcă. Bubuiră împușcăturile și fumul înecă străduța. Cei de pe baricadă din cîteva salturi fură jos și se năpustiră asupra dușmanului.

Prin partea de sus a ferestrelor începură să iasă bătrîni, femei, cu topoare și satîre. Străluciră pumnalele, sclipiră dinții rînjiți. Soldații polonezi formară un mic careu și întinseră înainte baionetele. Soldatul din mijloc împinse cu spatele o ușă ce se afla în dreptul lui. Cănaturile trosniră și se dădură în lături. Văzură dintr-o căutătură un coridor îngust și o scară de piatră ce ducea undeva sus. Într-o fracțiune de secundă săriră în coridor cu baionetele îndreptate spre stradă. Doi dintre cercetași încărcău puștile, iar cinci și cu Cedro șase trăgeau fără pauză.

Din ambele părți ale străzii năvăli spre ușă un puhoi de oameni. Cedro era în față, în prag, și-i acoperea pe ceilalți. Alături chiar, în partea de est, adică înspre strada Engracia și baricada necucerită încă, se înălța o clădire întunecată, ce ieșea în afară, în stradă, cam cu vreun cot și jumătate. Pe toată înălțimea zidului ieșit înainte se vedeau ferestre la fiecare etaj. Cea de jos era astupată

cu cărămizi pînă la jumătate. În jumătatea ei de sus, pe care Cedro o vedea bine, întrucît se afla la o distanță de cel mult două lungimi de pușcă și exact pe linia de bătaie, se arăta mereu un cap. De acolo răbufnea fum. Luînd din mîna camaradului carabina încărcată, Krzysztof ochi atent fereastra. În aceeași clipă se arătă din nou o față albă. Krzysztof se pregăti să tragă, dar încremeni cu obrazul lipit de patul puștii, în șuierul gloanțelor vrăjmașe. Nu era în stare să apese pe trăgaci. Din deschizătura întunecată îl priveau țintă ochii unui adevărat inger, înfricoșători și minunați, larg deschiși, în extaz. Un virtej de păr negru deasupra chipului alb, pe care curajul și avîntul îl preschimbaseră într-o mască sălbatec-amenințătoare.

„Cît ești de frumoasă!“ gîndi Cedro, încîntat și înveselit, ochind între ochii aceia severi ațintiți asupra-i.

Bubui împușcătura. Fumul arse fața lui Cedro și-l orbi pentru o clipă. Cînd norul de fum se risipi, ulanul se uită cu ochi încremeniți la deschizătura ferestrei. Încet se arătă iarăși fruntea albă și năluca îl aținti cu privirea. Fața lui Cedro se luminează de fericire. Ochii și buzele îi zîmbeau. O clipă, lungă, de secole, ochii lor se încrucișară, o clipă — cît să iei arma încărcată din mîna camaradului...

Mulțime tot mai mare alergia spre soldații asediați. Văzînd năvala de oameni, cercetașii mai sloboziră o salvă după care, fără a se gîndi ce va fi mai departe, împinseră canaturile ușii și le blocară pe dinăuntru cu un drug uriaș de fier. Nu știau unde sînt. Se treziră în beznă, dar neavînd scăpare, o luară înainte pe coridor. La capătul lui se afla o scară de piatră. Cînd Krzysztof porni primul să urce treptele roase ale scării înguste, abrupte, se deschise undeva în fața lui o ușă. Se auzi un strigăt. El repezi în direcția aceea baioneta, dar nu întîlni decît zidul. Încordat încercînd să prindă cel mai mic zgomot, urca pe urma foșnetului stîrnit de pașii care dispăruseră în întuneric. După el alergau neauzit ceilalți camarazi. Nu se auzea decît răsuflarea lor gîfiiată, fierbinte, amenințătoare. Ochii sălbatici străpungeau întunericul. Grupul de ostași întruchipau moartea însăși, spectrul ei năvălit în casa liniștită. Cu miinile pipăiau pereții reci, întunecați,

căutînd uși. Scara abruptă la etajul întîii era întreruptă de o mică platformă. O ușă ducea într-un fel de galerie de lemn ce dădea într-o curte interioară. Se uitară pe furiș în jos. Nimeni... Trei găini se plimbau la soare, cot-codocind și ciugulind grăunțe nevăzute. În balcon, un papagal verde zburătăcea într-o colivie înaltă, rotundă, roșie. Lumina soarelui arunca reflexe galben-portocalii pe unul din pereți și pe o porțiune a curții.

Părea primejdios să se arate în balconul acela de lemn. Urcară mai sus, la etajul al doilea, pe aceeași scară abruptă cu treptele roase. Pe la jumătatea etajului auziră pe platforma de sus un foșnet. Se opriră.

Era liniște. Dar îndată peste soldatul care mergea primul căzu o rază de lumină de sus și răsună o împușcătură. Cercetașul gemu și fără o vorbă se prăvăli pe trepte ca un sac. Următorul sări repede peste el și într-o clipă ajunse sus. După el — ceilalți. Se auzi o a doua împușcătură. Apoi imediat a treia. Soldații văzură cîțiva bărbați înarmați. Erau niște călugări. Pistoalele mai fume-gau încă în mîinile războinicilor slujitori ai Domnului. Peste o scurtă clipă trei căzură într-un lac de sînge, horcăind și apucîndu-se cu degetele de picioarele ostașilor. Alți doi fugiră pe o ușă din dreapta. Pe unul dintre ei îl ajunse Cedro. Călugărul se întoarse fulgerător și sări asupra ulanului. Era un bărbat în putere, cu fața pămîntie, cu părul cărunt, tuns scurt, la piele. Pumnalul se izbi de țeava carabinei și cu o străfulgerare albastră alunecă în jos. Se încăierară piept la piept, cuprinși de teamă și de pătimaș avînt, fiecare cu brațul ridicat să lovească. Cedro văzu deodată ochii negri înfricoșători ai dușmanului, larg deschiși și imobilizați de minie, dinții lui albi ca de brînză și nările umflate de furie. Avîntă brațul și-l lovi cu toată puterea cu carabina în burtă. Monahul se îndoi și încet căzu pe spate. Atunci, fără să știe ce face, Krzysztof ridică repede carabina, o întoarse și vîrî baioneta în pieptul bărbatului care gemea. Baioneta îl străpunse și se înfipse în podea. Cedro o trase cu greu și trecu în urma camarazilor pragul ușii, scuturîndu-și cizmele și pantalonii stropiți de sîngele ce țîș-nise ca dintr-un izvor.

— Muieri ! răeni primul cercetaș.

Se uitară prin odaie și văzură vreo douăzeci de femei, mai bătrîne și mai tinere.

Se grămădiseră într-un colț întunecos al încăperii mari, de parcă se lipiseră una de alta. Cu ochi imobili se uitau la ușă.

Nu apucară să zică nici pîs, că cercetașii împrăștiară grămada și le cercetară una cîte una la lumina ferestrei. Pe cele bătrîne și mai vîrstnice le împinseră cu paturile carabinelor, cu cîte un genunchi în spate, în odaia de alături. Lăsară șapte dintre ele, pe cele mai tinere, printre care Cedro recunoscu fata văzută în fereastră. Își spuse că ea o fi alergat adineauri înaintea lui pe scara întunecoasă și i-o fi anunțat pe cei trei monahi.

Sări lingă ea. O cuprinse în brațe, strîngînd-o într-un eerc de fier. Nimeni nu-l opri. În tăcerea ce se înstăpîni-se în odaia sumbră nu se auzeau decît gemetele, suspinele și văicărelile muribunzilor. Soldații închiseră ambele uși. Cu o grabă nebună le baricadară cu mese, scaune, cu tot ce le cădea sub mîină. Izbucniră în liniștea din jur șoapte sfîșietoare cerînd milă și îndurare, hohote de plîns. Se curmară însă brusc în clipa cînd mîinile vînjoase ale mazurilor strinseră gîturile gingașe. Slabele și delicatele aragoneze nu aveau putere să se împotrivească — li se muiară picioarele și căzură moale sub pumnii soldățești. Într-o fracțiune de secundă zburară veșmintele de pe trupurile lor...

Cedro sta în fața alesei sale și o privea, palid ca un mort. Arunca mereu căutături fugare în jur să-și dea seama cînd tovarășii lui nu vor mai ști ce-i cu ei. Abia atunci se mai uită o dată la fată, fără să se mai ferească. Întîlni aceiași ochi aprinși, negri și limpezi ca o apă adîncă, cristalină. Fata nu avea mai mult de șaisprezece ani. Zveltă, era aproape străvezie în rochița ei vaporosă. Cu ochii încremeniți se uita la priveliștea înfricoșătoare ce i se înfățișa. Văzîndu-și surorile sau rudele cum se zbăteau și se zbuciumau, se simți strivită. Gura întredeschisă încerca să prindă aerul, gata să se sufoce. Sunete nearticulate îi scăpau de pe buzele gingașe. Cedro își dădea seama că fata-și pierde capul, că e toată crispată, gata să innebunească. Începuse să tremure, umerii i se adunară, zgîlțîindu-se. Își încrucișă deodată picioarele

și-și strînse genunchii tremurători. Își ridica și-și lăsa brațele, nevolnică, așa cum o pasăre muribundă bate neputincioasă din aripe. Deodată își prinse cu mâinile rochia pe șolduri și începu s-o tragă în jos, s-o strângă în jurul trupului... De rușine, părea că se va lipi de zid, că va intra în pământ.

Krzysztof o apucă repede de mână și o smuci după el. O trăgea ca pe un câțel spre ușă, în timp ce ea îi mușca mâinile. Cu o lovitură de picior deschise un canat. Trecu pragul și împinse ușa la loc în urma lor. Dincolo de prag lăsă mîna fetei și ca prin farmec se preschimbă într-un adevărat cavaler al saloanelor vieneze. Făcu în fața ei cea mai elegantă închinăciune din cîte știuse cîndva și cu un gest politicos îi dădu să înțeleagă că este liberă să meargă unde voiește. Cu răsufierea întretăiată, abia izbuti să îngaiame :

— *Mademoiselle...*

Fata stătea înaintea lui palidă, albă ca zăpada. Ochii ei strălucitori îi ațintiră chipul. Buzele îi tremurau. Fără să spună o vorbă, făcu la rîndu-i o reverență. Se întoarse și se îndepărtă încet pînă în capătul celălalt al odăii și dispăru pe ușă. Krzysztof o urmă, la cîtiva pași, neștiind ce-i cu el. În clipa aceea nu-l stăpînea decît o chemare a sufletului de a admira frumusețea. Mergea înainte, fără să-și dea seama că merge.

Era pradă iluziei că-și urmează propriul suflet într-o altă lume, într-o împărăție a desfătării. Fiecare pas al lui era fericirea însăși, materială, palpabilă. Fata dispăruse, dar el tot o mai vedea cum se îndepărtează, cum pășeste cu mersul ei grațios, imposibil de redat prin cuvinte, de cuprins cu privirea sau de înțeles cu mintea. Fiecare mișcare a ei, de-o clipă, dănuia și acum cu tot farmecul ei aducător de supremă desfătare. Încîntătoarea *doncella*¹ nu întoarse capul ieșind din odaie. Ușa rămase deschisă în urma ei...

Cedro uită că nu are carabina în mână, că o lăsase în camera unde fuseseră sechestrare cele șase femei. Voia doar să vadă unde s-a dus fata. Să se uite doar o dată.

---

¹ Fată. (Sp.)

Poate vor mai străluci o secundă înainte-î ochii aceia nemuritori, ochii vieții...

Trecu pragul și mai făcu doi-trei pași. Deodată însă văzu negru înaintea ochilor și simți că i se moaie picioarele și că-i gata să leșine — auzise cum în urma lui se trîntește ușa cu pocnet. Apoi nenumărate gheare îl strîng de beregată. Vreo douăzeci de mîini îl apucară de picioare, de pulpe, de genunchi, de brațe. Cineva îi puse piedică, altcineva îl apucă de guler și de eghileți. Totul era atît de neașteptat, încît își pierdu echilibrul și căzu pe spate cît era de lung.

Odată cu el căzu toată ceata de femei — erau bătrînele azvîrlite afară de soldați din odaia de alături. Ele îl atacaseră prin surprindere. Zăcea acum sub grămada colcăitoare de trupuri, abia mai trăgîndu-și sufletul și căutînd zadarnic să-și adune gîndurile. Degete osoase, noduroase, se-nfigeau în el ca niște piroane și-l strîngeau cu clești de oțel. „Asta-i răzbunarea pentru cele tinere, pricepu într-un tîrziu, zgîlțindu-se de un rîs lăuntric. Dar, doamnelor ! Îndurare ! Nu sînt un Hercules !...”

Lipăie încălțările pe podea... Mumiile bătrîne șoptesc, șopotesc, șopotesc... Împroșcînd stropi de scuipat, șuieră printre dinții putrezi un singur cuvînt. Îl repetă mereu, tot mai stăruitor, mai pătimaș.

Încearcă să-și miște o mîină, cealaltă... Nici vorbă de așa ceva ! Brațele răstignite păreau bătute în cuie de podea. Fiecare din ele era țintuit cu temei de zece mîini deodată.

— Păi, cum ? bîiguî el în polonă. Sînt unul singur... Cum să vă mulțumesc pe toate, dragele mele !... Vai de sărmanul capul meu !

Își adună puterile, trase încet aer în piept și se smuci deodată, scuturînd de pe el grămada de muieri. Cîteva de sus se prăvăliră pe podea. Forfotiră și mai al naibii, șoptind și cățărîndu-se la loc. Apoi o labă înfricoșătoare, uscată, cu gheare de oțel care-l împungeau ca niște țepi, îl apucă de gît și începu să-l strîngă de beregată. Sîngele îi năvăli în cap și cercuri roșii prinseră să-i joace prin fața ochilor. Își îndoi grumazul cu ultimele puteri, își rezezi capul înainte ca să apuce un strop de aer și-și înfipse dinții în vinele și ligamentele babei ucigașe. Își

strînse fălcile cît putu și trase. Mîna slăbi strînsoarea. Și-atunci strigă din rărunchi :

— Ajutor ! Ajutor ! Săriți !

În jurul capului, gîtului, pieptului — vălmășag de miini, șoapte, larmă.

Muierile bătrîne trăgeau de el, îl smuceau, îl zgîriau cu ghearele, treceau un obiect din mîna în mîna, îl smulgeau una alteia, hîrîind.

Văzu un pumnal. O clipă de tăcere. Apoi prinseră să forăie și să șuiere în cor deasupra lui. O mîna îi alunecă pe piept, dibui, șovăi. Se opri lîngă inimă.

Vîrfurile lamei se înfipse ușor în tunică, căutînd bătaia inimii. Cedro deschise ochii înfricoșați și sîngele îi îngheță în vine. Văzu lîngă fața sa doi ochi minunați. Îi privea țintă. Gura întredeschisă de deasupra lui răsuflea greu, ca-n agonie. Abia în clipa aceea o recunoscuse... Ea să fie oare ?...

— Cît te iubesc ! îngăimă, trăgînd aer în piept.

Într-o clipă, fără a se gîndi la nimic, își ridică puțin capul, cu ce puteri mai avea, și-și lipi gura de buzele fierbînti. Pumnalul din mîna fetei tresări, șovăi nesigur. Cedro își smuci mîna dreaptă, și-o smulse din strînsoarea ghearelor și cleștilor de oțel. Cu o sforțare supraomenească își îndoi brațul din cot și-l trase spre piept. O secundă pregăti lovitura. Izbi apoi de jos în ghemul viu de muieri bătrîne agățate de el. Apoi își strecură mîna între el și fată ca să-i ia arma primejdioasă. Dar palma lui întîlni cu totul altceva... Și-atunci uită de orice pe lume, de pumnalul țintind inima. Frumoasa aragoneză zvîcni în sus cu o mișcare dintre cele mai fulgerătoare de cîte e capabilă o fetișcană. O altă mîna, mai experimentată, apucă de mînerul cuțitului.

În clipa aceea însă trosni ușa smulsă din țîtîni. Răsună tropot de picioare ! Strigăte ascuțite !... Într-o fracțiune de secundă un val de sînge năboi peste covoarele odăii. Cercetașii năvăliră unul după altul. Văzîndu-și camaradul pe jos și crezînd c-a fost omorît, se dezlănțuiră împotriva muierilor. Ca să nu piardă timp, le apucau de păr, de mîini, de picioare pe bătrînele vrăjitoare și le azvîrleau de sus, de la etajul al doilea, prin ușa deschisă, peste balustrada balconului, drept în curte.

Cedro rămase o vreme întins pe jos. Într-un târziu, ca beat, încercă să se ridice. Era amețit, buimac. Cu greu izbuti să se salte în picioare, își întinse brațele, își puse șapca pe cap. Odată sus, își aduse aminte de carabina lăsată în odaia de alături și se repezi după ea. Se întoarse apoi la camarazii săi și atunci o văzu pe frumoasa lui aragoneză în brațele unuia dintre pedestrași.

Păși spre el și-i vorbi omeneste :

— Frate, te rog las-o-n pace !

Dar soldatul nici gînd s-o lase. Le făcu cu ochiul camarazilor — adică să-l ia de acolo pe ulan. Cedro îi puse mina pe umăr și, privindu-l țintă în ochi, spuse :

— Ți-o repet — las-o-n pace !

— Să știi, momîie, că nici prin cap nu-mi trece ! Așa să știi ! „Frate, te rog !“ Paiată ce ești ! Ai avut timp destul ! Acuma-i rîndul meu ! Krzos, ia-l de aici pe fanfaronul ăsta !

Cedro își trase pistolul și lipi țeava de tîmpla soldatului, strigînd :

— Hai !

— Te-am scăpat, orbule, de-o moarte rușinoasă, voșase muieri am căsăpît cu baioneta pentru tine, și-acum sari s-o aperi pe fetișcana asta !

— O apăr !

— Să nu am parte de camarazii mei din regiment, dacă mai apuci tu viu seara asta...

— Dă-i drumul odată, cîine !

— Nu-i dreptate pe pămîntul ăsta, dacă scapi tu întreg din mîna mea ! Voi ce păziți aici, băi, gură-cască !

Fata se smulse din gheara soldatului. Ținîndu-se cu mîinile tremurătoare de mobile, ferestre, uși, se îndepărtă încet. Soldații se uitară unul la altul cu ochi răi, dar nu scoaseră o vorbă.

— Ei, ce facem, mergem ? dădu glas într-un târziu unul dintre ei.

— Mergem ! spuse un altul.

Krzysztof își trase tunică, gata să plece și el.

— Ian ascultă, pane cavalerist, n-ai ce căuta cu noi. Dute singur unde-i vrea !

— Singur, singur...

— N-ai treabă cu noi. Noi sintem pifani, tu n-ai ce căuta...

— Bine, bine...

— Cu carabină de pedestraș umbli să plenuiești prin casele oamenilor ! Halal cavalerist !

— Am primit ordin, ca și voi.

— De ce te ții scai de noi ?

— Cine s-a pierdut de unitate și umblă de capul lui, merită un glonte-n țeastă !

— Un glonte-n țeastă ! Chiar așa !

— De ce nu tragi, ticălosule ? răcni Cedro.

— Bine, bine lasă, dar să nu te mai prind că faci pe comandantul aici !

— Haidem, băieți.

— Tu du-te-n drumul tău.

— Ce cavaler !

— Cavalerist !

— Conte ! Pudel !

— Fante de salon !

— Las' că le povestim noi ulanilor tăi cum te-au gîdilat aici cu cuțitul niște hoaste de-o sută de ani și n-ai fost în stare să te descurci...

— Ți-ar fi venit de hac, de n-aș fi fost eu !

— Cine știe ce i-ar fi făcut !

— N-aș da doi bani...

— Ha, ha... Zău așa !

— Cum o să mai dea ochi acum cu mîndra lui ?

— Un muscoid !

— Da ce aere-și dă, văzut-ați ?

Porniră în partea de unde-au venit. Cedro chiar nu avea de gînd să-i însoțească. Se așeză pe pervazul ferestrei și cu capul gol de gînduri se uita la cadavrele femeilor de pe jos, la mobilele răsturnate, la băltoacele de sînge... I se părea că se gîndește la ce-avea de făcut mai departe, de fapt însă moțăia, aflîndu-se între vis și realitate. Vedea și auzea totul ca prin ceață... Îl treziră niște bubuituri. Undeva departe trosnea o ușă, cădeau mesele și mobila cu care era baricadată. Cercetașii veneau repede înapoi, strigîndu-i lui Krzysztof :

— Vin duium peste noi !

— Au spart ușa de jos.

— O ceată-ntreagă !

— Vin...

Ieșiră cu toții în fugă pe galeria de lemn dinspre curte. Străbătură o jumătate din lungimea ei și dădură de-o scară mai largă decît cea pe care urcaseră la venire. Începură să coboare cu băgare de seamă, uitîndu-se în jur. Ajunși la etajul întîi, se aplecară peste parapet și văzură un coridor boltit. La capătul lui se zărea o ușă ferecată, închisă cu zăvor și baricadată cu saci umpluți cu lînă și nisip, cu pietre, fiare și tot felul de bulendre. De partea cealaltă a ușii se ducea luptă înversunată. Preț de un minut, soldații ascultară tăcuți ecourile ei sălbatice. Înțeleseseră că ușa duce de-a dreptul în strada Engracia. Începură în graba mare să arunce deoparte pietrele, să tragă sacii, să împingă mobila. Erau pe cale să smucească zăvorul și să deschidă canaturile ușii, cînd Krzysztof le spuse încet :

— Ei, acum, băieți, ori murim, ori ne acoperim de glorie. Dincolo de această ușă, să știți, sînt forțele principale ale dușmanului. Cred c-o să nimerim chiar la mijloc, între două baricade. Da oricum n-avem altă ieșire. Pe urmele noastre vin spaniolii — acuși dau buzna peste noi. Și de-or vedea ce prăpăd am făcut pe aici, cum le-am hăcuit babornițele și le-am batjocorit codanele...

— Trage zăvorul !

— Trage zăvorul !

— Stați, stați puțin ! strigă Cedro, coborînd ultimul.

Rămas în urmă, văzu în timp ce mergea o ușă mai mică pe dreapta, care ducea undeva la parter. O deschise și se grăbi să-i cheme pe ceilalți.

— Ce-i acolo ? strigară cercetașii.

— Ce-o mai vrea ?

— Afurisitul ! Scipio Africanul cel tînăr ! ¹

— De aici o să puteți să-i luați în focuri ! le strigă Krzysztof.

— Știi tu de unde-i putem lua în focuri !

— Plăvanule !...

---

¹ Publius Cornelius Scipio Aemilianus, comandant roman din sec. al II-lea, care a cucerit Cartagina în anul 146 și a fost poreclit Africanul.

Totuși alergară spre el. În odaia nu prea mare în care intrară vreo zece-cinsprezece spanioli zăceau morți pe jos, pe mobile. Pesemne că aduseseră acolo din stradă pe cei mai greu răniți în luptă, iar mai apoi în focul bătăliei uitaseră de ei. Zăceau care pe spate, care cu fața la podea. În agonie, se tiriseră probabil prin odaie, ca niște raci muribunzi, pînă și-au dat duhul unul cîte unul în odăița aceea zăpușitoare. Dormeau acum somnul de veci în băltoace de sînge închegat, livizi cu o expresie înfricoșătoare pe chip, cu sprîncenele încruntate, cu gura deschisă în care parcă și acum stăruia strigătul de răzbunare... Unuia îi cursese atîta sînge din nasul spart, încît i se închegase pe buze și pe bărbie, alcătuiind o crustă ce părea o mască desprinsă de pe fruntea lui îngîndurată și de pe ochii înlăcrimați. Un altul avea capul spart de schișa unei grenade, cu gura strîmbată de o durere atît de cumplită, încît, privindu-l, fără să vrei, oftai din rărunchi.

Cercetașii îi împinseră din drum cu picioarele și se strecurară spre cele două ferestre înguste, oblonite. Ferestrele, apărute pe dinafară cu gratii frumos lucrate, dădeau în strada Engracia, într-un loc unde încă nu ajunseseră atacatorii. Chiar acolo în stradă era o baricadă pe care luptau apărătorii spanioli. Peste drum se înălțau zidurile mănăstirii carmelitelor. Dincolo de zidurile mănăstirii — un pătrat imens cu laturile mărginite de patru străzi — se vedeau grădinile mănăstirești atît de stranii, umbrite de chiparoși, cu tufe întunecate de mirt, crescute în pătrate mari, părăd de departe croite din stofă scumpă de catifea, neasemuit de frumoase, cu alei de magnolii și palmieri decorativi. În depărtare se înălțau clădirile gospodăriei monahicești și însăși mănăstirea cu fațada spre una din străzile laterale.

Dinspre strada Engracia se vedea catedrala sumbră cu clopotnița ei înaltă. Din clopotniță tunuri mici aruncau proiectile asupra francezilor, zburau grenade de mină, cărămizi și șuvoaie de apă clocotită.

Cercetașii își încărcară cu grijă carabinele, zăvorîră ușile. Apoi deschiseră repede ferestrele și începură să strige în gura mare. Concomitent, puseră carabinele la ochi și se porniră să tragă în spanioli, în plin, ca în niște

ținte vii. Fură îndată reperați din clopotniță, de pe baricadă și din rîndurile francezilor și polonezilor. Atacul se întetii. Înspre ei zburau gloanțele, spărgînd cercevelele ferestrelor. Un plumb îl nimeri pe soldatul Zielinski în timpică. Își flutură brațele și se prăbuși pe spate. Picioarele îi zvîcniră de cîteva ori, lovind peretele. Apoi scoase un oftat și se liniști.

Cedro nu găsi loc la fereastră. Începu să umble încolo și-ncoace printre cadavre, fără să le ia în seamă. Se deprinsese cu sîngele, cu rănile și cu priveliștea morții. Era mereu muncit de una și aceeași întrebare. Aleanul lui îl însoțea pretutindeni, de nebiruit, îi turna plumb în mîini și în picioare.

Se întreba mereu unde să fie în clipa aceea *doncella*? În ce loc anume? Nu se gîndea nici s-o vadă, nici să-i vorbească. Voia doar să știe că trăiește. Nu-și dădea bine seama ce-i cu el și n-ar fi vrut decît un singur lucru: să se sfîrșească odată cu toate, să poată dormi. Să cadă cu fața la pămînt și s-adoarmă pe vecie. Întelegea că sub capacul de fier al memoriei dă buzna cu forța tot ce i-a fost dat să vadă, că în întortocherile gingașe ale creierului se gravează ca în aramă sub mîna artistului toate imaginile, rînd pe rînd. Noroc că nu e timp și nu apuci să le deslușești. Cel mai bun lucru ar fi să cazi și să putrezești precum cadavrele din jur. Și odată cu tine să putrezească, să se prefacă în pulbere și toate gîndurile trădătoare, ce roiesc undeva pe ascuns, gînduri lașe, disperate, de muiere, de fetișcană, de copil fără minte — nicidecum de ostaș. Poate că așa își va curma munca lui perpetuă și creierul, acest mecanism viclean, fără oprire! De ce nu l-a străpuns, nu l-a omorît bărbătește, cum l-a omorît el pe bătrînul călugăr? Să-l fi lovit așa ca pînă și podeaua surdomută să fi strigat: „S-a săvîrșit!”

Tresări și se uită în jur.

— O, să moară ținînd în brațe aceea soră a cugetului său, fremătătoare și fragilă ca un fluture de aur prins de o mîină grosolană. Să moară cu fruntea pe inima ei, simțitoare, fără a-i face nici cel mai mic rău... Să simtă un singur suflet, aceeași flacăară a vieții arzînd în două trupuri tinere, diferite. Murind, să-i transmită propriul său suflet odată cu suflarea buzelor... De ce, soră, ți-a

tremurat mîna gîngaşă ? şoptea încetişor, luptînd cu lacrimile şi umblînd prin odaie încolo şi-ncoace, înainte şi înapoi...

— Ține, ulanule ! îi strigă unul din ostași, la ureche aproape.

— Ce ?

— Mă duc să văd ce-i prin curte, să nu cumva să ne înhațe pe la spate și să ne gîtuie în gaura asta ca pe niște șoareci. Și trage cu socoteală, că-s pe sfîrșite carușele noastre.

Krzysztof apucă arma și începu să tragă cu turbare. Asta îl făcu să-și uite frămîntările. Se ridicau nori de fum și de praf în jurul lui. Pe buze simți gust amar de polin. Îndeletnicirea stupidă — de a încărcă arma bine, de-a ochi și a ținti precis îl fură total. Fiecare foc nime-re-a în plin.

Între timp, cercetașul Krzos ieși pe scară și dispăru în întuneric. N-apucase Cedro să tragă vreo cinci focuri, că omul se-ntoarse încetişor, pe vîrfuri, cu știrea că-n curte au intrat spaniolii.

— Jos în curte ! îngăimă, apucînd arma din mîna unui camarad, răpus.

Ieșiră încetişor și se furișară înapoi în balconul de la al doilea etaj. Într-adevăr, în curte bocăneau tălpile de lemn ale aragonezilor. Cîțiva bărbați înarmați se-n-vîrteau jos, răcnind, cu ochii la cadavrele bătrînelor az-vîrlite peste parapet. Pe loc trei dintre ei căzură de gloan-țele polonezilor, iar ceilalți o zbughiră în sus pe scări. Se auzeau duduind pe trepte. Capetele bandajate, însînge-rate, cu părul vîlvoi, se arătară în ușa balconului. Ca niște tigri se năpustiră înainte pe galerie. Urlînd și flu-ierînd goneau spre cercetași. În ușa ce ducea spre scara centrală se încăierară. Luptau frații corp la corp, pe via-ță și pe moarte ! Lăsară carabinele din mînă. Luptau fără arme ! Cedro văzu străfulgerarea unui pumnal de Toledo. În aceeași clipă, Krzos căzu secerat. Se izbi cu creștetul de pragul de piatră și rămase nemișcat. Erau trei spanioli. N-au mai apucat să-i ajungă pe cercetași. Au pierit mai fulgerător decît au apărut. Doi au fost az-vîrliti peste parapet, ca și bătrînele muieri, iar unul, iz-bit în cap cu patul carabinei, se preschimbă într-o masă

de carne vie. Polonezi mai rămăseseră cinci. Cartușe mai, aveau doar cîteva. Curtea se umplu de alți spanioli.

— Ei, acum, fraților, am încurcat-o !

— Să luptăm !

— Deschide larg ușile !

Cu pași mari, cîntînd vesel, coborîră. Își potriviră cartușierele, centurile, diagonalele. Își traseră șepcile pe-o ureche. Își strînseră bine curelușele pe sub bărbie. Își îndreptară unul altuia panașele.

— Ulanule ! Treci la mijloc !

— Lăsați-mă-n pace ! Merg singur, fără voi !

— Treci la mijloc ! Îți ordon ! Acum eu mi-s comandant ! strigă soldatul din margine.

— Abia știe să tragă și vrea singur dumnealui !

— La atac arm' !

— Înainte, marș !

Smulseră zăvorul de pe ușa ce ducea în strada Engracia. Fierul căzu pe pietre, zăngănind sinistru ca un paloș de călău. Canaturile trosniră, dîndu-se-n lături.

— Trăiască împăratul ! strigară într-un glas și cu pas de oțel ieșiră în stradă, în mulțime.

— La baionetă !

Se năpustiră, împrăștiind mulțimea cu puterea unei bombe. Cînd reverele galbene scăpărară lîngă baricadă, în spatele soldaților spanioli, un răcnet disperat răsună în aer. Ajunseră în goană la primii saci ai parapetului, alcătuiind treptele baricadei. Se cățarau pe ele în salturi, mînuind fulgerător baionetele și paturile carabinelor. Să-rind și cinchindu-se, împungînd cu baioneta înainte și înapoi, în sus, în jos, în lături, sfîșiind totul cu vîrfurile ascuțite de oțel, își croiau drum în sus. Fiecare lupta acum pentru el, pentru toți cinci, pentru armata întregă !

N-apucară spaniolii să se dumirească bine cîți sînt, că ei și erau în vîrfurile baricadei. Îi azvîrleau de sus pe apărători, sărind peste coama baricadei, pe roțile și afețele tunurilor, ca un fulger galben peste colții stîncilor. La vederea lor în coloana atacanților izbucniră strigăte de luptă pline de avînt. Batalioanele de pe Vistula, vâzînd soldați polonezi ajunși la țintă, se aruncară înainte, luptînd năpraznic, nimicindu-l pe dușman. Între timp,

spaniolii încărcară o mie de carabine și o mie de ochi țintiră în capetele celor cinci. Căzu cu fața în jos unul, se înecă cu un val de sânge năvălit pe gură al doilea, secerat se prăbuși în genunchi al treilea. Cedro, gonit din spate de o groază de moarte, cu o jumătate din șapcă zburată, însîngerat de la rănilor primite, orbit de fumul prafului de pușcă și de entuziasm, cobora cu pași mari de pe baricadă, călcînd peste saci, pe cadavre, mobile, dar de astă dată alături de ai săi. În jur răsuna un cîntec teribil... Toată coloana îl văzuse în vîrfurile baricadei. Lacoste și Chłopicki... Arătau spre el cu săbiile, nimicindu-i pe spanioli, urmărindu-i și împingîndu-i spre bateria următoare, spre capătul străzii Engracia, unde se deschidea, albă de soare, lungă piață Cosso.

În locul cucerit de polonezi, strada Engracia era îngustă ca un coridor. Pe dreapta se înălța clădirea Ospiciului, pe stînga zidurile uriașe, întunecate ale mănăstirii franciscane. Clopotnița părea că se apleacă deasupra trecerii înguste. Detașamentul spaniol care apăraseră baricada nu se retrăsese încă în această trecere, ci, împărțindu-se în două, ocupă într-o clipă mănăstirea carmelitelor și pe cea a franciscanilor. Cedro, laolaltă cu mulțimea soldaților polonezi, asaltă prima dintre ele. Porțile și ușile toate erau baricadate, dar atacatorii le făcură țandări. Spaniolii fură străpunși de baionete pe pragul bisericii, în sacristie, în naos, în pridvor și pe coridoarele mănăstirești. Cînd Krzysztof pătrunse în clădirea centrală, unde se aflau chiliile călugărițelor, ea și era ocupată de armata poloneză. Coridoarele lungi, nesfîrșite, întortocheate, cu chilii de o parte și de alta, erau pustii. Ecoul pașilor răsuna ca-ntr-o fîntînă. Krzysztof se țira mort de oboseală.

Voia cu orice preț să doarmă, cîteva minute măcar. Îi trecuse chiar prin minte să se întindă undeva la perete, prefăcîndu-se mort, cînd, deodată, la o cotitură a scării, auzi strigătul :

— *Qui vive ?*

Rosti parola. Din beznă ieși la lumina prefîrîată printr-o fereastră ogivală, cu geamurile sparte de gloanțe, un ofițer cu sabia trasă din teacă. Cedro se aplecă și-l recunoscuse de la prima privire.

„Uf, iar Wyganowski ! Ruda...“, se gîndi nemulțumit. Căpitanul îl cercetă cu un zîmbet ironia și în cele din urmă spuse :

— Te-am văzut pe baricadă.

— Se prea poate !

— Bravo !

— Am ajuns acolo întîmplător, aproape fără să vreau.

— Din ce în ce mai bine !

— Cei care au cucerit-o, au căzut răpuși. Glorie veșnică lor ! Ei m-au tras...

— În ce privește gloria, modestia dumitale-i de invidiat. Dar mai grăitor decît vorbele, semnăturile pe hîrtie, pe pergamente, sau, să zicem, pe lespede funerară sînt găurile acestea însîngerate, demne de laudă, pe care le ai pe tunică și pantaloni. Văd că ești necruțător cu celtiberii. Ți-a mai rămas să le dai călugărilor de la Burgos pentru o mie de liturghii, și-ai să ajungi un adevărat Cid, fir-ar al naibii ! Îmi placi !

— Da, am căsăpit destui astăzi, spuse Krzysztof, privind timp în ochii ofițerului.

— Minunat, tinere !

— Îmi amintesc mai ales de unul, pe care l-am răpus cu mîna mea.

— Ha, ha ! D-aia-i război, ca fiecare bărbat adevărat să dea-n dușman pe săturate. N-o să te ocolească răs-plata, o să am eu grijă. Ferește-te doar de soarta lui Hamilcar la Sagunt¹.

Cedro tăcea nepoliticos.

— Și de ce nu-ți continui lupta eroică ? Ferește-te ca de moarte să scapi din mînă creanga de laur ! Într-o clipă o-nhață un altul, căci gloria nu-i așteaptă pe cei rămași în urmă. Trebuie să mergi în pas cu ea ! Sau poate că ți-e gîndul la călugărite ? Ai ? Spune drept ! Ca-ntre soldați ! Doar soldații-s solidari, ca și balerinele... Și sînt aici la surioare, ți-o spun în taină, făr' de număr... Una mai nostimă ca alta ! Să te lingi pe degete ! Vezi bine, sînt ascete. Aspre opreliști, visuri, doruri... Mă-nțelegi ? Fecioarele de pe muntele Carmel ! Le-am văzut cu ochii mei. Vino să-ți arăt un buchet în-

---

¹ Vechii istorici nu leagă numele lui Hamilcar de Sagunt.

treg. Să-ți alegi după pofta inimii. Păcat însă că-s nu-mai balaoacheșe, nici o blondină. Nici măcar de sămîntă !

Urcară amîndoi scara cu trepte largi de piatră. Mer-seră apoi îndelung pe un coridor întunecat, cu podea de lemn, apoi o cotiră într-un alt coridor. Urechea lui Krzysztof prinse deodată bătaia unei darabane ciudate, în ritm nemaiauzit. În curînd, se văzură în fața unei uși de stejar ce ducea într-o trapezărie spațioasă. Acolo stăteau de strajă cîțiva grenadiri. La apropierea căpitanului, deschiseră ușa, clipind viclean. Wyganowski intră primul, croindu-i drum ulanului. Se strecurară prin mulțime și văzură cîteva zeci de femei goale dansînd în cerc în tactul unei orchestre bizare, alcătuită dintr-un vătrai, cratițe și lighene de aramă. Sub amenințarea baionetelor și paturilor de carabină topăiau destul de vioi.

— Surioarele ! șopti Wyganowski, tocăind din buze. Nu-s toate, ci o bună parte. Nu pot să zic că le-ar fi prea la-ndemînă fără sutanele lor, totuși nu vād să se-mpotrivească cu caraghioasa strășnicie a fecioarelor din Numantia. Sînt sigur și excepții, dar despre asta mai încolo...

La aceste vorbe ochii îi sticliră de o sumbră ironie. Falca de jos se întinse înainte, nările fremătară.

— Vei rămîne aici, probabil ? adăugă prevenitor, cău-tînd ochii lui Krzysztof. Pe mine am să te rog să mă ierți, dar sînt în exercițiul funcțiunii : sînt comandantul aces-tei... — *sit venia verbo*¹ ! — mănăstiri. Am vrut să-i zic altfel, mi-a fost teamă însă să nu te rușinezi.

— Nu, nu voi rămîne aici, răspunse Cedro cu o in-diferență căutată.

— Oare ? Și de ce, mă rog, dă-mi voie să te-ntreb ?

— Mi-e somn, căpitane.

— Somn... în toiul unei astfel de petreceri ! *Oh, c'est triste*²...

— N-am dormit de cine știe cînd.

— Da, într-adevăr, e foarte trist. Ei, atunci, dormi, pane !

— Îmi dați voie să mă culc aici, pe undeva, în vreun coridor ?

---

¹ Iartă-mi expresia. (Lat.)

² O, asta-i trist ! (Fr.)

— Bineînțeles !

Cedro îl salută militărește.

— Stai să te conduc și să-ți arăt eu un loc. Ți-am mai spus c-am fost numit de ocupanții acestei mănăstiri comandant peste toată clădirea — cu coridoare, chilii, trapezărie, grădini...

Părăsiră sala zgomotoasă și cu pași grei, ca de bătrini, începură să coboare aceeași scară cu trepte largi.

În fața lor se întindea același coridor întunecat.

— Aici sînt chiliile, spuse Wyganowski. Ai putea să te rostuiești destul de comod într-una din ele, numai că-s cam ocupate temporar. Călugărițele îi găzduiesc pe cavalerii necunoscuți. De mult n-au mai avut un astfel de prilej fericit în această vale a plîngerii.

— Sînt soldații dumneavoastră, pane căpitane ? întrebă Krzysztof.

— Sînt și ai mei, sînt și francezi.

— Dacă asta ar depinde de mine, începu să biiguie Cedro, eăutîndu-și cuvintele, dacă eu aș fi... aș porunci să fie împușcați ticăloșii ăștia... așa aș porunci ! Pentru Dumnezeu !... Păi ăștia trebuie spînzurați ca niște cîini !

— Spune, spune, tinere, vorbește cu tot curajul ! Trebuie totuși să-ți atrag atenția asupra unui amănunt : sîntem în război, nu la manevre pe terenul de paradă, sub ochii logodnicii cu eșarfă albastră pe căpșor. Presupun că-i prima oară cînd iei parte la cucerirea unui oraș.

— Da.

— Eram sigur...

— Și de ce, mă rog, erați atît de sigur ?... întrebă Cedro disprețuitor, cu un zîmbet glacial.

— Am luat parte la multe asalturi, ce-i drept însă atît de furtunoase ca ăsta n-am mai pomenit. Nici în Italia, de la începutul începutului, nici în campaniile din Austria. Bazîndu-mă pe o îndelungată experiență, pot să te asigur că violările în masă grăbesc capitularea în măsură mult mai mare decît bormbardamentele artileriei, avînd pe deasupra și avantajul de a păstra multe vieți de ambele părți combatante. Ea îi dezarmează pe tați, soți, frați, logodnici, încet, încet, dar sigur, îi apără pe soldați de șrapnele și garantează capitularea. Celor care merg la moarte sigură, o moarte tristă, de soldat, în șan-

țuri, pe gunoiște, în beciuri și gropi comune, li se cuvine, fir-ar să fie, măcar ceva din partea celor ce rămîn în viață ! Li se cuvine această clipă înainte de moarte... Eu unul socot că-i mai bine ca soldații mei să-și facă puțin de cap în aceste chilii, decît să cadă morți sub exploziile șrapnelor și să omoare la rîndul lor pe alții. Îți garantez că următoarea casă ni se va preda de bună voie cînd la fetele ce locuiesc acolo va ajunge vestea despre cele săvîrșite de noi aici. Iar principalul este faptul că cele mai multe dintre victimele de aici au primit această pedeapsă a Domnului cu smerenie și supunere, ba chiar aș spune cu bucurie și desfătare...

Cedro aproape că adormise cu umărul sprijinit de pereți. Abia mai auzea ce-i spune ofițerul guraliv. Acesta se opri între timp în fața unei chilii fără ușă, aruncă o privire fugară înăuntru și-l trase de mîneacă pe soldat.

— Uite aici ceva special pentru sufletelul dumitale. Intră ! Hai, vino, vino !

Ofițerul trase puțin ușa smulsă din țîțini și sprijinită de perete. Intrară într-o chilioară, cît o criptă, cu podea de cărămidă. Pe un pat îngust era culcată o călugăriță tînără. Mîinile le ținea cucernio adunate pe piept, întocmai cum sculptorii din evul mediu reprezentau pe monumentele funerare pe crăieșele adormite întru Domnul. Pe cap avea o bonetă. Sutana de pe ea era sfîșiată. Cineva însă o acoperise cu grijă, încît nicăieri nu se întrezărea goliciunea trupului. Wyganowski se apropie de răposată, cu o schimă de durere mai curînd decît zîmbet, se aplecă deasupra ei și-i spuse lui Cedro :

— Uită-te !

Ridică mîna stîngă a călugăriței. Krzysztof se aplecă. Văzu mînerul unui stilet înfipt între coaste sub sînu-i feciorelnic. O bălтуță de sînge înecase stiletul și se închegase pe el ca o lavă neagră.

Trupul se și răcise, mîinile și picioarele întepeniseră, pe chip însă nu se așternuse încă pecetea morții, a odihnei veșnice. El ținea încă de viața pămînteană. Sprîncelele încruntate, gura strîmbată de durere exprimau mîndrie și suferință. Wyganowski așeză mîna rece la loc, cu evlavie. Îi împreună degetele cu cele ale mîinii drepte. O făcea cu calm, cu băgare de seamă și cucernicie, de

parcă-ar fi împlinit un ritual. Gura i se strîmbase aproape la fel cu cea a călugăriței...

După o clipă, se îndreptă de mijloc, făcu doi pași înapoi, își trase sabia și prezentă onorul în fața răposatei.

Ieșiră de acolo.

Wyganowski mergea înainte cu pași mari, povestind repede și cu indiferență :

— Au sărit asupra ei cinci sau șase. Acolo, la cotitura coridorului. Am văzut...

— Și n-ați apărat-o ? îi aruncă Cedro în obraz ca pe o mănășă.

Ofițerul clătină din cap. După o clipă, spuse :

— Fugise în chilioara ei. Încuiase ușa după ea. S-au chinuit mult soldații pîn-au scos-o din țîțini... Cu uscior cu tot... S-au năpustit asupra ei și i-au sfîșiat veșmintul. Și decodată — o piedică neașteptată. ! Uf, drace ! Ha, ha, sub sînul minunat o piedică neașteptată. Totul biruit, afară de această mică piedică, un fleac de nimic. Exact la fel cum e și cu Saragosa asta : e gata luată, cucerită, strînsă cu ușa. „Acum, ne vom bucura de tine, roaba noastră ! Ha, ha ! Dar... poftim ! Ha, ha ! Un cadavru ! Sfîșie-l, vulpoiule ticălos, bucură-te !“

Se opri în mijlocul coridorului, palid el însuși ca un mort, și șopti mai departe, ca în vis :

— O, călugărițo, călugărițo ! Dacă aș fi părintele neamului tău, cu numele tău aș boteza orașul, pămîntul meu, întregul univers ! Din tine aș face stema poporului și pecetea statului. Aș ordona armatei mele să defileze în fața cenușei tale cu stindardele înălțate...

Cedro, plictisit de logoreea ofițerului, îl privea cu ochi somnoroși, stinși, abia deslușindu-l pe întuneric.

— Pot să mă culc aici ? întrebă el, întrerupînd elocvența căpitanului.

Wyganowski se dezmetici și privi în jur. Împinse o ușă din stînga și intră într-o chilioară la fel de mică, goală.

— Culcă-te, somnorosule, și dormi ! îi spuse lui Cedro, arătîndu-i patul.

— Dumneata, pane căpitan nu ai nimic din duritatea neplăcută a lui Scipio Africanul, după cîte mi-am putut da seama, spuse Kryzstof cu ușoară ironie.

Își aminti deodată că în cursul zilei cineva îl numise pe el însuși Scipio cel tânăr. Ar fi vrut să-i azvîrle în obraz căpitanului și alte porecle de-alde pudel, cavalierist, plăvan... dar nici el nu mai știa bine dacă-l vede cu adevărat sau doar i se pare că mai e acolo.

— Nu am nimic din nici un Scipio. Sînt pulbere și cenușă...

— Ei, atunci culcă-te, mormăi Cedro.

— Nu, am să stau puțin aici. Am să te aștept. O să te scol peste un sfert de ceas, cînd voi pleca din această casă împreună cu compania mea.

De cum puse capul pe pernă, Krzysztof se porni să sforăie de răsuna mănăstirea. Cînd se auziră bătăi în ușă cu pumnii și cu patul puștilor, însoțite de strigăte care-l chemau pe căpitanul Wyganowski, lui Krzysztof i se păru că abia a apucat să-nchidă ochii. Se trezi la fel de brusc cum adormise. O clipă ascultă bubuitul luptei. Căpitanul Wyganowski ședea pe scaun în aceeași poză, întors cu fața la fereastră. Puteai crede că nu aude chemarea soldaților. Își scoase șapca și nu și-o mai pusese pe cap. Fața lui părea acum mult mai slabă. Era un bărbat foarte frumos.

Krzysztof îi admira, fără să vrea, fruntea boltită, cu pielea întinsă, nasul fin, mustățile și barba bine îngrijite. Ochii imobili păreau învăluiți în ceață.

Krzysztof se dezmetici și se ridică din pat refăcut trupește și sufletește.

— Ți-ajunge cît ai dormit? întrebă Wyganowski, fără să întoarcă ochii spre el.

— Mi-ajunge.

— Atunci să mergem.

— Sînt gata.

În fața mănăstirii, în grădinile ei călcate în picioare, armata încolonată aștepta să pornească mai departe la luptă.

Porțile se dădură în lături și soldații cu pas de fier ieșiră în strada Engracia.

În dreapta văzură niște ostași spărgînd poarta clădirii din colț. Nimeni nu știa ce-i acolo. Poarta era grea, de fier, cu lacăte și zăvoare mari. Zidurile casei erau groase, ferestrele acoperite cu gratii. Soldații ieșiți de

la mănăstire au sărit să-i ajute. Au adus repede unul din tunurile capturate și, așezându-l la douăzeci de pași de clădire, au îndreptat țeava tunului spre poartă. Traseră un proiectil, două, trei. Bordura de piatră se sparse, crăpă și pînă la urmă căzu cu poartă cu tot. Soldații escaladară canaturile și se strecurară în clădire. Dădură de un antret mare cu o scară largă de marmură în fund. Pînă pe la jumătatea antretului erau îngrămădiți saci cu pămînt. Soldații începură să dea la o parte sacii. Nimeni nu-i tulbura. Și-a zis c-o fi o casă părăsită de spanioli. Cînd însă au pătruns în antret și s-au apropiat de scară, s-au trezit cu cîteva grenade de mînă, aruncate de la etajul al doilea, peste balustradă. Se izbiră de trepte, bubuind. Lumina orbitoare a exploziilor sfișie penumbra, trosnetul schijelor izbite de pereții goi acoperi vaielele soldaților aruncați în aer. Vuietul înghiți totul. Pe treptele albe din marmură de Carrara se zvîrcoleau trupuri în spasmele morții. O diră de sînge, ca un șarpe roșu, aluneca în jos pe scară.

Acest tablou li se oferi soldaților intrați în clădire. Se năpustiră într-un iureș pe scară, sărind peste rănii. Ajunseră la etaj. Pe un coridor lung îi și așteptau nemănumărate țevi de pușcă gata să tragă. Împușcături, fum, foc... Coridorul de la etaj fu cucerit. Cucerit însă cu un preț scump. Cadavre fără număr acoperiseră scara și podeaua coridorului, răniții mureau striviți de tălpile luptătorilor. Prin ungherele întunecoase, în firidele ferestrelor acoperite cu gratii, oamenii se împungeau cu pumnalele, se strîngeau de gît unii pe alții. În sfîrșit, atacatorii, turbați, ajunseră la ușile camerelor din dreapta și din stînga coridorului. Apărătorii fugeau la catul următor. Soldații credeau că e vorba de o mănăstire. Sparșeră cu ciocane și rîngi ușile de la vreo zece-cinsprezece odăi. Niște oameni încuiați acolo năvăliră într-o clipă pe coridor. Un urlet cumplit se revărsă în toată clădirea.

Oamenii erau goi sau îmbrăcați în zdrențe, înveliți în cearceafuri; unii aveau cătușe la mîini. Toți erau rași în cap.

Cînd Wyganowski și Cedro urcau scara spre etajul întii, deslușiră prin nori de fum doi nebuni în zdrențe, cu capetele cărunte, care se țineau reciproc de beregată

și se mușcau cu dinții. Căzuseră amîndoi și se zbăteau în luptă, înfigîndu-și colții unul în carnea celuilalt, ca doi ciini turbați. Se smuceau, cînd unul, cînd altul deasupra; le zvîcneau piepturile goale, genunchii, pulpele, burțile, omoplații, umerii, grumajii. Își smulgeau reciproc din trup hălci de carne vie, se călcau în picioare, se zgîriau cu ghearele, se rostogoleau înlănțuiți, încît păreau un singur trup cu două capete și nenumărate brațe. Loviturile de pumni își sporeau forța, de două, de trei, de o sută de ori. Se bușeau, se izbeau cap în cap cu hohote de rîs. Se auzeau pîriitul oaselor și rîsul hîriit. În cele din urmă, unul din ei îl imobiliză sub el pe celălalt, care horcăia strivit. Încea totuși să înalțe capul și să lovească. Dar gîdele nu se mai dădea bătut. Turbarea cu care lovea nu se domolea o clipă, nici chiar atunci cînd tigva alb-vînată a celui învins căzu nevolnică într-o baltă de sînge. Lipăia sîngele ce gîlgîia din răni, ridica pleoapele căzute ale adversarului și se uita în ochii lui, adînc, cu mîna gata să-i stingă ultima suflare, grijuliu să nu-i zboare cumva neobservată din piept. În cele din urmă, îl dăruie pe cel ucis cu o ultimă palmă peste obraz. Pentru ultima oară scuipe în gura mută. Se ridică. Cu ochii injectați, cu un zîmbet diavolesc privi la soldații zguduți. Abia în clipa aceea îi văzuse. Începu să rîdă, să schealăie, să plîngă, să hohotească... Ridicîndu-și brațele, ca un leu victorios, sări de sus în mulțime. Pe ofiterul care mergea în rîndul al treilea îl apucă de barbă, pe un soldat de alături, de beregată, și muri în baionete cu un urlet fericit, cu spumă de entuziasm la gură, cu dinții rînjiți.

Din coridor năvăli ca un vîrtej de frunze purtate de vînt o ceată de oameni — dansatori, cîntăreți, declamatori, oratori, îngîndurați, nepăsători sau orbi de furie, aidoma unor ciini la pîndă, sau unor copaci doborîți, nepăsători față de orice, oameni fără chip, cu ochi nebuni, sau boturi de fiare fără ochi, monștri hîzi cu înfățișare de femei, făpturi înfricoșătoare cu priviri prădalnice de lup sau de șarpe, cu cătușe, în cămăși de forță.

Mulțimea stăvili calea soldaților. Asupra lor se prăvăliră urlete de fiară, vuiet de furtună dezlănțuită, geamătul vîntului în inimă de codru, cîntecul mării zbu-

ciumate sub clar de lună nouă, strigătele păsărilor rănite de moarte, risul fericirii stîrnit din neant de sunetele muzicii, plînsul mamelor deasupra leagănelor de copil și cîntecul entuziast al sufletului în fața cerului larg deschis. Din mulțime ieși cu brațele întinse înainte un bătrîn voinic, înfășurat într-o cîrpă însingerată, mai înalt cu un cap decît ceilalți, purtînd pe frunte o cunună de chiparos. Nu vedea pe nimeni. Îngîna cu deznădejde un cîntec neauzit, cuvintele căruia piereau fără urmă în vîrtejuri de fum, în bubuitul exploziilor și-n vaierele morții. Cobora măreț ca un geniu, stăpîn sau proroc cu strigătul lui pe buze...

În aceeași clipă un om-maimuță, mic, negru, iute, în pantaloni de pînză, fără cămașă, escaladă pe furiș balustrada, clipi din ochi tuturor și, izbucnind în hohote de rîs fericit, de parc-ar fi izbutit, în sfîrșit, să pască lumea toată, fluieră prelung și se aruncă cu capul ras în jos. N-apucară bine să-l vadă soldații zdrobit în fața ușii de la intrare, cu sîngele țîșnind din el ca dintr-o fîntînă, că un altul le atrase luarea-aminte. Un bărbat musculos, sănătos în aparență, furișîndu-se pe lîngă perete, se apropie în fugă de un soldat căzut, îi smulse carabina și se aruncă înapoi în gloata de nebuni. Acolo începu să-i izbească fulgerător cu patul puștii, să le spargă țestele rase. La o comandă, soldații își îndreptară armele spre el. Căzu sub gloanțe. Soldații își făcură loc printre nebuni și se repeziră la etajul al doilea pe urmele celor cu mintea sănătoasă.

Se aflau pe platforma de la cotitura scării de marmură, cînd la etajul al doilea izbucni un cor mult mai cumplit decît cel de adineauri. Soldații se opriră.

Spaniolii, vrînd probabil să așeze un nou obstacol între ei și învingători, descuiaseră ușile de sus de la rezervele nebunelor. Din gura neagră a coridorului năboi un val monstruos. În față venea o mejeră cu pletele cărunte vilvoi, cu ochii ieșiți din găvane, cu strigătul înghețat în gîtlej la vederea tinerilor soldați. Cu degetele osoase, încîrligate, pipăi peretele. Gura știrbă larg căscată, pieptul dezvelit răsuflînd precipitat. Valul clocotea, rostogolindu-se în urma ei. Se auzeau șoapte, bătăi din palme, nechezat de cal, lătrat de cîine, salturi și zbierete

ca de iepe zburdînd în luncă, cîntece vesele, strigăte ascuțite, sute de cuvinte pe secundă. Hohote de rîs ale acelei mulțimi, mai înfricoșătoare decît hîrca morții, îi ridicau părul măciucă.

Soldații speriați se traseră 'napoi. Așteptau la etajul întîii în poziție de apărare. Femeile coborîră furișat, cu băgare de seamă. Unele, ca niște hiene, se aruncară urlînd spre ieșire, altele se năpustiră pe coridorul etajului.

Respinse de baionetele soldaților, își aflară desfătarea alături de bărbații nebuni.

Căpitanul Wyganowski se folosi de momentul plecării nebunelor de sus și se aruncă din nou cu compania lui înainte pe scări. Pe coridorul etajului al doilea se încinse luptă aprigă. Spaniolii se baricadaseră în camerele nebunelor abia scăpate de-acolo. Din spatele ușilor ferocate cu zăvoare de nădejde, prin ferestruicile lor loveau adversarul în plin. Se așezară ca într-o fortăreață. Soldații francezi, veniți de jos în ajutorul polonezilor, cuprinși de o furie neputincioasă, ar fi fost în stare să muște pereții cu dinții. Zadarnic trăgeau prin vizete; spaniolii se lipeau de ușă și gloanțele nu-i pu-teau atinge. Își încărcau liniștit carabinele, scoteau țevicele prin vizete și trăgeau, ei înșiși rămînînd invizibili. Atacatorii aduseră de jos rîngi, vinciuri, ștergătorele de tunuri, grinzi, drugi de fier. Începură cu rîndul să izbească în ușile inaccesibile, preschimbați în adevărate catapulte vii, năprasnice. Ușile pîrîiau, crăpau, improșcau tîndări și totuși dindărătul lor zburau gloanțele necruțătoare. Spaniolii asediați fură scoși în cele din urmă vii. Aruncați din mînă în mînă, smulși de soldați, pieriră pînă la unul, străpunși de baionete, sau izbiți cu paturile puștilor.

Trupuri sfîșiate, fețe zdrobite, piepturi călcate în picioare. Soldații făcură lațuri din centiroanele spaniolilor. Le aruncau arcamele de gît, agățau centrioanele de grătiile ferestrelor și-i sugrumau trăgîndu-i de picioare spre ușă. Pe cei mai dîrzi, mai mîndri și mai neînduplecați, care strigau întruna : „Trăiască Ferdinand al șaptelea !“ îi strîngeau cu mîinile de beregată.

Unii mai slabi de înger scăpaseră pe scara dosnică în podul ospiciului. Acolo încinseră focul și aruncau șomoiage de paie aprinse pe scara ce ducea la ei. Vilvoarea

întinzându-se, spaniolii săreau din flăcări în vîrfurile baionetelor sau piereau carbonizați.

Luînd astfel și partea de sus a clădirii, soldații stinseră focul și se îndreptară spre ieșire. Pe nebunii mai liniștiți, bărbați și femei, îi adunau deoparte, cu intenția să-i scoată din oraș și să-i închidă în clădirile de la Monte Torero. Mulțimea de nebuni se împrăstia mereu. Nu voiau să-și părăsească celulele, unii intrau în luptă cu soldații, ca niște ostași adevărați, curajoși. Lupta degustătoare cu nebunele îi aduse pe soldați la disperare. În haosul stîrnit în jur, cu scene dintre cele mai oribile, cu încăierări și patimi dezlănțuite — Cedro se strecura pe seări în jos. Cînd, în sfîrșit, ajunse la ieșire, privi în sus, căutîndu-l din ochi pe căpitanul Wyganowski. Chiar atunci îl văzu pe bărbatul cu cununa de chiparos pe cap, venind odată cu mulțimea de femei și bărbați mînați din spate cu baionetele. Ochii lui ridicați în sus nu vedeau nimic. Picioarele desculțe se tîrau, alunecînd, prin băltoacele de sînge închegat și ealcînd peste cadavre. Brațele goale se înălțau din grămada de zdrențe însîngerate. Pe chipul înspăimîntător, străin de tot ce-i omenesc, pe cît de străină este piatra neînsuflețită, pe masca aceea rece și cumplită se întipărise o singură năzuință pătimașă, de nebiruit. Durerea o săpase ani de-a rîndul cu aceeași osîrdie cu care un vulcan treaz își sapă craterul. Din adîncul ființei și al sufletului său, cînta sau mai degrabă invoca, chema cu cuvintele psalmului : „*Quis dabit mihi pennas, sicut columbae? Et volabo et requiescam...*”¹

Un vaier atît de copleșitor părea cu neputință să nu-și afle răspunsul. Și glasul repeta :

„*Quis dabit mihi pennas, sicut columbae?*“...

Omul trecu. Nevăzînd drum, ziduri, stradă, lumină, oameni, baionete și bîte năpustite asupra-i, bătrînul intră măreț în strada îngustă Engracia și dispăru odată cu ceilalți însoțitori. De departe, din bezna învăluită în fum și înșesată de cadavre, răzbătea cîntecul lui neomenesc :

„*Et volabo et requiescam*“...

---

¹ Cine-mi va da aripi de porumbel?... Să zbor și să mă odihnesc... (Lat.)

În sfârșit, coborî și Wyganowski. Cînd se întîlniră la intrare, Cedro îl luă de mînă. O strînse la pieptul lui, fără să-și dea seama ce face. Căpitanul îi aruncă pe sub sprîncene obișnuita lui privire bănuitoare și ușor ironică. Și deodată, din gîtlej, îi izbucni un hohot de plîns fără lacrimi. Pentru a-l masca, tuși tare. Probabil că i s-a mai întîmplat și alteori, pentru că se stăpîni într-o clipă și trînti o vorbă pipărată, bărbătească...

Răniții și cadavrele fură transportați în grădina mănăstirii și coloana părăsi ospiciul. Se îndreptă spre capătul străzii Engracia, spre Calle del Cosso. De departe încă era limpede că acolo îi așteaptă multe alte obstacole. Oamenii totuși răsuflară ușurați. Să lupte la loc deschis! Să meargă înainte și să dea piept cu soldați! Dincolo de șanțuri și parapete ridicate din pietre, pămînt și saci cu nisip se ascundea vrăjmașul. Se arătau la scurte răstimpuri șepcile lor rotunde, roșii, în formă de trunchi de con. În mijlocul pieței se vedea bateria așezată pe o înălțime, alcătuită din tunuri grele cu țevicele îndreptate spre strada întunecată.

Primul regiment polonez, sub comanda lui Chłopicki, se alinie în rînduri strînse, ca un zid, și cu pas de fier porni înainte. În urma lui venea regimentul al paisprezecelea francez sub comanda colonelului Henriot. Ca două berbece se năpustiră în Cosso. Năvăliră peste bateria de pe înălțime și-i călcară în picioare tunarii. Bateria amuți. Dar în aceeași clipă, de peste tot, din toate ferestrele și găurile nevăzute săpate în zidurile clădirilor uriașe din piața largă zburară asupra lor proiectile. Acolo în piață, se înălțau clădiri sumbre, cu ziduri groase — Teatrul, Municipalityea, și mai ales Tribunalul, cîndva, în secolul al paisprezecelea, reședința judecătorului suprem, apărătorul privilegiilor uniunii popoarelor din Castilia și Aragon împotriva puterii regilor de seama lui Pedro cel Crunt¹. Chiar în fața străzii Engracia se deschidea aleea îngustă Arco de Cineja. La dreapta, la cîțiva pași de ea, începea strada Sf. Gil, de partea cealaltă a lui Cosso. Trecea prin fața bisericii Sf. Gil, a mănăstirii Aposto-

---

¹ Regele Castiliei (1350—1369), asasinat de fratele său consanguin Henric de Trastamara.

lul Petru, lăsa pe dreapta Catedrala del Seo, pe stînga Nuestra Señora del Pilar și ieșea pe pod.

Colonelul Chłopicki își încolonă rîndurile rărîte sub gloanțele trimise din piața Cosso și, în loc s-o ia pe strada Sf. Gil, se năpusti din greșeală în Arco de Cineja. Ca în tot orașul și acolo casele se preschimbară în cetăți inexpugnabile. Soldații cădeau la răscruce, la intrarea în alee și în aleea îngustă. Se prăvăleau peste ei ziduri, grinzi aprinse, anume aruncate de la ultimele etaje, plane, dulapuri, cufere și grenade de mînă. Însuși Chłopicki, greu rănit, căzu în piață. Soldații îl scoaseră pe brațe de pe cîmpul de luptă.

Noaptea cobora peste orașul bubuitor.

Mănăstirea franciscană, luată cu asalt de detașamentul polonez, cu excepția clopotniței, de unde spaniolii continuau să arunce grenade, urma să fie centru de adunare, lazaret și loc de refacere. Pe strada Engracia, cucerită de la spanioli, fuseseră aprinse focuri de cum începuse să se însereze. Toate punctele cucerite erau supravegheate de patrule. Cedro se trezi sub colonada mănăstirii ce dădea spre grădini. Acolo, de-a lungul zidurilor, se aflau bănci largi de piatră cioplită, unde de obicei, la amiază, se odihneau monarhii. Soldații se culcașeră pe ele...

Orașul continua să fiarbă. În cartierul de pe malul rîului, dincolo de piața Cosso, în partea estică, pe lîngă Universitate, și în partea vestică, în preajma Palatului Inchiziției, răsunau lovituri de ciocane, fișîitul pămîntului, trosnetul zidurilor seculare. Dar soldații francezi și polonezi nu mai luau în seamă această forfotă de înarmare a orașului, cetate a fenicienilor — Salduba, a romanilor — Caesaraugusta și a arabilor — Saragosa, cetate a aragonezilor și, în sfîrșit, a spaniolilor reuniți pînă la urmă în aceeași patrie. Erau încredințați că mai devreme, sau mai tîrziu vor strivi și vor nimici tot ce va crea munca disperată a poporului.

În clipa aceea nu voiau decît să doarmă, să se odihnească.

În străvechea catedrală ardeau focuri. Se frigea carne la proțap. Treceau din mînă în mînă potirele sfinte de aur, umplute cu vin roșu, vechi, mîngîierea călugărilor.

În coridoarele întunecate, în chiliile pustii și pe sub bolțile catedralei răsună cîntecul închinat forței copleșitoare, puterii violente, chemînd la nimicirea a tot ce nu-i poate sta în cale și se prăbușește neputincios sub năvala ei.

Pe la miezul nopții în mănăstire se stinseră ultimele ecouri ale glasurilor omenеști. Soldații, înveliți în mantii, dormeau de-a valma în galeria porticului. Un somn adînc de piatră. Cedro, culcat și el laolaltă cu ceilalți, nu putea să adoarmă.

La capătul galeriei, spre grădină, ardea un rug mare. Limbile de foc înalte aruncau în grădină umbre tremurătoare. Sforăitul ce umplea galeria, pe o distanță de cîteva zeci de pași, era de neîndurat. Lui Krzysztof i se părea, de cum îi zbura închipuirea mai departe de locurile acelea, că e horcăitul ostașilor răniți de moarte. Tresărea și, mînios, se învelea mai strîns în mantie. Dar oricît de tare și-ar fi închis ochii, nu reușea să scape de gîndurile ce-l asaltau. A doua zi, soldații se vor trezi din somnul lor greu și vor pleca mai departe să omoare ori să cadă morți în canalele și rigolele orașului. Ce vise vede oare acum toată această mulțime? Și, deodată, i se năzări visul ce-și flutura aripa pe sub bolțile întunecate, ocrotitoare ale soldaților adormiți. Vedea cu ochii deschiși lanțul de foc al suferinței zăngănindu-și verigile pe treptele înguste, în jos, coborînd într-ăcolo unde se scurge sîngele omenesc. Vaierul, răsfrint de zidurile mohorîte ale curților adînci, ale coridoarelor, chiliilor, își înfigea degetele osoase în părul lui... Bătrînul, bătrînul acela în zdrențe!... Ochii lui îl privesc, brațul lui uscat se înalță... El îi arată, îi arată... Doamne milostiv!... Brațul lui arată...

Un dezgust fără margini îl cuprinsese pe Cedro. Îl treceau fiorii văzînd trupurile ucigașilor beți, înroșite de sînge, mirosind a nădușeală după o zi de măcel, nevolnicia și nimicnicia membrelor lor vînjoase, zvîcnind și contorsionîndu-se scîrbos sub puterea coșmarului văzut în somn, fețele nesuferite, gurile căscate, brațele și picioarele întinse în lături, gîtlejurile sforăitoare, chinuite de spaima nopții... Nu mai era în stare să rămînă singur nici o clipă. Era gonit și biciuit de groază. Trebuia neapărat să se afle în mișcare, supus trudei, încăierat

în luptă, pus pe hăituire. De cum venea o clipă de răgaz, gândurile i se învolburau asaltate de vedenii și spaimă, tablouri necuviincioase, fapte săvârșite...

Simți o nevoie imperioasă de mișcare.

„Să mai stau de vorbă cu santinela...” își spuse, ridicându-se.

Nu apucă să se salte bine în picioare, că se și răzgîndi. Nu l-ar ajuta cu nimic trîncăneala, își dădea bine seama. Știa că pentru a înăbuși chemarea sufletului său de altă dată, ar trebui să se afle iarăși în primejdie.

„Ce să fac?” se întreba zadarnic, stînd chineit în culcușul lui, cu ochii la grădina și zidurile mănăstirii.

Mantie grea îi cădea pe umeri cugetul treaz. Judecata rece îl îndemna să escaladeze zidul grădinii și să se ducă de unul singur spre fortificațiile spaniolilor, în străduțele inaccesibile din Calle del Cosso...

Să-și încordeze puterea în luptă! Să dea piept cu un dușman superior numeric! Căutînd din ochi unde anume ar putea sări peste zid, privirea i se pierdea prin iedera întunecată, pe aleile solitare cu tufe tunse de meșor, prin ungherele cu pîlcuri înalte de camelii ce-și scuturau petalele albe și roșii. În umbră, se deslușea

lîngă zidul cenușiu silueta neagră, înaltă a unui chiparos îmbălsămat. Mai aproape, tufe cu trandafiri albi destrămau întunericul dens. Palide lumini ale tristeții aprinse în firidele negre ale nopții erau acele minunate ghirlande de trandafiri bengalezi, din țara Indiei, veșnic înfloriți, flori-spumă ale Afroditei născînde, flori de crăiasă flamandă. Alb-imaculate și galben-palide — culorile trupului de femeie și ale zorilor de ziuă — biruiseră noaptea. Făcuseră cerc strîns în jurul bazinului cu apă veșnic șopotitoare. Mireasma lor adia din întuneric, de undeva din murmurul trist al apei. Krzysztof o simți cu surprindere.

Desluși șoapta apei necurmată. Cu o fericită mirare trase aer în piept, respirînd aroma îmbătătoare.

Printre trandafirii luminoși, încrustați în noapte, printre ciorchinii florilor albe, de nea, i se arăta un chip palid cu ochii larg deschiși, plini de mîndrie, dispreț și extaz înfiorat. Buzele întredeschise și părul bogat deasupra frunții albe, ca un nor de furtună primăvara... În

cadrul de marmură neagră, crăpată, al ferestrei, se întrezărea superba, dumnezeiasca față, imaginea fiicei lui Zeus, Pallas Athena. Dar îndată i se alătura chipul celălalt, cu groaza întipărită pe albul de zăpadă al obrazilor, închizîndu-și ochii în fața unei cumplite priveliști. Buzele palide n-au picătură de sînge în ele. Durerea stinge lumina ochilor... Pleoapele cad ca o ușă smulsă din țîțini... Apoi Krzysztof nu-și mai putu aminti fața aceea. Era ca o vedenie de vis. Nedeslușită ca și amintirea bătrînului nebun, insesizabilă ca și mirajul galben palid al trandafirilor în noapte.

Se ridică încetișor... Își prinse mai sus sabia... Întinse brațele înainte să rețină năluca diafană... În virfuri, coborî spre bazin. Uite, aici, în fața lui, tufele adormite de trandafiri. Își trimite spre el adierea înmiresmată. Părea că un căpșor nevăzut i se culcă ușor pe piept, că brațe parfumate îi cuprind umerii. Plîng lîngă el în noapte trandafirii fără somn. Mîinile lui atinseră tufișul jilav, ramurile ghimpoase, pleata rece a frunzelor. Rupea ramurile încărcate de flori, zgîriindu-și mîinile, împungîndu-și și rănindu-și degetele. Rupse un buchet atît de mare, că abia-l putu cuprinde cu mîna-nsîngerată. Încet, porni spre foc, ascunzînd la spate buchetul. Santinela își îndreaptă spre el baioneta și, cu un mormăit de urs îi ceru parola. Răspunse fără să se uite la el și ieși în strada Sant'Engracia. Era luminată toată de focurile patrulilor, aprinse la fiecare douăzeci de pași. Santinelele pendulau între ruguri. Soldații care întrețineau focul aruncau în flăcări mobile și tot felul de obiecte de lemn cărate de prin case. Răbufneau luminos spătarele, brațele și rezemătoarele sculptate din lemn de abanos, mahon sau stejar negru, dobîndite cine știe cînd, pe uscat sau pe apă, în toiul furtunilor sau luptelor... Trosneau, improșcînd scînteii, sipete scumpe, pline cu documente, amintiri, relicve de familie. Mocneau, fumegînd puturos, străvechile palimpseste, pergamentele și foliantele bibliotecilor mănăstirești. Ușile de la intrările principale ale caselor erau smulse din balamale și gurile negre ale tindelor se căscau ca niște răni vii.

Trecînd de la un foc la altul, Krzysztof rostea repede parola și tot mai grabnic, mai nerăbdător, se strecura

dincolo de zidurile mănăstirii franciscane. Trecu de o străduță, lăsă în urmă două-trei clădiri, și se opri la intrarea casei pe care o ocupaseră în ajun cu grupul de cercetași. Și aici ușa era smulsă. Demult arsese pe foc. În tindă, un pedestraș spărgea sînguincios cu toporul dulapuri, mese, scaune. Cedro trecu repede pe lîngă el și urcă pe scara largă, binecunoscută, pînă la etaj.

Acolo domnea întunericul. Loviturile de topor se auzeau de jos ca un bubuit în perete, surd și sîciitor. Mîinile întinse pipăiau pereții alunecoși ca gheața. Întîlni ușa ce ducea în balconul dinspre curtea interioară de la etajul al doilea. Dibui cu mîna zăvorul, îl îndoi cu teaca paloșului și ieși în balcon... Îl orbi lumina unor ferestre ! Lumină în ferestrele acelea ! Sînt niște oameni acolo !...

Încetîșor, ca o nălucă, se strecura de-a lungul balconului, încercînd atent podeaua înainte de a călca, ca să nu-l trădeze cumva scîrțîitul vreunei scînduri.

Merse la nesfîrșit. I se părea că niciodată n-o să mai ajungă la ferestrele luminate... Podeaua nu scîrțîi însă, sabia nu scoase nici un zăngănit. În sfîrșit, era acolo. Prima fereastră, întredeschisă, era prinsă pe dinăuntru cu un cîrlig. Privi prin deschizătura largă.

Cunoștea bine încăperea. Pe covor, lîngă dulap, zăceau cadavrele bătrînilor răpuși... Uite-l pe monahul lui. Pleată sură, bărbie vînată. Anteriu nou ! Fir-ar să fie, i-au pus anteriu nou... Nici o urmă pe el... Bătrînele ucise zăceau și ele alături.

O lumîinare mare de ceară ardea în colțul odăii. Lîngă cadavre — două ființe vii. Un monah franciscan, zbîrcit ca o mînătarcă, cu tigva cheală, gălbejită, lucioasă ca o bilă, întors cu spatele la fereastră, sta în genunchi lîngă morți, mormăind rugăciuni.

Mai aproape de fereastră, într-un jilt adînc, ponosit, cu rezemătoare largă, dormea *doncella*. Adormise de curînd, probabil. Capul îi căzuse moale pe spătar. Părul se risipise și-i curgea pe umeri, amintînd conul negru al chiparosului, întors cu virful în jos ; mîinile albe odihneau nemișcate pe genunchi. Ai fi zis că nici făptura ei nu mai aparține lumii celor vii. Numai răsufklarea pieptului minunat sub rochia neagră sta mărturie că trăiește.

Krzysztof își vîrî mîna prin deschizătura ferestrei și ridică ușor cîrligul, fără a face nici cel mai mic zgomot.

Împinse în lături amîndouă canaturile.

Văzu acum sala întregă, ca un spectru păstrată-n memorie. O cuprinse toată cu privirea. N-ar fi putut spune cît de mult a stat la fereastră adîncit în gînduri. Nici un foșnet nu tulbura tăcerea. Arareori doar fitilul luminării trosnea ușor. Bătrînul monah adormise probabil cu capul lăsat pe mîinile sprijinite de pupitru.

Krzysztof se trezi din extaziata meditare. Sufletul i se eliberă din cătușele și lanțurile gîndurilor. Ținînd în mînă buchetul de trandafiri, începu să desfacă firele ghimpoase, încurcate între ele. Aruncă o floare pe genunchii fetei adormite, nimerind fericit chiar lîngă palmele ei alăturate.

Aruncă apoi a doua ramură încărcată cu boboci, a treia splendid înflorită, a patra și a cincea. Toate, pînă la ultima. Apoi trase la loc canaturile ferestrei și rămase pe loc, lîngă geam.

Ochii și-i ațintise pe chipul adormit. Sufletul năzuia spre pleoapele lăsate, buzele, obrajii albi, flacăra neagră a părului despletit...

Răcoarea pătrunzătoare a nopților aragoneze înfioră umerii și spinarea ostașului. Prima lucire a zorilor destrăma încet întunericul. Din umbră, se dezghiocau zidurile mohorîte, fîntîna sumbră a curții interioare, ferestrele și ușile negre. Cît de crunt grăitoare i se arătau toate acum! Acele tînde mute, înfricoșătoare, înfricoșătoarele uși și ferestre i se arătau ca o răsfrîngere a iadului sufletesc văzut aieva, de aproape.

Fără veste răsună bubuitura unui tun.

Ca un ecou cu mii de glasuri îi răspunseră focuri de armă. Cedro se simți străfulgerat de durere, de parcă toți plumbii ar fi trecut prin trupul lui. Tînăra adormită ridică fruntea, deschise larg ochii.

Aruncă o privire asupra cadavrelor. O scurtă clipă ascultă împușcăturile, zgribulită, palidă, fremătătoare. Mîna-i atinse trandafirii uzi și ghimpoși. O mirare fără margini îi întredeschise buzele gata să strige.

Cu o mișcare zvîcnită își plecă obrazul deasupra florilor. Le privea, înmărmurită, de parcă salvele acelea de

tun i-ar fi curmat viața. Geamurile fragile zăngăniră iarăși de noi bubuituri. Se cutremurară surd pereții, gemură odăile, tinda, coridoarele, platformele scărilor...

Fremătară umerii feciorelnici.

Miinile albe, de crin, cu un gest neliniștit și pătimas adunară și îmbrățișară trandafirii, toți pînă la unul, strîngindu-i la pieptul zbuciumat de lacrimi. Se ridică din jilt, gata parcă să plece undeva, dar nu făcu nici un pas. Rămase pe loc, nemișcată.

Cu ochii închiși, cu buzele prefirînd cuvinte de jale, strîngea tot mai tare florile la inimă.

Ghimpii ascuțiți îi zgîriau degetele albe, îi răneau palmele...

Krzysztof alergă înapoi pe vîrfuri de-a lungul balconului, grăbind la locul lui printre soldați.

LUPTA

În noaptea de 14 spre 15 august, generalul Verdier ridică asediul Saragosei. Orașul nu putea fi luat prin luptă.

De la 6 august, Krzysztof Cedro se găsea la Monte Torero. La 5 august fusese rănit pe strada Cosso cu o schijă de grenadă în șold, nemaiputînd lua parte la următoarele operații militare. A zăcut în baraca spitalului de campanie pînă la plecarea armatelor franceze în sus pe Ebru, spre Tudela. La sfîrșitul săptămînii de refacere, a luat totuși parte la lucrările de minare mai puțin grele.

Escadronul al treilea polonez a părăsit ultimul Monte Torero, odată cu artileria improvizată a lui Hupet. Înainte de riul Jalon, armatele franceze se opriră, așteptînd să sară în aer minele. Cedro, care nu era încă pe deplin întremat, se schimbase în ultima vreme foarte mult — se liniștise și se călise sufletește. Era parcă mai matur și mai copt la minte, statornic și neînduplecat în nepăsarea lui. În această nouă stare de spirit își aflase,

fără să-și dea seama, o ieșire din labirintul neliniștii și frământării morale.

Veni clipa grea a încordării și a mutei așteptări. Nu se auzea decât vuietul riului Jalon. Căpitanul pionierilor, specialist în așezarea minelor și aprinderea fitilelor, scoase pistolul gata să-și trimită un glonte în tâmplă dacă explozia nu se va produce. Cedro privea toate acestea cu mult mai multă indiferență decât bătrînii ostași, trecuți prin campaniile din Italia, ori tinerii prea ușuratici sau belicoși din fire. Același sentiment de tihnă și calm încercase și în Franța în timpul marșurilor nesfîrșite ale regimentelor. Acum aștepta explozia cum aștepti la teatru focul bengal care urmează să pună în lumină un grup ales de actrițe. Dacă simțea ceva, nu era decât îndoială în producerea exploziei.

Dar, spre fericirea căpitanului de pionieri, pămîntul gemu surd și se cutremură și ecoul munților aragonezi repetă bubuiturile. Pînă-n ceruri se ridicară stîlpi de foc, vâlătuci de fum, gheizere de pietre și nori de praf. Oamenii făceau tumbe în aer ca niște păsări aripate.

Armatele porniră în marș pe vechiul drum, prin Alagon și Mallen spre Tudela, sub continua amenințare a țăranilor organizați în detașamente de insurgenți numite *guerrillas*. Armatele regulate ale lui Don José Palafox y Melzi mergeau pe urmele lor. Regimentul de ulani își așează, în sfîrșit, tabăra în barăcile înjghebate în pripă chiar pe malul Ebrului. Ocupa poziția cea mai înaintată față de dușman și nu avea o clipă de liniște. Caii stăteau în noroi și clisă, din care pricină li se inflamau furcuțele. Șobolanii-de-apă nu-i lăsau pe soldați să doarmă noaptea. Iar nopțile se făcuseră foarte reci. Începuseră ploile de toamnă. Așa că plecarea la drum era pentru soldați o adevărată fericire.

Krzysztof se eliberase de la artilerie și se întorsese la escadronul lui de lăncieri. De mult deprinsese toate *maniements*¹ cu lancea — voltele, piruetele. În micile încăierări se arătase foarte instruit. În munții din jurul Saragosei învățase să străpungă cu lancea din goana

---

¹ *Maniement* — mînuirea (armei). (Fr.)

calului pe țărani, iar acum învăța la instrucție în cadrul cavaleriei toate metodele de luptă. De mult încă era neîntrecut în atacul obișnuit cu lancea, la comanda *en avant-pointez*¹ pentru scoaterea inamicului din șa, la respingerea loviturilor din dreapta și din stînga, la loviturile crunte și imparabile prin surprindere, din spate sau din coastă. La Tudela mai învățase de la maestrul Gajkoș loviturile grele *par le moulinet*², date de sus, deasupra capului, cînd soldatul ține lancea între degete și toată forța loviturii e concentrată în arătător. Erau lovituri ușoare, fulgerătoare în obraz, între ochi, în grumazul dușmanului — sau al dușmanilor, mai bine zis. Gajkoș avea zilnic prilej să-i demonstreze elevului cum să dea aceste „bobîrnace“ în împresurarea vrăjmașă. Pentru a învăța în practică, pe viu, ei se aruncau doi sau trei, chiar în vârtejul călărașilor spanioli, *guerilleros*, sau al pedestrimii regulate, îndată după o salvă, cînd oamenii nu apucau încă să-și încarce din nou armele. Pe caii lor tătarești se năpusteau în galop peste mulțimea spaniolilor. Nu-i atingeau nici săbiile, nici baionetele. Arta de a lupta cu dușmanul mult mai numeros consta în a-l ajunge cu vârful lancei și a-l anihila de la distanță de șase coți de pieptul tău. Soldatul spaniol trebuia să se apropie la doi-trei pași pentru a lovi. Atunci vîjiia banderola lanceiei, scînteia vârful ei ascuțit și în cîteva clipe ulanul făcea un cerc liber în jurul său. Astfel în jurul celor trei călărași se formau trei cercuri libere și prima breșă juca același rol greu ca și prima spărtură în zidul unei fortărețe. La Tudela puteai vedea episoade de luptă cu adevărat uluitoare. Batalioanele de pedestrași și escadroanele de cavalerie spaniole erau risipite și împrăștiate pe cîmpul bătăliei ca o ceată de copii numai de o mîină de ulani atacînd în goana calului.

Aceste lecții și repetiții zilnice pe malul Ebrului au continuat destul de multă vreme, pînă la marea și victorioasă bătălie de la Tudela din 23 noiembrie. Pentru participarea la această bătălie — în care batalionul întii pedestru, comandat de colonelul Kasinowski, și batalionul

---

¹ Comandă de atac cu lancea. (Fr.)

² În morișcă. (Fr.)

al doilea, în care se afla căpitanul Wyganowski s-au aco-
perit de glorie, dînd dovadă de neînfriată bărbăție, au
scăldat în sînge pămîntul spaniol și au asigurat în bună
măsură marea victorie asupra spaniolilor — Krzysztof
Cedro a fost avansat ofițer. Pentru serviciul îndeplinit
sub comanda lui Hupet în detașamentul de pionieri pri-
mise gradul de *brigadier*¹ și *maréchal des logis*², iar
acum strălucea în escadronul său cu epoleți de *lieute-
nant en seconde*³. Urma deci să intre în cercul de ofi-
țeri, să-și facă rost de la camarazi de bordură de argint
pentru cozoroc, de lanț pentru chivără, să se încheie
pe sub bărbie, de epoleți și găitane pentru mundir, de
cioltar, de eghileți pentru umărul drept și de safian pen-
tru căptușit toate curelele...

Era încîntat de a se vedea, în sfîrșit, sublocotenent.
Ofițerii l-au întîmpinat binevoitori, cunoscîndu-l bine —
il văzuseră cum călărește, cum minuieste lancea și cum
se comportă în societatea camarazilor. Ba erau chiar mă-
guliți de a primi printre ei un „conte“ austriac. Așa că
domnul „conte“ se văzu înconjurat de o mulțime de amici,
gata să-și dea sufletul pentru el... Cum vinul nu lipsea
prin locurile acelea, puteai să te îmbeți criță tot expri-
mîndu-ți sentimentele frățești. Mai erau și alte motive,
indirecte, de a-l primi pe Krzysztof cu brațele deschise.
Tocmai atunci fuseseră trimiși de la cavaleria ușoară
poloneză, pe posturile de ofițeri vacante, șase ofițeri din
garda imperială. Aceștia erau Stadnicki, Dominik Ru-
nowski, Sawicki, Adam Radlowski, Józefat Kadłubiński
și Teofil Mikułowski. Statul-major al regimentului de
ulani, mai ales tinerii care așteptau avansarea, i-au întîm-
pinat foarte neprietenos. Acești venetici îngrădeau dru-
mul spre avansare unor oameni care o meritau cu pri-
sosință, pe lângă faptul că veneau din garda împăratului,
deci din societatea înaltă, și se țineau trufași și condes-
cendenți, cu zîmbete protectoare pe chip. Toată lumea
știa cu cît zel aprovizionase Cedro tabăra cu miei și vi-
ței, cu cîtă abnegație muncise la fortificațiile de la Sa-

---

¹ Cel mai mic grad de subofițer în cavaleria franceză.

² Subofițer în cavaleria franceză, grad corespunzător în in-
fanterie cu cel de sergent.

³ Sublocotenent. (Fr.)

ragosa și cum își croise drum cu carabina pe baricadă, așa că-i arătau toată simpatia, în ciuda filfizonilor de ofițeri din garda imperială.

Dacă înainte vreme, ca soldat, Cedro își dusesese traiul printre lupi bătrâni, lei, hiene și mistreți singuratici, soldătoi aspri, grosolani, nemanierați și crunți mercenari, acum nimerise într-o societate de tineri mai gingași și mai rafinați. Își dădea bine seama că duritatea și călirea pe care le dobândise în mediul soldaților de rînd îl pun în avantaj față de noii săi camarazi. În cercul în care intra bătălia era lipsită de cruzime și sălbăticie, gloria ofițerii și-o dobîndeau cu sabia, onoarea era pîrghie, iar dragostea de patrie lege pentru sufletele lor. Ce-i drept, nu chiar pentru toți... Cedro deveni un ofițer exemplar, acceptă supus, fără a cîrți, toate însușirile bune ca și toate lipsurile acestei categorii, cum un nou prozelit acceptă nu numai ritualul, ci și întregul *modus vivendi* al cercului pentru care a optat. După cîteva zile numai de la avansare, își dădu seama că-i întrece pe mulți dintre camarazii săi prin experiență și cunoștințe militare. Puțini dintre ofițerii inferiori slujiseră ca soldați atît de multă vreme. Puțini luptaseră ca el la Saragosa și Tudela.

De la Tudela, mareșalul Ney pornise spre Tarragona, pe urmele spaniolilor ce se retrăgeau în dezordine sub comanda lui Peña, care-i luase locul lui Castaños, iar de acolo peste munți, pe drumul paralel cu valea Ebrului, spre Placencia. De la Placencia, mergînd de-a lungul rîului Jalon, armatele s-au îndreptat spre sud, către Muela. El Almunia, Morata, pe vechiul drum militar roman, antica arteră de la Caesaraugusta la Mantua Carpetanorum, adică Madrid, și mai departe, la Bilbilis...

Armatele aflaseră că Napoleon se găsește în Spania și se îndreaptă spre Madrid pe un drum paralel, prin Burgos. Detașamentul de cavalerie polonez de o sută de oameni, sub comanda lui Klicki, plecă din nou la Saragosa, cu mareșalii Moncey și Lannes, urmărindu-l pe Palafox, care mergea pentru a se încheie în teribila cetate și a săvîrși nemuritorul act eroic al apărării sale pentru a doua oară...

Generalul Lefebvre Desnouettes comanda cavaleria corpului de armată numărul șase, care mergea în avangardă pentru a face joncțiune cu armata principală. Văzînd înția oară cu ochii lui înfrîngerea îngrozitoare a celor optzeci de mii de spanioli de la Tudela în fața armatelor mareșalilor Lannes, Ney și Victor, Cedro se simți sigur de sine și căpătă încredere oarbă în sabia lui de ulan.

Tot timpul cît armata franceză a străbătut drumurile muntoase ale Aragonului în direcția Calatayudului, ploaia și vîntul n-au conținut. Soldații polonezi dădeau dovadă de o sănătate de fier și de o mare rezistență fizică la frig. În timp ce mulțimea de francezi înainta cu furgoanele, cavaleriștii de pe Vistula, băieți zdraveni, tot unul și unul, mergeau în avangardă. După două zile de la înfrîngerea spaniolilor la Tudela detașamentele înaintate se apropiau de Calatayud. Grosul armatei era încă destul de departe. Prin perdeaua de ploaie și trecătoare viscoală se deslușeau avanposturile cavaleriei spaniole. Cînd escadronul al treilea se apropie de locul numit Burvicdro — unde era un han — și păși pe podișul din preajmă, în munți răsunară primele împușcături. Escadronul opri în drum și se încolonă, așteptînd să vină restul armatei. Turna cu găleata. De cum ploaia se mai domoli, coloana porni mai departe în direcția unde se arătase inamicul.

Cedro purta mantie albastră cu guler alb, dar nu-l încheie la gît și nici nu se înfofoli. Ce-i frigul pentru un brav ulan ? Peste chivără își trăsese o glugă transparentă impermeabilă, ca s-o apere de ploaie, dar capetele ei nu le legase pe sub bărbie. Nu-și încheiasese nici lăntucul de argint. După moda ofițerilor, chivăra o purta ușor aplecată pe dreapta, bine înfundată pe cap. Vîntul nu izbutea decît să legea panașul din pene de stîrc. Ochii ulanului, limpezi ca apa mării, scrutau ceața și spulberul de zăpadă. Caii mergeau la pas, încălziți sub cioltarele și mantiile aruncate peste crupe. Aburi se înălțau în văzduh din trupurile lor încinse. Dintr-o dată, ca un foc de pistol, răsună comanda :

— Lancea la mînă !

Poala dreaptă a mantiei flutură o clipă în aer, aruncată peste umăr. În ceață se arată un nor întunecat, plutind pe pământ.

La atac înainte !

Krzysztof trase lama sabiei. Strînse calul între genunchi, îl îmboldi cu mîna stîngă și-i dădu pîteni. Șuierară în văzduh banderolele lăncilor ca un strigăt ascuțit de vultan...

— Flancurile înainte !

— Escadron la atac !

— Plutoanele înainte marș !

— Înainte marș !

La început, escadronul mergea pe podiș în trap ușor, pînă văzu limpede călăria vrăjmașă. Atunci Cedro, înflăcărat, strigă laolaltă cu ceilalți :

— Strîngeți dîrlogii !

Plutonul de grenadieri din flanc strînse dîrlogii și porni la trap întins. Călărașii spanioli se apropiau cadentat. Lăsînd flancurile să se apropie în bătaia puștii, sloboziră o salvă. Apoi, împărțindu-se în două aripi, se împrăștiară cît ai clipi la dreapta și la stînga.

Caii polonezilor alergau. Cedro, văzînd că spaniolii fug la dreapta, comandă :

— La galop !

În aceeași clipă, cavaleriștii văzură scăpărarea luminoasă a unui fulger aproape de pământ. Era salva pe-destrașilor ascunși în șanțuri, în spatele cavaleriei. În jurul lui Krzysztof izbucniră vaiere. Oamenii cădeau, se prăbușeau din șei, cu strigăte și zăngănit de armă. Forăiau caii văduviți de călăreți. Unii se țineau mai departe în rînduri, alții se risipiră și alergau răzleți pe podișul de piatră, nechezînd.

— Lovește, străpunge ! striga comandantul de escadron, încredințat că acum, după salvă, va împrăștia și va spulbera pedestrima spaniolă...

Urmărindu-i pe vrăjmași, cavaleriștii goneau caii din răspuțeri.

— Lovește, împunge ! strigă Krzysztof, fericit că e în frunte. Strîngea tare în mînă paloșul, paloșul lui

scump, mult iubit, puternic, mai tare decît focul carabinelor trădătoare. Alerga înainte şi se simţea viteaz, mîndru, măreţ, îngerul care împrăştie trăsnete.

Încă o scăpărare galben-aurie. Prelungă, pîlpîitoare, în zig-zag... Fericirea şi conştiinţa propriei puteri îţi taie răsufarea... Uite-i, uite-i, pe carabineri ! La 'o sută de paşi ! Li se văd feţele crispate, şepcile. Se grăbesc să încarce armele... Nu mai ai aer... Totul se-nvălmăşeşte înaintea ochilor... Pete negre... negre, sîngerii... Fum... Cruci, cercuri luminoase, purpură şi lumină albastră... Flăcări se rotesc în jur, împrôşcînd snopi de scînteii. Doamne atotputernic ! Unde-i paloşul ! Paloşul strălucitor cade din mîna vlăguită într-o groapă caldă... Capul se rostogoleşte undeva ca un pietroi... Ce-o fi acolo în piept de nu te lasă să respiri ? Ce s-o fi frînt acolo şi zdrăngăne așa ?... Aer ! Aer !...

Doamne atotputernic ! Ce se-ntîmplă ? Pămîntul a luat foc, pămîntul pietros, călcat de copite, răscolit, bătătorit... Gura e plină de pămînt şi de sînge. Fuge pămîntul de sub picioare...

Capul se izbeşte de pietre, de bulgări uzi.. Din degetele crispate, scapă cactușii ghimpoși și mărăcinii piperniciți... Și deodată se-nfiripă primul gînd înfricoșător :

„Piorul mi-a rămas în scară. Calul în goana lui îmi tirăște trupul după el peste pietre...”

Apoi liniște, tihnă, desfătare. În jur pămînt reavăn. Întuneric de nepătruns. Gonesc de undeva cai. Nechează și fornăie. Burțile în spumă, copitele zboară deasupra pămîntului. Tropot ! Răsună pămîntul de tropot... Ce cai nechează oare ? Herghelia din Stokłosy ? Cine mi-o fi speriat mîinji ?

— Cuconașule ! strigă Gajkoś. Plînge. Cu mîinile lui aspre ridică de pe pămînt capul vlăguit. Îl duce, îl duce la pieptul lui hohotitor, la inima ce-i bate nestăpînit.

— L-au omorît pe cuconaș ! strigă de răsună escadronul L-au omorît pe cuconaș ! Vur, ce mai victorie, *psiakrew* ! Trăsni-v-ar Dumnezeu să vă trăznească !

Buzele amorțite șoptesc :

— Paloşul meu, paloşul meu scump...

Noaptea era rece.

Un vînt pătrunzător sufla peste cîmpie dinspre masivul stîncos Guadarrama și Samosierra, al căror briu mohorît și întunecat se vedea în zare, la miazănoapte. Tunurile, furgoanele, chesoanele bubuiau și duruiau pe drum. Krzysztof zăcea pe spate cu ochii la cerul posomorît. Auzea neconținut șuierul bicelor, strigătele ciudate și fluieratul catirgiilor, clinchetul monoton al clopoștelor, zăngănitul fiarelor de la hamurile cailor, huruitul ritmic al roților... Salteaua, atîrnată în cîrlige de fier, se legăna scîrțîitor, ținînd isonul roților, dar melodios parcă, așijderea oblonului din camera de la colțul casei din Stokłosy. În toată preajma mersese vestea că oblonul ăsta prevestește vreme rea. Să fi fost zilele cele mai senine și mai minunate din iunie sau iulie, dar de începea cumva oblonul să scîrțîie, să tușească parcă împiedicat, să geamă de junghiuri în balamale și să se tînguie hîrîit de durere în zăvoare, oamenii se puneau îndată pe grabă nebună, așezau în căpițe finul întins pe fineață și trifoiul împrăștiat în luncă, legau grîul snopi și grăbeau să-l care la șiră. Ba chiar deseori se-ntimpla să treacă pe seară vechilul sau logofătul de prin vecini să tragă cu urechea de nu cumva menește a rău oblonul.

Krzysztof auzea acum scîrțîitul cîrligelor, dar nu-și dădea prea bine seama unde se află. O umbră neagră, neprietenoasă atîrna deasupra lui, umbra înfrîngerii, umbra durerii. Zăcea sub o boltă rece și din hrube cenușii se-nșirau lanț umbre după umbre. Chipurile pe care mintea sau ochii încercau să le deslușească apăreau din negură cenușie nu aidoma unor tablouri pictate pe pînză, sau unor statui dăltuite în marmură, ci aidoma unor măști insufleteite artificial... Făcute din pîslă aspră cu perii lucind în lumină tulbure, somnolentă, obositoare. Genele — franjuri din fire de lînă împletite, sprîncenele stufoase, groase de două degete, părul din sîrmă subțire. Ochii imobili cu privirea lor ascuțită împung creierul înfierbîntat și dispar în hău tainic, în abis de lacrimi... N-apucă să piară o mască, și alta-i ia locul pîn-

dind cugetul obosit. Nici una nu se lasă alungată... Capul e ca un cer gol, larg, nemărginit, peste care plutesc nori de formă ciudată, goniți de vânturi neștiute.

Și cum norii în înalt își amintesc uneori de pământ și-și abat gândurile asupra lui, tot astfel și cugetările lui funeste revin când și când pe pământul cel adevărat. Impetuoase și despotice, întrezăresc parcă într-un trecut îndepărtat cum fără veste se deschide o rană adâncă în piept... De acolo, ca un izvor din adânc, din straturi de lut, țîșnește un șuvoi înspumat... Inima bate sălbatic, inima-ciocan bate afund în valuri moi, clocotitoare... Plămîinii se-ncordează, se chinuie și trudesce din greu să poată răsufla... scot afară cheaguri mari, gelatinoase și suvițe de sînge lin curgător, sărat.

Vedeniile vlăguite, somnoroase, plînse, pălesc, se domolesc și se destramă încet, în liniște. Pologul cenușiu se rupe și se topește, dispare. Nu se mai aude nimic, nici strigătele mînașilor, nici clinchetul clopoțelilor, nici scîrțitul cîrligelor. Totul e numai tăcere. Trupul a amorțit, inima se stinge și zace tăcută ca o vioară părăsită. O jalnică cutie de lemn. Strunele vii, strunele cîntătoare nu vor mai scoate nici un sunet. A pierit pentru totdeauna cîntecul tău, vioară din lemn de tei ! Un fum greu se învoldurează în fața ochilor, se tirăște pe nisipul pe care rătăcise cîndva piciorul cu pas dibuitor pe lutul roșu, pe pământul pietros, cenușiu. El se așterne și se contopește cu straturile și bulgării de pământ, cu înfiorare alunecă peste muchiile ascuțite, peste colțurile zgrunțuroase de piatră.

— Tu ești oare — destinul meu ? jelesc buzele întrebător. Prietene, o prietene !... Oare tu, colț de piatră, îmi vei mîngîia pieptul ?... Oare tu, glie galbenă, vei da ultimul sărut buzelor mele ?...

În sfîrșit, un oftat adînc.

Ce să fie, ce să fie în preajma mea ?

Miresmele florilor din fața casei de la Olszyna îi împletesc cunună parfumată pe cap, îi mîngîie nările, pieptul.

O, ce fericire nespusă, binecuvîntată, să fii printre flori în ziua cînd te va cuprinde somnul morții !

— Oare tu, rezedă-surioară, ești aici lîngă mine ? șoptesc buzele. Tu ai venit pe țarina uscată a morții mele ?

Fii binecuvîntată ! Tu ești parfumul tinereții mele. Ca tine miroase fericirea copilăriei. Scaldă-mă, mireasmă dragă, și redă-mă vieții... Smulge-mă din îmbrățișarea pietrelor și a țărînei...

Se arată ochilor, pentru înfrîna oară parcă, o minune : garoafe învoalte, fragile, cu petalele înfoiate ; panseluțele de toamnă își dăruie sărutul lor violet-catifelat ochilor roșii de sînge ; mixandra liliachie și-a culcat căpșorul pe pieptul bolnav, cu plămîinii găuriți, și suflarea ei gingașă, proaspătă și-nmiresmată răcorește rana deschisă.

Și deodată aude, aude...

Aude sunetele ce-i stăruie în urechi, în cap... La nicovală răsunătoare bocăne — harnic, stăruitor și fără răgaz — ciocanele unor fierari mititei... Or fi cît niște grieri : cioc-cioc, cioc-cioc !... Apoi se iau la-ntrecere ! Cu atît sîrg, că-ți vuiește capul. Ciocăniturile se contopesc într-un vuiet prelung ce răsună în capul pustiu ca într-un codru nepătruns... Ți se oprește răsuflarea. Inima se prăvale și bate din aripi printre ramuri aidoma unui vultur prins în plasă. Capul se clatină neputincios la dreapta și la stînga pe salteaua legănată, degetele mîinilor se mișcă, se resfiră, nu stau locului. Picioarele zvîcnesc în toate părțile, ca niște lemne aruncate de-o mîină grăbită.

Creierul arde flacăra. Ard odată cu el frînturi de gînduri. Buzele scrumite șoptesc :

— Trepka... Szczepan... dă-mi apă, apă... Nu mai scăpăm noi astăzi din pădurea asta înfricoșătoare... Ne-a ieșit în întîmpinare cerbul sfînt cu o cruce între coarne... Rafał a tras în el... dă-mi apă, apă...

Încet vine spre el, tot mai aproape, ca un vîrf de lance, sinistră întrebare :

„Doamne ! Cum să fie Trepka aici ? De unde ?“

Se întorc gîndurile liniștite, lucide, se limpezește mintea :

„L-oi fi visat pe Trepka...“

Și, iarăși, ca norii, se-ncalecă gînduri peste gînduri, de alt fel, își fac loc în cap judecări pătimase, întrebări stăruitoare, răspunsuri istețe, pline de duh, șiruri întregi de sclipiri geniale, dezvăluiri însemnate, revelații din lu-

mea cugetării omenești. Un rîs blajin le învăluie ca o perdea de ceață...

„Nu ești tu chiar atît de prost, Szczepan, cum te-am crezut... Nu, zău că nu! Are tîlc, există un sens în toată vorbăria ta. Să sapi un șanț în rovinele de pe malul Wisłokai înseamnă mai mult decît să cîștigi o bătălie... Așa-i? Decît să cîștigi bătălia de la Burviedro, de la Calata-yud? Să ridici un azil, zici, ori un spital pe pămîntul tău, înseamnă mai mult decît să iei în luptă un stindard? Așa-i? Sînt lucruri cu totul diferite, frate... Asta-i la mintea cocoșului...

Capul arde, clocotește, merge roată. Ca niște aripi de foc flutură prin creier întîmplări, imagini, pilde argumente, gînduri, gînduri peste gînduri.

„Ai haz, bătrîne, ai haz cu filozofia ta utilitară, terestră! Cinstiță este prostia ta adînc gîndită, ea îmi stoarce lacrimi amare. Te-ai lepădat de eroism nu numai cît viețuiești tu, dar și pe mai departe, cît or, viețui fiii și nepoții tăi, pentru totdeauna ți-ai scos penele de la coif și-ai azvîrlit paloșul de cavaler. Te-ai dăruit muncii mărunte de fiecare zi, pentru a răscumpăra păcatele străbunilor și ale strănepoților. Ai haz, bătrîne, ai haz!...

Zici că așa ne-a fost nouă sortit de istoria însăși... Nu, nu asta ne-a fost nouă sortit de istorie, tot ce-i mai rău sau ce-i mai bun, ci tot ce-i mai umilitor, tot ce-i călcat în picioare și aruncat la fund. Ne-a fost sortit de istorie să fugim precum cîinii biciuiți de la Krupczyce și de la Kobyłka¹ și ca niște eroi să pășim pe Calle del Cosso... Asta ne-a fost sortit...”

„Așa să fie? rîde Trepka la urechea lui, sau poate că-i diavolul din icoana de la Catedrala Sf. Iacob de la Saragosa. Așa să fie? Nimic nu-i este sortit nimănui. Fiecare face ce vrea, totul depinde de buna lui voie și putere. Vrea să trăiască — trăiește, iar de vrea să moară, uite așa prostește ca un animal, uite așa, ca tine, atunci moare...”

---

¹ Krupczyce — localitate unde s-a bătut generalul Karol Sierakowski cu Suvorov (7.IX.1794). Kobyłka — localitatea unde armatele poloneze, comandate de generalul Meyen, au suferit înfrîngere (26.X.1794).

În piept se-nalță parcă un stăvilă ce ține-n friu puterea apei.

Dar nu apa năboiește pînă la urmă, ci focul. Fierbe singele în vine.

Peste piept i se așterne o suflare rece, de groază. Picioarele îi sînt ca doi țurțuri de gheață, ușoare ca răsuflul iernii. Oriunde calcă îl trec fiori reci. Trepka se apleacă spre el și-i șoptește :

„Ai face bine matale să te urci dimineata în săni-oara înhămată c-un cal... Drumul e nins, nebătătorit. A căzut prima zăpadă. Te-ai repezi pîn' la Olszyna să vezi ce se mai aude pe-acolo. De-s sănătoși tata... Mery...

Ciocănesc în nicovalele lor fierarii mititei : cioc-cioc, cioc-cioc.

Se rupe firul, intră-n pămînt totul. Zgomot și trosnet...

Ce ticolășie !... Cineva îl cheamă la judecată pentru vinul acela băut din potirul sfînt. În gură simte gust de vin și amărăciunea pelinului. Ochii-s plini de nisip și cenușă fierbinte.

Deodată, un glas stăruitor silește trupul, mort pe jumătate, să se întoarcă pe-o rînă.

— Pane sublocotenent, pane sublocotenent !

— Cine-i acolo ? întreabă anevoie.

— Păi, eu mi-s.

— Cine eu ?

— Eu... subofițerul adjutant Pruski.

— Nu știu.

— Nu mă recunoașteți, pane sublocotenent ?

— Nu știu nimic.

— Doar vă uitați la mine !

— Mă uit.

— Păi, am fost amîndoi răniți la Burviedro. Mie mi-a smuls brațul, iar pe dumneavoastră v-a străpuns glonte. Ne duc acum pe amîndoi ! Pe Gajkoś îl mai țineți minte ?

— Sigur, sigur...

— M-am jurat lui c-o să vă-ngrijesc. Știți ?

— Dar unde sîntem acum ?

— Sorbiți, uite, din supa asta, dați-o peste cap, așa, dintr-o dată. Hupka a pregătit-o, cu mîna lui. Sorbiți-o, că-i bună !

— Dar unde sîntem ?

— Am trecut de oraș.

— Care oraș ?

— Orașul se cheamă Alcalá de Henares. Drumul a cotit-o la dreapta, vîntul a stat. Cică de cum se nălță puțin soarele, o să vedem marea capitală. Madridul. Mai sînt vreo trei mîle pîn-acolo. De îndată ce ia împăratul capitala, ne duc și pe noi la spital acolo... E frig al dracului... A dat o zloată, da văd că s-a mai domolit.

— Și de unde venim noi ?

— Of, Doamne !... Păi de-o săptămînă întreagă sîntem pe drum. Am plecat de la Burviedro.

— De-o săptămînă...

— Nu țineți minte nimic ?

— Poate că țin minte, da mai bine povestește-mi...

— Pînă la Calatayud ne-au dus în acest furgon cu saltelo. Vă amintiți ? Dumneavoastră, pane sublocotenent, ați mai vorbit cu mine cînd am trecut prin Ateca, Alhama, prin Sisamon și Medinaceli. La Medinaceli s-au despărțit drumurile. Cel din dreapta mergea spre Sigüenza, cică, iar din stînga — drept spre sud, spre Guadalajara. De la Guadalajara tot mergem, de ieri de la amiază și toată noaptea, spre Alcalá... .

Cedro duse ulcica la gură și bău lacom, cu nesaț, zeama caldă. După aceea adormi într-o clipă. Pruski nici nu apucase bine să-i scoată degetele îndoite din toarta ulceleii.

Se trezi abia după-amiază. Pe cer strălucea orbitor soarele de aur. Simți că e dus pe targă undeva în cîmp, pe o întindere dreaptă de pămînt. Se legăna pe targă, neizbutind să-și acordeze trupul cu ritmul pașilor celor ce-l duceau. Își strîngea pleoapele în lumina vie și se gîndea alene :

„Ce-or fi avînd de gînd cu mine ? Unde m-or fi ducînd ?“

Deodată, așezară targa jos. Se uită în jur și se dumiri că se află printre alți răniți, culcați pe pămînt sau în pături de campanie, pe mantii sau pe cioltare de lînă. Îi privea cu ochi adormiți, indiferenți. Căscînd, se gîndea leneș că probabil vor muri cu toții aici, de frig, pe

acest pământ umed, nesuferit, de la care trage o jilăveală rece. Fără părere de rău, simțea cum îl cuprindea încet, îl lua în stăpînirea ei dorința fierbinte de a afla veșnică odihnă. De a se cufunda în somnul de veci ! Să nu se mai miște, să nu se mai hurducăie, să nu mai tremure... Să doarmă adînc și să nu-l mai poată trezi și sicîi orice caraghios... Numai de-ar fi singur ! Să nu putrezească laolaltă cu hoiturile altor soldați necunoscuți, într-o groapă comună, să pută la un loc c-o gloată întregă. Dar iată că răsună iarăși în depărtare vioara aceea... Glasul ei angelic învăluie sufletul ca o adiere înmiresmată...

Deodată, un strigăt puternic izbucnește din gîtlejurile sănătoase ale soldaților și vuieste ca o salvă bubuitoare trasă de o sută de tunuri :

— *Vive l'Empereur !*

Peste o clipă, încă o dată :

— Trăiască Împăratul !

Un minut de tăcere... Și iarăși se dezlănțuie, uragan de bucurie, strigătele, imnul acela entuziast, un adevărat ocean, cuprins într-o singură strigare :

— Trăiască Împăratul !

Un fior neobișnuit îi străbate trupul. Și dispare. Odată cu el se stinge și gîndul despre ce-ar putea să însemne acest strigăt răsunător.

Se înstăpîni tăcerea. Printre șirurile de răniți apărură un ofițer înalt și cu un glas puternic, expresiv, citi manifestul împărătesc¹. Manifestul aducea la cunoștință tuturor soldaților, sănătoși și muribunzi, oamenilor trudițori și bogătașilor, clerului și mirenilor, francezilor și spaniolilor, în general tuturor locuitorilor din Peninsula Iberică cum că împăratul francez desființează pentru tot-

---

¹ În 1808, a sosit în Spania Napoleon pentru a redresa trupele franceze, care suferiseră numeroase eșecuri. La începutul lui decembrie, francezii au recucerit Madridul. La Madrid, Napoleon a emis cîteva decrete menite să submineze clericalismul și temeliile orînduirii feudale din Spania. Astfel, dînd Spaniei o constituție liberală, Napoleon sconta să cîștige de partea lui păturile sociale nemulțumite. S-a înșelat însă în așteptările sale, întrucît poporul spaniol a luptat pentru neatîrnare neconținut, pînă în anul 1814, aducînd pierderi mari armatei franceze.

deauna Inchiziția, îi eliberează pe deținuții osîndiți de judecătoria ei, pune capăt oricăror uneltiri, reduce cu două treimi numărul ordinelor monahicești și al mănăstirilor, desființează și suprimă străvechile drepturi ale feudallilor, desființează și abrogă orice privilegii.

— Cedro auzi și înțelese totul.

— Acum știi și tu, Szczepan, mormăia, rîzînd și căs-cînd, pentru ce am distrus străvechea Saragosa, fortăreața Aljaferia cu deținuții ei, pentru ce la Tudela ne-am muiat lăncile în sîngele gloatei întunecate. Cu sîngele nostru a fost scrisă constituția ta, deținutule spaniol !

Își lăsa capul pe umăr, privind înainte, în spațiul scaldat de soare. Se uita la pămîntul pietros de lîngă patul lui, la glia umezită peste noapte, zvîntîndu-se la soare, călcată de cizme și bocanci fără număr. Simțea cum somnul febril îi închide grăbit ochii, cum pleoapele i se îngreunează de parc-ar fi turnat cineva nisip peste ele, nisip sau praf de var. Să mai arunce o dată în jur o privire adormită...

Cine se apropie oare ? Cine vine spre el ? Doar îl cunoaște pe omul acesta... L-a mai văzut, Doamne ! Chipul acesta palid și misterios, ca luna ce se ascunde printre nori. Ochii plini de taine aleargă, iute aleargă, apoi iarăși se pitulează sub pavăza genelor, ca niște lei la pîndă...

Din culcușuri, de pe saltele, mindire, mantii, cioltare, de pe pămîntul gol se ridică trupuri schiloade, capete sparte, se saltă în capul oaselor oameni răniți, nevolnici și gitlejurile lor arse de febră și buzele fericite strigă tare :

— Trăiască Împăratul !

Krzysztof se saltă din culcuș. Se rupe parcă în el ceva, se frînge cu un trosnet sec. Se așază pe pat, palid ca un mort, scaldat în sudoare, cu gura plină de sînge.. Ochii, ca niște colți, se înfig în cel ce se apropie. Îl silesc să încetinească pasul. S-a oprit.

— Sire ! spune Cedro.

Ochii întunecați, autoritari, se încrucișează cu privirea lui Krzysztof.

Fața liniștită, ca turnată dintr-un metal neștiut, e întoarsă spre el, teribilă, în așteptare.

— Care ți-e dorința ? întreabă cu glas surd și rece.

— Dacă voi muri... începe să spună Cedro în frânceză, liniștit și aspru, privindu-l cu mândrie și cutezanță în ochi.

— Din ce armă faci parte ? îl întrerupse.

— Sînt ulan polonez.

— De la Tudela ?

— Da.

— Numele.

— Am plecat din casa părintească... Am crezut că pentru pămîntul patriei mele... Dar acum... pe meleaguri străine... Spuneți-mi că nu a fost zadarnic, că a fost pentru patria mea... Împărate ! Împărate !

Napoleon își aținti privirea de nepătruns în ochii rănitului nebuni de preaplinul dragostei. Gînditor și nemîșcat sta Napoleon. Cine știe ? Poate că-n ochii aceia entuziasmați își văzu propriul său suflet din tinerețe. Poate că a zărit în ei zăpezile purpurii de pe stîncosul Monte Oro, coconarii de pe crestele lui Monte-Rotondo, poate că a văzut malul pietros al insulei îmbrăcat în spuma mării dezlănțuite. Poate că în clipa aceea punea în cumpănă deoparte dorul corsican de libertate și de alta coroana de stăpîn al altor neamuri și sceptrul lui Carol cel Mare. Poate că ofta îndurerat după ceea ce a apucat să se ofilească, să se mistuie în sufletul lui, spulberat de vînt ca o floare pălită, poate că-l făcea să ofteze durerea sufletului tînăr, drept și mîndru, copleșit de nefericirea patriei.

— *Vive la Pologne !* ¹ încercă să strige Cedro, căzînd, sleit, pe pernă. Nu strigă, ci doar murmură printre suspine, înecat de un val de sînge năvălit pe gură.

Împăratul a mai stat o bună bucată de vreme la căpătiul lui. Cu o privire de piatră se uita la chipul tînărului. În cele din urmă, își duse mîna la tricorn și rosti :

— *Soit !* ²

Se îndepărtă cu pas rar, măsurat glacial. Îl urma o suită de generali. Dispăru printre coloanele de pedestrași, în mulțimea cavaleriștilor.

---

¹ Trăiască Polonia ! (Fr.)

² Fie ! (Fr.)

Se însera cînd Krzysztof ajunsese, în sfîrșit, în satul Val de Peñas, unde, după cum i se spusese, staționa regimentul lui. În ochi îi mai stăruiau șirurile de viță-de-vie, cu frunzele cenușiu-argintii, ce străjuiau de jur împrejur satul, tăiate de nesfîrșitele linii albe ale aracilor. În ușoara piclă primăvărată se stingeau dealurile și crestele Sierrei-Morena. La Ciudad-Real, Infantés, Almagro, Manzanares, Toboso și în alte puncte ale Manchei se aflau trupele franceze și Cedro se simțise în siguranță cînd, după însănătoșire, a părăsit spitalul madrilen împreună cu alți camarazi, plecînd în căutarea regimentului. Se bucura văzînd pămîntul uscat și cerul de primăvară. Și cu cîtă desfătare întîmpinase prundurile unde coconarii își înfig adînc rădăcinile strîmbe și cactușii bat aerul în adierea vîntului cu lopețile lor hîde, spinoase.

Fluiera și îngîna o melodie, dînd binețe scaietilor cenușii îngemînați în lăstărișuri întinse, ale nimănui, nici măcar ale păsărilor. În sfîrșit, intră în ulița satului. Saluta din ochi casele joase, ridicate temeinic din tină și vreascuri. Alături de căscioarele acoperite cu paie, atît de asemănătoare cu cele ale satelor poloneze, părea stranie prezența conacelor înconjurate de portocali, grădinile cu garduri vii din camelii, trandafiri și merișor. Ferestrele perdeluite erau întărite cu gratii de fier. Într-una din primele case Cedro văzu în prag un ulan. Cînd soldatul dădu cu ochii de tînărul ofițer pe care toți îl credeau mort, își scoase luleaua din gură și se repezi în întîmpinarea călărețului.

La strigătele lui și alți soldați ieșiră în fugă de prin casele vecine și în curînd Krzysztof înainta triumfal, înconjurat de o mulțime de oameni ce-l aclamau.

— Bun găsit, *los infernos* ! ¹ strigă.

— Trăiască pan sublocotenentul !

— Acum să vezi ce-o să-i mai snopim pe tilharii ăștia !

---

¹ Impielitaților. (Sp.)

— Mergem la casa ofițerilor...

Curgeau întrebări, exclamații, relatări. I se povestea lui Krzysztof despre marșurile anevoioase din munții Juvenes, despre stindardele pierdute, despre marșul de pe malul riului Guadiana, despre nemaipomenita luptă de la Ciudad-Real, despre urmărirea dușmanului la Miguel-turra, Almagro, Santa-Cruz...

— Dar domnul colonel e aici cu voi ? reuși, în sfârșit, să pună și Krzysztof o întrebare.

— Domnul colonel Konopka ? Da de unde ! E în Franța acum domnul colonel.

— Ia te uită ! Și comandantii ?

— Domnul Rutier e numit comandant peste pușcașii călare francezi.

— Dar la voi cine comandă ?

— Singurul nostru comandant e pan Hupet.

— Să mergem la el...

Pan Hupet era încartiruit într-una dintre cele mai mari case din satul Val de Peñas. Începuse să se întunece cind mulțimea care-l escorta pe Krzysztof năvăli în curte. În ușa și în ferestre se arătară bătrînii soldați cu mundirele descheiate sau numai în cămași.

— Cine vine ? strigară. Parola !

— Parola mea e : Saragosa și Burviedro...

Cu strigăte furtunoase de entuziasm îl traseră pe Krzysztof în casă și-l așezară la masa întinsă. La început își plimba peste mulțime ochii încă nedeprinși cu lumină puternică. Încet, încet, începuse să recunoască figurile, chipurile aspre de soldați, cu mustățile în furculiță sau lăsate pe oală, cu ochi de lupi, cu ochi de vultur. În mijloc ședea, numai în cămașă, Niezabitowski, cu capul pe jumătate bandajat. Lîngă el mohorîtul Prendowski, apoi Gorecki, Jan Nestorowicz, Szarski.

— Ian te uită, trăiește pișicherul ! strigă Niezabitowski, văzîndu-l pe Krzysztof. Noroc, conte galițian !

Ofițerii așezați la masă zvicniră în sus.

— Noroc ! Noroc !

— Vin !

— Asta oaspete ! Parc-ai fi venit de pe tărîmul celălalt !

— Dați-i votcă, să-l mai înviezeze.

— Horilcă poloneză dați-i !

— Habar n-ai, frate, ce mai horilcă fierbe aici Majewski din struguri. A făcut o adevărată distilerie, pe cîntea mea...

Subofițerii, ba pînă și soldații, umplură odaia. Cedro îi saluta cu bucurie. Privind în jur, văzu într-un colț agățate sus, în cuie, două mîndire ofițerești cu benzi negre peste piepți.

— Asta ce-i ?

— Asta-i mîndirul lui Peczkowski din regimentul patru de infanterie. A căzut la Consuegra, iar acolo, frate, e mîndirul lui Czyński, locotenent din regimentul nouă. Un călugăr l-a ucis mișelește la Herencia.

— Le păstrați ca amintire ?

— Da, ca amintire le păstrăm. Organizăm aici un muzeu. La Manzanares pedestrimea doarme, iar noi, aici, pe creastă, veghem zi și noapte.

— Dar candelabrele astea, tot piese de muzeu sînt ? întrebă Cedro, privind cu interes cele cîteva candelabre de argint așezate pe masă.

Lumînări mari de ceară, de biserică, cu modele colorate pe ele, ardeau, răspîndind scînteii. Masa era acoperită cu învelitori brodate, din pînză subțire, smulse de pe altare. Peretele care despărțea odaia aceea încăpătoare de cea vecină era pe jumătate surpat și prin spărtura mare, rotundă, căscată în el, masa se întindea și în camera de alături. Acolo făcea un cot și se continua mai departe, pînă în fundul casei. Pe toată lungimea ei era încărcată cu argintărie scumpă. Cupe de vin de toate formele și dimensiunile, gravate de mîna de maestru ; cupe de aur, bogate ; carafe și pocale din cristal, șlefuite artistic, închipuind lebede, păuni, vulturi, flori nemaivăzute, grifoni, cîini, himere ; fructiere uriașe din malachit sau marmură galbenă de Siena, farfurii scumpe de Limoges și potire mari de vin, de cîte două ocale fiecare, din cristal de Boemia, cu blazoanele granzilor spanioli săpate în sticlă ; pocale și cupe din nucă de cocos, din corn de bizon și din бага, lucrate cu secole în urmă de artizani americani anonimi, capturate de conchistadori, iar acum, după o a doua captură, împodobind masa ulanilor. Vinul negru, uleios, din Val de Peñas spu-

mega în carafe, cupe și pocale. De-a lungul pereților se înșirau coșuri cu sute de sticle. Pe platourile de argint și în farfuriile scumpe abureau porții uriașe de cîrnați cu sos dulce, pregătiți după rețetă poloneză, în vase străvechi de formă bizară soldații aduceau la masă tobă cu sînge caldă, tobă rece, slăninuță și șuncă cu hrean.

— Văd că vă ospătați aici ca de Paști ! spuse Cedro, încîntat.

— Da tu ce-ai crezut ? Femei nu-s, de nici un fel, în schimb ne-a făcut Skarzyński niște cîrnați, că de două săptămîni tot înfulecă băieții și nu se mai satură.

— De unde porci ?

— Întreabă-l pe Skarzyński...

— Și crezi că asta-i tot ? Are cocinele pline de porci, îi îndoapă, că de-abia umblă și nu-i taie decît p-ai mai grași.

— Una-l roade, dragii mei, rîdea bătrînul Szulc, că nu-i poate mîna-n tîrg, la Wąwolnice sau la Baranów... Ce parale-ar scoate !

— Ei, betivanilor ! Hai să bem în sănătatea tînărului Cedro !... strigă Pendowski.

— Dac-ai scăpat cu rana aia a ta, înseamnă că ești de fier ! Făcuși, mîi băiete, o tumbă ca un clovn la circ, iar sîngele gîlgiia ca dintr-un-cerb lovit sub a cincea coastă... mormăia Niezabitowski.

— Deși n-ai fost cu noi în afurisiții ăia de munți Juvenes, botezul focului l-ai primit, ulane ! Să bem în sănătatea lui !

— Să închinăm aceeași cupă, pe rînd, strigară.

Toți cei de față, amețiți de băutură, se ridicară în picioare. Cedro îi privea cu inima lui de ostaș adînc tulburată. Ar fi fost gata să-și dea viața pentru ei, s-ar fi lăsat tăiat în bucățele pentru acești oameni care îl cînstesc, toastează pentru el și îl numesc ulan... Voia să le spună că l-a văzut pe Napoleon. Ridică paharul...

— Chemați-l aici pe Dys ! strigă Prendowski. Să ne cînte, diavolul, să ne mai veselim și noi, că ne privește moartea-n ochi...

Intră un soldat bătrîn, scund, cu părul alb colilie, cu o mustăcioară tunsă, căruntă și ea, dar rumen la față și în putere.

— Cîntă-ne, bătrîne ! strigară toți.
— Dar nu cîntece de azi...
— Cîntă-ne ceva vechi-străvechi !
— După voia domniilor-voastre, răspunse Dys, făcînd smirna.

Se retrase la perete, își dresе glasul, își trecu palma peste mustață. Își înălță mîna solemn, ca un dirijor, și începu să cînte cu un glas surprinzător de tare, de curat și atît de minunat, încît o tăcere adîncă se lăsă în odaie :

*Deșteap'ă-te, Lech, din somnul tău adînc,
Cumplitul busurman acuma stă la pîndă...
E vremea să fii treaz, și amar-amar să plîngi !*

În glasul lui tremurau lacrimi amare și răsuna adevărul cel mai adevărat.

*Cutremură pămîntul acuma glas de arme,
Și geme Ucraina sub cel călcîi de turc,
Și lanțuri și cătușe stau gata să ne strîngă,
Iar tu, Lech, dormi acuma ?*

Toți ofițerii relăuau în cor, cu entuziasm ultimul vers. Prendowski își umplea paharul, adăugînd vinului lacrimile sale amare.

*Șoiman viteaz, al nostru ! Un'ți-ai ascuns minia ?
Pe unde stau pitite săgețile Bellonei ?
Unde ni-i vitejia ? Unde-i străbuna slavă ?*

Mai răsuna cîntecul ostașului, cînd se auziră deodată tropot, glasuri, larmă. Mulțimea soldaților se dădu la o parte din ușă și în odaie năvăliră cîțiva ulani voinici cu chivărele pe cap și înarmați, ducînd pe cineva în brațe. Erau însîngerăți, cu mundirele zdrențuite, cu fețele crunte, negre de fum.

— Cine-s ăștia ? strigă Niezabitowski.
— Îl ducem pe pan Stokowski.
— Căpitanul ! exclamă într-un glas ofițerii.
— Trăiește ?
— E căsăpit, dar răsufală.
— Duceți-l sus, în odăiță.
— Chemați chirurgul !
— Pentru Stokowski !

În urma soldaților, intră locotenentul Mikulowski.

— Ian te uită ! strigă Szulc.

— Ești întreg ?

— Slavă Domnului !

— Cum a fost ? Spune odată !

— Ți-e teamă să nu putrezească vorba-n mine, ca-n răposatul Sancho Panza. Mi-e foame !

Se așază la masă și trase spre el platoul cel mai apropiat.

— Unde s-a-ntîmplat ?

Locotenentul luă cu aerul cel mai senin farfuria plină pe care i-o întinsese un caporal și, sorbind din vinul de Val del Peñas, ca să-i lunece mai bine mîncarea pe gît, spuse între două îmbucături :

— Păi la Mora.

— Unde-i aia Mora ? întrebă Cedro.

Mikulowski îl privi pieziș și răspunse :

— Sînteți viu și nevătămat ? Mora e un castel ca ăla de la Chęciny, dacă n-o fi mai mare. Ne-au așezat în locul ăla blestemat pe Stokowski și cu mine... Înfricoșător castel. Ne-am fortificat, am curățat șanțurile săpate în stîncă, hăt, demult, cică încă de maurii andaluzieni, care se apărau de regii Castiliei...

— Lasă Castilia ! Spune ce ne interesează pe noi...

— Ei, cum zic... ne-au atacat încă de ieri — noaptea, din toate părțile... Vreo mie să fi fost, iar noi — cincizeci, închiși în vechile turnuri. Am tras în ei, cît am avut praf de pușcă. Apoi am început să aruncăm cu pietre. Iar ei au dărîmat un zid, au dat o gaură în turnul din colț și au pus foc pe scări.

— Și cum ați ieșit de acolo ?

— Nici eu nu știu. Am trecut prin flăcări. Ne-am croit drum cu paloșele... Stakowski a luptat ca un zmeu, fir-ar să fie !

— Cine a mai căzut ! întrebă cineva într-un tîrziu, în timp ce Mikulowski înfuleca de zor.

— Știu și eu ? Au căzut destui... I-au înghițit flăcările. Cînd am sărit pe cai, lupta mai clocotea încă. Ei, mi-am potolit foamea. Plec !

— Mergem și noi cu tine.

Cedro își făcu loc printre ofițeri și alergă la calul lui. Cînd veni călare în fața casei, în curte se și aprinseră

făcliile, ofițerilor li se aduceau caii, grajdurile răsunau de nechezat și larmă. Peste o clipă, se trîmbiță semnalul de încălecare.

— Băieți ! Azi să nu-i iertăm pe tîlhari ! se auzi în noapte glasul lui Niezabitowski.

PE MALUL RÎULUI RAWKA

Compania a doua a primului escadron de ulani din regimentul lui Dziewanowski în zori plecă în patrulă de cercetare. Turnase toată noaptea. Abia spre ziuă se domolise ploaia. Norii joși se ridicau de pe cîmpiile mazuriene, dezvăluind în zare fișia pădurilor.

Compania primise misiunea să treacă prin smîrcurile rîului Rawka, mai jos de cele trei lacuri de la Michałowice și la primul stăvilar, unde se afla ultimul pichet, să intre în pădure, să o cerceteze în mai multe direcții și să iasă pentru a face joncțiune cu regimentul său, al șaselea, și cu brigada de cavalerie a lui Biegański. O sută șaptezeci de călărași, cu căpitanul, locotenentul și cei doi sublocotenenți se îndepărtau la trap de șoseaua Varșoviei. La fiecare două-trei sute de pași încercau să găsească un loc potrivit pentru a traversa, dar fără succes.

După revărsările de primăvară și după atîtea ploi toată valea Rawkăi era sub apă, pînă la marginea cîmpurilor. Lîngă Puchały începeau turbăriile în care caii, de la primii pași, se afundau pînă la gleznă. Singurul loc mai uscat de pe-acolo, precum și podul de lîngă grădinile moșiei din Michałowice, primiseră dispoziția să le ocolească. Așa că meraseră înainte. Între drumul pe care-l urmau și Pećice se întindea mlaștina adîncă, trădătoare, lată de aproape o verstă, acoperită de apă. Smîrcurile lungi, ruginii, țineau pînă la satele Tworki și Pruszków. Parcul uriaș cu copaci mari, sălbatici, întins cît o pădure, de pe malul lacurilor, se ascundea încă în negură. Uneori se arătau ochiului din ceață pîlcuri de copaci, dar

îndată piereau în penumbră. Numai aleile de tei străvechi de pe dîmburile nisipoase, ducînd spre Komorów, se zăreau limpede în văzduhul albastru.

Pe luncile îmbibate de apă dăduse-n colț iarba și obligeana își înălța lăstarii palid-verzi, șiruri-șiruri, ai-doma unor flăcări zbucnite din miezul pămîntului.

Arinii de pe malul rîului, alcătuiind pîlcuri și crînguri întregi pe rovină, își înălțau boiurile întunecate, buhăite și bolnave parcă alături de verdele proaspăt din jur — dar pînă și vîrfurile lor se acoperiseră ici-colo cu mîțișori gălbui semănînd de departe cu o năframă străvezie. Peste șanțuri și brazde șiroiau la vale, murmurînd și clipocind, șuvoaie de apă. Peste limbile și gîturile turbăriei, ce abureau în aerul cald al unui nou început de zi, săgetau nagîții cu strigăte de bucurie.

Soldații le țineau hangul și unii cu atîta iscusință, încît escadronul se cutremura de ris. Pînă și militărosul și severul căpitan Katerla, unul dintre cei mai destoinici cavaleriști — fapt dovedit și de repeziciunea cu care era avansat în grad — rîdea furiș pe sub mustața-i stufoasă. Tușea grav și arunca priviri fioroase în jur, dar soldații știau prea bine că și-n inima lui a-nflorit aceeași primăvară.

În dimineata aceea sublocotenentul Rafał Olbromski era vesel. Calul de sub el forăia de sănătate și-și purta ușor călărețul. Fiecare strigăt de nagîț trezea în sufletul sublocotenentului cîte o amintire dragă, o bucurie de demult, cine știe cînd trăită, uitată parcă pentru totdeauna.

Pe malul din dreapta, înalt și întins, cîrțițele ridica-seră zeci de mușuroaie negre, reavăne încă.

— O să fie vreme bună... șopteau soldații.

— Pionierul ăsta nu se apucă de săpături înainte de ploii. Numai cînd se-ncredințează c-a venit cu adevărat primăvara ia hîrlețul și se pune pe treabă.

— Era bun la Opacza, acolo, după biserică — într-o clipă ar fi săpat tranșee de o sută de coți.

— Las' că sapă ai noștri și făr' de el...

Pe dîmburile nisipoase pămîntul mirosea pătrunzător a primăvară. Ce-i drept, în zare, spre Varșovia, ogoarele boierești se vedeau cenușii, neatînse, iar nisipurile de

partea cealaltă își arătau goliciunea, totuși pe alocuri înverzise viu secara de toamnă.

Apropiindu-se de sâtucul Reguły, soldații văzură țărani ieșiți la muncă pe ogor. Pământul reavăn, abia răsturnat de plug, lucea ca fierul bine lustruit. Când și când, adierea vîntului aducea din sud miros stifos de bălegar, ce se topea cu repeziciune în văzduhul curat.

Compania ieșise pe loc mai uscat și călărea de-a dreptul peste cîmpuri. Copitele cailor una-două intrau pînă la chișită în pământul jilav, clefăind ritmic. Lîngă satul Pruszków compania trecu prin vad riul Utrata și merse mai departe peste nisipuri în sud, spre pădurile Komorowskie și Helenowskie. Îndată ce-au trecut riul, căpitanul Katerla opri soldații și-i așază în formație de patru-lare. Douăzeci și cinci de călărași în avangardă, cu un locotenent în frunte. Din ei zece trebuiau să patruleze, iar cinsprezece să înainteze în grup la două mii de pași de companie. Douăzeci de călărași cu un sublocotenent fură lăsați în ariergardă, la două mii de pași în urma companiei. În această formație intrară în pădure.

Pădurea uscată, cu copaci de toate soiurile, era liniștită și tăcută.

Lăstărișurile — carpeniș, stejăriș și aluniș — abia începuseră să dea semne de viață. Frunza uscată, putredă, foșnea sub copitele cailor...

Avangarda înainta pe un drumeag îngust dinspre Nowa Wieś spre Nadarzyn. Compania, cu un vaginistru-major, patru vagmiștri, un furier, caporali și trompeți în flancuri, mergea în rînduri strînse. Soldații străbăteau pădurea cu pas măsurat. Toți erau tăcuți și cu atenția încordată.

Soarele răsărise și pădurea golașă parcă-și întindea mădulele, trezită din somn. Pe alocuri se deschidea cîte o poiană, aidoma unui golf în marea de arbori, și atunci privirea rătăcea în voie pe întinderile mazuriene pe o distanță de cîteva mile. Într-o astfel de poiană se aciuse un sâtuc singuratic. Vreo cincisprezece căsuțe albe sub acoperișuri de paie. Gospodăriile se întindeau de-a stînga și de-a dreapta drumeagului nisipos. Pe lîngă case se înălțau tei desfrunziți și sălcii rămuroase. Era liniște și pustiu. În virful celui mai înalt copac clămpănea o barză. Pe primul țăran întîlnit în drum îl luară cu ei

și-i porunciră să le arate calea cea mai scurtă spre Nadarzyn. O ceată de copilandri în cămășuioi dădu buzna în stradă să caște gura la glorioasa armată și multă, multă vreme alergă în urma soldaților, cu ochii la ei. Ciinii lătrau fără istov, deși detașamentul intrase demult în pădure.

Rafal ieși din rînd și călărea prin pădure, pe alătura drumului. Asculta cu încîntare cum calul ridică în copite frunzele cafenii de fag, moarte din anul ce a trecut, și frînge vreascuri uscate. Gîndurile îi zburau departe ca și privirea ce scruta desișul pădurii.

I se năzări dintr-o dată că-l vede aieveja pe taică-său... Aproape niciodată nu se gîndise la el, nici o singură dată nu-i fusese dor de bătrîn. De unde oare acum această vedenie? Dibuind drumul cu toiagul, merge bătrînelul gîrbovit, învelit parcă în galben-mucegai. Căciula pe cap, scurteică, cizme ponosite, ca-ntotdeauna. Bătrînul avar Olbromski din Tarniny. Ce tristețe surprinzătoare, stranie, de neînțeles!

Uf, cît l-a mai ciomăgit taică-său de mic, de cînd se știe, l-a chinuit, l-a obidit, l-a umilit, l-a înșelat! L-a gonit afară în ploaie și vremuială. Iar pe fratele său, pe fratele l-a izgonit pentru totdeauna... Pentru totdeauna... Nu l-a durut și nu i-a zvicnit inima niciodată, știindu-și fiul printre străini, în marșuri, prin bivuacuri și tabere militare. N-a simțit nimic inima lui, cînd străpuns de gloanțe, a zăcut, mai mult mort decît viu, pe cîmpul de luptă, nu s-a frînt de durere cînd fiul a murit neîmpăcat, fără să-și fi strîns în brațe tatăl. Putrezește acum departe, departe...

De unde atunci această tristețe stranie, de neînțeles?

De fapt, i se pare că el însuși este bătrînul împovărat de ani din Tarniny, că în suflet i s-au adunat și și-au înfipt adînc rădăcinile toate gîndurile acestuia, și-au întins firele subțiri toate rădăcinile și simțămintele. Le aude cum freamătă, oum se perindă la nesfîrșit, roinice stoluri aducătoare de durere. Dar nu, asta nu-i tristețea lui! Bătrînul este copleșit de o tristețe nedeșlușită, de nepătruns, de neînălăturat.

A venit o nouă primăvară, căldura ei a mîngîiat încă o dată fiecare bulgăre de pămînt și l-a trezit la viață,

o adiere caldă a venit de peste Vistula asupra cîmpiilor Sandomierzului. Oriunde ți-arunci privirea se naște viață. De ani și ani, ani fără număr, se naște mereu aceeași viață... Numai Piotr nu se va mai întoarce niciodată...

El nu mai este. S-a preschimbât în țărînă, în pulbere, într-un pumn de cenușă. Nici un oscior n-a mai rămas din trupul lui. De-ai putea ști măcar cîtă pulbere s-a mai păstrat din el. Să pipăi cu mîna. De-ar zace colo, în cimitirul ce se vede de pe cîmp, s-ar duce acum tainic la mormîntul lui și i-ar împărtăși în șoaptă vrerea și dorința lui părintească. Dar așa... Cît e de îngrozitor să trăiești mai mult decît propriul tău fiu ! Se strînge inima bătrînului, se tînguie și jelește, dar nici o singură lacrimă n-o mai poate răcori.

Își plimbă privirea peste cîmp. De jur împrejur... Se oprește. Se uită în zare. Dus e și celălalt fecior. Cine știe dacă se va mai întoarce vreodată ! Și cînd, de-o fi să vină ?! Minte rece și dîrză gonește cu hotărîre neliniștea. Adierea primăverii zvîntă lacrima solitară de pe pleoapa de jos. Voința de fier înăbușă tulburarea. Merge înainte, repede, repede, sprijinit în toiag. În creier prind să se perinde gînduri gospodărești, de fiecare zi. Ce să semene pe cîmpul ăsta, uite ? Dar pe celălalt ? Să mai boronească o dată ogorul ăsta ? Să destelenească oare pîrloaga de colo ?

Și încet, ca dintr-o tainită nevăzută se ridică la suprafață voința de altădată, încăpătînată și de neînduplecat, în stare să despice în două ca tăișul unui pumnal de Damasc. Nu, nu-și va ierta fiul, nu-l va ierta niciodată ! Să piară ! Praful să se aleagă de el ! De-ar veni ca un cîine gonit și i-ar linge tălpile, mîna lui nu-l va mîngîia. Să tragi sabia din teacă și s-o ridici asupra pîrintelui tău ? Ha, ha ! Să piară, dacă-i vorba pe-asa !

Brazdele răsturnate de plug vin năvală peste ochii lui roșii, ca de foc. Ghici, în care din ele s-a preschimbât fiul tău ! Ghici, ghicitorule !...

Un ghimpe îi sfișie inima lui Rafał și o durere adîncă, blestemata durere, căscată prăpastie între el și părinte, cum alta nu-i pe lume, îi schimonosește fața. Îl doare inima pentru bătrînul ăsta, suferă de răul lui și suferința

îl arde laolaltă cu sentimentul de obidă, umilință, mînie și dezgust.

Se uită în jur, uluit.

Soarele strălucea pe cer. Licăriri-alb-aurii jucau peste pădure. Zăboviră pe boiurile goale ale mestecenilor, de o tristă frumusețe, despuiate parcă de veșmîntul lor de-o mînă haină și batjocorite... Zăboviră, se stinseră, pieriră. Se avîntară în desișul verde al pinilor și pe sub cetina uscată prinseră a căuta cu sîrg colții trudiți ai ierburilor primăvăratice... Între timp, în fața ochilor încetoșați de gînduri, străluci albastrul nemărginit al cerului. Se dezvăluiră cîmpiile întinse, așternute spre miazăzi. Departe, printre nisipuri, se vedeau, cenușii, hambarele din Nadarzyn și licăreau acoperișul întins, arămiu, al bisericii și clopotnița ei scundă.

Rafał privea cu nepăsare cîmpurile nisipoase, urmărind firul abia văzut al drumului zvîntat, cînd auzi deodată glasul răgușit, surd, al căpitanului :

— Atenție, stai !

La auzul aceluia glas caii încremeniră, înainte de-a simți mîna călărețului strîngînd dîrlogii. Murgi-aurii, se acoperiseră de pete umede-întunecate. Trupurile abureau. Unele se înspumegaseră.

— Descălecarea !

Olbromski, cu o senzație fizică de încîntare, aruncă hăturile pe dreapta, își adînci degetele mîinii stîngi în coamă și scoase ușor piciorul drept din scară. Sprijinindu-se cu stînga de oblîncul șeii, continua să viseze :

„Pe la noi ogoarele au înverzit. În zori, văile sînt învăluite în pîcle...”

— Jos ! comandă căpitanul.

Își coborî cu nespusă agilitate piciorul drept din scară, cu vîrful în jos, cu pîntenul în sus, și-l trecu peste spinarea superbului său armăsar.

Compania descălecă și toți, ca unul, stăteau drepti, pînă se-auzi comanda :

— Pe loc repaus !

Rafał azvîrli dîrlogii peste șa, îl lăsă pe Bratek al său, bine dresat, în iarbă, iar el ieși din rînd să-și mai dezmoștească picioarele. Căpitanul însă își oprise acolo oamenii nu numai ca să-și mai tragă sufletul. Trecu înainte, pe lîngă avangardă, prefirînd pe sub nas expresii

nu tocmai elegante. Alese din ochi un ostaş, un mazu-
rian ca un brad, şi-i făcu semn din cap să iasă din rînd.
Mai alese unul şi-i făcu acelaşi semn. Le porunci să-şi
lase lăncile jos, să-şi desprindă săbiile, să-şi scoată chi-
vărele şi încetişor să urce pe doi brazi, dintre cei mai
înalţi, din marginea pădurii.

Flăcăii se căţărară sprinten, ca nişte veveriţe, din
cracă-n cracă, din partea nordică a trunchiurilor, cum li
se poruncise, şi ajunseră pînă-n creasta copacilor.

— Ce se vede ? întrebă încet căpitanul.

Soldatii tăceau.

— Holbaţi bine ochii, mă, gură-cască ! Se vede dru-
mul mare ce duce de la pădure la Nadarzyn ?

— Se vede, pane căpitane.

— Dincolo de Nadarzyn se mai vede drumul, au nu ?

— Se vede, pane căpitane !

— Uitaţi-vă peste cîmp de jur împrejur. Vezi ?

— Văd, pane căpitane.

— Sînt goale ?

— Goa...

Deodată, amîndoi soldatii, zăngănind din pinteni şi tot
agăţîndu-se cu eghileţii de crăci, prinseră să coboare, ca
la comandă.

— Ce s-a-ntîmplat ? strigă căpitanul.

Săriră amîndoi de sus pe pămînt şi zvicniră spre cai,
înhăţîndu-şi din mers chivărele, lăncile şi strigînd cu
glas înăbuşit :

— Călăraşii ! Călăraşii !

Căpitanul se aruncă în partea spre care arătau sol-
datii. La început nu văzu nimic. Cîmpurile erau tăiate
de pîlcuri de mesteceni şi brazi. Dinspre pădurea numită
Dëbak, răzbătea de departe vuiet ritmic, zvon şi zăn-
gănit metalic. Bătu neliniştită inima lui Rafał, apoi încet
se potoli : Tic-tac, tic-tac !

Un gînd îi străfulgeră creierul înfierbîntat :

„Vin căprioarele de pe Łysica, sau ce ?“

Cu ochii în zare, Rafał îşi aruncă mecanic piciorul
peste cal, îl puse în scară, aruncă dîrlogii spre stînga.
Se așeză cît mai bine, se îndreptă din şale, şi, înfipt de
nădejde în şa, se opri locului, încremenit.

Bratek forăia şi flutura mărunț din urechi.

Duduitul copitelor pe pământ jilav, moale, răzbea surd de undeva, de la capătul câmpiilor, melodios ca o muzică. Ochii ofițerilor, vagmiștrilor, caporalilor, soldaților se încordară ca un arc cătînd într-acolo de unde venea tro-păitul surd. Deodată, cam la o verstă depărtare, de după pădure se arată încet, lin, jucîndu-și pitoresc în soare culorile, un detașament de husari austrieci. Căpitanul încremeni pe cal. Chipul îi părea dăltuit din marmură. Tot era numai ochi.

Patrula austriacă mergea spre drumul Nadarzynului, întorcîndu-se, probabil, dintr-o recunoaștere. Urma să taie cîmpul pieziș în fața frontului polonez. Cînd întreaga patrulă dușmană ieși în loc deschis și se văzu limpede că numeric întrece cu mult forțele poloneze, din gura căpitanului zbură săgeată comanda :

— Lancea la atac !

Într-o fracțiune de secundă mîinile drepte alunecară pe lemnul lancei pînă la punctul unde puteai s-o ții în cumpănă fără să-ți îndoi corpul. Degetele bătătorite ale mazurilor strînseră lăncile. Traseră capetele mînerelor din tocurile prinse de trăgători. Primul rînd cumpăni lăncile cu vîrfurile înspre pieptul dușmanului, cu lemnul la subsuoară, strîns pe șoldi cam la jumătate cot de capăt. Ostașii din rîndul al doilea stăteau cu lancea pregătită.

Căpitanul se așeză bine în șa și `puse mîna pe dragonul sabiei. La fel și ofițerii. Așteptau cu sufletul la gură. Săbiile ofițerești trase din teacă șuierară în văzduh.

— Strînge hățurile !

Căpitanul îi cuprinse pe ostași cu o privire de oțel.

— Înainte, marș !

— Marș !

Pintenii se-nfipseră în coastele cailor. Detașamentul zvîcni de după copaci. Caili săltară inegal, dar într-o clipă își găsiră ritmul. Cal și călăreț, se preschimbară într-o masă închegată, într-un adevărat monolit, ca o stîncă smulsă de pe piscuri, zburînd în gol. Pe măsură ce caili alergau mai spornic, soldații din primul rînd se aplecau tot mai mult spre grumazurile lor. În văzduh șuierară lăncile. Pământul zdrobit sub copite împrôsca bulgări.

— La atac !

Rafał simțea o fericire nebună în goana aceea bezmetică.

Printre pleoapele strînse juca o fișie strălucitor-albastră de cer. Auzind ultima comandă a căpitanului, deschise larg ochii. Era la vreo optzeci de pași de linia dușmanului.

Escadronul husarilor, unul din cele șase, care mergea în avangarda generalului-feldmarșal von Schauroth, observase de mult patrula poloneză. În formație de luptă gonea cu toată viteza spre rîndurile vrăjmașe. Ofițerii călăreau pe flancuri strigînd și cu săbiile arătînd direcția atacului. Escadronul husarilor, gonind în unghi, se izbi de cel polonez. Primele două rînduri de ulani fură înghesuite din spate, de rîndurile următoare, atît de tare, încît capetele cailor se vîrîseră printre călăreți, piepturile gîfiite împingeau în crupele celor din față și se intercalau între picioarele lor. Ulanii, ca o bombă, căzură peste austrieci. Primul rînd de ostași se împrăștie într-o fracțiune de secundă. Vreo duzină de husari doborîți din șa cu lăncile urlau pe sub copitele cailor.

Linia a doua și a treia se năpustiră în aceeași clipă cu toată forța, izbind cu săbiile. Sublocotenentul Olbromski se aruncă în mulțimea compactă. În iureșul șuierător al săbiilor izbea și el cu furie și încîntare. În jur — ochi cu pleoapele strînse, sprîncene încruntate, nări fremătătoare. Dinți rînjiți. Zăngănit și vuiet de oțel. Împușcături și răcnete sălbatice.

Rezistînd la primul asalt al lăncierilor polonezi, husarii toți se năpustiră cu săbiile asupra lor. Rafał își dădea limpede seama cum flancurile austriece risipite se strîngeau și se închideau în grabă, cum vechiul, încercatul și agerul soldat din Palatinat mînuia cu-ndemîinare sabia ascuțită, lovind cu toată furia în ulani. Zărind înaintea sa un bătrîn spadasin în plină luptă, Rafał se aruncă nebunește asupra-i. Săltat în scări, izbi cu iuteala fulgerului, o dată, de două ori. Austriacul pară loviturile și se retrase. Un altul așijderea lui îi luă locul. Caii se loviră piept în piept și călăreții își încrucișară spadele cu zăngănit asurzitor. Rafał prinse o clipă prielnică, se înalță și dădu o lovitură nimicitoare. Austriacul parcă se trase îndărăt, dar, neașteptat, smuci dirlogii cu atîta forță,

încît calul cabră, cu botul căscat, și se avîntă înainte, năpustindu-se asupra tînărului călăraș.

— Proclétul ! Lovește-l fără cruțare ! se auzi răcnetul vagmistrului din flanc.

Rafał se simțea în putere și respingea loviturile cu hotărîre. Sabia lui scăpăra ca fulgerul, izbea în jur și improșca scînteii. La un moment dat, se aplecă pe o parte ca tras de o povară neînchipuit de grea. „Mi-a rupt brațul“, îi trecu prin minte. Sabia îi scăpă din degetele amorțite. Încordîndu-și toate puterile, energia și bărbăția o strînse în mînă și-și înălță brațul întepenit, dar nu mai fu în stare să lovească. Furnicături în palmă, în cot, în umăr, furnicături...

Husarul se lăsă pe spate și-l împunse cu vîrfurile în piept. Sabia se-nfipse pînă la os și-l arse peste coaste. Austricul se smuci și se prăvăli din șa sub lovitura grea a vagmistrului din flanc. Peste o clipă ședea pe pămînt, ținîndu-se cu amîndouă mîinile de falca zdrobită. Ochii spălăciți se căscau înfricoșător în gol și din piept îi ieșea un urlet de fiară. Olbromski își trase încet pistolul și-i trimise un glonte între ochii înnebuniți. Aruncă apoi o privire peste pantalonii săi și văzu cu surprindere și minie că tot piciorul stîng, genunchiul, cizma pînă la călcîi, erau roșii de sînge.

„Care naiba m-o fi croit în halul ăsta ?“ gîndi ca prin vis.

Văzu deodată cîmpul cum îngălbenește și cum luminițe verzi se aprind parcă, rînduri-rînduri. Se frecă la ochi.

Mînuind lăncile, trăgînd focuri de armă și lovind cu săbiile, îl înconjură cu strigăte și tropăit de copite o ceață dezordonată de ulani. Auzea mereu în mulțime strigătul căpitanului, locotenentului și sublocotenentului : „Pe locuri ! Alinierea !“ Înnebunit, repeta comenzile și vagmistrul-major. Ulanii se retrăgeau spre pădure, respingînd din răsuputeri asaltul husarilor. Unii călărași se fugeau răzleți pe cîmp. Patrula care, în sfîrșit, începuse să se regrupeze la liziera pădurii, ducea cu ea vreo duzină de răniți.

Rafał nu-și putea da limpede seama ce se petrece în jur. Îi era rău, greață, ciudă. S-a lăsat căsăpit ca un laș. Gînd zarva luptei, zăngănitul și strigătele se mai do-

moliră, ulanii împrăștiati pe cîmp prinseră să se adune la marginea pădurii. Înfierbîntați, galopau pe caii înnebuniți, acoperiți de spumă. Cîte unii trăgeau după ei biddivii ungurești, alții husari răniți sau schilodiți. În cele din urmă, băgară toți de seamă că sublocotenentul Olbromski sîngerează din cale-afară.

Rafał se grozăvea zicînd că nu are mai nimic. Totuși îl scoaseră din șa. Cînd vagmistrul-major îi descheie tunica, cum poruncise căpitanul, sîngele gîlgii șuvoi de la subsuoară. Cămașa era în sînge, mundirul se îmbibase și el tot. Îl culcară pe pămînt, îl dezbrăcară și-i cercetară rana. Era împuns în piept și în coastă. Tăietura mergea de jos din șale pînă la subsuoară. Căpitanul cu mîna lui îi pipăi rana, cu degetele înăsprite căutînd glonte. Rafał îl încredință că rana nu-i de la o armă de foc și atunci o spălară bine cu votcă și-l pansară. Apoi îl ridicară în șa. Se așeză ca într-un jeț, strîns oblojit, de parc-ar fi fost în corset. Luîndu-i între ei, la mijloc, pe răniți și pe prizonieri, ulanii porniră de-a lungul lizierei pădurilor Komorowskie spre șleah. Departe, spre Nadarzyn, se vedea mișcare în armata austriacă. Răzbătea dintr-acolo zarvă, zăngănit de arme.

Mai aveau o bună bucată de mers pînă la șleahul mare, cînd le apăru deodată înaintea ochilor linia întinsă a unei coloane de călărași austrieci care gonea la trap, tot mai repede, de-a lungul drumului spre pădure. Văzînd această manevră, căpitanul își adăposti escadronul în pădure, iar el, rămas pe loc deschis, laolaltă cu ofițerii, îl observa pe dușman.

Calul lui Rafał sta într-o băltoacă în pădure și bătea nerăbdător cu copita, improșcînd stropi de apă. Ochii călărețului cu o umbră de tristețe priveu marginea cîmpului năpădită de primele buruieni. În suflet îi reînvie visul lui uitat dintr-o altă primăvară — drumul spre Wygnanka. Atît de viu se înfiripa imaginea acelor clipe, atît de limpede vedea acele meleaguri, încît realitatea aproape că se destrămă. Strigătele soldaților și cîte un zăngănit de sabie, de pîteni, lănci sau hamuri, produse fără voie, în ciuda opreliștii, îl tulburau în depănarea aducerilor-aminte. Mulțimea tresări deodată și porni spre marginea pădurii.

Rafał își ridică ochii.

În întâmpinarea husarilor demult sărise din pădure regimentul al doilea de ulani sub comanda lui Tadeusz Tyszkiewicz. După ploile căzute în aer nu era fir de praf și regimentul se vedea ca-n palmă. La început merse la trap, cadențat. Apoi sub ochii celor care-l priveau începu să se strângă, să se adune, să se prefacă într-o masă compactă. Caii se lipiră de cai, oamenii de oameni. Rămase doar o pată de culoare alergînd peste cîmp. Ca vîntul zbură regimentul...

Căpitanul Katerla nu putu rămîne indiferent. Își întoarse brusc calul în loc și, oprindu-se în fața ostașilor săi, dădu ordinul ca vagmistrul-major cu treizeci de soldați să-i ducă pe prizonieri și pe răniți prin pădure de-a dreptul la posturile de observație de la Sękocin și la cartierul-general. Iar ceilalți — la luptă !

Într-o clipă, se formă convoiul, iar escadronul cu efectivul redus ieși din pădure. Se încolonă în formație de luptă pe cîmp și în galop se avîntă înainte. Micul detașament de o sută și ceva de oameni, călărind pieziș spre șleah, susținu în mare măsură forțele principale și le ajută să-l zdrobească pe dușman, care a pierdut, în afară de morți și răniți, două sute de oameni luați prizonieri. Rafał nu a mai apucat să vadă această victorie. Înconjurat de camarazii săi, străbătea pădurea pe drum de-ntoarcere. Ulanii șuşoteau între ei, cercetîndu-i din ochi pe prizonieri cu multă curiozitate, privind și prețuind trofee și caii capturați. Vagmistrul-major rîdea pe sub mustață, dar în prezența sublocotenentului Olbromski nu îndrăznea să-și dea frîu liber gurii. În cele din urmă însă, n-a mai rezistat și, zicîndu-și c-o fi slăbit ofițerul din pricina rănii, vorbi către neamțul de lîngă el :

— N-ai de ce să scîncești așa, că doar nu te frige ni-meni în proțap ! *Herr Gott ! Herr Gott !* V-ați dat săbi-ile la tociță, fir-ați să fiți, ca să ne hăcuți pe noi, cîini-lor !

Husarul își ridică spre ele ochii injectați și-i arătă capul spart. Într-adevăr, pata de sînge năclăit din părul vîlvoi se lătea tot mai mult.

— Zi așa ! îi aruncă vagmistrul. Te doare, ai ?

Soldatul mormăi ceva pe limba lui — în ungurește, ori poate-n românește.

Rafa! își dădu seama ce vrea să zică prinsul, dar tăcu. Utîndu-se la omul acela însîngerat, o ură rece prindea să clocotească-n sufletul lui. Ca să scape de privirile rugătoare pe care i le arunca prizonierul, spuse către vagmistru :

— Vagmistrule, să fie pansat și dus în spatele convoiului, să nu-mi stea aici ghimpe-n ochi.

— Da, să trăiți !

Vagmistrul descălecă și-l întrebă pe husar :

— Ai o cîrpă, ceva ? Ai ?

Rănitul ridică din umeri în semn că nu-nțelege.

— Mă, nepricopsitul, nici să vorbești omenește, nu știi ! *Gib* mie o cîrpă să-ți oblojesc căpățîna, *verstanden* ? O să-ți dau înapoi cîrpa, n-ai teamă, cînd ți-oi dreg scăfîrlia.

Soldatul făcea aceleași semne — că nu pricepe. Atunci unul dintre ulani scoase din raniță o cîrpă curată și i-o întînse solemn vagmistrului. Acesta spălă la repezeală rana, fără a opri convoiul, și bandajă capul prizonierului. În tot timpul ăsta nu contenea să bodogăne :

— V-ați ascuțit săbiile ca bricele ! Iar eu și făr' să-mi ascut sabia îți zbor căpățîna dacă-mi iau avînt, știi tu asta ? Cînd te-o prinde ulanul în gheara lui, apăi roagă-te lui Dumnezeu și repede. Numai că tu, vezi bine, nici de rugăciune n-ai mai auzit pesemne pîn-acuși, slugă nemțească. Uf, firați să fiți, diavolilor ! Ați plecat împotriva polonezilor, cîinilor ! Ce v-au făcut polonezii, măi ? V-au supărat cu ceva ? Dracu te știe ce ești tu, de fapt. Poate ungur ? Eu îți zic că nu ești nici un fel de ungur, ci porc de cîine, dacă te-ai alăturat neamțului împotriva noastră ! De n-aș fi om de omenie uite aici îți zburam de tot dovleacul ăla al tău ! Așa să știi !

Ulanii mergeau vioi, privind-și prizonierii cu interes, fără dușmănie, ba chiar cu oarecare bunăvoință. Rafa! nu se simțea deloc în apele lui. Îl lua mereu cu greutate și lehamite. Îl trăgea parcă la somn, ca după o betie necumpătată. Capul îi era greu, mîinile și picioarele îi ardeau.

Trecuse de amiază cînd ieșiră din pădure și luară drumul spre Sękocin. Nimeriră într-un vîrtej de trupe. De peste dealurile nisipoase de lîngă Lesznawola și Łazę se arăta o clipă și iarăși dispărea avangarda generalului Speth. Ocolind pădurea, trecură pînă și prin Mokrawola. Brigada generalului Roźniecki, cu cele patru tunuri ale ei, stătea neclintită spre Janczewice, lîngă cîrciuma numită „Wygoda“¹, pe drumul dintre Falenty și Lesznawola. Pădurile de lîngă Falenty vuiau ca de zvon de clopote de zarva bătăliei, de împușcături și strigătele călărimii lui Tyszkiewicz. Întregul șleah varșovian din fața satului era ticsit de armament de tot felul. Spre Michałowice mergea încolonat, înfundîndu-se în noroiul clisos pînă la genunchi, regimentul al treilea de pușcași, alte regimente se înapoiau de la Komorów sau Pęcice la Puchały. Adjutanții, stropiți de noroi pînă în vîrfurile panșelor, goneau spre cavaleria lui Roźniecki. Spre Jaworów trecu în goana calului un subofițer. Peste tot trupele făceau loc convoiului de răniți ce înainta încet. Batalioane întregi coborau din drum în șanțuri. Îl salutau pînă și ofițerii superiori.

Pentru întîia oară în viață Rafał înțelesese ce înseamnă gloria. Îl treceau fiori de extaz, nemaiîncercați, cum trece un leu în goană prin pădure. Ochii i se aprinseră de fericire și mîndrie. Merita să te lași hăcuit, ars de viu, legat de coada unui cal și tras peste hîrtoape pentru onorurile primite pe distanța oelor două verste dintre Sękocin și Falenty. În sătucul Falenty însă nu erau trupe deloc. Nu erau nici în pădurea de arini din spatele satului, nici în jurul conacului moșieresc năruit, nici pe stăvilar, nici pe drumul ce ducea spre Raszyn. Abia la Raszyn, în jurul bisericii și în casele de piatră de pe partea dreaptă a drumului și mai cu seamă dincolo de biserică, unde cîteva sute de țărani săpau șanțuri, era adunată atîta armată, încît convoiul abia izbuți să se strecoare. Dar și acolo, pe cît era cu putință, convoiului i se făcea loc să treacă. Pedestrașii își întindeau gîturile ca să-i vadă pe prizonieri, cavaleriștii se trăgeau mai aproape, ofițerii ieșeau în întîmpinarea lor.

---

¹ „Confort“. (Pol.)

Oamenii alergau în speranța să-i zărească pe pandurii cu părul împletit în coșite pe după urechi. Totul era acolo în mișcare.

Nimeni nu știa dacă mica armată va merge mai departe, să dea piept cu dușmanul, sau va rămîne pe loc. Nimeni nu știa unde ar putea fi adăpostiți răniții. La Raszyn nu era loc, de Falenty nici nu putea fi vorba.

În sfîrșit, se găsi un chirurg și-l luă pe Rafał în grija lui. Întrucît Olbromski era cel dintîi ofițer rănit din patulă, îi acordă o atenție deosebită. Îl duse la două verste de Raszyn, spre Varșovia, la Opacza.

Vagmistrul, între timp, îi conduse pe prizonieri la cartierul-general al regimentului din care făcea parte, pentru a raporta generalului, a face raport scris și a primi comenzi.

Olbromski era foarte slăbit, probabil pierduse prea mult sînge. Privea nepăsător la conacul moșieresc din Opacza pe care i-l arăta medicul, asculta nepăsător încredințările acestuia că acolo îi va fi mult mai bine decît la spitalul de campanie, adăpostit în cîrciuma din Raszyn. Conacul din Opacza se afla în mijlocul unei grădini nu prea mari, pustii. Era îngrădită din partea drumului spre Varșovia și spre cîmp. Rafał reținu în memorie gardul acela putrezit pe alocuri și prăbușit. Se mărginea cu o luncă... Se învioră și-și mai veni puțin în fire, la vederea conacului alb, văruiț. Parcă ar fi văzut casa părintească. La ferestrele „din față“ erau perdele de muselină — acolo era probabil salonul în care se intră rareori. De după casă, se zărea o hulubărie. În fund erau aria, acareturile coșcovite și grămezi proaspete de bălegar fumegînd ca un foc din vreascuri de ienupăr. Ușa de la intrare era încuiată.

Pe drumul noroios treceau trenurile regimentare, chesoanele. Chirurgul își coborî pacientul de pe cal și alergă în curtea conacului, strigînd după cineva. Rafał aștepta în pridvor, cufundat în gînduri. Peste cîmp, se scurgeau coloanele militare. Departe, lîngă Jaworów, în spre Piaseczno, se conturau în pîcla primăvăratăcică rîndurile batalioanelor înaintînd sub comanda lui Jan Kamiński.

În sfârșit, zăngăni cheia în broască și rănitul fu condus în tindă. Medicul dojenea un bărbat, poate pe vechil sau pe logofăt, care se uita la Rafał încruntat și neprietenos, plescăind mereu din buze. Când i se porunci să descuie ușa spre odaia cea mai bună, „din față“, se împotrivi îndelung, pînă cînd doctorul fu nevoit să-l ia de guler și să-l zgîlție bine.

În salonul ciudat de pustiu, de parcă abia s-ar fi scos toată mobila de acolo, aerul era foarte închis. Mai departe se afla o odăiță mult mai caldă. Acolo văzu un pat curat înfățat, cu plapumă de atlas, saltele moi și o grămadă de perne brodate.

— Asta ne trebuie ! De așa ceva avem nevoie ! se bucură doctorul. Aici sublocotenentul se va simți cel mai bine.

— Nu las pe nimeni aici ! mormăi logofătul.

— Nu lași ? !

— Nu las. Asta-i patul stăpînei. Am ordin *strictissime* să scot îndată patul ăsta de aici.

— Iar eu *strictissime* anulez ordinul.

— Ehe...

— Mai bine fugi repede și adu-mi aici un lighean curat cu apă fiartă. S-o am aici în cinci minute ! strigă binefăcătorul lui Rafał, apucîndu-l de guler pentru a doua oară pe logofăt și făcîndu-i vînt spre ușă cu atîta putere, încît amîndouă canaturile săriră în lături.

În antret, se auzi glasul omului deloc supus sau resemnat :

— Mă duc eu, dar să știți, nepricopsiților, c-o să-mi plătiți voi pentru asta !

— Vezi să dezlegi calul de la gard ! Să-l duci în grajd ! Să-i dai ovăz pe săturate ! M-ai auzit ?

— Cum să nu, am auzit... bombăni logofătul din capătul coridorului.

În cușină, doctorul începu să-l examineze pe rănit. Îl chinui destul pînă-i spălă rana, dar îl și bucură, spunîndu-i că sabia husarului nu i-a tăiat prea multe ligamente. A alunecat parcă peste os și a intrat mai mult în carnea de pe coaste și de la subsuoară. Liniștit și pansat, ulanul se afundă în saltelele de puf. Chirurgical îi prescrise odihnă și-i făgădui la plecare că dimineața trece să-l vadă.

Ziua se topi încet și-i lăasă locul nopții. Nimeni nu veni să aprindă lumina. Omul nu avea nici o pretenție — se odihnea de minune în alcovul acela atît de intim.

Se simțea neobișnuit de bine. Gînduri frumoase și vesele — oaspeți bineveniți — îi dădeau tîrcoale, adăstînd la căpătîiul lui, îl legănau ca niște vise dragi și mîngietoare, ca mireasma unor flori îndrăgite din copilărie, de pe meleagurile natale. Pentru prima dată după atîta amar de vreme se încumetă să reînvie în minte printr-un efort al voinței clipele cele mai grele din viața lui, evenimentele cele mai amare, cercetîndu-le în razele luminoase ale ceasului de tihnă ce i se dăruise. Se încumetă să pășească senin pe cărările bătute cîndva în munții Tatra, să se cațare pe crestele lor stîncoase, cu un zîmbet de compasiune împletită cu ușoară ironie. Se opri o clipă lîngă lacurile limpezi-albastre în care se oglindește floarea de anghelică. Asculta cu încîntare vîietul șuvoiului răsunător ce umple valea toată pînă hăt la cuiburile tîlhărești de sub stîncă. Zîmbea tihnit, cu îngăduitoare părere de rău. Nici chiar sunetele numelui drag nu-i mai înfiorau sufletul. Erau simple silabe melodioase, sau mai degrabă picuri de lacrimi potolite, înșirați unul după altul... Ochi albaștri priveau din întunericul odăiței... Dar nu mai puteau desluși nimic, nimic.

„Ce să mai fie între mine și tine, femeie? întrebă cu blajină înțelepciune a vieții. Tu ești cenușă! Nu numai trupul și sîngele tău, nu numai frumusețea ta sau amintirea frumuseții tale, dar cenușă e și simțirea ta, iar eu sînt — tinerețe, forță, pasiune. Nimic nu dăinuie veșnic. Se va abate ultima suflare a vîntului și va risipi ultimul pumn de cenușă“...

Părăsi aceste gînduri, ca pe niște buni prieteni cu care a zăbovit destul. Ieși în întîmpinarea altora. Ah, uite-l pe maestrul de With! Văzu limpede silueta lui masivă, capul, ochii lui... Își aminti de intrarea în Gdańsk și de cazemata încă necucerită... Zidurile surpate prin săpături subterane, ferestruioile și ușile smulse și, în sfîrșit, ultima încăierare pe ruine.

„Maiorul de With, ofițer al infanteriei prusace, citește ofițerul de pe listă cînd sînt scoși răniții din cazemată. Rafał vede și acum fața palidă, părul inelat năclăit de sînge, ochii stinși. Ochii aceia se uită la el, cînd

e dus pe targă, rănit, comandantul cazematei. Se uită lung, de jos în sus. Ochi liniștiți, reci, plini de bărbăție !

Dar dintr-o dată gura rănitului se crispează a dispreț și capul mare se întoarce neprietenos la vederea „fratelui“. Se închid pleoapele să nu vadă ochii chipul „învățăcelului“.

Umbra odăiței din Opacza pare a-i șopti : „Te-a recunoscut atunci“...

Inima rănită se zbate în pieptul lui Rafał. Tăișul re-mușcărilor nu poate fi abătut.

„O, nu, nu, despre asta încă nu e chip să-ți amintestți cu zîmbetul pe buze“, își spune ostașul rănit, îndepărtînd de lîngă el imaginea marelui maestru mort, cum l-a văzut la morgă a doua zi după luarea Gdańskului. Îl chinuie acum somnul veșnic al bărbatului răposat, își rîd de el capul imobil și buzele mîndru strînse.

Un zgomot neobișnuit îl readuse la realitate.

Cineva umbla cu lumină prin antret, suduia și vorbea tare. În cele din urmă, intră în salonul alăturat. Acolo cercetă mobila, bodogănind, mutînd lucrurile din loc în loc cu huruit. Apoi ou pași mari se apropie de pat. Rafał îl privea mînios pe nepoftit, gata să-l dea afară, dar îi zări uniforma și amuți. Ofițerul purta tunică scurtă, albastră, cu revere de general cusute cu fir, pantaloni lungi, zmeurii. Generalul își scoase șapca în patru colțuri cu pană mare, negru și mărginită cu ceapraz strălucitor și o ținu în mînă. Ridică lumina de seu în sfeșnic de tablă și, răsuflînd gîfîit, se aplecă deasupra patului :

— Cine naiba te-o fi adus aici ! strecură printre dinți.

Fața generalului era prelungă, rasă, de culoarea gresiei roșcate. Ochii bulbucați, reci ca gheața, cu pleoapele umflate, aveau privirea disprețuitoare și inteligentă. Buzele subțiri, severe, păreau gata să arunce vorbe jignitoare. Nu o dată văzuse rănitul acest chip cu nasul lung, cărnos, brăzdat de cute adînci, de sus pînă la bărbie, acum însă îl privea cu o curiozitate sporită. Generalul îl cercetă o vreme cu luare-aminte, la lumina lumînării. Apoi se întoarce pe călcîie și ieși iarăși în odaia de alături. Acolo începu să tragă cu zgomot masa, scaunele, pînă ce, în cele din urmă, se așează. Pe singura măsută rămasă în odaie întinse o hartă mare și, sprijinindu-și

capul în mîini, începu s-o studieze sau poate să-și facă niște socoteli. Cînd și cînd, bîlmăjea ceva pe sub nas, sau nota într-un carnetel.

Rafał nu se mai putea gîndi la somn. Avea înaintea ochilor un cerc tremurător de lumină, hălăciuga de păr neagră, inelată a generalului și umbra mare a capului ce se vedea pe perete. Rafał era sigur că acuși va fi dat afară din saltelele de puf. Nu-l amăra gîndul, întrucît se mai odihnisese și se înveselise chiar. Rana nu-l supăra prea tare, iar slăbiciunea îi trecuse de tot.

Generalul studie harta vreun ceas și mai bine. După ce-și încheie socotelile, o împături, închise carnetelul de însemnări, își puse coatele pe masă și-și culcă fruntea pe mîini. Moțai o vreme așa, dar cînd somnul fu gata să-l cuprindă, se ridică și, călcînd greoi, începu să caute un locșor unde să se întindă. N-avea unde să se culce, decît doar pe jos. Trase unul lîngă altul două din scaunele șubrede, dar nu încăpu pe ele. Deodată, întoarse capul și privi spre odăița întunecoasă unde dormea Rafał. După o clipă intră acolo. Pe dibuite îl împinse pe rînit la perete și se culcă alături, în jumătatea de pat rămasă liberă.

Rafał se trase cu respect mai departe și-i oferî o jumătate de plapumă.

— Nu-i nevoie ! mormăi Sokolnicki. Stai liniștit, omule, dacă ți-e bine așa. Doctorul zicea că ai fost rănit. Unde ?

— La coaste.

— Întreb în ce luptă ! De rana ta n-are decît să se ocupe doctorul. Asta nu-i treaba mea !

— Lîngă Nadarzyn ! Adică...

— Ce adică ?

— Adică lîngă pădurea Helenowski...

— Deci unde anume, la urma urmei ? Căci Nadarzyn e localitate, iar pădurea-i pădure.

— Lîngă pădure, domnule general.

— Numele ? mormăi generalul gata să adoarmă.

Rafał își spuse numele.

— A fost odată un cațet Olbromski la Școala de cavalerie, apoi ofițer pe vremea Republicii...

— Fratele meu mai mare.

— Aha !... căscă generalul. În aceeași clipă se auzi un sforăit răsunător. Capul mare, prelung, pletos, era cul-

cat pe marginea pernei. Olbromski nu-și lua ochii de la el — și așa, într-o poziție incomodă, rămase vreo două ore încheiate. Lumînarea lăsată în prima odaie arse pînă la capăt și se stinse.

Era încă în toiul nopții cînd afară se auzi un tropăit surd de copite. Răsunară apoi pași în jurul casei și glasuri de oameni. Cineva bătea la fereastră, căuta ușa. Un timp se făcu liniște, dar cînd Rafał își zise că oamenii au plecat, lăsîndu-se păgubași, se deschise ușa de la prima odaie și cineva strigă tare :

— *Monsieur le général Sokolnicki !*

Generalul nici nu se clinti. Olbromski începu să-l zgîlție, întîi încet, apoi mai tare, pînă ce, în sfîrșit, Sokolnicki bodogăni :

— Cine ? Ce-i ? Ne atacă ?

— General Sokolnicki ! striga glasul din întuneric.

— *Vite, vite !*¹

În sfîrșit, generalul somnoros sări din pat. Se clătină pe picioare, apoi își întinse măduarele cu putere, încît îi pîriiră toate oasele parcă, și scăpără foc. Aprinse o altă lumînare și la flacăra ei pîlpîitoare se arătară în pragul primei odăi cîteva siluete. Erau ofițeri superiori, în mantii călduroase stropite de noroi pînă la gît, cu cizmele înglodate pînă la genunchi. Unuia dintre ei i se oferî un scaun. Cînd acesta se așeză la lumina lumînării, cu fața spre Rafał, se întinse o hartă în fața lui și iarăși se auzi glasul care-l chemase pe general.

Sokolnicki stînd și el pe scaun, lîngă masă, se uita la vorbitor atent, cu interes. Din cînd în cînd, căsca pe furîș. Ofițerul era un bărbat de vreo patruzeci și cinci-patruzeci și șase de ani, cu fața rotundă, plină și chipeșă încă, deși cam puhavă. Foarte frumoși erau ochii lui catifelati, scînteietori cu sprîncene late, arcuite. Ca să-și ascundă căscatul, tot timpul își netezea mustăcioara. Pelletier¹ continua să-și expună în franceză punctul său de vedere.

---

¹ Repede ! (Fr.)

² Unul dintre instructorii francezi, repartizați la școala poloneză de ofițeri de artilerie fondată de prințul Józef Poniatowski. La stăruințele prințului a fost lăsat mai tîrziu de Napolon în armata polonă ca general de brigadă și inspector-general al artileriei.

— În ceea ce mă privește, spuse prințul Józef, adresându-se lui Sokolnicki, voi regreta mereu că nu am mers înainte și acolo, undeva, dincolo de Nadarzyn, să fi aruncat împotriva lor tot efectivul meu. Voi regreta asta mereu ! Numai un atac *à la Chodkiewicz*² ne-ar fi putut da vreo șansă de izbândă.

Sokolnicki se înclină chipurile aprobator. După un răstimp, spuse, plimbându-și degetul pe hartă :

— Deși, pe de altă parte, n-ar trebui să desconsiderăm aceste turbării și smîrcuri ruginite. Ele se-ntind ca un briu pe o lungime apreciabilă și ne apără splendid de încercuire. Nici un fel de fortificații nu ne-ar fi ajutat mai bine...

— Ah, lăsați !...

— Vă rog să vă uitați. Dincolo de Joworów, chiar de la Piaseczno încep rovine de netrecut, și o țin așa pînă Dumnezeu știe unde. Omul nu poate trece prin smîrcurile astea, decît la Raszyn și Michałowice, iar calul poate doar dincolo de Pruszków și lângă Piaseczno. De Piaseczno austriecii n-o să se apropie, de frică să nu-i împingem în Vistula. La Raszyn avem șanțuri, iar la Michałowice...

— Ah, lăsați ! Să stăm pe mlaștina asta și să așteptăm să se hotărască soarta patriei, să ne facem socoteli în ce loc anume o să ne ocolească și o să ne împresoare...

— Avem brigăzi de cavalerie solid așezate pînă la Błonie, Wola și Piaseczno. Să ne ocolească...

— Și ce-i cu asta ! Brigăzile acelea ne pot numai avertiza în ce loc anume a trecut dușmanul mlaștina.

Tinărul francez, de vreo treizeci de ani, prindea din zbor cuvintele străine lui. Se vede că înțelegea cîte ceva, întrucît uneori începea să înouviințeze cu cîte un da. La un moment dat, vorbi spunînd aproape ceea ce spusese și Sokolnicki. Își tot expunea argumentele, cînd în odaie întră o figură nouă.

---

¹ Hatmanul Jan Karol Chodkiewicz a repurtat o victorie răsunătoare lângă Kirchholm (1605) asupra armatei suedeze, de trei ori mai numeroasă, grație deciziilor sale fulgerătoare și rapidității în atac.

Era Fiszer. Văzîndu-l, prințul se ridică de la locul lui și, întinzîndu-i grăbit mîna, spuse :

— Toți vor să mă convingă să rămîn pe această poziție îngrozitoare. Chiar și Sokolnicki, pe care totdeauna trebuie *tenir par la basque*¹ ca să nu fugă înainte. Ce noutăți, generale ?

— Vin de la Michałowice. Am înghețat, răspunse scundul general, frecîndu-și energic palmele între ele. Am dat acolo de un *fugas Samios*².

— Ei, ei, și ?

— Un oarecare polonez galițian a fugit la noi prin pădure, prin Komorów, Janki, Wolice. A venit în miez de noapte la Michałowice deghizat în țăran, noroi, de abia puteai să-i vezi chipul. L-am descusut cu strășnicie, mi-era teamă să nu fie vreun șmecher, dar nu, e om serios, de nădejde. Mi-a dat toate amănuntele.

Fiszer se apropie de masa cu harta. Se uită la ea cu o privire rece, aproape moartă. Într-un tîrziu, spuse ca pentru sine :

— Sîntem puțini, foarte puțini. Știți cîți sîntem, domnii mei ? Unul la patru.

— Nu se poate ! exclamă Sokolnicki.

— Unul la patru, repetă Fiszer. Nouăzeci și patru de tunuri au și plecat de la Nadarzyn. Asta înseamnă — trei tunuri la unul de-al nostru.

— N-am zis eu că trebuie să mergem înainte ? interveni prințul Józef, încruntat , cu surdă deznădejde în glas.

După o scurtă pauză, îi adresă lui Fiszer o întrebare categorică :

— Ce părere aveți ?

— Ei, acum oricum e prea tîrziu. Trebuia să nu-i lăsați peste Pilica, să-i atacați dinspre Inowłódz sau Czerwona Karczma. Acum degeaba mai vorbim.

— Cu atîta m-am ales că la Rawa Gartenberg³ mi-a alungat străjerii și a pus mîna pe visterie și pe depozitele cu alimente. Mi s-a raportat. Luptele se dau la

---

¹ Să-l ții de poală. (Fr.)

² Fugar din Samos. (Gr.)

³ Maiorul austriac Gatterburg.

Nowy Miasto. La Sadkowice și la Biała totul a fost prădat...

— Peste Rawka n-o să trecem acum, că ne-ar îneca acolo. Pînă și Rożniecki trebuie să se ferească și, retrăgîndu-se, să meargă spre apus, la Komorów, la Helenów, peste nisipuri. Iar aici, excelență, locul nu-i rău.

Generalul își șterse cu mîna osoasă fața suptă, își frecă ochii de culoare deschisă și adăugă liniștit :

— Dacă ar depinde de mine, aş rămîne pe loc și aş lupta pe viață și pe moarte.

Pelletier, căruia Sokolnicki îi tălmăcise cuvintele șefului statului-major, își flutură mîna, satisfăcut, și începu să-și adune hîrțiile în mapă. Prințul, gînditor, se uita la flacăra lumînării. Fiszer urmă, adîncit în gînduri :

— Dacă ar depinde de mine, aş ieși cu avangarda pînă dincolo de stăvilar. Austriecii nu cunosc bine locurile. Raszyn poate fi luat de la Nadarzyn drept un dîmb oarecare. Ei ar bate spre Falenty și Puchały, neștiind că pentru a cucerii Raszynul trebuie întîi să iei mlaștina Rawkăi. Mlaștina asta e toată acoperită de ariniș, așa încît numai unul care se înecă acolo își poate da seama ce smîrcuri adînci și înșelătoare sînt alea. Falenty iese mult înainte. Casele aceluia sat sînt în cele mai avansate *angles saillants*¹ ale întregii noastre poziții. Trebuie luat satul, întărit și cu cele mai puternice unități ale noastre dată lupta pe viață și pe moarte. Stăvilarul ar fi etapa a doua, iar Raszyn — a treia. Tunurile noastre din șanțurile din spatele bisericii de la Raszyn au sub controlul lor stăvilarul și pot tunări arinișul.

Prințul Poniatowski se dezmetici și spuse, zîmbind :

— În ce privește lupta de la Falenty, cred că cel vizat sînteți dumneavoastră, domnule general de brigadă...

— Sînt gata... răspunse Sokolnicki, înclinîndu-se.

— Da, știu, el e oricînd gata, dacă-i vorba să meargă nainte, spuse Fiszer.

— Deci, hotărî Poniatowski, generalul Biegański cu regimentul al treilea pedestru și cu patru tunuri se află la Michałowice și apără lîngă moșie cele trei drumuri uscate dintre cele trei lacuri. Kamieński e la Jaworów cu două batalioane ale regimentului opt și cu batalionul

---

¹ Bastioane. (Fr.)

al doilea al regimentului unu. Are șase tunuri. Domnule general, încă astăzi în zori veți lua Falenty, Male și Wielkie¹, conacul boieresc, pădurea de arini, drumurile și stăvilarul. Cunoașteți locurile ?

— Le cunosc.

— Ce batalioane ar trebui luate ? se adresă prințul sefului de stat-major.

Fiszer scoase din mapă listele și, împreună cu Pelletier, se cufundă în studierea lor.

— Batalionul întâi al regimentului unu pedestru, batalionul întâi al regimentului opt, abia venit de la Modlin sub comanda lui Godebski, și un batalion al regimentului șase. Bateria tânărului Sołtyk...

Sokolnicki asculta, îndreptat din șale. Cît citi Fiszer, prințul numără pe degete batalioanele.

— Așadar, generale, aveți la dispoziție paisprezece companiile de pușcași, două de grenadiri și două de cercetași. La un loc — două mii cinci sute de oameni. Șase tunuri. Puteți să vă apărați foarte bine.

— Mai ales avînd în spate lacul și smîrcurile, iar pentru retragere, la nevoie, stăvilarul, spuse Sokolnicki ironic-provocator.

— Mai mult nu vă putem da, mormăi Fiszer. Dacă ne-ar împresura și ne-ar lua prizonieri, Raszynul ar rămîne fără apărare.

— Ei, lupta nu va începe chiar așa de repede. Austriecii nu-s oameni prea decisi. Îi cunosc eu. În ce privește stăvilarul, da, bineînțeles... În orice caz o să vă susținem. Iar pînă una, alta vom continua cu săpăturile șanțurilor la Raszyn. Aș fi vrut să ajung cu ele dincolo de șoseaua Varșoviei, spre Michałowice, iar de partea cealaltă, pînă la malul lacului. Vom fortifica biserica, curtea bisericii, casele evreiești, de vreme ce acolo va trebui să ne apărăm.

Sokolnicki se așază la masă și începu să scrie ordinul de zi pe armată, la dîctarea lui Fiszer și Pelletier. Prințul îl semnă, își luă îndată bun rămas și plecă grăbit. După el plecă și Pelletier. Fiszer își adună hîrțiile, își

---

¹ Falenty Male și Falenty Wielkie.

aruncă pe umeri mantia și se pregătea și el de plecare. În ușa, îi spuse generalului de brigadă :

— Dumnezeu să v-ajute !

— Să m-ajute Dumnezeu ! răspunse generalul.

După ce pleacă toți, Sokolnicki se înapoie la patul pe care Rafał ședea cu picioarele adunate sub el, ascultînd atent.

— Nu dormi ? întrebă Sokolnicki.

— Nu dorm, domnule general.

— N-ai de gînd să mori ?

— Nici vorbă.

— Și cum îți merge teribila rană ?

— E-n ordine.

— Și-acum mai dormi sau nu ?

— Nu, domnule general.

— Sigur ?

— Sigur, domnule general.

— Atunci, ascultă-mă ! Comanda de pornire o va da șeful statului-major, iar eu mai trag un pui de somn pînă-n zori. Ai înțeles ? Mai trag un pui de somn. De cum se luminează de ziuă, te rog să mă trezești. Mă trezești, da ?

— Vă trezesc, domnule general.

— Gîndește-te bine ! Că dac-adormi...

— Vă trezesc, domnule general !

Sokolnicki se aruncă pe pat. Rafał se gîndi să profite de prilej și să facă ceea ce se cheamă carieră.

— Domnule general, spuse el curajos, v-aș ruga să m-ascultați puțin.

— Numai scurt, te rog, cît mai scurt.

— Îngăduiți-mi să vă însoțesc și eu în această expediție.

— În calitate de ?

— În calitate... în calitate de...

— Mai scurt !

— În calitate de... pur și simplu de sublocotenent *à la suite* ¹.

— Eu nu am dreptul la suită și nici nu cunosc un asemenea cin. Nu sînt decît general de brigadă, iar tu

---

¹ Din suită. (Fr.)

un ofițer rănit. Când o s-ajung comandant suprem *in partibus infidelium*¹, n-o să uit că am dormit sub aceeași plapumă,

— Acum sînt sănătos și nu știu unde-i escadronul meu. Poate dincolo de Rawka. Dați-mi voie, domnule general, să fiu lângă dumneavoastră în această luptă, fără nici un rang, pînă-mi regăsesc unitatea.

— Bun. Trezește-mă de cum se crapă de ziuă, iar acum, fă bine și taci... și mai du-te la toți dracii !

Și îndată începu să sforăie.

De cum întunericul se mai rări, încît în odaie începu să se zărească nedeslușit fereastra, Rafał trecu peste generalul dormind tun și-și trase pe el uniforma, cît putu de repede. Nu izbuti să-și încheie mundurul din pricina bandajelor prea groase cu care era înfășat. Apoi se apucă să-l zgîlție de umăr pe general.

— Ce-i ? Cine-i ? întrebă răstit generalul din somn.

— Se luminează de ziuă, domnule general.

— Pleacă de aici, că te omor !

— Nu vă las să mai dormiți, e ziuă !

Văzînd că nu face nimic cu vorba, folosi forța. În sfîrșit, Sokolnicki deschise larg ochii și începu să suduie. Pe jumătate adormit încă, întrebă :

— Ce-i, ne atacă ?

— Ne atacă, ne atacă !

Se dezmetici în cele din urmă și se așeză pe pat. Un minut mai tîrziu, treaz de-a binelea, sări în picioare.

— Ei, mulțumescu-ți, Doamne, și pentru picul ăsta de somn. Fir-ar să fie ! Cred că niciodată-n viață n-am să mai dorm ca lumea. Și-acum ! Începe !

— Domnule general, îmi îngăduiți să vă-nsoțesc...

— A, da, parcă mi-ai mai vorbit de asta. Ce să mă fac cu tine ?

— Luați-mă ca pe un simplu spectator...

— La război nu există spectatori. Și trebuie să-ți spun *sub rosa*² că nu ne ducem la *bal paré*³, acolo, după stăvilar. Unde-i regimentul tău ?

---

¹ În țara necredincioșilor. (Lat.)

² Expresie latinească însemnînd — în taină ; (textual — sub trandafir — trandafirul fiind simbolul discreției).

³ Bal costumat. (Fr.)

— Tocmai asta e, că nu știu.
 — Află și gata !
 — Domnule general !
 — Stai puțin... Știi germana ?
 — Știu.
 — Sigur ?
 — Știu, domnule general.
 — Ei, bine. O să-mi fii de folos ca tălmăci... în cazul c-om prinde vreun prizonier. Ce umbli ca o doică cu haina desfăcută la piept ?
 — Sint bandajat.
 — Bandajat... Ia să văd. Aha, regimentul șase. Din prima formație. Ai fost la Tczew ?
 — Am fost, domnule general.
 — La Gdańsk ai fost ?
 — Am fost, domnule general.
 — Ca „spectator“ ?
 — De fapt...
 — Am înțeles ! Să știi însă că de doftoricit eu n-o să te doftoricesc. Poți să mă-șoțești, dar te descurci cum știi. Olbromski ! Îl țin minte pe fratele tău. Bun ofițer, deși un trist și un visător. Ei, la drum !

Ieșiră în stradă. Cîmpurile mai erau încă întunecate. Se întindeau nemărginite la răsărit și la apus. Înspre Jaworów, pe riul larg și pe lacuri, se aprinseră zorile palid-rumenii. De jos, dinspre Rawka, venea o adiere rece.

Rafał fugi în curte, bătu pînă-i trezi pe argați, care i-l aduseră la iuțeală pe Bartek. Generalul porunci să-i înhame un cal la brișcă. În scurt timp, un rîndaș molar îl ducea la Raszyn. Olbromski călare pe alături...

De departe încă văzură pe drum și lîngă fortificațiile din preajma bisericii din Raszyn șiruri drepte ale unei armate aliniate în formație de luptă. Șepcile negre în patru colțuri, cu vulturi și pompoane la fel, tunicile scurte cu pieptare albe, pantaloni albi, ghetele și bocancii se deslușeau rînduri-rînduri în penumbră. În spatele casei parohiale, pe malul jos al lacului, tunurile și che-soanele păreau niște dîmburi negre. La dreapta și la stînga drumului, pe cîmp, între Opacza și Raszyn, albeau pe cîmp corturile. Pe alocuri, se mai tîra pe fața pămîn-

tului fumul focului gata să se stingă. În tot lungul șoselei se vedeau pichete de ulani călare, cu vîrfurile lăncilor în tocuri, cu pistoalele pregătite, nemișcați, albaștri în văzduhul pîcios și liniștit! La vederea acestei armate toropite pe Rafał îl cuprinse o înfiorare și o tristețe nemaîncercate de mult. Aștepta cu nerăbdare începerea luptei, prima-mpușcătură...

Domnea însă o tăcere netulburată. Peste lac se-nvolbura și se lătea ceața. Prin perdeaua ei se întrezăreau sălciile și arinii întunecați.

Sokolnicki ședea în brișcă și vorbea mai mult pentru sine :

— Asta-i bateria artileriei călare a lui Soltyk. Așa-i ? Patru tunuri de opt funți, două aruncătoare de grenade de cîte șase toli. Șase chesoane și o sută de cai, nu, o sută patru. Da cine o fi dormind acolo în dreapta în corturile alea așa de albe ?

— Saxonii, domnule general.

— Ai dreptate, saxonii. Trei batalioane, o sută cincizeci de husari. Douăsprezece tunuri. Iar tunurile de colo, de lîngă Michałowice... Vezi ? E compania filfizonilor lui Ostrowski și ale lui Włodziek Potocki.

Brișca înainta încet prin băltoaoele și făgașurile drumului varșovian desfundat. Sokolnicki coborî înaintea de a ajunge la fortificații. Văzîndu-l, cele trei batalioane luară poziție de drepti.

Adjutanții ieșiră din rînduri, îl salutară și-l înconjurară pe general. Coloneii Godebski, Małachowski și Sierawski, comandanții celor trei batalioane în ziua aceea, de 19 aprilie, încălecară și-și luară locurile în primire. Răsună comanda repetată de trei ori. Scăpărară săbiile ofițerilor. Formațiile de luptă prezentară onorul. Sokolnicki se îndreptă militărește și cu pas cadențat treou pe lîngă Godebski, care și-a dobîndit cu sînge epoletii de colonel, dovedind o nobilă bărbăție în campaniile din Italia și Germania, îl cinsti pe erou cu o privire de cavalier și un salut de comandant. Trecînd pe lîngă colonelul Małachowski, care a condus ostași polonezi în Italia, pe ocean și pe insulă, care a văzut totul cu ochii lui, de la început pînă la sfîrșit, și s-a întors de la San Domingo, îl cinsti pe erou cu salutul său de comandant

și astfel îi dădu onorul. Trecînd prin fața colonelului Sierawski, care, ca și primii doi, a împărțit cu soldații săi și binele și răul, îl onoră cu o privire de cavaler și salutul de comandant. I se aduse calul. Încălecă greoi. Cîteva minute rămase pe loc cu ochii la batalioanele lui.

Lumina soarelui răsărit undeva în depărtare alunecă peste apa lacului din Raszyn. Undele albastre, în lină legănare, plescăiau melodios în jurul trestiișului uscat. Din adîncuri străvezii răbufniră la suprafață tulpinile palide de obligeană. Era atîta liniște, încît ostașii auzeau foșnetul îndepărtat al păpurișului vlăguit de sevă din trecutul an.

Foșnetul acela era plin de tristețe, de jale și amărăciune. Frunzele palide, galbene-aurii, se atingeau între ele cu zvon melodios, înălțîndu-și în văzduh suspinarea. Peste întinderea de apă se clătinau moțurile lor ascuțite. Multe căzute sub tăișul vîntului, sau zburate de vifor-nițe fură duse de apa albastră spre stăvilar și adunate la marginea lui în mormane drepte, rînduite în zigzag.

Din trestiiș apăreau mereu rațe sălbatice, legănîndu-se pe undele albastre. Găinușele de baltă strigau în desiș. Peste smîrcurile depărtate ale Jaworówului fume-gau gros piclele.

De partea cealaltă a stăvilarului se deslușea în penumbră mlaștina peste care nu se așternuse încă iarba. Rîpa tăiată de șuvoiul de apă pornit din capătul dimpotrivă al stăvilarului, dinspre Falenty, era toată năpădită de buruieni uscate, răchitiș ruginiu, arini bruni-cafenii cu scorburî roșietice. De acolo se ridica un abur rece, ca un spectru din mormînt. Încet își alungea tentaculele moi, strîngînd trupurile călărașilor aliniați, își întindea spre ei capul hîd, își lipea buzele înghețate de obrajii tineri și sănătoși ai soldaților.

Sokolnicki se apropie la pas de batalionul colonelului Godebski. Cu jumătate de glas, dădu comanda :

— Peste stăvilar — înainte !

Comandanții batalioanelor mărginașe, din dreapta și din stînga, au dat comenzile ostașilor să treacă la plutoane, cei din dreapta la stînga, iar cei din stînga la dreapta. Batalionul lui Godebski trecu și el pe plutoane la dreapta și la stînga. Două plutoane, așezate pe șosea

între biserică și casele de piatră unde se afla cartierul general, porniră înainte la distanță dublă între ele. Văzînd că ostașii din flancurile drept și stîng au și ocupat locurile în primele rînduri ale plutoanelor, generalul Sokolnicki comandă :

— Coloana — înainte !

Comandanții repetară comanda. Sokolnicki întoarse calul și strigă :

— Înainte marș !

La aceste cuvinte, la fel repetate de șefii batalioanelor, plutoanele, stînd la intrarea spre stăvilar, cu pas măsurat porniră înainte. În clipa cînd ultimul pluton intră în alee, se auzi glasul căpitanului Sołtyk, comandantul parcului de artilerie, așezat în avangardă :

— Drepti ! La dreapta — pentru luptă ! Flancurile la dreapta, înainte marș !

Călăreții zvicniră înainte. Armamentul hurui greu. În liniștea dimineții duduia monstruos țevile, carabinele de rotire, culatele goale, afetele verzi, roțile și antetrenurile. Pămîntul cutremurat vui surd sub copitele cailor. Copacii de pe marginile stăvilarului tremurau cuprinși parcă de o sumbră înfiorare.

Sokolnicki călărea la pas, răzlețit de trupă. De-a dreapta și de-a stînga lui se întindeau lacul și rovinele. În urechi stăruia foșnetul aspru al păpuriișului. Pe sub pleoapele plecate veghiau ochii nemișcați ai generalului. Pe buze șerpui zîmbetul lui ironic-veninos. Închise ochii generalul și se lăsă pradă gîndurilor :

„Eu sînt acela care vă duce în aceste smîrcuri putrede, eu sînt acela... Eu voi așterne aste întinderi cu leșurile voastre...

Dă comanda, căpetenie de oști ! Subordonatul te ascultă. N-ai fost cu noi, comandante, în luptele îndepărtate de pe Pad, de pe Tibru, de pe Rin, de lîngă lacurile italiene, în trecătorile tiroleze, în prăpastiile elvețiene¹. Tu, comandante, ai dormit pe saltele de puf în zilele acelea. Bun rămas, ani ai tinereții mele ! O, tu, străvechi adăpost suedez de lîngă Grodno, unde cu mîinile mele

---

¹ Aluzie la inactivitatea politică din perioada aceea a prințului Józef Poniatowski.

tinere degeaba am legat cinci mii de fașine, am împletit trei mii de tîrnuri, două mii de garduri de nuiete ¹... Unde am făcut slujba la marele stat-major cot la cot cu Sułkowski... Te salut, umbră !“...

Generalul își plecă fruntea. Se sprijini cu mîna în oblînc. Ceața învăluie ochii, de umbre e sufletul plin.

Warszawa... Toruń, Sochaczew, Drzenica, Radoszyce, o lungă noapte solitară. Liniște. Și imaginea depunerii jurămîntului la Kowno.

„O, patrie, cînd îți voi croi drum cu sabia ?

, Cînd vei veni tu oare, ziua slavei mele, începutul gloriei mele de după moarte ?

O, Doamne, smerește-mi inima...

Dă-mi mie astăzi înțeleapta-ți poruncă pentru a o putea folosi aidoma unui val de apărare pentru frații mei ! Dă-mi un sfat în clipa cea mai grea. Dă-mi bărbăție în ultimul ceas, cînd teama îi va risipi pe ostași ca pe-o ceată de copii speriați.

Ferește-mă de moarte ! Miluiește-mă, Doamne !

Tu care m-ai scos de la Offenbach și Bergen, de sub ploaia de gloanțe de la Hohenlinden, din bătaia tunurilor la Salzburg, dintre baionete pe Inn, la Aachen, tu care m-ai ocrotit la Stolpa, la Heyburz și în bătălia de la Friedland...

Tu, care mi-ai îmbărbătat sufletul la trecerea peste Alpi, cînd am rămas singurul comandant dîrz, cînd toți au fugit în afară de Fiszer, cînd o mie de ostași credincioși au mers fără cizme-n picioare, două mii aproape desculți, cînd jumătate de legiune nu aveau cămăși și două mii de ostași — mundire.

Din marea mila Ta am luptat pe toate aceste cîmpuri...

Ocroțește-mi mîna, întărește-mi inima !

Dar dacă, Atotputernicule, altfel fi-va voia ta... fa-oă-se să mor ca Żółkiewski...

---

¹ În 1792, în perioada războiului cu Rusia țaristă, pentru apărarea libertăților Constituției de la 3 mai, Sokolnicki, comandantul corpului de geniști, s-a apucat, după înfringerea armatei lituaniene la Mir, să construiască fortificațiile de la Grodno și să ridice un pod pe Niemen, dar în scurt timp, a fost nevoit să se retragă cu toată armata.

Tu, cel care îmi vezi în această clipă tainițele sufletului, toate pînă la ultima“...

A doua companie de artilerie călare a străbătut stăvilarul, a trecut de ecluză, și a ieșit în cîmpie.

Rafał dădu pîteni calului și porni de la Raszyn înainte, depășind dincolo de stăvilar întreaga armată. Se apropie de comandant. Sokolnicki îi aruncă o căutătură fugară și-i ordonă :

— Du-te pînă-n satul Falenty Wielkie, e cam la o jumătate de verstă de conac, pe drumul Nadarzynului. Într-acolo merge compania pedestră. Dă-le de știre să scoată cît mai repede femeile și copiii din sat. Să ia și vitele cu ei. Bărbații toți să rămînă pe loc. Unu să nu plece ! Că pun foc satului cît ai da în cremene. Așa să le spui. Fuga, îndeplinește-mi porunca.

Compania de grenadiri cu căciuli din blană de urs și tivitură albă, cu epoleți roșii cu șiret de lînă pe de margine, merse pe drumul noroios dincolo de conacul moșieresc. Ieșind din mlaștina crescută cu ariniș, se văzu la marginea satului. De o parte și de alta a vechiului drum se înșirau vreo douăzeci de gospodării, în linie dreaptă, spre pădurea din apropiere și spre satul Laski. Prin pîclă se zăreau copacii satului vecin — Janczewice.

Rafał dădu frîu liber calului. În oțeva clipe ajunse în mijlocul satului.

Treziți din somn, locuitorii năvăliră afară din casele lor mazuriene, case de birne, vărute, acoperite cu paie. Deși de doi ani sătenii aveau dreptul „să se mute după buna lor voie, în cuprinsul Ducatului Varșoviei“¹ nu au plecat niciunde. De după garduri, de după colțurile caselor sau din tindele lor întunecate se uitau la soldații în marș.

Olbromski începu să-i adune pe țărani cu strigăte răsunătoare. Aceștia veneau agale, în silă, temători.

---

¹ Citat din noua Constituție dată de Napoleon în Marele Ducat al Varșoviei (creat de împărat pe teritoriul Poloniei, după înfrîngerea Prusiei — 1807). Constituția abroga dependența personală a țăranului de moșier, dîndu-i dreptul să se mute după bunul său plac. Țăranii care plecau însă de pe moșii se vedeau cu totul lipsiți de mijloace de existență, așa că preferau să rămînă locului, deși erau constrinși la boieresc și la plata altor danii stabilite de moșier.

Cînd sublocotenentul le aduse la cunoștință, categoric, hotărît și brutal, că femeile și copiii trebuie să părăsească satul cît mai repede cu putință, se stîrni panică și un vacarm de vaiere, plîsete, suspine. Într-o clipă, se adună în jurul lui o mulțime de muieri îmbrăcate în pripă, murdare, cu părul despletit, copii ciufuliți, bătrîni nevolnici, respingători. Toți într-un glas cereau, scîncind :

— Îndurare !...

Rafał își trase sabia din teacă și-i împrăstie de lîngă el, arătînd spre soldații cu armele în cumpănă.

— Cine nu scoate din sat într-o clipă vitele și oră-tăniile, n-o să mai aibă parte de ele. Cît ai spune Tatăl Nostru satul va fi preschimbat în cenușă.

Țăranii se aruncară spre șoproane, grajduri, cotete. Într-o secundă, ulița satului era ticsită de oameni și animale. Mugeau vacile, nechezau caii, grohăiau porcii, cot-codăceau găinile și gîgăiau gîștele. Cu sudălni răcnite și îngrozitoare blesteme țărănești, le fel de cumplite ca și robia de veacuri a țăranului, cu rugăciuni, jurăminte și cuvinte de implorare oamenii trăgeau de funie vacile care îi hrăneau, mînau purceii cu grijă părintească, goneau cu hohote de plîns păsările speriate — cocoși, rațe, gîște. Rafał privea cu ochii stinși la noua înfățișare a satului. Uite o muieră dintr-o casă apropiată duce în spate, legat într-o basma, un sugar, care se-neacă de plîns, în brațe poartă un alt copilăș de-o schioapă. Își bocește amarnic crunta deznădejde țărănească.

Rafał porni pe uliță, fluturîndu-și sabia, zorind mulțimea de țărani. Într-o curte din dreapta sa văzu un țăran în putere, cu nădragi și cămașă pe el, abia sculat din somn cu fire de paie în părul vîlvoi, azvîrlind afară din casă bulendrele : oale, lavițe, coase, furci, icoane negre de fum și slin ; apoi se apucă să tragă din cuie rama ferestrei, cu ochiuri de geam înnegrite, și s-o care undeva în cîmp, ca pe o comoară neprețuită. În fața unei alte case zări un copilăș desculț... Era tot o spuzeală. Azvîrlit din culcuș, tremura mărunt, sprijinit cu spatele de uluca putredă și, strîngîndu-și genunchii, se muta de pe un picioruș pe altul, frămîntînd cu tălpile goale zeama violetă, bălegoasă, de sub gard. Privirea lui încetoșată de fe-

bră căzu asupra lui Rafał. Buzele arse scînceau a suferință. În pragul unei alte case o muiere îndesa niște fulgi într-o saltea găurită, apucîndu-se cînd și cînd cu mîinile de capul năuc. Un țăran mai încolo o rupse la fugă spre marginea satului, cu un mindir în brațe, prin alte curți oamenii rostogoleau poloboace cu varză, cărau saci, smulgeau paiele de pe case și le legau în snopi.

După ce-au mînat vitele afară din sat și au dus de prin case tot ce se putea duce,, țăranii se apucară să desfacă ulucile, să dezgroape parii, să smulgă zăvoarele, balamalele.

Compania de pedestrași străbătu ulița satului. Ofițerul din fruntea coloanei porunci ca nici un bărbat să nu părăsească satul. Să se înarmeze fiecare cu furci, lopeți, securi, tîrnăcoape...

Înșirați în front, țăranii așteptau. O patrulă anume formată escortă mulțimea de muieri, copii, animale și orătânii pînă la Falenty Wielkie, înspre Piaseczno. Se luminase bine de ziuă, cînd zarva și hohotele de plîns încet-încet se îndepărtară, pînă se stinseră de tot. În noroiul de pe drum, răscolit de picioarele soldaților, zăceau bulendre pierdute și se învîrtejeau în aer nori de fulgi. Găini capii, răzlețe, rătăceau ici-colo. Dincolo de ulucile părăduite se vedeau răzoarele proaspăt semănate ale grădinițelor din bătături.

Rafał mai străbătu o dată satul, aruncîndu-și ochii cercetător în jur, apoi se înapoie la comandant. Sokolnicki între timp își și așezase dispozitivul de trupe. În pădurea de arini ce se întindea ca un brîu de la Falenty Małe, acoperind curtea și conacul boieresc și despărțindu-le de Falenty Wielkie tocmai pînă la Puchały, așezase batalionul de pușcași al lui Godebski. O parte a batalionului urma să ocupe Falenty Wielkie, sat ce se înfigea ca un clin în cîmp. Între satul Falenty Małe, de-a lungul căruia trecea drumul spre Piaseczno, și satul Falenty Wielkie, așezase în fața conacului, chipurile la intrarea în satul pustiit, batalionul regimentului al șaselea de sub comanda lui Sierawski și batalionul lui Kazimierz Małachowski. Batalionului din linia întîi, ce apăra pădurea dinspre cîmp, din partea Nadarzynului și a apropiatului Sękocin, le-a repartizat două obuziere și două

chesoane cu călărași, adică a treia parte a artileriei sale. Patru tunuri ale lui Sołtyk le-a așezat pe drumul dintre Fałenty și Raszyn, între două flancuri ale armatei, pe un dimb uscat, în așa fel, încît aveau gurile îndreptate spre cîmp deschis și spre sat. Apărat de baterie, avea liber accesul pe teren uscat, către stăvilă și drumurile ce se încrucișau acolo — spre Piaseczno, Janczewice și Nadarzyn.

Lăsase două tunuri de rezervă ce puteau oricînd fi atașate unui sau altui batalion. Chesoanele se aflau în apropiere, la cel mult două sute de pași, ascunse între copaci. Și mai aproape, la vreo oîteva zeci de pași, se aflau pe drum lăzile cu praf de pușcă, iar la treizeci de pași acareturile conacului.

— I-ai scos ? aruncă generalul întrebarea ulanului ce se apropia.

— Conform ordinului.

Sokolnicki, în fruntea oîtorva plutoane, porni spre sat. De cum pedestrima intră în uliță, primi ordin să-și așeze armele în piramidă și să treacă la lucru. Soldații, sub comanda ofițerilor, iar țărani, sub comanda soldaților, smulgeau în grabă paie de pe acoperișuri și le duceau departe, în afara satului. Acolo, le întindeau rînduri-rînduri pe cîmp, pentru a le amesteca apoi cu pămînt și a ridica parapete. Cînd toate acoperișurile fură dezgolite de paie, li se pîrunci țăranilor să care pe podine bălegarul adunat pe cîmp pentru rodnicirea ogoarelor și să-l ude din belșug cu apă și zeamă de bălegar. După o oră de muncă încordată, toate podinele erau bine acoperite cu terci de bălegar. Începură atunci să care într-acolo uși smulse din țîțîni, dulapuri, lavite, ploboace, din care înjghebau adăposturi pentru pușcași. Desfăcură toate ulucile de pe marginea drumului la intrarea în sat și tăiară copacii pentru a nu-i lăsa dușmanului nici un punct de apropiere. La capătul satului, spre sud, țărani, sub supravegherea soldaților înarmați, săpau de zor două șanțuri largi și adînci, pe toată lățimea drumului.

Cu pămîntul scos din săpătură acopereau paie pentru parapetele tranșeelor. Băgau în șanțuri, pînă la osii, care încărcate cu pietre, catrafuse, bălegar și îndesate cu

pămînt din belșug. Tăiară plopilor negri de pe cîmp, le bătură trunchiurile cruciș și le înfipseră în pămînt, în locurile rămase goale. Suprafețele dintre ele le astupau cu fașine, pămînt, bălegar, cu ulucile smulse de la curțile țărănești, pentru a lăsa loc liber mișcării trupelor.

În trecerile dintre case și între grajdurile așezate unul aproape de altul, săpau gropi și șanțuri, așezau în fața lor cîte două rînduri de palisade și palânci înjghebate din grinzi și bulumaci. Unele case mai mărginașe, neputînd fi cuprinse în briul de fortificații, au fost cu totul dărîmate.

Cînd capătul sudic, dinspre cîmp, al satului fu astfel fortificat, Sokolnicki folosi zece companii de soldați pentru curățirea drumului ce ducea la Nadarzyn. Astupară toate șanțurile și gropile de pe cîmp, dărîmară gardurile, tăiară toți copacii. Celelalte opt companii fură trimise la alte munci. După baricadarea tuturor intrărilor în sat, mai ales dinspre sud, mai rămaseră niște grinzi și canaturi de porți; li se porunci soldaților să le sprijine de casele dinspre stradă și să le acopere bine cu bălegar. Mai dărîmau grajdurile rămase în picioare, întăreau locurile mai șubrede, propteau dinăuntru palâncile și turneau peste ele pămînt, cît mai mult pămînt.

Batalionul regimentului șase de sub comanda legionarului Sierawski, care-și avea locul mai aproape de Małe Falenty și stăvilă, avînd ca pavază de nădejde pădurea, lucra cu osîrdie la întărirea satului.

Trecuse de amiază cînd lucrările de apărare erau de bine, de rău isprăvite. Soldații care căraseră pămînt și bălegar cu roabele, grinzi, pari și bulumaci, erau înfierbîntați, murdari și mai cu seamă flămînzi. Li se dădu o pauză pentru odihnă și mîncare. Soldații abia se așezară pe jos și-și desfăcură sacii cu merinde, cînd văzură galopînd înspre ei peste cîmpul moale un ofițer din călărima lui Roźniecki. Prezentă în grabă raportul comandantului și în goana calului o luă spre Puchały și Michałowice. Sokolnicki mușca alene dintr-un codru de pîine și o halcă de carne rece. Îl căută din ochi pe Rafał și-i porunci:

— Du-te la Puchały. Ia-o pe marginea arinișului și a mlaștinei. Ai să vezi acolo un drum ce duce la cimitir.

Ocolește cimitirul de partea cealaltă și ieși cît poți mai departe pe cîmp, uite vezi, pe dîmburile alea din fața Raszynului. Cercetează de acolo cu luare-aminte toată preajma, mai ales dinspre Laski, Janczewice, Lesznawola. De cum observi ceva mai neobișnuit, vină fuga și-mi dă de știre.

Rafał porni calul în direcția indicată și în curînd ajunse dincolo de cimitir. Pămîntul era pe-acolo mai uscat, nisipos. Căpitele nu se mai înfundau în țărînă, ba chiar stîrneau praful ușor. Calul alerga vioi la trap, iar călărețul simțea cum îi vibrează inima ca un clopot de bronz, zvonind de alarmă.

Tinărul ostaș era înviorat și plin de energie. Îl stăpînea o încîntare stranie, nedeslușită, fără margini, pe care ți-o poate da sentimentul primejdiei și al prăpădeniei, ca la un pojar dezlănțuit în noapte, peste un sat cu case de lemn, coperișuri de paie și oameni înspăimîntați. Ești parcă împresurat de teamă, jale, durere, de fapt însă, te fură un vîrtej de bucurie. Vaierile oamenilor te stîrnesc cum vîrtejul de vînt stîrnește pasărea în zbor, iar priveliștea norilor sîngerii de fum îți dă o necuviincioasă desfătare.

În fața cîrciumii numite „Wygoda“, pe drumul spre Janczewice, ca și cu o zi înainte, așteptau rîndurile călărimii lui Roźniecki. Se întindeau pînă pe sub pădurea Nadarzynului, dincolo de Sękocin. Nevăzînd nici o mișcare a trupelor, Rafał, după un răstimp, porni mai departe pentru a putea, de pe dîmb, cuprinde cu ochii o întindere mai mare. În aceeași clipă, cavaleria poloneză începu încet, încet să se desfacă în escadroane și să se retragă spre Cokołów, Komorów, Pęcice. În zare culorile uniformelor jucau în razele minunate ale soarelui de april, prin pîcla deasă în care se învăluiseră cîmpurile pe cale de a se zvînta. Dintr-o dată, trîmbele de ceață se cutremurară ca tăiate în două de un cuțit. Un nor uriaș, vinețiu, se înalță deasupra escadroanelor în retragere și în urma lui se rostogoli peste toată preajma, în cascade, un buhuit și un huiet răsunător. Rafał rîse vesel. Apoi strigă, entuziasmat :

— Aha ! În sfîrșit !

Bubui încă o dată și încă o dată. Apoi două detunături în același timp.

— Ei ! Ei ! striga călărașul. Dă-i, dă-i bătaie !

Răspunzînd chemării lui parcă, răsunară noi salve : una, două, trei, patru ! O clipă de tăcere și apoi iarăși, tot mai des. Trîmbe fumurii, încununate de stranii ghirlande rotunde sau prelungi, plutiră greoi spre Lesznowska. Rîndurile călărimii poloneze se frîngeau, se uneau din nou și, mereu retrăgîndu-se, mergeau în cadență spre Peçice. Olbromski zări „Wygoda“, rămasă stingheră în urmă. Își încordă privirea într-acolo și prinse a desluși în piclele din zare nori cenușii, mișcători. Părea că o pădure îndepărtată, tăiată de poteci, se apropie încet-încet peste cîmp.

— Vin ! șopti Rafał.

Inima începu să-i bată mai tare la vederea mulțimii abia deslușite. La ureche îi ajungea ecoul unor vorbe fără țile și legătură. Ochii nu se mai săturau privind. Picioarele înlemnite nu erau în stare să dea pînteni calului.

Rămase locului ca bătut în cuie, pînă cînd călărima lui Rożaniecki se îndepărtă într-atît, încît începu să semene și ea cu o pădure cenușie, mișcătoare. Bubuitul de tun nu se mai auzea. Numai rîndurile tulburi ale armatei din zare se făceau tot mai deslușite. Vedea acum limpede șirurile baionetelor scînteietoare, mișcarea ritmică a picioarelor, culorile... Cavaleriștii ieșiră înainte. La început zări clar numai caii, în curînd însă desluși mundirele husarilor din Palatinat, companiile de panduri și husarii austrieci din flancuri sub comanda generalului Schauroth și, în cele din urmă, brigada generalului Speth. Întreaga cavalerie înainta la trap spre „Wygoda“.

Rafał dădu pînteni lui Bratek și porni în goana calului spre ariniș. Cu ochii nedumeriți căuta batalioanele. Nu le vedea nicăieri. Le descoperi într-un tîrziu ascunse în pădure. Nici la Falenty nu era nimeni. Totul în jur era pustiu și cufundat în tăcere adîncă. Nici un suflet viu, nicăieri... Inima i se strînse ciudat. Calul alerga peste ogorul arat, răscolit de copite, înfundîndu-se pînă la genunchi în pămîntul moale. Pe drumul noroit

dintre copaci, în apropiere de conac și de trupele de rezervă ale lui Sierawski, îl văzu pe Sokolnicki în șa. Cerceta cîmpul cu luneta. Nu-l luă în seamă pe Olbromski, cînd acesta își opri energic și cu îndemînare calul lîngă el. Bidiviul sufla gîfîit, șuierat, iar călărașul era lac de sudoare. Ofițerul simțea că rana i se redeschisese și sîngele gîlgîia în bandaj. Era însă în culmea fericirii.

Alături de tunurile scoase de pe antetrenuri stăteau tunarii și servanții, cu fața la armele lor, Primii doi servanți de ajutor lîngă gura tunului, alți doi — lîngă osie, tunarii după camera închizătorului, a treia pereche de servanți de ajutor — alături de osia antetrenului, a patra — cu un pas înainte înspre oiște și a cincea — cu un pas mai departe. Al unsprezecelea servant de ajutor ocupa locul din dreapta, chiar lîngă capătul oiștii. Caii de la tunuri și chesoane, întorși înspre Raszyn, stau nemișcați, fluturînd din urechi. Șnururile fitilelor aprinse ardeau în mîinile tunarilor cu flăcări vii, agere.

— Ai văzut cavaleria noastră ? îl întrebă Sokolnicki pe Rafał și în tăcerea încordată din jur glasul lui sună aspru și neprietenos.

— Am văzut-o, domnule general.

— Unde ?

— Lîngă cîrciumă, la răscruce. Apoi în cîmp, mergînd spre Sokółow.

— S-a retras toată ?

— Toată, domnule general.

Sokolnicki întoarse luneta în altă direcție. O clipă o apropie mai mult de ochi, apoi o lăasă în jos și o strînse. Chipul i se întunecă, înghețat parcă. Generalul țocăi din buze... Încet își plimbă privirea peste Falenty, arătînd ca un sat caricatural, cu șanțuri, palânci, gropi ascunse, săpate ici-colo în grabă și astupate cu vreascuri... Apoi își întoarse privirea spre soldații regimentului opt, ascunși în pădure, care pentru întîia oară plecau la luptă să înfrunte bătrînele și încercatele carabine prusace.

Ca un trăsnet răsună în văzduhul liniștit primul bu-buit de tun. Îndată bufniră vreo alte zece. Copacii se cutremurară de la creastă pîn' la rădăcină. Ramurile lor golașe, cu muguri gingași se înfiorară ca niște mînuțe de copil. La Raszyn porni canonada celor două-

sprezece tunuri saxone ale lui Dyherrn, ale escadronului de artilerie sub comanda lui Antoni Ostrowski și compania lui Włodzimierz Potocki.

Sokolnicki îi făcu semn din ochi lui Rafał și amîndoi porniră spre Falenty. Pe aleea ce ducea peste stăvilă spre Raszyn îi văzură pe tiraliorii polonezi tupilați chiar la marginea mlaștinii. De la Raszyn fumul se întindea spre apa limpede a lacului și se țira greoi în păpuriș.

— Acuși or să încerce să treacă de-a dreptul peste mlaștină spre Raszyn, peste cîmp... Drumul nu-l știu ei... spuse Sokolnicki, scuturîndu-și cu cravașa noroiul de pe pantaloni și cizme. Cînd or vedea că nu-i chip să se strecoare, s-or năpusti asupra noastră la Falenty. Ei, ce crezi c-ai mai putea face în zăvera asta, ulanule? Rolul tău s-a terminat...

În ciuda bubuitului îngrozitor Rafał desluși limpede aceste vorbe vesel-ironice. Picioarele îi tremurau ca în ajun cînd simțise că i se face rău în pădurea Nadarzy-nului. Inima îi bătea nebunește... Aproape că-și pierdea răsufierea... Străluciră dinții albi ai generalului.

— Ți-e frică degeaba, că nu trag în tine! Nu-ți prea place? Da ce-o să zici cînd or ținti chiar în pulpele tale?

— Nu mi-e frică, generale! strigă Rafał, semeț și înflăcărat.

— Văd eu!

Țăcănitul carabinelor se îmbina cu detunăturile tunurilor, răsunînd tot mai aproape, mai tare, mai asurzitor prin perdeaua de fum. Sokolnicki se săltă în scări, întinse brațele...

În aceeași clipă, la cotitura drumului se arată adjunctul și, salutînd din mers, arată cîmpul de lîngă sat.

Generalul, nemiastașteptînd raportul, comandă:

— Pe plutoane!

Împreună cu Rafał părăsiră drumul și se apropiară la pas de batalionul lui Godebski. Îndată auziră comanda:

— Pe două rînduri!

— Atenție, pluton!

— La ochi, arm'!

— Foc!

Răsună salva batalionului.

Într-o clipă, în jurul călărașilor țiuiră plumbii austrieci, venind de departe, retezînd ramurile arinilor, fluierînd prelung peste ape. Sokolnicki intră în rîndurile pușcașilor și începu el însuși să dea comenzile vesel, cu glas răsunător, șfichiuind văzduhul cu cravașa.

— Pregătește muniția !

— Muniția la mînă !

— Retează !

— Încarcă !

— Arbiul !

— Îndeasă !

— Arbiul la loc !

— La ochi ! Foc !

Generalul, în șa, intra tot mai adînc printre rîndurile soldaților polonezi, pînă ajunse în fruntea batalionului, la marginea pădurii. Rafał, rămas în urmă, îl vedea învăluit în fum viorint și printre împușcături îi auzea comenzile scurte :

— Muniția !

— Doi !

— Trei !

— Patru !

— La ochi ! Foc !

Rafał era în culmea surescitării, dar nu mai tremura. Îl frămînta un singur gînd — de ce nu are și el o carabină ? Să fi avut o carabină ! S-o pună și el la picior, s-o încarce, s-o ducă la ochi și să tragă — și așa mereu ! Să stea la rînd ca ceilalți ostași. Să asculte comenzile acestui glas autoritar, ca pe niște porunci ale propriului său părinte : doi, trei, patru !

Fără veste, în ariniș un copac scîrțîi, de parcă o mînă nevăzută l-ar fi tăiat cu secura de la rădăcină. În aceeași clipă, în mlaștină bufni o ghiulea grea de tun, o despică în două și aruncă în sus două fîntîni arteziene, două uriașe arcuri de cerc, aidoma unor buze monstruoase. Pe alături de Rafał vijii suflul puternic și un alt proiectil izbi, cu scîncet prelung în stăvilar, săpînd o pilnie adîncă. Calul de sub ulan, speriat, bătu pămîntul cu picioarele, își culcă urechile, smucindu-și capul.

Departe, în cîmp, unde mai adineauri îl purtase în goană Bartek, Rafał văzu prin piclă izbucniri luminoase și trîmbe de fum. Foc razant și fum, foc și fum ! În urechi stăruia un vuiet surd, de parcă cineva ar fi bușit pămîntul cu un pisălog uriaș.

Haos, vuiet de jur împrejur.

Tot mai aproape, mai aproape. Părea că dincolo de pădure, se despică mereu pămîntul, scuișind foc și fum.

Inima își regăsi echilibrul și neliniștea făcu loc uimirii. Se întreba cu o nespusă curiozitate : oare ce se mai poate întîmpla ? Cum se va sfîrși totul oare ? Rafał uită de orice altceva pe lume. În jur se prăbușeau în mlaștină arinii secerați de proiectile.

O putere nevăzută azvîrlea cu ramuri, cioturi, așchii, trunchiuri de copaci. În rîndurile ostașilor izbucneau întruna vaiere atît de înfricoșătoare, de parcă-i tăia cineva cu cuțitul. Fumul acoperea linia infanteriei. Ca să vadă totul și mai bine, Rafał dădu pîteni calului și se apropie de baterie.

Comandantul bateriei umbla agale între cele două tunuri, așezate la distanță de optsprezece picioare. Comandanții echipei servanților stăteau între tunuri, lîngă antetrenuri.

Ofițerul de lîngă chesoane și reglorii tirului așteptau semnul comandantului bateriei. Departe stăteau caii înșeuși ai tunarilor și comandanților de echipe.

Din perdeaua de fum apăru pe neașteptate Sokolnicki. Îl căută din ochi pe Sołtyk și-i comandă :

— Foc !

Sołtyk strigă cu glas răsunător către oamenii săi :

— Atențiune !

Fiecare al doilea ajutor de tunar din stînga lovi fitilul de umărul stîng, ca să scuture scrumul și, întinzînd mîna, îl apropie la distanță de patru țoli de amorsă.

— Foc !

Ajutoarele de tunari atinseră cu fitilele amorsele și se retraseră la locurile lor. Cele patru tunuri se cutremurară și reculară. Le învălui un nor de fum. Rafał auzea mereu comenzile :

— Pregătește muniția !

— Ștergătorul !
— Îndeasă muniția.
— Obuzul !

Și iar :

— Șterge !
— Împingătorul !

Și iar :

— Înfundă !
— Obuzul !

Un ofițeraș tinereț cu fața severă, inspirată și cu ochi reci se aplecă spre dioptru.

— Reglează tirul !

— Foc !

Prin norii de fum se șteau ștergătoarele de tun, șepcile în patru colțuri ale tunarilor, fireturile aurii și cea-prazurile ofițerilor în mundire verzi, pîrghiile, proiectilele — și focurile. Îndată asupra bateriei începu să plouă cu proiectile austriece trase de cele douăzeci de tunuri ale avangardei generalului Mohr. De la bubuitul detunăturilor (începuseră să tragă și aruncătoarele de grenade ale batalionului lui Godebski) în urechi huia neîntrerupt și monoton, de parcă te-ai fi aflat într-un clopot.

Trîmbele de fum se îndesau, din vineții se făcuseră brune, încărcate de funingine de la care te usturau gîtul și ochii. Călărețul încremenit nu era în stare să-și miște nici mîinile, nici picioarele. Auzea în jur strigăte și vaiere înspăimîntătoare. Totuși nimic de pe lume nu-l putea face să se urnească din loc.

Fără veste se pomeni cu un soldat cu căciulă de urs cu tivitură albă la piciorul său, ridicîndu-și spre el ochii înfricoșători, ieșiți neomenește din găvane, încît Rafał își veni într-o clipă în fire, ca trezit din somn. Soldatul îl împinse cu patul carabinei și-l înghesui între caji artileriștilor. Unul dintre artileriști, cu mundirul descheiat, de sub care se zărea vesta de catifea însîngerată, strigă la el, un altul flutură sabia. Rafał strînse dîrlogii și încet întoarse la dreapta, dar bidiviul făcu doi-trei pași și se împiedică de niște oameni întinși pe jos.

Olbromski se aplecă să vadă prin fum cine sînt oamenii aceia, dar calul săltă și se cutremură tot, uluit parcă de o priveriște spăimîntătoare. Horcăi, ca și Baška lui, demult, înainte de a muri, cabră și căzu în genunchi, pe picioarele din față. Rafał își trase piciorul din scară și sări pe pămînt. Calul tremura din tot trupul. Picioarele din spate îi zvicneau, pielea de pe ele se umflase. Cu limba scoasă, se izbea cu botul de pămînt. Abia atunci văzu Rafał că din burtă îi ieșiseră măruntaiele și gîlgii singele. Îl lăsă și, năuc, porni înainte. În curînd, se trezi printre cercetași. Îi atraseră luarea-aminte culorile cunoscute : gulere galbene, epoलेți galben-verzi și panașe din pene verzi la șepci.

Cercetașii stăteau aproape pînă la genunchi în mlaștină. Încărcau carabinele fără comandă. Trăgeau. Rafał era atît de uluit, încît se împiedica de mușuroaie, cioturi, cadavre, dar mergea înainte cu îndîrjire. Ajunse la niște plutoane de soldați care trăgeau aproape la nimerală. Totul se petrecea la cîteva zeci de pași de el. Totul era învăluit în fum. Pe după fiecare copac mai gros se pitula un ostaș care încărcă arma și trăgea, încărcă și trăgea.

Rafał apucă de pe jos o carabină și intră în rînd.

— Alinierea ! striga fără istov un ofițer tînăr, încercînd să formeze coloana și să înainteze.

Încercările lui erau zadarnice. În fiecare clipă se prăbușea cîte un om. Gloanțele îi secerau pe soldați unul după altul. De după copaci ieșiră ostașii albi ca varul, cu ochii înspăimîntați. Erau batalioanele lui Wukasowicz, sub comanda colonelului baron Pabelkoven. Mergeau înainte în rînduri strînse, pe cît se putea printre copaci. Rafał se uita cu uluire la chivărele lor înalte și la diagonalele petrecute cruciș peste piept.

„Păi ăștia-s ăia !“... îi străfulgeră prin creier.

Văzînd rîndurile dușmane, soldații batalionului lui Godebski se năpustiră înainte cu arma în mînă. Rafał cuprins de un sălbatic avînt, îi urmă.

Se năpustiră asupra pedestrimii lui Wukasowicz cu îndîrjire țărănească. Îi străpungeau pe pedestrași cu baionetele, îi miruiau cu paturile puștilor, țărănește, fără nici o tactică militară.

Rafał, neștiind să mînuiască baioneta, apucă străvechea carabină prusacă de capătul țevii și începu să pălească nebunește în vrăjmaș. Îi urma ră exemplul și ceilalți ostași. Văzîndu-se înconjurat de o ceată de polonezi de-ai lui, începu nu să-i cîmînde, ci să le poruncească precum un boier țărănilor la pojar :

— Dă-i, lovește-l ! Țsta-i neamț ! Nu te lăsa !

Se năpusteau în rîndurile vrăjmașe, se aruncau peste baionetele însîngerate, peste țevile puștilor înroșite de sînge.

N-a ținut prea mult bărbăția lor. În curînd, cercetașii fură nevoiți să dea înapoi. Soldații austrieci coborau asupra lor de la înălțime, în rînduri strînse, într-o coloană uriașă de trei mii de oameni. Erau batalioanele lui Weidenfeld, batalionul lui Dawidowicz, și un regiment din Transilvania.

Cercetașii se retrăgeau, intrînd tot mai adînc în mlaștină, apărîndu-se, trăgînd focuri de arme, acoperînd cu cadavre cîmpul de luptă. Austriecii se năpusteau mulțime în arîniș, cîștigînd teren. Pușcașii polonezi mergeau înapoi în dezordine. Încet îi răzbea panica — precum o ploaie deasă, tot mai pătrunzătoare. Zadarnic încerca să-i împingă înainte Godebski, călare, cu spada trasă, avîntată în aer.

Rafał se trezi în ceata cuprinsă de panică, înghesuindu-se, călcîndu-se în picioare. Cufundați pînă la brîu în smîrcul ruginiu, se trăgeau spre stăvilar, înjurînd. Răzbind spre un locșor cu pămînt mai vîrtos și frecîndu-se la ochi, Rafał zări înaintea lui drumul spre stăvilar pe care se aflase nu demult alături de general. De ăstă dată într-acolo grăbea batalionul în derută. În curînd, soldații ieșiră pe drum, ceată deasă, răcnind cu glasuri hîriite. În fața lor bubuiau tunurile. Proiectilele plesneau apa lacului, secerînd trestii galbene.

Dinspre Raszyn veni pe neașteptate, în galop, un detașament de cavalerie. În fruntea lui oălărea prințul Józeif.

Îl urmau Pelletier și vreo cincisprezece adjutanți. Rafał îi recunoscă pe toți, deși era cu gîndul aiurea, atent să nu fie cumva împins în lac.

„Anizetka, Szpilka“... își spuse, deslușindu-i mai bine pe aghiotanți.

Prințul privi cu ochi scăpărători batalionul decimat. Soldații, văzându-l, se mai dezmeticiră și începură s-o ia spre ariniș, încercînd să se alinieze de bine, de rău. Comandantul suprem descălecă și, fără să-și scoată din gură luleaua scurtă *brûle-gueule*, păși spre mulțimea ostașilor. Luă carabina primului soldat din margine și strigă :

— După mine, frați-ostași !

Soldații ieșiră anevoie din clisă și toți ca unul por-niră înainte. Turbați, dezlănțuiți, se năpustiră nebunește asupra pedestrașilor austrieci atît de neașteptat, de parc-ar fi picat din cer senin. Prințul lupta laolaltă cu ei, ca un soldat de rînd. N-a fost bătălie mai aprigă. Primele rînduri austriece se izbeau de cele din spatele lor, înfundîndu-i în bahnă. Nu era loc de luptă ; toți erau dați morții. Ofițerii austrieci fură nevoiți să comande ultimelor rînduri din coloană să se retragă pentru a mai cîștiga teren. În cîteva minute, arinișul fu recuc-erit pînă la marginea satului. Și acolo luptau cu-ncredere. Austriecii se cățarau pe casele fortificate, luptînd pentru fiecare palmă de pămînt, pentru fiecă șanț, fiecă pa-lancă. De sus, de pe coperișuri, de după scînduri, col-țuri, crăpături, găuri, ploua cu gloanțe. Dar, din trei părți, dinspre Puchały, de pe cîmp și dinspre Jaworów, satul era împresurat. Tot efectivul regimentului al doi-lea pedestru venea ca un zid asupra lui.

Austriecii smulgeau scîndurile cu mîinile, sfărîmau palâncile, scoteau bîrnele. Prințul Józef chemă prin ad-jutantul Krasiński batalionul întîi al regimentului unu, care, împreună cu artileria, trăgeau neconținut, și cu douăsprezece companii se năpusti asupra asediatorilor. În rîndul întîi venea locotenentul Skrzynecki. Cît ai da în cremene austriecii fură alungați cu baionetele și arun-cați în cîmp. Trei tunuri de cîmp, aduse la Falenty de la Raszyn, sporiră focul artileriei. Tiraliorii împresurați în sat, pe care-i comanda însuși generalul Sokolnicki, îl în-tîmpinară cu urale pe prinț.

Prințul încălecă și, înconjurat de statul său major, trecu printre rînduri. Ieșiră înainte rezervele. Nouă tu-

nuri înșirate în linie lângă conacul moșieresc din Fa-lenty trăgeau năprasnic.

Prințul se înapoie la cartierul-general de la Raszyn. În timp ce traversa la pas stăvilarul, gloanțele şuierau în jurul lui. Sokolnicki ordonă, sub focul vrăjmaș, re-facerea fortificațiilor părăduite și începu să-și așeze din nou cele trei batalioane, urmărind ca și dimineata, crutărea de vieți omenеști. După ce totul s-a refăcut și cînd pedestrima austriacă s-a retras pe cîmp, asupra infanteriei și artileriei sale s-a abătut o adevărată grin-dină de proiectile de cîte șase funți.

Era corpul de armată austriac, sau, mai bine zis, bri-gada întii sub comanda generalului von Civalard și Pflacher care a întărit avangarda lui Mohr. Trăgeau de astă dată douăzeci și patru de tunuri — șase noi bata-lioane își uniră tirul la vechile cinci. Nu le răspundeau decît nouă tunuri. Rafał se afla în apropierea lor. Au-zea huruitul puștilor supraîncinse. Întreaga baterie se vînzolea în toiul muncii infernale, ca un scorpion con-torsionîndu-se în vîlvoare. Rafał tremură iarăși, altfel însă decît la începutul bătăliei. Era tremurul pe care-l mai încercase cîndva, umblînd să descopere cadavrul Helenei. Strigătele și vaierele răniților, chemarea lor în ajutor, plîsetele și gemetele lor îi covîrșeau sufle-tul. Alerga de colo-colo, ținîndu-se cu mîinile de cap. Cineva dintre artileriști îi porunci să care apă — aduse cîteva găleți. Cînd alergă în ariniș pentru a treia oară după apă, un cheson cu praf de pușcă explodă la cîteva pași de el. Un stîlp de foc izbucni în sus, ridicînd odată cu el și aruncînd apoi la pămînt ramuri verzi, cai morți, roți, hamuri, șleauri. Gemeau oamenii arși de pălălaie. N-apucă Olbromski să umple găleata, că un al doilea cheson sări în aer... peste o altă clipă — un al treilea... Un tunar striga prin fum :

— Aruncătorul de grenade a fost răsturnat la pă-mînt !

Un dudit înfricoșător de grenade se auzi dintr-a-colo. Pămîntul ridicat de explozie îl izbi pe Rafał în spate și-l azvîrli în noroiul drumului desfundat.

Zăcea năucit, aproape fără cunoștință, căznindu-se să tragă aer în piept, acolo jos, la pămînt, fiind mai puțină fumăraie.

Trîmbele de fum de la exploziile zecilor de proiectile se înălţau tot mai aproape şi batalioanele poloneze se văzură silite să dea înapoi. Apoi dintr-o dată canonada se domoli. Dar în secunda următoare din vârtejul brun de fum şi funingine se arătară rîndurile nesfîrşite ale pedestrimii.

Păduricea dinspre Puchaly iarăşi trecu la austrieci. Pe drum se dădea luptă aprigă la baionetă. Sokolnicki, care în tot timpul luptei îi ţinuse pe soldaţi adăpostiţi pe după orice putea fi folosit drept pavază, îşi împinse şi de astă dată jumătate din efectivul armatei în satul fortificat. Rezervele le ţinea pitulaţe între sat şi conacul moşieresc, iar batalionul lui Godebski — în pădure. Artileria o avea tot timpul aşezată pe şleau şi-şi concentrase toată atenţia asupra apărării drumului de acces spre stăvilar, pentru retragere forţată. Toată artileria austriacă se năpustise asupra satului. În timp ce pedestrima lui Mohr încerca iarăşi să ajungă pînă în capătul pădurii, străpungîndu-i cu baionetele pe pedestraşii lui Godebski, artileriştii austrieci din spatele infanteriei lor, întoarseră gurile tunurilor spre răsărit, perpendicular pe Wielkie Falenty, puşcărind în casele satului ce mai rămăseseră în picioare.

Rafał nimeri acolo laolaltă cu coloanele rămase sub comanda lui Sierawski.

Se răspîndise vestea că Godebski ar fi fost scos de pe cîmpul de luptă rănit mortal şi că locul i l-ar fi luat viteazul Fiszer.

Ulanul nu ştia nici el cînd şi cum se trezise împreună cu mulţimea soldaţilor printre grajduri. Aici îşi mai trase sufletul. Parcă ploua mai puţin cu ghiulele. O vreme... În pragurile caselor, în şoproane, pe după porţile smulse din balamale, soldaţii, în genunchi, cinchiţi, aşezaţi sau culcaţi pe jos trăgeau cu puşca, respingînd asaltul pedestrimii austriece, care atacase satul dinspre sud. Cît au mai avut cartuşe. Fiecare ostaş apucase să tragă vreo şaizeci. Cînd ghiulelele tunurilor aruncau în aer cîte un grajd, dezgropînd bulumaci, smulgînd bîrne, răsucind grinzi, soldaţii în grup treceau fuga în grajdul alăturat, se cătărau pe coperişurile pleşuvite şi trăgeau mai departe. Sokolnicki forma el însuşi detaşamentele. Tot

timpul era în mijlocul satului, pe uliță, și conducea lup-ta de apărare. Prin trecerea nordică, neapărată, vedea în spatele frontului rezerva în formație de luptă și artileria. O parte din soldați cărau apă cu găleți, alții, căușe și stingeau pojarul. Când artileria începu să se re-tragă sub focul inamic dincolo de conacul moșieresc, spre stăvilar, toate cele douăzeci și patru de tunuri izbiră în Falenty..

Austriecii deschiseră un uragan de foc. Grinzi, șipci, căpriori trosneau și se prăvăleau improșcând cu așchii și surcele. Pereții se coșcoveau și se năruiau la pământ. Se înălțau grămezi de moloz, acoperit de bălegar, se în-călecau unele peste altele casele și șoproanele. Soldații se ascundeau în spatele acestor baricade și loveau fără istov în dușmanul care sta pe câmp și tot mai înainta dinspre răsărit și miazăzi.

Rafa! apucă o carabină din mîna unui grenadir se-cerat, își trase pe el lădunca lui și, ascuns după un zid, începu să-și încarce arma. În suflet i se aprinse, aidoma cartușului din țeava încinsă, o patimă sălbatică. Uitase unde se află și ce-i cu el. Când și cînd i se năzărea că stă într-un troian de zăpadă și lovește botul lupului ce și-a înfipt gheara în pieptul său.

Auzea glasul răgușit al lui Sokolnicki :

— Toarnă praf, frate, toarnă ! Nu pierde nici un cartuș ! Înfundă-l zdravăn ! Cu inimă ! Nu-l lăsa pe neamț să treacă ! Ian te uită pînă unde și-a virît ritul ! Că n-o fi aici pămîntul tău, tîlharule ! Nu-l lăsa, nu-l cruța, frate !

Ici, colo se întetea zarva primejdiei, sporea vaiorul deznădejdiei. În sat, mai bine zis, în mormanul lui de ru-ine, începură să cadă bombele incendiare scuiate de mortiere. Explodînd în aer sau pe pămînt împrăștiu focul de jur împrejur. Erau ghiulele mari de fier, gău-noase pe dinăuntru, burdușite cu praf de pușcă. Aveau găuri astupate cu cepuri lungi de aproape un sfert de cot în care se aflau țevi cu material exploziv.

Exploziile lor aprindeau pîlcuri de copaci, mundire-le soldaților vii și morți. Ostașii stingeau focul cu băle-gar. Bombele însă veneau cîrduri-cîrduri, aidoma unor păsări de foc. În sătucul Falenty pojarul izbucnea și

murea într-o sută de locuri în același timp. Limbi mari de foc se vedeau înainte și înapoi, deasupra capului și la picioare. Bombele grele de câte opt funți spulberau ce mai rămăsese din așezare.

Sokolnicki scoase din buzunar ceasul lui rotund, se uită în jur, își șterse ochii năpădiți de fum și pulbere. Oftă adînc, din rărunchi! Pocni din degete. Era aproape de ceasul cinci după-amiază. Spuse celui mai apropiat ofițer :

— Batalion înapoi... din flancul drept... înainte marș...

Cercetașii ieșiră din flăcări și fum. Erau negri de funingine, cu mundirele mocnind. Se buluceau la intrarea dinspre nord a satului spre drumul de lîngă conac. Ofițerii aliniau cu greu companiile artileriei și grupele de servanți.

Sołtyk, conform ordinului primit, striga prin fum cu glas răgușit :

— Drepti! Oprește focul! Bateriile înainte marș!

Chesoanele intrară pe stăvilar sub acoperirea a două batalioane adunate laolaltă, scoase din pădurea de arini. Ele tot timpul se încăierau cu dușmanul.

Prima baterie, alcătuită din trei tunuri și un aruncător de grenade, ieși din perdeaua de fum și înainta spre linia chesoanelor, călcînd peste cadavre și răniți. Ajunsă acolo, se așează în poziție de tragere. A doua baterie, alcătuită din trei tunuri (două rămaseră sparte pe cîmp) grăbea în urma celei dintîi.

Răsunară noi bubuituri. Tunurile, unul după altul intrau pe stăvilar. Pedestrașii și caii răniți le trăgeau de osii, spițe și afete. Cei mai mulți dintre tunari căzuseră sub ploaia de gloanțe a inamicului numeros. Cea-prazurile roșii colorară drumul de la Falenty. Mundirele verzi se așternură ca un covor de iarbă primăvărată. Cai mai rămăseseră cel mult o jumătate din cîți fuseseră la-nceput.

Sokolnicki, aflînd că și Fiszer ar fi fost rănit și scos de pe cîmpul de luptă dincolo de stăvilar, încolonă batalionul decimat al lui Godebski. Generalul se așează în rîndul soldaților și, acoperind cu pieptul lui viteaz drumul de acoes, apără retragerea artileriei. Soldații lui

mergeau și pe stăvilar, dar și pe de lături, prin mlaștină, afundați în nămol pînă la brîu. Dușmanul, prin aceeași mlaștină, venea pe urmele lor. Acolo, printre cioturi, vreascuri și papură uscată începu o luptă pe viață și pe moarte. Trupele de pe stăvilar îi susțineau pe combatanți. Toți ostașii erau însingerați, uzi, acoperiți de rugina bahnei.

Rafał laolaltă cu alții acoperea armamentul. Straturi mari de pămînt cădeau din stăvilarul avariat. Copacii scoși din rădăcină de roțile tunurilor se prăvăleau de pe stăvilar în smîcurile Rawkăi. Trebuia la fiecare pas să tragi roțile din gropi și hîrtoape, încordîndu-ți puterile, să le tragi, să le-mpingi.

După îndelungată trudă, ajunseră, în sfîrșit, pe malul virtos din fața covăliei din Raszyn.

De acolo caii au tras singuri tunurile și chesoanele. Azvîrlindu-i pe infanteriștii austrieci în rovină, luptînd cu ei corp la corp, pedestrima ieșea pe pămînt uscat, ținînd drumul spre biserică.

Dușmanul se strecura pe același drum. Acum însă îi stau împotrivă toate forțele poloneze. Douăsprezece tunuri ale bateriei saxone, tunurile lui Włodzimierz Potocki și ale companiei a treisprezecea de artilerie pedestră a lui Ostrowski erau așezate pe valul de pămînt al șanțului din spatele bisericii, în cîmp dinspre Michałowice și pe malul lacului dinspre Jaworów. Toate gurile de foc se întoarseră spre stăvilar. Soldații austrieci trebuiau să treacă prin locul acela strîmt. Acolo s-a și încins bătălia cea mai aprigă.

Tunurile poloneze aveau prea puțin de suferit de pe urma bateriilor lui Mohr, Civalard și ale altora, așezate în cîmpia de la Falenty, dincolo de stăvilar. Pe cînd fiecare proiectil polonez aruncat de-a lungul stăvilarului, de pe înălțimile Raszynului, aducea pagube imense frontului închis al pedestrimii austriece.

Biserica, împrejmuată de zid din patru laturi și casele de piatră din fața ei alcătuiau o pavază de nădejde pentru infanteria poloneză. Pe stăvilar creșteau încet munți de cadavre ale țăranilor polonezi de dincolo de Pilica, ruși, cehi, slovaci, unguri, români...

Comandanții polonezi s-au așezat lîngă tunuri. Prințul Poniatowski trecea de la un tun la altul, luînd ținta

cu grijă, pricepere și sînge rece. Trimitea mereu adjutanți la Michałowice și Jaworów, întrucît în ambele puncte se trăgea susținut. Veștile erau bune, dușmanul nu trecuse nicăieri mlaștina.

Se lăsa grăbită primăvărată înserare cînd infanteria lui Wukasiewicz, mergînd peste munți de cadavre, trecu stăvilarul și pași pe pămîntul Raszynului. Dar sub puternica presiune a batalioanelor lui Sokolnicki, ce se odihneau în spatele bisericii, se retrase înapoi peste stăvilar. Tunurile bubuiră cu putere sporită, fumul învălui apa străvezie a lacului, stăvilarul, copacii și mica așezare de pe șosea.

Se lăsa noaptea, dar gurile de foc încinse și obosite tot mai vărsau ghiulelele lor aducătoare de moarte. Numai cînd se înstăpîni întunericul de nepătruns, încet, încet își conteniră și ele lătratul bubuitor.

Pojarul de la Falenty se stîngea încet și odată cu el și văpaia cerului. Vîntul nopții aducea ecoul gemetelor dinspre stăvilar, mlaștină și malul apei. O ceață albă, ridicîndu-se încet deasupra păpurișului uscat, învălui ca un lîntoliu aceste glasuri ale morții.

Pe stăvilar căzuseră în luptă două mii de austrieci și peste o mie de polonezi pieriră în arinișul de lîngă Falenty.

Era în toiul nopții cînd Rafał izbuti să se smulgă din rîndurile luptașilor, ud, cu mundirul sfîșiat, fără chivără. Mergea orbește peste arătură, spre Opacza. I se părea că acolo îl mai așteaptă culcușul moale din ajun. La Raszyn nu numai că n-aveai loo să te aciuezi pe undeva, dar nici măcar pe unde să calci. Părăsindu-l, văzu cum răniții erau duși în biserică și prin case. Pe cîmp, la marginea drumului, se așezau șiruri de cadavrele.

Sublocotenentul era ars de febră.

Îl chinuia vechea rană. Abia acum știa și el cum sînt împunsăturile de baionetă. Ochii îi ardeau, capul îi luase foc, totuși tremura de frig. Sufletul îi era cernit de durere, ochii închiși nu conteneau să vadă priveliștea cîmpului de luptă, umerii simțeau povara trupurilor zvîrcolindu-se pe stăvilar...

După noaptea petrecută într-unul din șoproanele goale ale mahalalei ovreiești de la marginea Varșoviei, în apropierea locului de execuție al orașului. Rafał se trezi spre ziuă. Șopronul era mai departe de drum, totuși auzi duduital și zângănitul tunurilor în trecere, al convoaielor și al infanteriei. Ieși din bîrlog și, întrebîndu-i pe pedestrași, află că sînt armatele poloneze care se retrag. Îl cuprinse o surdă nedumerire. Cînd la căderea nopții părăsise Raszynul, întreaga armată era mîndră de victorie. Și acum, cu toate forțele pleca de pe cîmpul de luptă ! Cît de sinistru huruiau tunurile pe acest drum nocturn al retragerii ! Cît de grei, de istoviți și de sumbri erau pașii soldaților !

— Ne-au lăsat saxonii ! i se spuse lui Rafał din rîndurile ostașilor.

— Sîngele apă nu se face !

— Ciîni ticăloși, în toiul luptei au dat bir cu fugiții...

— O mie două sute de oameni, o sută douăzeci de husari, douăsprezece tunuri... și-au adunat toate cele trei batalioane și-au întins-o...

Rafał se alătură mulțimii de soldați și merse cu ei. Pe drum, tot întreba de brigada lui Sokolnicki. Abia dimineța află că generalul ar fi fost numit comandantul flancului stîng și că apără acum valea Vistulei dinspre Wilanów dincolo de barierele Czerniakowska și Mokotowska. Trecînd dincolo de linia fortificațiilor. Olbromski porni într-acolo cu un grup de pedestrași rătăciți de unitatea lor.

În zorii zilei se auzi de departe focul tiraliorilor. În negura dimineții trecu un mio detașament călare spre valea Wilanówului. Pe dealurile din împrejurimile Mokotówului îl opri pe Rafał o patrulă a gărzii civice și cu multă ceremonie îl duse pînă la comandant. La toate întrebările lui Rafał despre generalul Sokolnicki, bătrînul ostaș n-a vrut să-i dea nici o lămurire și-i porunci să aștepte în tabăra gărzii, de la marginea parcului Łazienki. Peste noapte se ridicase acolo un adevărat orășel. Din mese, uși, obloane, bănci, scaune apărătorii ora-

şului înjghebaseră un fel de colibe, corturi, gherete — într-un cuvânt, adăposturi. Dormeau acolo nu numai cei din gardă, dar şi familiile lor care le aduceau de-ale gurii. Când Rafał ajunsese acolo, tabăra era în picioare, trezită destul de brutal de colonelul Lubieński şi de adjutantul său Rokicki.

Comandanţii îi aşezară în formaţie de luptă pe orăşenii adormiţi, întrucât dinspre Piaseczno se auzeau tot mai desluşit focuri de armă. Rafał intrase într-una din primele colibe, se aşeză pe jos, sub o uşă smulsă de cine ştie unde, cu balamale cu tot, şi începu să moţăie. Şi acum îi mai vuia capul după ziua din ajun. În scurt timp, cineva îl zgîlţii energetic de umăr. Un ofiţer necunoscut îl chema la general.

Ieşi şi-l văzu la câţiva paşi pe Sokolnicki în şa. Era stropit de clisă din tălpi pînă-n creştet, cu galoane şi panaş. Faţa îi era posomorită şi pămîntie de oboseală. Calul încins aburea, acoperit de spumă.

Cînd Rafał îl salută şi se aruncă spre el, generalul glumi :

— Aşa te porţi, pane adjutant ! Sînt nevoit să te caut prin colibele acestei armate pedestre de muieri ! Ce-i cu şapca asta pe capul tău ?

— Domnule general... mi-am pierdut chivăra pe stăvilar, cînd trăgeau tunurile. Am cules şi eu una de pe drum, noaptea. Iar calul mi-a căzut lîngă Falenty. Sînt bolnav...

— Eh, măi corcolitule ! Nu cumva te-ai pricopsit cu vreo nouă rană acolo-n pădure ?

— Pare-mi-se că m-au cam împuns, dar nu ştiu bine nici cînd, nici unde...

— Şi ce-ai de gînd să faci ?

— Trebuie să-mi caut un adăpost, că abia mă mai ţin pe picioare ?

— Ei, vezi ce faci, descurcă-te !

— Domnule general...

— Ce mai e ?

— Cînd mă-ntremez, pot nădăjdui să slujesc mai departe sub comanda dumneavoastră ?

Sokolnicki se gîndi o clipă, îl măsură cu privirea şi răspunse fără tragere de inimă :

— Poți să te prezinți la mine. Dar numai călare. Fă-ți rost de-un cal bun și de-o uniformă mai acătării. S-o găsi poate vreun post de aghiotant pentru tine.

Rafał îi mulțumi din privire, salutînd. Generalul, înconjurat de ofițeri, călări mai departe spre Mokotów.

Olbromski află cu uimire că trecuse de amiază. În rîndurile gărzii se vorbea de armistițiu. Neavînd ce să caute pe acolo, ulanul vlăguit porni prin parc spre oraș. Abia tîrîndu-și picioarele, străbătu aleile de jos, urcă în sus și merse mai departe prin noroi pe lîngă colibele de lemn. Se oprea deseori, sprijinindu-se de copaci. Cînd ajunsese în oraș, abia-și mai trăgea sufletul și una, două se lăsă la pămînt să se mai odihnească. Ba simțea că-i e foame, ba că-l chinuia setea, și mereu avea înaintea ochilor și în minte cîmpul de luptă din ajun. Aproape de trei zile nu mîncase nimic.

Cînd ultima oară se ridică de jos și-și înălță privirea, zări chiar în fața sa grilajul de fier al unei grădini, acoperit cu vrejuri uscate de viță-de-vie sălbatică, iar în fundul grădinii fațada unui mic palat cu terasă. Vedea înaintea ochilor ușa închisă, ferestrele cu storurile trase, treptele de piatră din stînga terasei și lujerele moarte ale florilor din fața clădirii. Rafał se sprijini cu pieptul și brațele de barele boante ale grilajului, cu ochii ațintiți la palat. Acolo, după ușa cu geamuri de cristal, se auzea cîndva foșnetul rochiei Helenei de With. Cînd cobora în grădină, cu pas ușor ca o boare abia simțită, sub pantofiorii ei de atlas foșneau firele de nisip aduse de adierea vîntului pe dalele lucioase de marmură ale treptelor. Dumnezeu mare, e adevărat oare că ea nu mai există ! Inima bătea neliniștită, lipită de același grilaj unde cîndva fremătase, așteptînd. Barele de fontă se acoperiseră de rugină arămie. Ruginise zăvorul de la poartă, pe cărăruie zăceau frunze negre și lujere uscate. Pe treptele terasei, pe geamuri și dincolo de perdelele nemișcate putregăia o tăcere neînduplecată, mormîntală.

Pe străzi treceau șir căruțe țărănești de cărat pline sau gunoaie, încărcate cu soldați răniți la Raszyn și la Piaseczno. Spitalele erau ticsite și localnicii luau în casele lor pe sărmanii ostași, mulți dintre ei lăsați în voia soartei, nepansați, într-o stare jalnică.

Un mic detașament al gărzii civice îl zări pe Rafał sprijinit de grilaj și-l luă cu el. Se supuse fără împotrivire. La întrebarea dacă nu are cumva în oraș familie, rude, cunoscuți, nu era în stare să răspundă, copleșit de emoția prin care abia trecuse. În cele din urmă însă își aminti de casa prințului Gintuț și rugă să fie dus pînă acolo.

Poarta o găsiră larg deschisă și în curte vreo duzină de care țărănești. Caii slăbănogi ronțăiau ovăz din saci sau hăpăiau fîn din telegile trase pînă pe sub ferestre. Ușa de la intrarea principală, odinioară veșnic încuiată, acum era larg deschisă. Intrau și ieșeau din palat tot soiul de oameni sărmani. Cînd cei doi cetățeni din gardă îl conduseră pe Rafał în antret, le ieși în întîmpinare bătrînul valet de la Grudno. Nu-l recunoscă pe tinărul ofițer și îl primi destul de neprietenos.

În încăperile de jos și în somptuoasa bibliotecă erau înșirate paturi, peste tot paturi, ca la spital, în care gemeau răniții. În camerele plăcute, elegant mobilate, transformate în săli de operație, podeaua era pătată cu sînge, medicii îi operau pe răniți fără narcoză, și oamenii rănceau în gura mare de durere, zbatîndu-se sub bisturie și lanțete. În alte încăperi își dădeau sufletul gemînd, muribunzii. Cîțiva chirurghi tineri, în halate murdare de sînge, se foiau printre paturi. Bătrînul Andrzej, pe jumătate orb, le ducea ligheane cu apă, ștergare, bureți, instrumente chirurgicale. Rafał vedea totul ca prin vis. Îl așezară pe un scaun într-una din camerele vecine. Sprijinindu-și capul de perete, visa mai departe cu ochii deschiși la casa pustie a Helenei de With.

Pe cer strălucea soarele. Parcul era scăldat în lumină. Aleea lungă se zvînta sub razele strălucitoare și se învăluia pe nesimțite în piela chindiei.

— Uite încă un rănit, spuse încet cineva în pragul ușii.

Rafał înălță capul greoi și privi la cel care vorbea. În prag era prințul Gintuț. Îl recunoscă nu atît cu privirea lui încetoșată, cît după emoția adîncă de care se simțise cuprins, după fiorul inimii, după tremurul miinilor și al picioarelor. Prințul se schimbaseră aproape de nerecunoscut. Părul îi se rărise deasupra frunții și încăruntase. Fața pămîntie era brăzdată de cute, ochii se

adinciseră în găvane. Își pierduse dinții, doar unul singur se mai îțea caraghios în față.

Prințul se apropie de Rafał și îndelungă vreme rămase cu ochii la el, uluit parcă.

— Păi ăsta-i Rafuś Olbromski, îi spuse el încet bătrînului servitor.

Andrzej clipi cîteva secunde, pînă izbuti să îngaime :

— Ce vorbiți, excelentă ! Păi ăsta-i un ofițer !

Rafał se ridică în picioare și îi întinse mîna prințului.

— Rafuś ! Dumnezeuule !... Deci și tu lupti ? Slavă Domnului că trăiești și c-ai ajuns aici, sub acest acoperiș. Andrzej dragă ! Repede, repede, dă-i o cameră, aceea în care a mai stat cîndva !

În curînd, rănitul se văzu în patul lui de altădată. Chirurgical îl examinează vechea rană, i-o pansă, îl spală și-i obloji noile împunsături, porunci să i se dea de mîncare și să fie lăsat să doarmă.

Rafał se trezi abia a doua zi dimineată. Ferestrele erau întredeschise și bătrînul Andrzej în pantofii lui de piele galbenă deretica prin odaie.

Tînărul se simțea mai în putere. Îl mai durea capul, dar nu-l chinuia răul îngrozitor din ajun. Andrzej îl privi cu luare-aminte, îl salută din cap, cu greu izbutind să-și îndoaie gîtul anchilozat. În scurt timp veni prințul împreună cu chirurgical. Tot timpul cît medicul îl pansă, prințul sta pe pat la picioarele rănitului, privind indiferent. La plecare, chirurgical spuse că în două-trei zile bolnavul se va putea ridica din pat.

— Mă bucur, spuse prințul, că nu ești grav bolnav, întrucît ar fi trebuit să ne despărțim imediat.

Rafał nu înțelese ce voia să spună.

— Trebuie să plec din Varșovia și aș vrea să mă însoțești.

— Din păcate sînt legat acum de armată. De cum mă întrezesc, voi fi nevoit să mă întorc la regiment.

— Și eu plec pe front.

— Vă înrolați și dumneavoastră, prințe ?

— Da.

— Cît mă bucur !

— Nu ai de ce... Plec pe front nu din dorința de a lupta cu austriecii. Trebuie să mă-nțelegi. Plec să-mi fac datoria... Nu știu dacă pot vorbi cu tine ca altădată. Te-ai purtat cu mine atît de ciudat... ai plecat atunci fără o vorbă...

Olbromski tăcea posomorît.

— N-am venit aici ca să-ți fac reproșuri. Dumnezeu cu tine. Mă bucur că vei fi iarăși sănătos.

— Nu pot acum să vă vorbesc despre tot ce m-a făcut atunci să plec atît de neașteptat — asta-i tot ce vă pot spune deocamdată...

— Nu te obosi...

— Mă chemase tata...

Gintuît zimbi condescendent.

— Tatăl tău mi-a scris după plecarea ta. Mă întreba unde te afli.

Rafał tăcea. Tăcea și prințul.

Într-un tirziu, spuse :

— De multe ori vorbeam de tine cu marele maestru.

— Maiorul de With se află aici ? întrebă Rafał ca-ntr-o doară.

Prințul ridică spre el ochii stinși și răspunse mîndru :

— Nu.

— Dar unde-i ?

— Înainte Domnului. Marele maestru a murit.

— Luptînd împotriva noastră !

— Dacă o știi, de ce te mai cobori pînă la minciună ?

— În ce scop vă duceți pe front, excelență ? întrebă la rîndul lui Rafał.

— Ca să observ, după obiceiul meu, mersul treburilor omenеști.

— Ciudată îndeletnicire... în ceasul cînd patria e la greu impas... spuse Rafał cu ochii plecați.

— Așa crezi tu ?

— Ieri încă am fost în luptă. Am văzut că acolo nu-i un loc potrivit pentru observarea mersului treburilor omenеști.

— Nu-i un loc potrivit ?

— Acolo îți poți jertfi trupul și sufletul crezînd în victorie. Doar așa e folositor omul acolo. Dar oine se duce să vadă doar cum mor alții...

— Dacă nu mă-nșală memoria, în luptă omul își mai poate afla și un loc potrivit pentru el.

— Nu înțeleg.

— Pentru că nu ai fost un elev destul de bun — un îndărătnic și un pătimaș.

— Acum sînt soldat și singura virtute pe care o accept este bărbăția.

— Vorbești într-adevăr ca un soldat.

— Astăzi fiecare bărbat trebuie să fie soldat. L-am văzut pe generalul Sokolnicki luptînd ca un soldat împotriva dușmanului.

— Vezi, frate, eu fac parte dintre acei oameni care vor despre toate, și despre această bărbăție a lui Sokolnicki, printre altele, să-și facă o părere proprie bine cîntărită pe balanța cugetului.

— Astăzi nu e timp pentru așa ceva.

— Pentru mine e timp oricînd.

— Nu ! Acum e timpul să cobori în tranșee ! Și asta pentru oricine mai e în viață ! Să te supui comenzii militare !

Prințul se întuneacă. O umbră îi căzu peste față. Se ridică în picioare, spunînd :

— Nu mai este timp pentru faptele pe care mi le recomanzi cu aroganță, cavalerie, și asta numai pentru că s-a și semnat o convenție prin care Varșava va fi cedată austrieilor.

— Cine a semnat-o ? strigă Rafał, sărind din pat.

— Stai liniștit.

— Să cedezi cu prețul sîngelui al cîtorva mii de oameni vărsat la Raszyn !

— Stai liniștit. Armatele noastre merg acum spre cartierul Praga.

— Deci sînt prizonieri ?!

— Cei răniți la Raszyn au dreptul după refacere să plece la brigăzile lor. Cînd te întremezi, mergem împreună. Iar pe drum o să mai stăm de vorbă. Acum ești încă prea surescitat și de aceea poate grosolan, ceea ce nu suport.

— Vă rog să mă iertați, prințe.

— Nici nu m-am supărat, deși îmi place să discut civilizat.

— Cînd plecăm de aici ?

— De cum tu și camarazii tăi, sau măcar o parte dintre ei, vă veți ridica din pat.

— Nu știți cumva, excelență, unde se află acum generalul Sokolnicki ?

— Merge spre Praga, de cealaltă parte a Vistulei.

— Austriecii au și intrat în oraș ?

— Încă nu. Zilele acestea însă, cred că vor intra. Convenția este onorabilă și, după slabă mintea mea, foarte avantajoasă pentru noi.

— Cum așa ?

— O mare parte din armata austriacă va fi legată de capitală, iar soldații noștri vor merge mai departe la luptă...

CONSILIUL

Încă înainte de a se împlini termenul fixat pentru armistițiu, în dimineața zilei de douăzeci și trei aprilie, prințul Gintuț, împreună cu Rafał, cobora de pe dealurile Dynasowskie pentru a traversa Vistula.

Străzile pe care le străbăteau erau pustii, ferestrele oblonite. Podul plutitor din fața străzii Bednarska fusese ridicat și pontoanele cu materialele de război porniseră pe râu. Fuseseră nevoiți să ia o barcă. Gintuț se opri la poalele dealului și își privi palatul pe care-l lăsa la discreția unui guvern străin și a câtorva lachei, plin de soldați și ofițeri răniți.

— Cred că n-o să mai văd niciodată casa asta, îi spuse încet lui Rafał. Praga e în afara Convenției. Nu-i greu să prevezi că Praga va bombarda Varșovia și invers. Sub acest acoperiș m-am născut, acolo se află biblioteca mea, colecțiile, amintirile... Rămii cu bine, bătrână casă !

Rafał încercă să îngaima vorbe de consolare, dar prințul înălță nepăsător din umeri. Coborîră spre râu și meraseră de-a lungul malului pe strada Dobra, pustie, pînă la întretăierea cu Bednarska. După ridicarea pontoanelor, ea-

nalul căptușit cu piatră ce ducea de la Vistula în strada Dobra arăta straniu. Era ticsit de bărcile ce transportau pasageri peste apă. Barcagiii îi chemau cu strigăte sonore. Prințul și Rafał urcară într-una din bărci și în curînd ajunseră pe celălalt mal. Șanțurile de apărare erau pline de soldați. Celor care veneau de peste Vistula le verificau actele, îi trimiteau în strada Olszowa la nu știu ce autorități, care nu știau nici ele bine ce să facă și cum să se descurce.

După încheierea formalităților, ieșiră amîndoi din bărcile zăpușitoare, unde oamenii nădușeau, așteptîndu-și rîndul, și căutară să iasă din zona fortificată. Merșeră pe strada Brukowana, perpendiculară pe Vistula, dar fură nevoiți să se întoarcă, întrucît nimeriseră în reduta a treia. Santinela îi îndrumă pe unde s-o ia — printre aripile a două cazărmi pînă la gura redutei următoare, apoi la dreapta pînă la primărie și la bariera Brudzieńska. Ieșind din zona fortificațiilor de la capul podului, Gintuț se opri la răscruce și privi înapoi, spre șanțuri. Pe chipul lui posomorît și adormit se așternură plictiseala și tristețea. Dintr-o dată însă privirea i se învioră.

— Știi, zise cu jumătate glas, de parcă l-ar fi putut auzi vreo ureche nedorită, nu-i rău șanțulețul ăsta, zău așa! Vezi, acolo, șanțul din mijloc, întors în unghi ascuțit spre bariera Żabkowska. E solid, nu glumă. Sau uite luneta aia, îndreptată spre bariera Gołędzinowska și spre drumul ce duce la Nowy Dwór. Dealtfel, e singura, orfană, îndreptată spre Varșovia. Cine și-ar fi închipuit că vei avea o astfel de soartă, sărmana de tine, să-ți întinzi ghearele și ciocul împotriva Varșavei-mame...

Se întoarse spre stînga, în direcția celei de a treia redute, ce închidea drumul dinspre strada Sprzeczna și bariera Grochowska. Înviorat, grăbi pasul spre ostrovul Saska Kępa și prinse a cerceta șanțul de lîngă drum, pe malul unui braț al Vistulei, șanțul de pe ostrov, dincolo de bacul brațului, chiar lîngă Vistula și drumul spre moara de apă. Examină atent escarpele valurilor, mergînd de-a lungul Vistulei, de la capul podului pînă

la cotul brațului. Apoi se înapoie pe drum și, gînditor, porni spre mănăstirea bernardinilor.

— Nu știi cumva, îl întrebă pe Rafał după un răstimp, ce fel de săpături s-au făcut dincolo de bariera Grochowska ?

— Nu știu.

— Țin minte ce era acolo, altădată... De la Kamionki mergea un val, peste drumul spre Okuniew și aproape de șoseaua Radzyminului se încheia cu o lunetă solidă.

— Nu știu.

— Păcat că nu ne putem uita dacă în partea aceea sînt ceva tunuri în fața Targówekului. Dar nu mai e timp. Să ne grăbim !

În mers întins, trecură de mănăstirea bernardinilor și ieșiră în strada Szeroka. Acolo era o îmbulzeală de căruțe, cupeuri, iar prin mijlocul străzii trecea o formație de cercetași pedestri. Prințul tocmi o căruță, fără să întrebe de preț. Urcară în căruță și prin bariera Góldzinowska merseră pînă la șanțul din fața ei. Drumul îl ocolea prin dreapta, astfel că prințul putu vedea în amănunt parapetele și șanțul adînc plin cu apă, ce se întindea pînă la Vistula.

— Bine apărută bariera asta, murmura ca pentru sine. Nimio de zis ! N-aș fi crezut c-au izbutit să facă asemenea minuni... Hei... băiete ! strigă vizitiului. Mîna mai repejor, dă-i bătaie !

Carul gonia spre Nowy Dwór. În dreapta, în fața barierei Żabkowska, se mai vedeau două șanțuri în cîmp, despărțite unul de altul, față în față cu cimitirul evreiesc. Ceata mai stăruia peste cîmp, peste brațele Vistulei, se înălța peste apele larg revărsate ale Vistulei și ale canalurilor de legătură. Căruța înainta repede pe urma armatei, a cărei avangardă o comanda Sokolnicki. Călătorii ajunseră armata la vreo două mile de Praga, la jumătatea drumului dintre Varșovia și Modlin. Convoiul cu bagajele mergea în față, apărat de vreo trei sute de oameni. Pedestrimea avea provizii pentru patru zile, cîte șaizeci de cartușe și două cremenii de căciulă. Soldații ieșiseră din tranșeele Pragăi noaptea. Acum, înaintînd în triumghi între Vistula, Bug și gura Narewului, fără să știe nici unde merg, nici pentru ce, cîrteau aproape cu glas tare.

Brigada lui Sokolnicki era formată din trei regimente — al doisprezecelea, al optulea și al șaselea. Generalul Kamieniecki comanda regimentele întâi, al doilea și al treilea, care alcătuiau rezerva. Artileria de care dispuneau batalioanele înainta în formație de luptă, fiecare baterie cu batalionul ei. Avangarda și ariergarda se aflau la o distanță de numai cinci sute de pași de coloană. La fiecare sfert de ceas se dădea soldaților un scurt răgaz pentru odihnă, după care mergeau mai departe în marș forțat. Convoaiele cu bagajele primiseră ordin să nu pătrundă în fortificațiile Modlinului, ci să le ocolească și să iasă dincolo de linia lor, dinspre Plock, și acolo să-și desfășoare rîndurile și să aștepte. Căruța cu care mergea prințul Gintuț nimeri între cantinieri, care aveau bonuri pentru două căruțe fiecare. Cantinierii și cantinierele — și cei din căruțe și cei ce mergeau pe jos — începură să protesteze și să ceară șefului de convoi să înlăture din coloana lor căruța străină. Cînd însă cei doi călători se recomandă, li se îngădui să rămînă în coloană, ba chiar intrară în vorbă cu ofițerii. Nici unul dintre ofițeri nu cunoștea ținta marșului. Presupunneau doar că vor fi nevoiți să se închidă în cetate. Toți erau nemulțumiți. După-amiază, capul coloanei se apropie de Modlin. Căruța prințului însă nu s-a putut urni multă vreme din loc.

Generalul de brigadă Biegański despărțea din coloana lui un batalion pentru apărarea podului, care tocmai se forma din pontoane varșoviene. Rafał află că pedestri-mea primise ordin să se așeze în tabără, respectînd toate precauțiile militare din vreme de război, și că generalul Sokolnicki le indică brigăzilor locurile pe care să le ocupe fiecare. După o lungă pauză drumul fu, în sfîrșit, liber și prințul Gintuț se informă unde se găsește statul-major. Într-acolo porunci vizitiului să-l ducă.

Apropiindu-se de vechiul Modlin, îl întîlniră pe drum pe generalul Niemojewski, înconjurat de un grup de ofițeri de toate cinurile. Bătrînul legionar îl privi cu luare-aminte pe prinț și-i strigă de pe cal :

— Ce vînt v-abate, prințe, în ograda mea ?

— Măricică ogradă aveți ! Pînă la Modlin se-ntinde !

— Da ! Sînteți nevoit din Galiția dumneavoastră să

veniți la noi în Wielkopolska, să vă mai trageți sufletul ! La cine mergeți, prințe ?

— Aș vrea să văd pe cineva dintre șefii mai mari.

— Poate chiar pe comandantul suprem ?

— Cred că va trebui să ajung și pînă la el.

— Mă-ndoiesc să izbutiți. Tocmai merg la un consiliu de război.

— A, deci n-am de ce să mă grăbesc.

— Mai cu seamă dacă-i vorba de o chestiune particulară.

— Nu știu dacă-i particulară sau nu, dar în orice caz personală. Vreau toți banii mei să-i donez pentru spitale militare, numai ceva mai acătării decît cele pe care le-am văzut la Varșovia după lupta de la Raszyn. Și-apoi...

— Dacă vă voi putea fi de ajutor...

Generalul veni mai aproape. Rafał sări din căruță și merse pe cărare, de-a lungul șanțului. Prințul vorbea cu generalul cu glas scăzut.

— În Galiția, dincolo de Świder, am două sătucuri, spunea prințul. S-ar putea forma acolo un batalion, ba chiar și-un bun regiment, dacă vreun detașament s-ar strecura peste cordon și-ar da de veste tineretului de acolo. Tocmai în chestiunea aceasta voiam să cer un sfat...

— Bravo, prințe ! Ho-ho ! Cu propunerea asta mergem direct la comandantul suprem. Acolo o să ne și spuneti totul, sol al Galiției !

— Vă dă mîna să glumiți pe socoteala noastră, amărîților de galițieni, cînd casa și satele le aveți aici, lîngă domniile-voastre...

În curînd, intrară pe ulița satului și opriră în fața clădirii de piatră a cîrciumii.

Abia deschise generalul ușa, că din odaia vecină se auziră glasuri antrenate într-o discuție. Prințul voise să rămînă în prima încăpere, dar generalul Niemojewski îl trase după el și-l prezentă celor adunați la sfat. Nu-l prea luă nimeni în seamă. Se vedea cît de colo că se dezbătea o chestiune de cea mai mare importanță. Fețele tuturor erau crispate, exprimau neliniște și un interes încordat, aproape alarmat. Prințul Poniatowski, așezat pe o canapea lîngă o masă rotundă, răsucea în mînă

o foaie de hirtie. Lîngă patul înalt sta generalul Zajaczek, cu un aer de subliniată subordonare, neîncumetîndu-se să se așeze. Dintr-un colț într-altul al încăperii se plimba încolo și înapoi uriașul general Dąbrowski.

Pe fața lui lată, cu un nas lung, cărnos cu buze groase și bărbie rasă, fiecare mușchi tresărea și zvîcnea sub imperiul emoției lăuntrice. Își vîra mereu mîna mare în părul vîlvoi. Respira șuierat, se oprea cînd și cînd, îi cuprindea cu privirea pe cei de față și iarăși umbla de colo-colo. La perete stăteau Sokolnicki, cu mîinile încrucișate pe piept, apoi Biegański, Kamiński, Kamieniecki, Fiszer, Piotrowski, Hebdowski, Grabowski, Wołczyński, Izidor Krasieński, Roźniecki, Hauke.

Cînd Niemojewski intră în odaie cu Gintuț, Dąbrowski îl privi cu luare-aminte pe necunoscut și spuse încet :

— Oare unde l-am mai văzut ?...

Prințul îl salută din prag. Bătrînul general dădu din cap, mormăindu-și pe sub nas :

— Aha, știu... Am îmbătrînit, pane, de atunci cînd la Verona voiai să mă judeci pentru caii lui Alexandru Macedon...

Generalul ridică ochii spre noii-veniți, dar se vedea limpede că gîndul le stă la cu totul la altceva.

— Excelență, i se adresă Niemojewski comandantului suprem, venind înapoi l-am întîlnit în drum pe prințul Gintuț. El ar vrea să organizeze pe spezele sale un regiment de cavalerie. M-am gîndit că veți binevoi să-l primiți...

— Mă bucur nespus de manifestarea sentimentelor dumneavoastră cetățenești. Numai că-i un moment prea nepotrivit...

După o clipă, adăugă, vrînd parcă să-și mai atenu-eze replica destul de tăioasă :

— Mi se pare că am slujit cîndva amîndoi sub același stindard, nu-i așa ? Țin minte...

Gintuț se înclină.

— Luați loc, prințe. Acum trebuie să ne sfătuiți asupra pașilor noștri de mai departe. Poate veniți cu vreo idee fericită...

Gintult, rămas lângă ușă, cu o privire atentă, plină de dragoste și tristețe, îi cerceta pe cei de față.

— Deci, domnilor, spuse comandantul, aștept părerea domniilor-voastre în privința celor ce avem de făcut de acum încolo.

Vorbind, își opri ochii neliniștiți asupra generalului Zajacek. În ei se citea limpede antipatie. Fiecare cuvânt al lui era pătruns de mândrie și dispreț.

— Întii și-ntii, rog să-și spună părerea domnii generali de divizie.

Se lăsă o tăcere adâncă.

— Considerațiile pe care vi le-am expus nu constituie opinia mea personală, continuă prințul Józef. Eu personal sînt gata de orice. Dacă se va ajunge la bombardarea Varșoviei, i-am poruncit lui Hornowski să tragă întii și-ntii în casa mea — „*Pod Blacha*“.

Un zîmbet veninos alunecă pe buzele subțiri ale lui Zajacek.

— Socot, spuse generalul de divizie, că nu se va ajunge la o asemenea nenorocire...

— Ca bombardarea Varșoviei, interveni Fiszer, vrînd, pesemne, să atenueze cuvintele pline de ironie ale bătrînului general.

— Ca distrugerea palatului „*Pod Blachą*“, i-o reteză Zajacek, privindu-l pe Fiszer cu același zîmbet muiat într-o veninoasă răutate.

Comandantul suprem trecu liniștit peste această ieșire. Fiszer, palid după rana primită, continuă :

— De ce presupuneți, domnule general, că nu se va ajunge la așa ceva ?

— Eu așa cred. Bombardarea Varșoviei le-ar pricinu-i austriecilor un rău tot atît de mare ca și acela de acum cinsprezece ani. De aceea nu vor începe nici ei să bombardeze Praga. Dar ce folos dacă vom păstra cetatea și un petic de pămînt ? Unde să te desfășori aici ? Cu ce să-i hrănești pe soldați ? Ne amenință peste treizeci de mii de prusaci, orașul e ocupat, domnește panica, iar împăratul e la sute de mile depărtare. Sîntem ca un braț de rîu înainte de revărsare.

— Asta o știm și noi, dar ce propuneți ? întrebă sec Poniatowski.

— Părerea noastră este următoarea : să strângem toate forțele noastre, să trecem Vistula și în marș forțat să mergem pînă-n Saxonia, prin Silezia Cieszyńska. Să facem joncțiune cu împăratul și să ne supunem dispozițiilor sale. Asta-i tot...

— Nu avem dreptul să lăsăm ducatul la voia întîmplării ! interveni pătimaș Fiszer. Ce-o să creadă poporul ; După o singură luptă, după cedarea Varșoviei, părăsim țara...

— În primul rînd nu mă interesează defel părerea poporului, ripostă Zajaczek, ci numai propria mea părere, adică rațiunea militară. Sînt general în slujba împăratului și nu am dreptul să pierd armata pe care el mi-a încredințat-o, iar să rămîn aici înseamnă s-o pierd sigur...

— Se auzi un murmur general de nemulțumire.

— Da, da, da ! Repet ce-am spus : sînt general în slujba împăratului și numai a lui...

— Dar dumneavoastră ce propuneți ? se adresă prințul generalului Fiszer, vădit dornic să întrerupă elocința lui Zajaczek.

— Eu aș prefera mai curînd să ne închidem în cetate și să așteptăm. Mai avem orașele Modlin, Glogowa, Gdańsk, Kistrzyn. În fiecare dintre aceste cetăți se află o mînă de soldați. Ne putem apăra luni de zile...

— Și să murim de foame ! adăugă Zajaczek, notîndu-și ceva în carnetelul de însemnări.

— Eu prefer să mă apăr și să trag foame, decît să părăsesc patria ! Eu știu ce-i foamea, deci știu ce vorbesc !

— Dumneavoastră puteți trage foame cît doriți, dar nu aveți dreptul să-l siliți pe soldat să flămînzească. Vorbesc de plecare, cu nădejdea în suflet că ne vom reîntoarce cu împăratul în fruntea armatei. Eu nu recomand fuga, ci ieșirea din capcană, deci o manevră militară. Singuri aici nu vom izbuti nimic. Vom pierde doar o mînă de... recruți și tunurile și cu asta vom sfîrși rușinos.

— Noi toți i-am văzut pe acești recruți în luptă, spuse prințul Poniatowski.

— Orice laude ați binevoi să aduceți acestor, repet, recruți, vorbește iarăși în sprijinul planului meu. Altfel, iarăși vom așterne cu cadavre un nou Raszyn și, încheind un tratat onorabil, vom depune carabinele. Repet, aceasta nu-i armata noastră, nu sînt decît niște forțe auxiliare ale împăratului.

Prințul Poniatowski era alb ca hîrtia pe care o ținea în mînă.

Generalii tăceau, dar era vădit că cei mai mulți dintre ei ori împărtășeau părerea lui Zajaczek, ori nu aveau nici o părere. După o tăcere prelungită și stînjitoare, Zajaczek spuse mai blajin :

— Dealtfel, am auzit aici doar părerea generalului Fiszer. Bucuros aș fi să aud și alte opinii.

— Cred că am putea, dădu glas generalul Kamieniecki, să ajungem la granița lituaniană și acolo să-i așteptăm pe aliați.

— Am auzit aici că ar exista cetățeni galițieni gata să formeze noi regimente, interveni Sokolnicki.

— E o veste deosebit de consolatoare. Dușmanul s-a așezat în capitala noastră, iar noi recrutăm regimente pe teritoriul lui, în țara lui, sub nasul lui. Asta chiar că-i în stil polonez ! ironiză Zajaczek.

— Da, polonez ! se auzi din colț glasul plin, răgușit, al lui Dąbrowski. Așa făcea și bătrînul Czarniecki : de vreme ce tu, Rákóczy, ai dat buzna peste mine, în vatra mea, atunci dau și eu buzna peste tine. Iar aici, domnule, nici măcar nu-i vorba de vatra altuia, ci chiar de-a noastră.

Toți întoarseră capetele spre Dąbrowski și-și ațintiră ochii asupra lui.

— „Eu“ — asta-nseamnă regimentul acela care nu-i încă format, de partea cealaltă a cordonului... Czarniecki !... bombăni Zajaczek, stînd costîș spre oponentul său, fără să-l privească.

— „Eu“ — asta-nseamnă noi toți ostașii de aici.

— Pentru mine asta-i prea enigmatic.

— E limpede ca lumina zilei. Planul ăsta îl vedeți și dumneavoastră de patru zile, pentru că numai un orb nu l-ar vedea, dar, ca de obicei, din trufie zăpăciți cugetele și mințile oamenilor.

— Generale ! se aprinse Zajaczek, ducînd mîna la dragonul spadei.

— Asta ca să nu uităm că sînteți mai mare în grad ca noi toți ? urmă Dąbrowski. N-am uitat !

— Da, e cert că sînt mai mare în grad. Dar nu de aceea am dat un sfat sănătos și singurul posibil. Am făcut-o pentru binele general. Dar ce-o să fie dacă ducele Ferdinand se va duce pe teritoriile Prusiei și-o să-i ridice pe toți germanii ? Ce-o să fie atunci ? Cine va apăra atunci poporul, părerea căruia o prețuim atît aici ? O să fie spulberat și preschimbat într-o nație străină.

— Același lucru se poate întîmpla fără a fi ridicați toți germanii, dacă, conform sfatului dumneavoastră, am porni în marș... pe urmele lui Dyherrn.

— Am spus tot ce-am avut de spus. Acum aștept dispozițiile.

Dąbrowski tăcu un răstimp, apoi se ridică și veni pînă în mijlocul odăii. Uniforma plesnea pe trupul lui voinic. Oftă adînc. Cu ochi aprinși îi privi pe generali și spuse :

— Sfatul meu este : să nu dăm înapoi ! Nici c-o palmă de pămînt. Dimpotrivă, să atacăm !

— Bun sfat ! aruncă ironic Zajaczek.

— Să atacăm imediat, înainte ca austriecii să treacă peste Vistula. N-au traversat-o încă nicăieri. Nu au pod. Chiar de-o vor trece, asta numai prin vad sau cu bărcile. Deci vor fi o mîină de oameni ! Să-i atacăm și să-i nimicim. Înainte ca ei să ridice pod, să trecem Świderul și să aruncăm toate forțele pentru luarea Galiției de-a dreapta Vistulei, pînă la izvoarele ei. În drum, am putea să-l întîlnim pe împărat și să-l strîngem în clește pe ducele Ferdinand. Să dăm zvon în toată Galiția și să ridicăm poporul. E pămîntul nostru ! Din vecii vecilor ! Auzind pașii noștri, prințe, se va ridica toată suflarea, pînă la Carpați. Cu soldați ca aceia din mlaștina Raszynului... Păi, Dumnezeu mare ! I-am văzut doar cu ochii mei bătrîni, cărora le-a fost dat să vadă destule la viața lor... Să mergeți acolo nu ca ofițer, ci ca sol !

— Asta-i adevărul adevărat ! strigară într-un glas generalii. După ce fură rostite aceste cuvinte, Ponia-

towski se ridică în picioare, însuflețit, cu ochii sticlind de lacrimi. Generalii toți îl înconjură pe Dąbrowski. Fetele lor ardeau vilvâtaie.

— Cuvintele auzite aici fac cît o luptă cîștigată ! spuse apăsător Sokolnicki.

— Veți merge cu noi, generale ! adăugă comandantul suprem și-i întinse mîna lui Dąbrowski.

— Nu, răspunse omul care a creat legiunile. Am să vă spun deschis : sînt bătrîn și mi-e greu să mă supun ordinelor. Îndărătnic. — ce să-i faci ! Dacă m-apuc de-un lucru, apai îl fac după capul meu și-atunci fără ocolișuri. Așa mi-s eu — un nărăvaș. Așa am fost o viață. Acum, prințe, dați-mi poruncă și asta am s-o îndeplinesc... Porunciți-mi să mă urc în brișcă și să merg în Poznań. Pe meleagurile mele. N-o să apucați să ajungeți la Cracovia, c-am să v-aduc de la Gopel o mulțime de mazuri...

ȘANȚUL

Ploaia cernea fără întrerupere peste valea înverzită a Vistulei. Din pădurile de pin adia mireasmă de abur primăvărat. Printre pinii mazurieni mestecenii păreau nori gingași, călători. Batalioanele regimentului doisprezece de infanterie comandat de Weyssenhoff, regimentul al doilea de cavalerie și două tunuri ale artileriei călare, sub comanda generală a lui Sokolnicki, se îndreptau încet și neauzit dinspre tranșeele Pragăi spre malul Świderului. Această coloană, care, cu ajutorul baionetelor regimentului lui Weyssenhoff, ocupase satul Grochów, unde staționau tunurile austriece, plecînd la 29 aprilie de la Radzymin, a mers în marș forțat, aproape fără întrerupere, de-a lungul Vistulei, pe vechiul drum, spre Gocław, Lasy, Zerzeń, Miedzyszyn, Falenica și Świdry Dalsze. Pădurile erau pustii, nisipurile bătătorite de armata austriacă în retragere, brăzdate de roțile tunurilor: Nimeni nu știa ce efectiv a trecut dușmanul pe malul

drept al Vistulei, dacă are vreun pod ridicat peste râu sau și-a dus numai o parte din armată cu bărcile. Țăranii din Falenica nu știau nimic. Apa aducea multe așchii de lemn și pescarii bănuiau c-ar ridica pod undeva în susul apei. Unul dintre barcagii, care a izbutit să ajungă pe celălalt mal al Vistulei, veni cu vestea că nemții ar fi ridicat de la Varșovia pe toți dulgherii cîți au găsit și i-au mînat spre Góra Kalwaria. Tot el mai zicea că un prusac-trădător le-ar fi indicat un depozit de cherestea, dar toate aceste informații păreau a fi vorbe de clacă. Pe aproape de Zagóźdz, pe întinderi nisipoase, sterpe, neacoperite încă de iarbă, țăranii alarmați povesteau că nemții abia trecuseră înspre Świder și că probabil dăduseră foc la ceva în drumul lor, pentru că dintre copaci răbufneau valuri de fum. Sokolnicki grăbea în marș pe cît îngăduiau puterile cailor care trăgeau tunurile pe drumurile nisipoase.

În dimineața zilei de 1 mai soldații din coloană văzură plopii negri uriași de pe malul Świderului desenîndu-se pe fundalul pădurilor de pin, nisipurile în depărtare, apele Vistulei, brîul de păduri de pe celălalt mal, spre Zawady, Kępa Oborska, și mai departe, către Oborki, Jeziora, Łęgie, pînă pe la Gassy și Czernidło topite în zare. În curînd, ajunseră pe malul Świderului. După viitura de primăvară, râul nu-și adunase încă toate apele în albie. Șiroiau unde clipocitoare printre arini, la umbra pinilor seculari cu rădăcinile adînc înfipite în trupul dealurilor nisipoase și a plopilor de pe Vistula. Soldații opriți chiar pe malul Świderului, aproape de vărsarea lui în Vistula, în fața satului Świdry Małe de pe malul celălalt, deci în Galiția de pe atunci, văzură un pod ars de curînd. Piloții mai mocneau încă și fumegau dens. Țăranii din Świdry stau pe deal pe lingă casele lor acoperite cu paie și priveau tăcuți coloana de soldați. Nici unul nu se clinti din loc, deși soldații îi strigau și le făceau semne. Pe imășul de peste râu, sălciile dăduseră-n frunză și-un cioban ieșit cu vacile la păscut cînta vesel din fluier.

Îl chemară la mal și-i cerură să le arate vadul apei. Curentul apei era foarte iute, dar se întrezărea nisipul de pe fundul ei. Soldații își trăgeau veseli jambierele

și bocancii din picioare. Sumetîndu-și pantalonii, mer-seră prin vad în urma ciobanului. Mai greu era cu tunurile, dar izbutiră să le treacă prin apă cu bine. Dincolo de pod drumul o ținea prin pădure spre Karczew.

Coloana făcu popas la Świdry și pe dealurile nisipoase din jur. Se bucurau cu toții că bătrînele sălcii au început a înverzi, că au pășit pe pămîntul Galіției și că ciobanul cîntă ca pe meleagurile strămoșești. Țăranii îi povesteau comandantului cum că austriecii au ars podul și au întins-o spre Karczew. Nu știau însă a-i spune pe unde anume se află pe Vistula un punct de trecere. Pe la amiază, Sokolnicki porni mai departe. Soldații mergeau spornic. Pichetele nu dădeau nici un semnal de alarmă. Ieșind din pădure pe dealurile nisipoase ce se întind de-a lungul Vistulei și înconjoară Karczewul îngropat în valurile lor mișcătoare, soldații nu zăriră pe nicăieri picior de austriac. Să nu fi fost urmele clare lăsate de tunuri, călărime și pedestrime, Sokolnicki ar fi putut crede că dușmanul s-a așezat la pîndă undeva prin pădurile Otwockului, ce se întindeau în preajmă cît vedeai cu ochii. Abia cînd se apropiară de casele Karczewului și ocupară poziție pe dîmburile nisipoase de peste Kępa Nadbrzeska, îi zăriră pe austrieci traversînd în bărci apele Vistulei. Țăranii chemați de la Kępa și Nadbrzeze au adevărit că toate unitățile austriece, venite de peste Świder, trec peste Vistula. Sokolnicki despărți din coloană un escadron de călărași, două companii de pedestrași și împreună cu ele se aruncă în valea Vistulei. Forțele principale ale armatei sale se aflau la Karczew.

Luncile inundabile de lîngă Vistula, așternute cu un covor verde proaspăt, ofereau o priveliște încîntătoare. Ici-colo se vedeau floricele viu colorate. Sălcii de lîngă drum dădură lăstari tineri, de un verde-gingaș. Rîulețul Jagodna se revărsase închipuind ochiuri de apă și pîrăiașe sclipitoare, unduite mărunț de adierile primăverii. Intrați în sat, soldații nu se mai săturau să-i admire frumusețile. Cît de mult se deosebea Kęmpa de frații săi din apropiere, aciuăți, la cel mult o verstă depărtare, pe platoul nisipos ! Pămîntul gras, pătruns de vlagă, era minunat în veșmîntul său verde mirosînd a flori. Co-

pacii, crescuți pe pământ rodnic, se înălțau pînă la ceruri, ca în basme, livezile se îmbinau într-un singur pom et uriaș, prin care cu greu își croia drum ulița satului. Sălcișul des îi îndemnase pe țărani să facă îngrădiri vii la grădini, arii, uliți și poteci. Fiecare ogradă era o mică lume închisă. Casele vărute, alb-luminoase, erau încinse cu briuri de pomi înfloriți. Îndestularea și belșugul țăranului se revărsau din fiecare ungher peste ulucile gardului și pragurile caselor. Vedeai prin curți flăcăi voinici, codane gingașe, oamenii satului deprinși cu huietul Vistulei, cu neliniște și primejdii.

Pe ulița lor abia trecuseră nemții. Roțile tunurilor și chesoanelor răzbăteau afund prin clisa viscoasă a lutului. De-a curmezișul drumului mai zăceau încă parii, bulumacii, drugii cu care nemții săltaseră din noroi tunurile lor. Stropi mari de glod se mai scurgeau încă de pe pereții caselor. Cînd Rafał, ca adjutant, intră călărind alături de generalul de brigadă în ulița satului, umbrită de sălcii rămuroase, năpădite de lăstari, întregul detașament din fața lor izbucni în cîntec. Cu buibuit de tunet răsuna voios între case :

*Iar Fortuna ne zimbește
Mari speranțe ne menește,
Și în umbra neguroasă
Iscă-o rază luminoasă.*

*Neguri nu mai sint pe cline,
Cată spre 'nălțimi senine —
Tot pămîntu-n lung și-n lat
Verde strai a îmbrăcat.*

Ulița o coti la stînga, spre Vistula. Pe acolo se mai vedeau urmele revărsării. Pe crengile prunilor și perilor se legănau frînturi de papură uscată. Apa mîloasă își lăsase pecetea pe prispele și briiele de la temelia caselor. Din brazdele revene așternute cu răsaduri se înălța o ușoară abureală. În curînd, din ulicioara cotită și umbroasă călărimea ieși în rînduri de cîte doi pe taluzul ridicat de locuitorii din Nadbrzeze. Jos jucau înspumate valurile Vistulei. Pămîntul era călcat în picioare, malul surpat pe alocuri de bărcile nu demult împinse

în apă de pe valul de pământ proaspăt înălțat. Se adunară în fugă țărani și arătară locul de lângă Dębowa pe unde trecuse pedestrima. Mai departe, dincolo de sat, față în față cu Czernidlo de pe malul dimpotrivă, au arătat un loc mai jos unde se imbarcau călărașii și cu cele șase tunuri ale Ior. Sokolnicki, cu ocheanul la ochi, privi îndelung în susul apei. Nicăieri nu se vedea nici un pod pînă la cotul apei de lângă Czersk, pe malul stîng, jos. În pîclă albăstreau copacii de la Stary Otwóck și turnurile castelului ce se înălțau printre coroarele copacilor. Generalul își luă rămas bun de la țărani, părăsi în trap Nadbrzeze și în dreptul luncilor de la Zagórny Otwóck urcă pe deal. În galop se întorceau prin partea cealaltă la Karczew.

În același timp, dinspre nord veneau companii pedestre și escadroane de călărași. Era coloana generalului Dąbrowski care venea dinspre Okuniew. Bătrînul comandant ducea trei batalioane din regimentul lui Sierawski și trei escadroane de ulani ale lui Dziewanowski. Rafał își recunoscuse de departe culorile. În piața murdară se adunară comandanții. Toate străzile orașelului și toate căscioarele lui de lemn au fost ocupate de armată. O clădire mai mare în care ar fi putut încăpea mai mulți ofițeri nu exista în oraș. Ofițerii plecară la casa parohială. Dąbrowski nu se odihni prea multă vreme. Comanda coloanei sale o încredință generalului Sokolnicki și porunci să-i fie aduși caii pentru a merge la Poznań. Comandanții își luară cu părere de rău bun rămas de la el. Dąbrowski îmbucă la repezeală ce avu la-ndemină și dădu ordin să fie adunați toți soldații, în fața cărora ținu o scurtă cuvîntare, cu vorbe bune la adresa comandantului Sokolnicki. Soldații îi răspunseră cu un cîntec de laudă și veșnică slavă la adresa lui. Bătrînul comandant își luase șapca din cap și asculta cu fruntea plecată. Apoi îndată porni la drum.

Se lăsa noaptea. Cavaleria primise ordin să rămînă la Karczew. O parte a pedestrimii își întinsese tabăra la Otwóck Zagórny, iar cealaltă parte la Otwóck Wielki.

În jurul taberei fuseseră așezate cu toată grija străji de cîmp. Corpurile de gardă trimiseră pichete, iar între ele fură puse mici posturi de observație. Comandanții se încartiruiră în castel și în clădirile Otwóckului. Rafał

își găsi un ungher în apropierea comandantului. Urmasă doarmă sus, într-o odăiță din colțul casei, a cărei fereastră dădea drept în coroanele unor tei. Pereții castelului fuseseră pictați de o mână măiastră, iar mobilierul era de-o rafinată eleganță. Castelul, de mulți ani neîncut, purta totuși pecetea dezământului saxon, care l-a creat și căruia îi aparținea. Noaptea, Rafał se ridică din pat și pe vîrfuri ieși în parc. O ploaie măruntă foșnea în frunziș. Pe aleile parcului, înguste, părăginite, năpădite de bălării, se legăneau trîmbe de ceață rătăcitoare. Cînd își ieșeau năluci în întîmpinare, cînd se topeau ca niște umbre înfiorate. O privighetoare, undeva, departe, își înălța primele triluri scurte, de un farmec nespus. Tînărul ofițer mergea înspre el, dar oriîncotro ar fi cotit-o, ajungea neschimbat la malul rîului larg și adînc. La un moment dat, se opri la marginea apei ce-i tăia calea. Crengile uriașe ale copacilor erau învăluite în beznă și abia-abia se răsfrîngeau în oglinda apei. De departe, de peste Vistula, se auzeau la răstimpuri chemările pichetelor austriece așezate de la Varșovia pînă la Góra Kalwaria. Și fără veste în clipa cînd, încordîndu-și auzul fin de soldat, atent la glasurile vrăjmașe, deslușindu-le cu simțul ascuțit ca al unui lup la pîndă și stăpînit de setea răzbunării, îl împresurară amintirile, inima i se strînse de durere, ca un pumn de copil. Cineva alunecă neauzit în spatele lui... Îl urma furișat pe după copaci, cu brațele întinse...

O clipă i se năzări că rătăcește prin parcul de la Grudno. Dar năluca înfiorată se destramă precum pîcla nopții. Pieriră fără urmă sentimentele adînci de altădată ce-i sfîșiaseră inima...

Totul fu copleșit de rațiune și simțirea se văzu nevoită să treacă cu greu prin urechea de ac a înțelepciunii lucide.

Mergea prin desișul foșnitor sub picurii ploii mărunte, printre tufe ude și pîcle jilave, cufundat în el, cugetînd la viață.

Întunericul era atît de des, încît apropierea apei o simțea doar cu nările, iar castelul nu se lăsa deloc prins cu privirea. Rafał rătăci o vreme prin beznă, apoi trecu

podul și porni printre acareturi. Neașteptat, un glas hohotărît răsună în noapte alături de el :

— Cine vine ? Stai ! Parola !

Era primul pichet al taberei. Spuse cuvîntul de ordine și parola și fu lăsat să treacă. Adormit și amețit, mai merse o bucată de drum, cînd auzi deodată tropot de cal și glasuri omenеști dinspre corpurile de gardă. Își încordă auzul. În clipa aceea de tulburare ar fi primit bucuros o provocare la luptă. Îl înșelaseră însă așteptările : era un olăcar cu o scrisoare pentru general de la comandantul regimentului cinci de cavalerie. Călărețul dăduse peste un pichet înaintat și ostașii postului de observație, precauți, îl duceau la șeful lor, peste stăvilar, pe lîngă ecluză. Rafał îi urmă de departe ca să afle despre ce era vorba. Nu apucase călărețul să descălece de pe bidiviul încins, înspumat, stropit tot de noroi, și să-și întindă mădularele, că se și dăduse de știre la cartierul general.

Peste o clipă, îl chemară la general. Rafał intră în antretul castelului, unde, la lumina unei lumînări, lipită de o măsută de mozaic, aștepta Sokolnicki, echipat, cu mantia pe el. De cum se arată ofițerul și făcu smirna în fața comandantului, generalul îi și ceru scrisoarea. O parcursă repede și-l întrebă pe curier :

— Ai fost la Ostrówiek ?

— Da, să trăiți.

— Ieri ?

— Ieri spre seară.

— Din ce parte ? Dinspre noi, sau mai de sus, pe rîu ?

— Am ieșit în cercetare în sus pe rîu și am traversat șleaul de la Pogorzela spre Kępa Warszawicka. De departe am văzut pontoanele pe care pontonierii le trăgeau încet de parîme pe malul nostru. La comanda căpitanului de escadron, ne-am ascuns în sălciș și cînd pontonierii s-au apropiat de noi i-am și luat vii. Au fost nevoiți să scoată pontoanele pe mal. Pe fiecare ponton erau cinci pontonieri.

— Cîte pontoane erau ?

— Patru. Lungi de optsprezece picioare, largi de vreo cinci. Erau pontoane de lemn, ferecate.

- Aşa. Şi ce-aţi făcut cu ele ?
- Le-am spart cu topoarele.
- Şi ?
- Soldaţii şi cei doi ofiţeri care escortau pontoanele în bărci au început să tragă, dar, văzîndu-ne cîţi sîntem, au întins-o spre celălalt mal şi, luînd-o peste bancurile de nisip, au ieşit pe uscat.
- Dar pod nu ai văzut ?
- Nu, n-am văzut. Am văzut însă şanţul.
- Da ? Cînd şi în ce împrejurare ?
- Spre seară am trimis echipe de cercetaşi şi dinspre Kosumce, şi dinspre Kępa Gliniecka.
- Deci ridică pod vizavi de Góra.
- Da. Între Góra şi Ostrówek.
- Ostrówek ăsta se află jos de tot, pe Vistula ?
- Da, dar pe un plai destul de înalt.
- Plaiul ăla înalt e oare departe de gura şanţului ?
- Greu de spus...
- Nu ştii cumva — din scrisoare nu reiese — cam ce profil poate să aibă parapetul aceluia şanţ ?
- În ce mă priveşte... Eu... nu sînt în măsură să răspund la această întrebare...

— E un redan, o lunetă sau *bonnet de prêtre* ?

Ofiţerul, un şleahitic proaspăt înrolat, era se vede un eminent cavalerist şi spadasin, dar neiniţiat în ale artei militare, aşa că începuse să deseneze în aer nişte figuri. Nu puteai pricepe mare lucru. Sokolnicki se așeză la măsută şi se aşternu grăbit să scrie o misivă către comandantul suprem. Deseori lăsa scrisul, se ridica şi făcea cîţiva paşi prin încăpere. În cele din urmă, îi porunci lui Rafał să aleagă un curier din regimentul de ulani care să plece de îndată la Okuniew. Nu sfîrşi bine scrisoarea şi-i ataşă raportul lui Turno, că olăcarul se şi înfăţişă gata de drum. Generalul ieşi şi-i cercetă personal calul şi muniţia. Peste o clipă călăraşul porni la galop. În curte era încă întuneric şi o ceaţă deasă învăluise toată cîmpia Otwockului, dar zorile cenuşii se şi arătau peste pădure. Din tabără răzbăteau comenzi, cîntece. În scurt timp, pedestrirea ieşi pe vechiul drum, ce ducea la Dziecinów, prin Ostrowiec, Sobiekursk, Kępa Gliniecka. În frunte mergeau plutonul de pionieri, două

companii de cercetași ale lui Weissenhoff și două escadroane ale regimentului șase călare. Acest detașament alcătuia capul coloanei. Mai departe veneau companiile de pușcași ale regimentului al doisprezecelea cu artileria detașată lor. Două companii de grenadieri și un escadron de cavalerie închideau coloana.

Regimentul cinci al pușcașilor călare sub comanda lui Kazimierz Turno, încă din ajun, desfășurat în lanț pe o mare întindere, a străbătut pădurile în direcția drumurilor spre Tabor, Podbiel și a ajuns la Osieck, Pogorzela și Warszewice. Drumul lui putea fi reconstituit din povestirile ciobanilor. Toți vorbeau despre o armată care a mers prin pădure spre râu. Către seară, mica armată ajunsese la Dziecinów și așează tabără, ocupînd peste treizeci de case și lunca de lângă sat. În depărtare, se deslușea clopotnița bisericuței de lemn din Ostrówek și pîlcul de copaci care înconjura cele cincisprezece-douăzeci de case ale satului. Dincolo de el, dinspre Kępa Gliniecka, destul de aproape de malul râului, se vedeau întunecate liniile șanțului. Sokolnicki, luînd cu el cîțiva ofițeri, plecă să cerceteze locurile.

— N-au apucat încă să-l acopere cu iarbă. Asta-i semn bun ! mormăi pe sub nas.

Mergea la pas, cu luneta la ochi. La un moment dat, lăsă luneta și le spuse ofițerilor :

— Turno a avut dreptate. Nu văd palisade la escarpe. Să le fi pus oare la contraescarpă ? Ca să ne îngreuneze spargerea lor ? Sau te pomenești c-or săpa acum gropi pe fundul șanțului și-or bate parii. Să vedem...

Coborîră în trap pe lunca acoperită de o splendidă iarbă. Ostrówek părea de acolo mai departe de Vistula, iar unghiul ascuțit al șanțului înainta în cîmp spre Glinki. Generalul opri calul și cu ochiul liber cerceta parapetele. Gîtul i se întinse, nasul se ascuți, buzele se îngustară, se aprinseră ochii... Începu să semene cu o pasăre răpitoare...

— E o lunetă !... șopti generalul cu zîmbet ironic.

Tăcu și iarăși sfredeli cu ochii injecțați valurile de apărare.

Le-a privit îndelung. Ofițerii așteptau, nemișcați, înfiți drept în șa. Într-un tîrziu, se întoarse spre ei cu vorbele :

— Ar putea să aibă acolo vreo cazemată înghebată în pripă. Atunci, munți de cadavre ale ostașilor noștri vor cădea sub zidurile ei, ca-n 1807 la Gdańsk...

La spusele generalului Rafał își aminti de cazemata de la Gdańsk și de chipul maiorului de With; rămase însă netulburat, de parcă ar fi revăzut în minte o simplă gravură în culori reprezentînd toată scena.

— Între timp, urmă generalul, ar putea să isprăvească podul...

Îndreptă din nou luneta spre șanț și bodogăni ca pentru sine :

— Unghiul șanțului e de vreo nouăzeci de grade, frunțile prelungi, flancurile apărate temeinic de cortine. Trebuie să luăm acest șanț și să distrugem podul, chiar de ne-o costa dracu știe cît. Dacă n-o facem astăzi, mîine podul va fi gata și-or trece ei pe malul nostru, ne-or împresura și ne-or face praf și pulbere. Șanțul nu-i apărat, e fără palisade, talazurile nu-s acoperite cu iarbă. După cum știți, valul din fața bastionului frontal și a bastioanelor laterale nu are guri de foc. Trebuie să ne ajungă oamenii pe care-i avem. Dacă podul nu-i gata, în această lunetă a lor nu poate fi mai mult de-un regiment. Astăzi sîntem în doi mai. Trebuie să jucăm totul pe-o carte, pentru a putea ziua de mîine s-o sărbătorim pe valul acestui șanț.

— Așadar, în noaptea asta... spuse cineva.

— Vă rog, nici o vorbă pînă la ordin, spuse comandantul, fără a întoarce capul. Credeam c-o să vedem o linie de redane. Au avut timp și oameni, doar sînt la ei acasă...

Întoarse calul și porni cu însoțitorii săi spre Glinki și mai departe spre Kępna Gliniecka. Se însera. În apa Vistulei, ce se zărea în depărtare, se oglindeau văpăile sîngerii ale asfîntitului. În razele lui se vedeau ca în palmă sute de oameni robotind la șanț: cărau pămînt cu roabele, tăiau cu cazmalele iarba, băteau parii pentru palisade și se vînzoleau prin șanțuri ca niște furnici albe. Preț de un minut-două, grupul de călăreți urmări cu ochii priveliștea ce li se oferea. Inimile tuturor se strînseseră la vederea oamenilor care fortificau pămîntul patriei împotriva fraților lor.

Pe drumul de întoarcere la tabără, generalul primi înștiințarea că au fost capturate câteva zeci de căruțe cu un convoi de pădurari, care transportau de la pădure birne, pari, scînduri și jordii. Erau căruțe țărănești din Keþa Gliniecka. Țăranilor li se îngăduise să stivuiască lemnul și bucuroși o întindeau cu căruțele pînă acasă. Sokolnicki ordonase ca pădurarii să fie reținuți și descuși cu privire la lucrările fortificațiilor. N-a aflat prea multe generalul de la ei, față de ceea ce știa, întrucît dușmanul oprea căruțele în fața drumurilor acoperite spre fortificații și acolo așeza cheresteaua în stive.

Generalul era gata să cîneze într-o casă țărănească — soldații și mîncău de cină — cînd de la posturile de observație se primi comunicarea că vine un ofițer superior de la cartierul general. Sokolnicki ieși să-l întîmpine și-l văzu pe Pelletier. Francezul abia se mai ținea în șa. Venise cu escadronul tocmai de la Okuniew, fără popas; totuși, înainte de-a pune piciorul pe pămînt, întrebă :

— Ei, începem ?

— Bineînțeles.

* — Dar șanțul ?

— L-am văzut. E o lunetă.

— Dar podul ?

— După toate datele, cred că n-au apucat să-l termine.

— Bun. Dați-mi atunci ceva de-mbucat. Am ordin de la comandantul suprem...

— Să mă țineți de poala hainei ?

— Bineînțeles.

— Dar mergem împreună ?

— Bineînțeles.

Pelletier se năpusti asupra cocoșului din farfurie slăbănog, ca înainte de noua recoltă într-o curte de țăran iobag, și pus în oală la iuțeală de bucătarul generalului de brigadă. Mușcînd din zgîrciurile cocoșului, tot arunca întrebări, sfaturi :

— N-ar fi cu cale să tritem parlamentar ca să ne predea șanțul ?

— La ce bun ? Pentru ce ?

— Ca să tragă cu ochiul de-i gata podul.

— Cum să tragă cu ochiul ?

— Păi, din multe amănunte poate să-și dea seama. Trebuie să acționăm cu prudență. Comandantul suprem primise știrea de la Varșovia că într-un punct oarecare douăsprezece mii de austrieci ar fi trecut Vistula.

— Chiar de-or fi trecut trebuie să fie pe undeva departe, așa că oricum azi nu mă pot lua ei în două focuri

— Podul ! Podul !

— Am capturat patru pontoane.

— Eu aș trimite totuși parlamentar... N-avem ce pierde dac-om începe cu un ceas mai târziu.

Sokolnicki se gîndi preț de cîteva clipe, apoi trimise după căpitanul Semiątkowski. Cînd acesta se înfățișă înaintea lui, îl luă de braț și, umblînd cu el prin întineric de colo-colo, îi dădu niște îndrumări.

În scurt timp, căpitanul dispăru în noapte. Peste cel mult un sfert de ceas, în valea Vistulei se auzi bătaia mărunță a două tobe. Zvonul acela, îndepărtîndu-se, răzbea, purtat de roua nopții, pînă la tabără. Pelletier tocmai își isprăvisse bogata cină, cînd îi ajunse la ureche prima bătaie.

— Mulțumesc, spuse.

Își ațintî apoi privirea la flacăra lumînării. Sokolnicki ieși din casa în care era cvartiruit și se duse prin tabără, printre soldați. Se odihneau, auzind însă, prin întineric, bătaia tobelor, recunoscînd glasul sever ce-i cheamă la luptă.

Liniștea învăluî tabăra aidoma întinericului lui de baștină. Capetele se plecară sub povara grea a tristeții și aleanului răscolitor. Generalul străbătea tabăra la fel de tăcut și tot așa, cu capul lăsat în pămînt. Și în suflul lui tobele răsunară ca-ntr-un țințirim bulgării de pămînt aruncați peste capacul sicriului. Tot mai surd, mai încet, mai stins...

Brusc tobele tăcură.

Sokolnicki se întoarse cu fața spre Ostrówiek. Privea în beznă și aștepta. Soldații își înălțară și ei capetele. Inimile se domoliră și bărbăția dintotdeauna reveni la postul ei.

Satele din jur erau cufundate în întineric. Nicî o lumină nicăieri ! Doar la mare depărtare, undeva peste

Vistula, pîlpîiau în ceață lumini și răsfrîngerile lor prelungi tremurau pe apă. Pe la ceasul zece se auzi apropiindu-se regimentul lui Sierawski.

Făcură și ostașii lui tabără, dar pregătiți de luptă. Fură așezate posturi de strajă și puncte de observație în lanț întins. Desemnară cîte o pătrime din fiecare companie pentru a aduce de prin satele vecine lemne, paie și apă, dar, pînă una, alta, nu se ordonase plecarea soldaților. Trei batalioane, cu efective complete, trebuiau să se odihnească înarmate. În urma batalionului veniră două căruțe cu medici și medicamente, Tunurile de cîmp ale lui Soltyk, despre care pomenise generalul Pelletier, nu se vedeau. Trecuse ora zece, zece și un sfert, și jumătate și trei sferturi. Bătuse unsprezece. Sokolnicki umbla la marginea satului încolo și înapoi, ca o santinelă. Cînd văzu la lumina de iască cît e ceasul, își așază grăbit mica armată în formație de luptă. Regimentul lui Sierawski, abia sosit, îl scoase afară din sat și-l împărți în trei. Batalionul întîi al lui Boguslawski îl așază în flancul stîng, batalionul al doilea sub comanda directă a lui Sierawski îl porni spre Glinki, iar în mijloc, dincolo de Ostrówek, așază batalionul lui Blumer. Acestea alcătuiau prima linie. În linia a doua așază regimentul lui Weyssenhoff cu patru tunuri de cîmp. Regimentul al cincilea de pușcași călare, chemat prin ștafetă, se desfășură ca un năvod și trebuia să meargă pe urmele infanteriei pentru împresurarea șanțului. Toate aceste pregătiri luară mai mult de un ceas.

Trecuse de miezul nopții cînd, în sfîrșit, în depărtare răsunară din nou tobele. La început părea că bat undeva pe loc, dar în scurt timp soldații își dădură seama că se apropie treptat. Era atît de întuneric, încît căpitanul Semiątkowski, care venea înapoi, dădu de primele grupe ale batalionului lui Boguslawski. Îndață fu dus în fața generalilor.

— Ei, ce se-aude? întrebă Sokolnicki în franceză, dibuind pe întuneric epoletul parlamentarului.

— Am cerut în numele dumneavoastră predarea neîntîrziată a șanțului.

— Au refuzat?

— Da, să trăiți !
— Cu cine ai vorbit ?
— Cu comandantul regimentului Latour-Baillet, colonelul Czerwinek.

— Vreun ceh ? Neam cu noi ?
— Probabil. Am vorbit cu el în franceză.
— Povestește-mi amănunțit.
— Când ne-am apropiat de șanț, la bătaia tobelor noastre a ieșit un detașament pedestru și ne-a înconjurat. Pe toboșari i-au lăsat în câmp sub pază, iar pe mine comandantul detașamentului m-a legat la ochi și sub escortă m-a dus în tranșee.

— Pe unde te-au dus ? Pe taluzul curții ?

— Nu. După câte mi-am dat seama, cred că m-au dus prin ambrazura parapetului, acoperită pe dinăuntru cu un scut transversal. Cu mâinile am atins bariera. La intrare era o santinelă.

— Și m-ai departe ?

— Dinadins m-au purtat încolo și înapoi, ca să mă zăpăcească. M-au scos prin partea opusă.

— Tot printr-o ambrazură sau poate pe o platformă de tun ?

— Nu.

— Mai departe ?...

— Când m-au dezlegat la ochi, mă aflam într-un cort. Înaintea mea sta un ofițer de stat-major, înalt, voinic. Era chiar colonelul Czerwinek. I-am transmis mesajul dumneavoastră, generale, în franceză, i-am spus că în germană nu știu o boabă. De câteva ori a încercat să-mi vorbească în germană, dar de fiecare dată m-am strîmbat, repetînd apăsător că nu înțeleg nimic. Atunci Czerwinek, într-o franceză stîlcită, începu să ia în derîdere cererea noastră, să-mi pomenească de mărimea neobișnuită a șanțului, de construcția lui total necunoscută nouă. Se auzeau neconținut bocănituri de securi și cio-cane. Probabil că grăbesc cu terminarea podului. Între timp, colonelul porunci încetîșor în germană unui ofițer subordonat să aleagă o barcă pentru cinci soldați și un ofițer care urma să ducă un raport la Góra ! Atunci mi-am dat seama că podul nu-i gata de vreme ce pînă la Kalwaria trebuie să meargă cu barca.

Sokolnicki îl strînse de umăr pe ofițer și mormăi beva drept laudă.

— Ofițerul se duse cu barca la Góra, iar eu am rămas mai departe în cort. Colonelul m-a întreținut. A lăudat Varșovia. În curînd intrară în cort vreo cinsprezece ofițeri. Toți vorbeau în franțuzește, nu numai cu mine, dar și între ei. Am constatat cu mirare că și comandantul lor i se adresează în franceză, neștiind germana. Erau oameni rafinați, parcă niște aristocrați deghizați în ofițeri. Au intrat în vorbă cu mine. De cum începeam să trag cu urechea la lucrările de fortificație, începeau dinadins să-mi pună tot felul de întrebări și să vorbească tare ca să mă deruteze. Auzeam totuși că în șanț și dincolo de gura lui munceso de zor dulgherii. Abia după ora unsprezece se înapoie cu ordin scris ofițerul expediat. Colonelul Czerwinek citi ordinul și-mi dădu de știre că-și va apăra pînă la capăt poziția încredințată lui. Grupul de ofițeri, care cred că erau niște străini, i-au întîmpinat comunicarea cu aclamații. Cînd plecam, rîdeau tare, batjocoritor. M-am trezit apoi între toboșarii mei. Escorta lor ne-a însoțit pînă la o distanță de vreo două mii de pași.

— Ți-ai îndeplinit bine misiunea, căpitane, îi spuse grăbit Sokolnicki.

Se întoarse în aceeași clipă și chemă la el pe colonelul Sierawski. După un minut, comandantul batalionului din stînga, adică batalionul întîi, comandă încet :

— Batalionul unu, la luptă înainte, marș !

— Batalionul doi !

— Batalionul trei ! răsunau comenzile prin întuneric.

Regimentul începu să coboare pe cîmp din trei părți în jurul satului Ostrówek și cu pas întins, neauzit, mărșăluie înainte în umbra nopții.

La cîteva zeci de pași de coloana lui Sierawski călărea Sokolnicki. Rafał îi vedea spatele adus, desenîndu-se nedeslușit în beznă în fața sa, auzea în urmă cum plescăie apa sub picioarele cailor, cum scîrție roțile tunurilor tăind pămîntul jilav. Undeva, departe, în urmă, mergea regimentul lui Weyssenhoff. După un răstimp, generalul își întoarse calul la dreapta și împre-

ună cu Rafał merse pe urmele flancului drept al batalionului întâi, care se infiltra în unghi între Kępa Glińska și Ostrówek.

De la râul din apropiere veni o adiere rece. În noapte se auzea limpede pe râu bocănitul topoarelor și al cio-canelor. Scrutînd cu privirea întunericul văzură prin sălciiș luminițe vii lucînd pe apă. Generalul struni calul și-i șopti lui Rafał :

— Vezi șanțul ?

Oblromski îl zărise demult în lumina palidă răsfrîntă de după parapetele și aripile lunetei. Îi arată comandantului linia lui în zare.

Ajunseră rîndurile soldaților și în tăcere adîncă, ținîndu-și răsufllarea, începură încet să se furișeze înainte. În curînd, în fața lor, se desenă conturul negru al fortificației. Peste o clipă, ca un foșnet de vînt, se auzi șoapta soldaților :

— Săpăturile...

Sokolnicki opri calul și-i spuse lui Rafał :

— Stai lîngă mine.

Se auzea freamătul vîntului în tufișul de pe malul apei și glasurile îndepărtate ale oamenilor care lucrau la pod... Rafał era obosit după noaptea de nesomn și marșul lung de o zi. Avea auzul ascuțit și sufletul stăpînit de o neliniște sîcîitoare. I se năzărea cînd și cînd că rătăcește și acum prin parcul Otwockului și cugetă la morți. Nu-și dădea seama însă nici la cine se gîndește, nici de cine își aduce aminte. Deodată undeva departe, dincolo de Vistula, răsună chemarea santinelor austriece : *Wer da !*¹ Chemarea zbură peste apă, pieri în noapte, se topi în sufletul încrîncenat, plin de minie și dor de răzbunare :

— Uf, de-ar fi mai repede !

Freămătă loziile, șuieră în vînt ca buruienile uscate din bătrînul țințirim de pe meleagurile natale. Buzele șoptesc inconștient :

— Veșnică odihnă...

Fără veste, răpăiră tobele regimentului, toate odată, adunate în batalionul al treilea care trecuse prin satul Ostrówek și se opri chiar la unul din colțurile lunetei.

---

¹ Cine vine ? (Germ.)

— Ura ! strigă batalionul lui Blumer.

— La şanţ ! comandă Sokolnicki.

Singur descălecă şi, ducînd calul de dîrlogi, se apropie de şanţ. Armata dispăru din raza lui vizuală. Din bastioanele şi din fruntea şanţului se auzeau salvele batalionului de tiraliori în atac, care strigau, băteau tobele şi trăgeau fără oprire. Ca un val întunecat veni din urmă o parte a regimentului lui Weyssenhoff. Sokolnicki chemă un soldat din linia-întîi, şi-i porunci să-i ţină bidiviul. Singur intră în rîndul soldaţilor şi merse cu ei înainte. Olbromski ţinea pasul cu el. Pe întuneric intrară în şanţul exterior de şase picioare adîncime, se prăbuşeau în gropi, se împotmoleau în grămezile de pămînt moale şi odată cu ele cădeau în gropile ascunse în care erau bătuţi pari în trei muchii.

— Înainte, mai repede striga cineva din întuneric. Aici ar putea să fie terenul minat.

Soldaţii se tîrau prin lut, mînjindu-se pînă la briu. Într-un anume loc erau îngropate în talazul şanţului palanci din copaci tăiaţi chiar de la rădăcină şi întorşi cîu toate ramurile în jos. Erau ca nişte labe şi gheare; li se înfingeau în coaste, gata parcă să-i apuce de beregată. Cînd izbutiră să calce în picioare crăcile şi să se caţare în sus, se loviră cu piepturile de nişte ţevi scurte. Biruiră şi acest obstacol. Auziră în faţă zarvă, zăngănit de arme, strigăte ascuţite, blesteme şi vaiere. În acel vîlmăşag, Olbromski se trezi, laolaltă cu alţi ostaşi, pe valul şanţului. La lumina slabă a felinarelor aprinse undeva mai jos văzu o crîncenă bătălie pe viaţă şi pe moarte. Baionetele sclipeau în lumina alburie. Oamenii se învălmăşiră. Amîndouă batalioanele lui Sierawski luptau în adîncul şanţului. Austriecii se sprijineau de un fel de construcţie joasă, de lemn. Trecînd pe lîngă tunul aşezat pe platformă, soldaţii îl văzură pe tunarul austriac bătînd cu ciocanul în culată un piron imens de fier, iar în clipa următoare începu cu ştergătorul să îndoaie capătul pironului, pentru a bloca închizătorul. Lui Rafał i se păru a fi o mare ticăloşie, încît sări cu sabia la tunar. Omul înălţă capul şi Olbromski văzu la lumina felinarului o faţă însufleţită de un extaz teribil,

înfricoșător. Sabia ulanului îi sfîșie mundurul. În aceeași clipă mulțimea de pedestrași de-ai lui Weyssenhoff, ajunși la fața locului, îl luară pe tunar în baionete, îi sfîrtecară capul, pieptul, pîntecele, șalele, spinarea.

Rafa! alergă spre barăci. Soldații, pe două, apoi pe trei rînduri strînse îi izbeau pe austrieci cu baionetele. Aceștia se apărau eroic. În triumghi, cu baza sprijinită de baracă, luptau nebunește. Parau cu deosebită iscusință loviturile polonezilor lipsiți de experiență și-i secerau, așternînd în șanț munți de cadavre, care creșteau ca un val între ei și noile rînduri de ostași polonezi în atac. Văzînd acel triumghi de nebiruit, polonezii începură să-l ocolească. Chiar atunci apăru în șanț generalul Pelletier. Rămase îndelung pasiv, cu ochii la soldații angajați în luptă. Sokolnicki luă seama că o parte a regimentului lui Sierawski începe să se retragă spre gura șanțului. Îi chemă pe soldați înainte și împreună cu ei se năpusti asupra vrăjmașului. Pelletier veni fuga spre el și-i spuse, arătîndu-i pe vajnicii ostași :

— Luați-i de vii, generale !

— De ce ?

— Sînt compatrioții mei, emigranți, suflete înverșunate...

— D-apăi ce caută aici ?

— Protestează împotriva executării ultimului Capețian¹.

Se aprinseră zorile, luminînd priveliștea crîncenei bătălii. Triumghiul aristocraților francezi se topea sub baionetele soldaților polonezi, dar și ultimii supraviețuitori își păstrară pînă-n cea din urmă clipă sîngele rece și eroismul. Unul dintre ofițerii lor, cu o grimasă disprețuitoare pe buzele schimonosite, strigă comenzile în franceză pînă căzu secerat. Șanțul, înecat în sînge și acoperit de muribunzi, a fost cucerit. Două mii de prizonieri au depus armele. Generalul Schauroth fugi cu barca la Góra, pentru ca de acolo să izbească în biruitori, la Ostrówiek, cu toate tunurile.

---

¹ Regele Franței, Ludovic al XVI-lea din dinastia de Bourbon, zis Louis Capet, ghilotinat în 1793. În armata austriacă se aflau numeroși aristocrați francezi, regaliști, care luptau împotriva lui Napoleon în speranța restaurării monarhiei în Franța.

Cînd în primele zile ale lunii iunie generalul Schau-
roth a traversat Vistula lîngă Polaniec și Niekusz,
Rafał Olbromski se afla întîmplător printre ofițerii de
stat major ai prințului Poniatowski. Îl trimise generalul
Sokolnicki cu un raport amănunțit despre incursiunea
cavaleriei la Róźki, operațiunile militare din nordul San-
domierzului — lîngă moșia Kruków și lîngă Makoszyn.

În ziua de nouă iunie a avut loc lupta de la Mielce.
Sub presiunea austrieșilor, în superioritate numerică, ar-
matele prințului Józef au fost nevoite să se retragă și
să tranverseze Wisłoka. Riul atît de bine știut de Rafał
secase de tot și nu ridica nici o piedică în fața duș-
manului. De aceea armatele prințului Józef părăseau în
mare grabă albia lui, așternută cu pietre și nisip.

Era amiaza unei zile mohorîte, cînd grupul de fil-
fizoni din statul-major, în care se afla și Rafał, ieși din
pădurile de pe malul apei ce înconjura în semicerc
Stokłosy. Zarea de peste păduri se lumina de vreme
bună, deși fișia codrului din apropiere era încă învăluită
în ceață albastră, umedă. Cîmpiile acoperite cu holde
de grîu erau jilave și întinse ca un ocean. Pe brazde
mai sticleau ochiuri de apă tulbure. Drumurile înguste
dintre cîmpii, pe care altă dată de abia le deslușeau
printre lanuri, străluceau acum argintii de la apa ră-
masă de pe urma ploilor torențiale. Nu mai turna de
sus. Norii întunecați, grei, alunecară mai departe, cu
trupurile destrămate pe alocuri și peticite cu alb. Ier-
burile nalte ale luncilor, de tot soiul, se împeștraseră
de flori.

Grupul de ofițeri discuta pe drum despre întîmplările
zilei petrecute. Rafał îi cunoștea pe foarte puțini din-
tre ei și, după îndeplinirea misiunii sale, nu avusese nici
un fel de rol precis în operația militară, așa că mergea
la trap, indiferent, mai la marginea drumului. Zări de
departe Stokłosy... Întrucît nu avea cum să ajungă pînă
acolo, urmărea schimbările petrecute după semănăturile
de pe cîmp, după coroanele copacilor sau culorile gar-

durilor și ale acoperișurilor. La cotitura drumului, la poalele dealului, își aruncă întâmplător privirea spre dreapta și văzu înaintea ochilor pe Szczepan Trepka în carne și oase. „Domnul deputat“ mergea călare pe hat, spre șleau. De fapt, calul lui mai mult sta pe loc, depășind din picioare când și când, astfel încât să nu dea impresia că stăpinul ar vrea să caște gura, ci că-și vede de drumul lui, minat de cine știe ce treabă. Pe Rafał însă nu-l putea înșela binecunoscuta expresie a lui Trepka de indiferență, parcă tristă, parcă ironică, chipurile cea mai banală curiozitate a unui obișnuit gură-cască. Inima lui Olbromski bătu mai puternic la vederea siluetei aduse de spate, în haină de pînză cu cizme grosolane, a feței pămîntii, îmbătrînite, aspre și triste. Nu putu să reziste. Dădu pîteni calului și sări peste șanțul larg drept în lanul de grîu. Gonind cu toată viteza, începu să cînte tare, cu sentiment :

*Cînd îți întîlnesc privirea,
Ochii tăi se adumbresc,
Triști se-ntoarnă la perete
Și-ochii mei îi ocolesc...*

Trepka își trase mai adînc capul între umeri și opri calul. Privea la ofițer pe sub sprîncenele încruntate. Chiar și atunci cînd își recunosc prietenul, expresia nu i se schimbă. Îl salută pe ofițer, scoțîndu-și cu ironică politete pălăria...

— Văd că domnul deputat nu-și recunoaște vechii prieteni !...

— Cum să nu ! Cum să nu ! îngăimă Trepka cu umilă, dar falsă amabilitate.

— Păi nu văd eu !

— Sînt miop, nu văd prea bine de departe.

— Ați ieșit în recunoaștere, domnule deputat, din lanul de secară cercetați puterea țării... Cin' vă știe ? Poate că țineți cu dușmanul...

— Mai încet, mai încet, pane căpitane... Olbromski.

— De ce-ar vorbi mai încet locotenentul Olbromski ?

— Mneata strigi cît strigi și apoi dai pîteni calului și te-ai dus... Iar pe mine mă mai spînzură pe aici,

Doamne ferește... Pe urma 'mneatale mai vine și dușmanul aici pe hat. Iar eu nu pot s-o-ntind în goana calului. Eu, vezi bine, trebuie să rămîn locului.

— Și-o să vină dușmanul, să știi c-o să vină. N-o să se lase prea mult așteptat.

— Ai văzut c-o să vină ! Ha !...

— Dar pe 'mneata n-o să te mănînce !

— De mîncat nu mă mănîncă el, da de pus foc la casă, la arie și la cătunul de primprejur, poa' să pună...

— Veșnic ți-e teamă de ce-o să fie.

— Veșnic mi-e teamă...

— Ai ajuns un fricos sadea, pane deputate.

— Prea m-am tot speriat de tînăr și iaca m-a răzbit și pe mine frica la bătrînețe. Multe spaime mi-a fost dat să văd în viață, chipeșe ofițer... Așa că am de ce să fiu fricos acu, vezi bine.

— Dar asta, uite, nu ți-o mai da nițel curaj ? Ian te uită, bătrîne !

Din pădure, de după fiecare copac parcă, apăru armata de rezervă a prințului Poniatowski. Pedestrimea mărșăluia repede, cu pas măsurat, de-a dreptul peste cîmp, pîn' la genunchi în iarba luncii, pîn' la brîu în holda grîului. Pe drumul larg șerpuia călărima, sclipindu-și armele. Culorile ei toate jucau curcubeu în soare și, îmbinîndu-se cu tonurile cîmpiei, închipuiau un tablou dintre cele mai minunate. Trepka, pe cal, admira de pe deal neasemuita priveliște multicoloră. Rafał, ca și altădată, nu cuteză să-i tulbure gîndurile. Își aminti cum cu ani în urmă, într-o toamnă, priviseră amîndoi mișcarea altor trupe. Ar fi vrut să trezească în bătrînul său prieten amintirea acelor clipe, să-i spună o vorbă de îmbărbătare. Trepka îi simți parcă îndemnul și zîmbi cu amărăciune. Clătină din cap. Apoi întrebă fără veste :

— Ia zi, o să le dați și Sandomierzul, ai ?

— Cum adică să-l dăm ? strigă aspru Rafał drept răspuns ? Mai bine n-ar rămîne piatră pe piatră din el, mai bine l-aș vedea morman de moloz la pămînt ? O cărămidă n-o să le dea pe degeaba Sokolnicki. Nu, el n-o să le dea ! L-a luat cu mîinile lui și cu mîinile lui o să-l țină ! Cu orice preț !

— Aşa-i, ar trebui ținut cu orice preț... Bogat oraș ! „Mănăstiri vreo nouă, patru porți străvechi, și-o căsuță-două ¹...”

Rafał se aprinse de mînie la auzul acestor vorbe. Simți cît de mult s-a schimbat el însuși, că s-a eliberat cu totul de ideile liber-cugetătoare ale acestui bătrînel sucit. Viziunea sa a dobîndit integritate, pe cînd bătrînul ăsta și acum se mîngîie cu fărîmele trecutului. Luptele văzute sub zidurile Sandomierzului, asaltul, bombardarea cu tunurile lor a vechilor biserici, săpăturile făcute după luarea orașului, toate astea îi apărură aieva în minte ca o comoară spirituală făr' de preț. Tăcu și împreună cu Trepka porni la trap pe urma grupului de ofițeri ce se-ndrepta spre Olszyna.

— Mergem la Olszyna ? întrebă pe drum.

— Cred că da. Am întîlnit pe cîmp un călăreț care gonea la oraș după cumpărături. În casa bătrînului Cedro e cvartiruit comandantul-șef... Pentru o vreme, bineînțeles, pentru că *periculum in mora* ². Bătrînul dă o masă în cinstea statului-major. Numai să nu care cumva între friptură și desert să-l aducă dracii pe tavă pe Schaueroth în sos negru-galben ³ ! Dumneata, locotenente, ar trebui să fii la banchetul ăsta. Bătrînul face o primire boierească. Vrea să arate cine-i el, deși cred că-i cam tremură genunchii, riscă mult omul...

— Mergi acolo, nu ?

— Da, ca om de casă al boierului Cedro.

Bătrînul îi aruncă lui Rafał vechea lui căutătură ironică și izbucni în hohote de rîs :

— Ei, dragă Doame ! Ce mai mîndru ofițer ai ajuns, Rafał Olbromski ! Ce cal ! Ce ținută ! Te-au rafinat ! Te-au lustruit ! Nu erai altădată atît de arătos !... Ai să ajungi departe ! Ei, ei, foarte bine !

---

¹ Citat din *Monachomachia* de Ignacy Krasicki.

² Primejdia-i pe aproape. (Lat.)

³ Negru și galben erau culorile Austriei.

— D-apoi ce credeai ! Amîndoi, şi eu şi Krzysztof, am ajuns oameni. Învîrtim soarta lumii, în loc să-vîrtim pe-aiici cu domnia-ta bălegarul.

De cum Rafał rostise numele lui Krzysztof, bătrînul Trepka se zgribuli parcă şi se ghemui tot. Într-o clipă se preschimbă într-un moşneag încărcat de ani. Mergea în şa gîrbovit, cu braţele moi.

— Cu Krzysztof, zici...

O dată, de două ori, oroi aerul cu cravaşa. Arătă ceva pe cîmp. Apoi în partea cealaltă, iar cînd întoarse iarăşi faţa spre Rafał, părea un copil bătrîn.

— Nu e Krzyś, îngînă abia auzit, ca pe o tristă taină.

— Păi da, aici nū e — pentru că-i în lumea largă. Luptă.

— Luptă.

— Aţi mai primit vreo veste de la el ?

— Ne-a trimis o scrisoare de la Paris, şi apoi nimic, nici un cuvînt. Ni s-a trimis un ziar franţuzesc în care scria că regimentul lui e-n Spania. Atîta ştim despre el.

Intrară pe aleea largă, mărginită de mesteceni, ce ducea la conac. Trunchiurile bătrîne, jos negre, sus albe-albe, cu vinişoare, ca marmura, li se înfăţişară dinainte în chip de poartă larg deschisă, de tindă primitoare. Foşneau abia auzit frunzele plecate, îngînînd parcă un cîntecel de dor neştiut despre simţăminte demult trăite. Călăreţii merseră pe alee în tăcere cam vreo cîteva sute de paşi.

Rafał întoarse capul înapoi... I se năzărise, i se păruse, simţise aproape fizic că-n depărtare mai grăbeşte la trap un călăreţ.

N-ar fi vrut să recunoască nici faţă de sine însuşi că-l avea-n gînd pe Krzysztof. Era şi greu şi neplăcut să cugete acum la el. Capătul aleii se deschidea ca o fereastră ogivală spre întinderea oîmpiilor. Lanurile întunecate de grîu, ca o mare fără sfîrşit, ofereau o privelişte unică în frumuseţea ei. Vrînd-nevrînd, Rafał şi cu Trepka legară vorba de holde, de recoltă, de ploi. Vorbînd aşa, ca doi agricultori vecini, cu ogoarele despărţite de un hat, pe care nu-i interesează nimic altceva pe lumea asta, intrară în curtea moşiei. Cît de mult se

schimbase ! Era ticsită de cai cu şei militare, cu chingile desfăcute. De soldaţi care mâncau grăbiţi de prinz prin toate ungherele, tăifăsuind în gura mare. Ferestrele conacului erau larg deschise, uşa principală cu amîndouă canaturile în lături... Răsunau cîntece, muzică, aplauze. Lacheii şi ordonanţele alergau încolo-încoace.

Masa servită în grabă prinţului şi suitei sale, se sfîrşise. În pavilionul din grădină, comandantul, împreună cu cîţiva generali, ţineau consiliu de război. Tinerii ofiţeri umpluseră şalonul şi odăile din jur. În clipa cînd Trepka, de braţ cu Rafał urcau treptele cerdacului, răsună iarăşi *pantaleonul*. „Pan deputat“ îl conduse pe Rafał pînă-n salon, iar singur, în virfurile picioarelor, trecu printr-un coridor pe terasa ale cărei trepte oboarau în grădină. Îndepărtîndu-se grăbit, îi arătă lui Rafał, prin gesturi, costumul său de casă şi cizmele grosolane stropite cu noroi. Rafał intră în salon, uitîndu-se în jur la oaspeţi.

Unul dintre tinerii ofiţeri cînta la clavicord. Panna Mery sta în picioare, alături. Aceeaşi aplecare a capşorului, aceeaşi cunoscută expresie pe chip. Pleoapele pe jumătate lăsate... Înălţă capul şi începu să cînte :

*La nuit tomboit dans la prairie,
L'Écho dormoit dans le vallon,
Frères de ruisseau chantoit Amélie...*

Nu mai era un glas frumos de adolescentă, auzit cu ani în urmă, ci de femeie tînără în plină înflorire. Panna Mery îşi plimba ochii minunaţi peste societatea bărbatilor din jur. Bucuria vieţii, clocotul inimii şi dorul de fericire îi luminau privirea şi cîntecul. În faţa generaţiei tinere, apropiate sufletului său, ca înaintea unui jude sensibil, drept şi clarvăzător, îşi exprima pe muzică amărăciunea de a-şi petrece anii tineri în singurătate, într-o casă tristă şi pustie. Îşi plîngea melancolia doar prin sunete, printr-un şir întreg de minunate accente muzicale, şi tînăra asistentă o asculta tulburată. Nici un suflet din cîte erau acolo nu a rămas nepăsător la tristeţea şi mîhnirea solitudinii revărsată în melodia cîntecului. Dar dintr-o dată se rupse parcă firul ei mol-

com și glasul tremură de entuziasm. Rafał ridică privirea și văzu ațintite asupra sa luminile ochilor ei diamantini. Simți cu încântare că în cinstea lui vechiul cântec căpătase noi accente entuziaste... Pe buzele cântăreței înflori bucuria și chipul îi străluci de o îmbălsămată fericire.

Peste o clipă, Rafał privi spre dreapta sa. Acolo ședea bătrînul Cedro, înconjurat de cîteva figuri importante din suita prințului. Era aproape neschimbat, Același chip de bătrîn frumos, aceeași mișcare grațioasă a capului, aceeași ținută. Ședea în jeț cu dezinvoltura unui dandy senin, zîmbea amabil sau protector, ținîndu-se drept, elegant. Moșierul își plimba privirea mîndră și condescendentă prin salonul plin de oaspeți. Dar la sunetele de bucurie ale cîntecului ce luase în zbor cu el toate suspinele tinereții, buzele i se-ntinseră deodată ca o minge dezumflată, nasul se apropie de bărbia ascuțită, ochii se plecară, acoperiți de vinișoare roșii. Mîinile așezate pe rezemătoarea jilțului nu tresăriră, picioarele încruciate rămaseră nemișcate, numai din ochi îi căzură pe genunchi lacrimi amare ca pelinul, picurii tristeții și durerii. Nimeni în afară de Rafał nu le luă în seamă. Cînd domnișoara Mery își sfîrși cîntecul, răsună un ropot de aplauze entuziaste și toți într-un glas o rugară să le mai cînte ceva. În timp ce tînăra, lăsîndu-se cu cochetărie rugată, căuta în mapă notele, bătrînul se ridică din jeț și porni spre ușă.

Mergea pe dibuite, cu un zîmbet politicoș pe chip, fără să vadă pe nimeni. Se strecură prin mulțime, salutînd în dreapta și-n stînga, la întîmplare, și ieși pe terasă. Acolo se lăsă vlăguit pe o bancă. Ridicîndu-și ochii, îl văzu lîngă el pe Trepka.

— Ah, tu ești! șuieră printre dinți, cu mînie și ură ascuțită, ca un tăiș de pumnal în inimă.

— Da, eu...

— Mi-ai luat copilul! L-ai pierdut cu neroziile tale.

— Liniștiți-vă, pane, liniștiți-vă.

— Atîția au venit aici, atîția! Plină casa... Sănătoși, rumeni, veseli. Da el nu-i! Krzys nu-i... Am poruncit ca toți să fie primiți onorabil în amintirea lui, dar la ce-mi ajută mie asta?... Krzys al meu nu-i...

— O să vină și el.

Bătrînul își ridică ochii înlăcrimați. De pe buze îi zbură o supusă întrebare — de parc-ar fi rostit-o un țaran sărman, așteptînd să-i răspundă boierul și stăpînul lui cu milă și omenie.

— Cînd o să vină ?

— O să vină ceasul și ziua aceea blagoslovită cînd o să pice acasă pe neașteptate, vesel și sănătos.

— De unde știi ?

— Atîția pleacă-n război și se-ntorc... Și-atunci de ce el, cel mai bun dintre cei mai buni, nu s-ar întoarce ?

— Atîta știi și tu ! Mi-am spus-o și eu de mii de ori pîn-acum în nopțile mele de nesomn, de mii de ori am repetat-o. Aștept și tot aștept...

Auzind că vine cineva pe terasă, bătrînii amîndoi coborîră-n grădină și o luară în jos pe alee, umăr la umăr. Dincolo de șirurile copacilor și de gardul viu se întindea, pînă departe, lanul unduios de grîu ; vîntul îl legăna în valuri întunecate și se strecura cu un oftat tînguios printre ramurile de mestecăn. Cărarea de lut a grădinii, spălată de ploi, era tare, destul de bine zvîntată. Tălpile celor doi bătrîni bocăneau ca pe-o podea de scîndură. Ajuns la capătul aleii, bătrînul Cedro îmbrățișă cu privirea lanul necuprins, cu mîna întinsă arătînd ogorul, copacii cu ramurile încăroate de rod, și-ncepu a se plînge nevolnic :

— Toate-s ale lui, ale feciorului... Pentru el cresc grînele astea, pentru el se pîrguiesc poamele și-si revarsă mireasma răzoarele. Al lui e pămîntul, adierea vîntului, șopotitoare...Pe el îl așteaptă toată glia asta, moșia strămoșească. Ce i-o mai fi trebuit ? Ce-o fi plecat să caute ?

— A plecat să caute — vorbi Trepka cu un zîmbet blînd și povățuitor — un alt pămînt, nici al domniei-tale, nici al meu, ci al nostru, al oamenilor, al tuturor. Tînărul visează la pămîntul acela mare, întins, făr' de stăpîn, bătrînul la acela mai mic, al lui numai. Fie cit de mic, dar al lui... Pînă vine o vîrstă în viața omului, de nu-l mai ispitește nicidecum...

— Tu l-ai scos din casa mea eu născocirile astea ale tale ! Tu l-ai împins la răscoală ! Începu iarăși să se plîngă Cedro.

— Nu eu l-am împins, singur s-a trezit, a văzut limpede cu ochii lui, a prins putere. Eu sînt vinovat că nu l-am oprit, asta-i adevărat. Da, recunosc, nu l-am oprit.

— Știam că-i mîna ta la mijloc ! Tu ești de vină, tu și nimeni altul ! De ce nu l-ai legat prin cuvînt, de vreme ce-ai avut atîta putere asupra lui ? Măcar de-ar fi luptat pe aici, ca tinerii ăștia de mi-au adus vese-lia-n casă ! Dar el cine știe unde-i ! Cine știe ce face !

— Nu l-am oprit, urmă încet Trepka, mai mult pen-tru sine decît pentru cel care-asculta, pentru că nu am putut. Nu mai înțeleg acum... Nu mai știu nimic... Ni-mic ! M-au înșelat toate mijloacele mele de luptă, toate așteptările, s-au dus și m-au înșelat toate speranțele. Vedeam cît de meschini ajunseseră oamenii, cum își pierdeau încet-încet frăția de neam. Mă ardea rușinea. Amintiți-vă cum luam bani de la băncile prusace pu-nîndu-ne zălog pămînturile, știind că le dăm pe vecie. Neamțul își rîdea de noi, ispitindu-ne, înființînd bănci, îndemnîndu-ne la dezmăț. Peste cincizeci de ani nici un polonez n-ar mai fi rămas în Prusia meridională : pe țărani i-ar fi germanizat în școli, i-ar fi hrănit cu cul-tură germană, pe șleahției i-ar fi izgonit de pe pămîn-tul lor, vînzîndu-l la mezat pentru datorii, în orașe ar fi pus mîna pe industrie și comerț. Tineretul se stricase, ticăloșia și prostia contaminaseră poporul ca ciuma... îi șoptea la ureche bătrînului, încet, să nu-l audă nimeni.

— Ce tot spui ! Ce tot trăncănești ! Minciuni de-ale tale !

— Iar în Galitia...

— Termină odată !

— Iar la noi, în Galitia...

— Termină !

— Trebuie să salvăm totul ! Trebuie cu orice preț să trezim mîndria neamului nostru ! Aș fi preferat de-cît să plece Krzysztof, să mi se taie uite mîna asta, pi-ciorul ăsta, dar trebuia, prietene să-l îndemn să plece.

Bătrînii coborîră în partea cea mai de jos a grădinii, sprijinindu-se unul de altul, cu capetele plecate, șoptin-

du-și unul altuia cuvinte de mîngîiere, amîndoi la fel de bătrîni, de vlăguiți, de neputincioși în tristețea lor.

— Ce-mi trebuie toate astea în durerea mea? mur-mura Cedro.

— Cei mai buni trebuiau să se trezească și să se-arunce în luptă sîngeroasă. Oare putea el dormi acasă și stăpîni o bucată de pămînt? Amintește-ți de inima lui... El, Krzysztof! Gîndește-te numai! El, Krzysztof?

SANDOMIERZ

Rafal Olbromski izbuti, la 9 iunie să sosească la Nadbrezeze, taman la timp pentru a trece peste podul de pontoane și a ajunge la Sandomierz. A doua zi dimineață, ridicară podul și desființară bateria de la capul podului care acoperise drumul spre Trześnia. În calitate de al treilea adjutant al lui Sokolnicki, Rafal era nevoit să străbată mereu Sandomierzul și împrejurimile lui fortificate. Străvechiul Sandomierz!... Cunoștea orașul de mic copil, la fel de bine și de amănunțit ca și grădina și ograda părintească din Tarniny. Gonea călare cînd pe Górze Pieprzowe, unde săpînd tranșee pe locul străvechii așezări slave, oamenii scoteau din pămînt anticele urne păgîne, cînd spre capătul moșiei capitulului mănăstiresc Kamień, pentru ca-n clipa următoare să gonească cu ordine spre partea de apus, la cetățuia Castelului și mai departe, spre moșia Rajecki din Kraków, către Chwałki și Strochcice, și-apoi iarăși spre Lenarczyce și Koberniki, pentru ca-n scurt timp după aceea să-i arunce dîrlogii vistavoiului și pe jos să pornească spre turnul de la Rybitwe, spre pozițiile gata fortificate de dincolo de mănăstirea Sf. Iacob, de bisericile Sf. Pavel, Sf. Iosif și Sf. Mihail, sau de mănăstirea Benedictinelor.

Triumghiul format de bisericile mai sus amintite, legate de oraș prin văi rîpoase, constituia poziția cea mai

puternic întărită. La ultimele poziții fortificate lucra sub comanda generalului prințul Gintult. Prințul adusese la Sandomierz batalionul format de el pe malul celălalt al Vistulei, în cea mai mare parte din chiar țărani săi. Oamenii, veniți în hainele lor țărănești, nu erau încă echipați și înarmați. Prințul îi comanda personal, dar nu ca ofițer, întrucît nu se înrolase, ci în calitate de inginer civil lucrînd la fortificații. Acum, la operațiile de întărire a Sandomierzului, „batalionul“ prințului Gintult era de mare folos.

Prin munca sîrguincioasă și neînteruptă a țăranilor s-au apărat șanțurile din jurul orașului, alcătuiind prima linie de apărare interioară. Bisericele și mănăstirile din împrejurimi fuseseră cuprinse în această linie — cimitirile, clopotnițele, turnurile și zidurile lor fuseseră întărite pentru a putea respinge atacurile vrăjmașe. Văile ripoase alcătuiau o splendidă rețea, mascată, de drumuri de legătură cu șanțurile de lîngă mănăstirea Sf. Iacob, bisericile Apostolului Pavel, Sf. Iosif și mănăstirea Benedictinelor. Șanțurile exterioare din spatele bisericilor și suburbiile Opatówului erau mărginite de valuri foarte înalte — pentru a li se da o înfățișare cît mai teribilă puseseră butoaie goale peste ele și le acoperiseră cu pămînt. Șurile gospodăriilor mănăstirești au fost și ele întărite, ridicîndu-se înăuntrul lor parapete de pămînt camuflate, la adăpostul cărora se putea duce luptă de apărare susținută. Astfel, toate mănăstirile au fost transformate în adevărate fortărețe. Lucrările din oraș le conducea Sokolnicki în persoană. Neobosit, dregea vechiul zid al orașului, iar acolo unde nu mai putea fi petecit, ridica palânci. Dincolo de zid așeza palisade pe coastele muntoase și tunuri austriece de cîte optsprezece funți.

Prințul Gintult întărea cu deosebită grijă una dintre mănăstiri și anume mănăstirea Sf. Iacob. Ridicînd acolo, pe cîmp, de la Castel și pînă la drumul Opatówului, acele *ouvrages extérieurs* și supraveghind munca țăranilor săi, petrecea ore în șir admirînd străvechile ziduri romane ale bisericii, pereții din cărămidă, purtînd pecetea a șase sute de ani. Săpînd adînc pămîntul acelor dealuri, acoperite de holde, unde, în timpuri vechi-stră-

vechi se afla Sandomierzul, țărani dădeau mereu peste urmele valurilor de pământ, ale șanțurilor de altădată, căptușite cu piatră, sau ale vechii palisade. Or fi ridicate împotriva tătarilor de șoltuzul Witkon și voivodul Dersław de la Obręczna. Hîrlețele mușcau din hrubele și bolțile surpate. În adîncul lor întunecos albeau mormane de oseminte...

Poate că erau peșterile în care i-a dus pe tătari viteaza Halina, fiica lui Piotr Krempa, plătind cu viața salvarea orașului... Locuitorii Sandomierzului priveau cu evlavie rămășițele preschimbate în cenușă ale generațiilor de demult, întrebîndu-se zadarnic ale cui anume ar putea să fie. Cine ar fi putut să spună? Erau urmele iazigilor sau ale tătarilor, ale Lituaniei sau Rusiei, ale suedezilor sau germanilor?... Nu era timp pentru a cruța necropolele. Osemintele laolaltă cu pămîntul erau răsturnate cu lopata pentru a se ridica noile valuri.

Numai prințul Gintuît, după terminarea lucrului din timpul zilei, singur, legat cu o funie, deseori cobora noaptea în galeriile subterane ale necropolei. Era o deosebită desfătare pentru el să privească și să atingă cu mîna, tulburat, pulberea moartă a vremurilor trecute. Intrînd în bezna de sub pămînt și mișcîndu-se în cercul de lumină pîlpîitoare a felinarului, în raza lui sfioasă, se lăsa furat de iluzia că urmărește înseși cărările tainice ale morții și cercetează faptele din trecutul omenirii. Această auto-înșelare îl desfăța. În adîncul pămîntului el însuși devenea o taină, jumătate om, jumătate duh, simțind cum își pierde judecata lucidă. Ziua, în toiul muncii, asculta cu viu interes povestirile oamenilor despre aceste peșteri, despre galeriile de sub pămînt, legendele năpădite de închipuirea slobodă a oamenilor cu tot felul de amănunte din viața de fiecare zi precum înseși necropolele de iarbă și bălării. Încet-încet în sufletul lui se întărea credința în existența reală a luminii văzute deseori de oameni în nopțile întunecate deasupra bisericii Sf. Iacob. Rîdea senin și din toată inima auzindu-i pe cîte unii povestind despre colonelul suedez care a fugit mîncînd pămîntul de la mănăstire, văzînd la miezul nopții o lumină vie prefirată din ferestrele mănăstirii și auzind cîntecul nepămîntean al celor patru-

zeci și șase de dominicani cu starețul Sadok în frunte, care fuseseră uciși cu peste cinci sute de ani în urmă. Își spunea în clipa aceea că nu-i pe pământ ceva mai drept decît osînda minunatei legende. Cît de profund tulburătoare și de apropiată de înțelegerea pămînteană era povestea eternului cîntec, a necurmății privegheri din acel sfînt lăcaș unde se rugaseră martirii cît erau în viață. Zidurile mucedale ale bisericii dominicane i se înfățișară ochilor, strălumiți de aura ce-mbracă virtutea vitejiei, onoarea jurămîntului ținut și groznița martirului. Fire nevăzute legară-n clipa aceea sufletul lui de zidul înalt al mănăstirii ridicat pe culmea dealului, de cupola paraclisului lui Jacek Odrowąż¹.

De multe ori Rafał l-a văzut pe prinț în locul unde se aflase în veacul al XIII-lea via călugărilor dominicani, stînd în șanț, pe un capăt de prăjină și admirînd superbul portal nordic, frumoasele ferestre ogivale, volutele frontului. Nu-i scăpase nici grija cu care se străduia să apere cît mai bine această mănăstire atît de ghiulele dușmanului din afară, cît și de eventualele bombardamente dinspre oraș. Pe dealurile din preajmă fuseseră ridicate escarpele cele mai înalte și valurile cele mai mari, iar tranșeele — apărate cu tîrnuri îndesate cu pămînt. Săpăturile nu conteneau nici în momentele incursiunilor inamice și chiar sub focul strașnic al artileriei, ca acela din 27 mai, cînd s-a tras zi și noapte, sau din noaptea de 4 spre 5 iunie, cînd a ținut șapte ceasuri încheiate, ori din 6 iunie după-amiază, cînd dușmanul a puscărit neîntreput trei ceasuri în șir.

După înapoierea sa de peste Vistula, Rafał îl vedea mai rar pe prinț. Se afla mai tot timpul lîngă general. La 12 iunie a urmărit de pe clopotnița catedralei mersul bătăliei de la Dąbrowie, Wrzawy și Gorzyce, stătea pe lucarnele colegiului iezuit — atît de bine cunoscute lui — urmărind dispozitivul trupelor austriece la Dębina și retragerea armatei poloneze la Rachów. Orele de veghe noaptea, zilele petrecute în sa, fără a lua nimic în gură și fără o clipă de răgaz, îl vlăguiseră. De aceea în

---

¹ Canonic cracovian, mai tîrziu călugăr dominician, canonizat de biserică, unul dintre fondatorii conventului din Sandomierz (anul 1226).

noaptea de 15 spre 16 iunie, cînd s-au purtat tratativele cu parlamentul trimis, hotărîse să se odihnească. Găsisse o odăiță în casa parohului, așezată în fundul grădinii. Era atît de veche și de putredă, încît fusese părăsită de locatari. Olbromski se aruncă îmbrăcat pe patul din odaie și începu să sforăie răsunător. Pe la miezul nopții însă îl trezi un bubuit teribil. Prin fereastra deschisă se vedeau zburînd bombe incendiare trimise asupra Sandomierzului de la Nadbrzeże, Zarzykowice și șanțurile năruite. Țîșneau una după alta, ca niște rachete de artificii în zi de sărbătoare, și cu trosnet explodau în aer, împrôșcînd flăcări. Ofițerul buimac de somn auzi deodată undeva pe aproape, dincolo de perete, strigăte alarmate. Trebuia să se scoale. Tocmai voia să se ridice din pat cînd îl orbi lumina unei trîmbe uriașe de foc. Pojarul izbucnise în curte! Ardea la vreo cinsprezece pași de fereastră un hambar sau șopron.

— Arde șopronul panului Saniewski! Strigau niște glasuri înnebunite.

Cînd Rafał ieși fuga în curte, flăcările și cuprinseseră acoperișul casei. Se abătu vîntul și limbile de foc se întinseră spre casele vecine de pe strada Panna Maria. Acoperișurile vechi, uscate, înnegrite și coșcovite de vreme, de felurite forme, se aprindeau unul de la altul, încet, cuminte și solemn. Coamele lor, versantele, lucarnele, coșurile și găurile se arătau privirii deosebit de limpede, cu toate trăsăturile pronunțate, ca fețele unor cadavre. Cîți ani or fi adăpostit de vînt și vremuieli sărmane! Acum ele însele, date pradă focului, piereau ca și oamenii de o moarte năprasnică, înfricoșătoare. Limbile de foc săreau de pe un acoperiș pe altul, se rostogoleau din versant în versant. Rareori unde ieșeau din case în curte oameni înspăimîntați. Rareori unde izbucneau hohote de plîns și se curmau pe dată înghițite parcă de foc. Ici-colo izbucneau strigăte, urmate de-o tăcere mormîntală, mai spăimîntătoare decît strigătele înseși. În acea sinistrală tăcere se auzea vuietul vîlvorii atotputernice. Trosnetul focului semăna cu trosnetul oaselor omenești pe care cleștele unui călău le sparge la porunca tiranului. Inima lui Rafał se strîngea de o cumplită durere. Își petrecuse

copilăria și tinerețea la umbra acelor vechi pridvoare, a acelor acoperișuri largi, întunecate, unite între ele ca șaua unui lanț muntos... Și-acum toate deodată piereau sub ochii lui. Își scoase chivăra, oftînd adînc ca un copil. Dar în aceeași clipă își veni în fire.

Văzu cum pojarul își întindea aripa peste casa de piatră a grecului Saul Djiordji. Alergă în piață. Lîngă primărie zări o mînă de soldați polonezi desfășurînd niște tulumbe de pompieri. Cîțiva orășeni, numai în izmene și cămăși, desculți, se vînzoleau în piață, smulgîndu-și părul din cap și văicărindu-se. Cît ai bate din palme Rafał îi puse la treabă. Le porunci să aducă scări, trimise cîțiva soldați și orășeni să urce pe acoperișul casei din colț, numită, după proprietarul ei, Wójcikowszczyzna, și să smulgă șitele. Cu tulumbele începură să ude pereții caselor pentru a nu lăsa focul să intre în piață. Oamenii adunați prinseră să strige într-un glas :

— Nu lăsați focul în piață !

— Udați pereții ! Dărîmați toate șoproanele și grajdurile dincolo de Wójcikowszczyzna !

Trosniră sub loviturile securilor gardurile vechi, pridvoarele și temeliile adînc afundate în pămînt. Un șir întreg de case pe dîmb, cu toate acareturile, ardea ca un rug uriaș. Scînteile zburau ca niște fulgi mari de zăpadă. Răbufnea din partea aceea o căldură infernală. Grenadele dușmane cădeau tot mai des în vîlvoare. Scînteile și bombele incendiare îngrozeau oamenii și stîrneau panică. Locuitorii fugeau din propriile lor case, din praguri, se smulgeau din mîinile ostașilor și se ascundeau prin pivnițe și biserici. Pînă și unii soldați se furișau pe după zidurile de piatră.

Rămas singur, Rafał renunță să mai lupte cu focul. În drum spre catedrală, desluși prin vuietul și trosnetul general un sunet neobișnuit. Se opri nedumerit, întrebîndu-se alene ce-ar putea să fie. Într-un tîrziu, înțelese că se prăbușea la pămînt, lovit de o ghiulea, o bucată din turnul catedralei cu bătrînul ei orologiu. Jalnic era vuietul de moarte al acestui măsurător al timpului. Încă o clipă și se auziră zăngănind pe acoperișul de aramă al catedralei roțile lui risipite, bubuiră hîrîit

arcurile și greutatea pendulului sparte, pînă cînd se pierdură în vîlmășagul de ruine. Din cupola catedralei zburni fumul ghiulelelor căzute în pridvor și navă. Se rumeni larg cerul deasupra prezbiteriului aprins al Catedralei Apostolul Pavel, deasupra suburbiei Krakowskie cuprinse de foc, a gospodăriei călugărițelor benedictine, ca și deasupra fermei orașului de curînd ridicate.

Se auzeau strigăte cum că arde fabrica de bere din Czwartak, fostă proprietate a iezuiților, că-s în flăcări toate acăreturile din suburbia Zawichost, dincolo de iazul mănăstirii Benedictinelor, c-a luat foc magazia mare de la cărămidăria capitularului mănăstiresc.

Înălțimile Sandomierzului erau luminate ca ziua. În depărtare se vedeau limpede, ca o nălucă neagră, scheletul carbonizat încă din primul bombardament al bisericii reformate și mormanul întunecat de cenușă rămas din biserica Sf. Wojciech. Fumul învălui orașul, înălțîndu-se în vîlătuci albi peste turnurile bisericilor. Nu se vedeau oameni în piețele, străzile și casele orașului, de parc-ar fi pierit cu toții de pe fața pămîntului. Îi înghițiseră beciurile adînci, hrubele și galeriile de sub pămînt — orașul subteran, stăpînit de spaimă.

Era aproape de unu noaptea cînd pe malul stîng al Vistulei, din trei părți deodată, bubuiră tunurile austriece. Olbromski se duse din piață în rîpa din nordul orașului. Știa că acolo îl va găsi pe comandant. Într-adevăr, Sokolnicki dădea comenzile. În clipa cînd Rafał se apropie de el, dinspre Castel și Poarta Krakowska bubuiră tunurile de cîte optsprezece funți, capturate de la austrieci și acum îndreptate asupra armatei lor, care mergea pe calea Jagiellońska spre bateriile a doua și a treia, adică spre Castel și Poartă. Rafał primi ordin să aducă ordin de la bateria a patra, adică de la biserica Sf. Pavel.

Străbătînd rîpele, întîlni două companii de grenadiri sub comanda colonelului Weyssenhoff, care grăbeau spre dealul Sf. Pavel. Li se alătură și ajunse în inima iadului. Coloana vrăjmașă, respinsă de pe dealul Salve Regina, trecu prin valea Piszczelei pînă pe sub bastioanele bisericii Sf. Pavel. Comandantul de batalion Białkowski, **cu două companii ale regimentului al doisprezecelea,**

ținea piept austriecilor, apărându-se cu îndirjire. La dreapta bateriei, pe valul apărat de palisadă, trăgeau tunurile comandate de locotenentul Bilski și sublocotenentul Tykiel. Austriecii însă apucaseră să captureze și să blocheze unul din aruncătoarele de grenade, palisada bastionului o sparseră cu topoarele, pe tunari îi străpunseră cu baionetele; coloanele lor a treia și a patra se cățărau pe valuri. Grenadirii lui Weyssenhoff se încolonară în cimitir. Încet deschiseră porțile. În rînduri strînse ieșiră spre breșa făcută de austrieci și așteptau cu baionetele la armă. Abia apucară pedestrașii austrieci să arunce o privire în șanțuri că grenadirii se năpustiră asupra lor cu aprigă bărbăție. Se încinse lupta pe valuri și în șanț. Bătălia era localizată la început numai lîngă breșa bateriei a patra, dar mai apoi frontul se-ntinse în ambele părți, dincolo de biserica Sf. Iacob și pînă la mănăstirea Benedictinelor. Trei coloane austriece, cu un efectiv de aproape cinci mii de oameni, adăpați cu rachiul înainte de luptă, de cîteva ori se apropiaseră de mănăstirea Benedictinelor, pînă izbutiră în cele din urmă s-o ia, cu ocele patru tunuri ale ei.

Pojarul uriaș din centrul orașului, ca și fermele, magazinele, grajdurile și casele aprinse din jurul lui luminau ca ziua toată preajma.

Rafal, laolaltă cu alți ofițeri, munci la tunurile bateriei a patra pînă ce atacul a fost respins. Văzînd că poziția e în afara oricărei primejdii, porni cu pași mari spre viroaga Sf. Iacob pentru a raporta generalului. Cînd trecea în fugă pe lîngă biserică, se auzi strigat pe nume. Era prințul Gintult, stînd în fața portalului și făcîndu-i semn cu mîna. Vîlvoarea orașului lumina biserica. Umbra prințului, uriașă, tremura pe toată lungimea zidului, căzînd pe ogoarele cu fișii de orz necopt, ce se-ntindeau chiar pe alături de biserică. Înăuntru așteptau, pregătiți de luptă țărani prințului. În mîini strîngeau puști austriece, încărcate cu cartușe austriece, abia de cîrînd luate de la primărie.

— Încotro? strigă prințul.

— La general.

— Cu vești bune?

— Bune.

— Vezi, vezi, să mi-l aperi pe Sf. Iacob!

— Ce putere am eu ?

— Vezi, vezi !

Rafał alergă mai departe în vale, o coti la stînga și-ncepu să urce printre grădinile înmiresmate și casele lipite de clină ca niște cuiburi de rîndunică. Îl găsi pe general la bateria centrală. Sokolnicki abia dăduse comanda :

— Breșă la mănăstirea Benedictinelor ! Foc !

Tunurile grele deschiseră focul asupra mănăstirii și grădinii mănăstirești, asupra clopotnițelor și zidurilor cimitirului, ocupate de austrieci. În aceeași clipă, sosiră ofițerii-adjutanți cu vestea că puternice formații vrăjmașe atacă orașul dinspre Zawichost, că-l asaltează pe toată întinderea dintre zidurile mănăstirii Maria Magdalena pînă la Castel, înaintează chiar pe malul Vistulei, cît și peste colinele Pieprzowe.

N-apucă bine Rafał să iasă din viroagă la loc deschis că generalul îi aruncă întrebarea :

— Bateria a patra ?

— Rezistă.

— Ce-i acolo ?

— Ofițerii manevrează tunurile, căci tunarii au fost uciși. Colonelul în persoană a pus mîna, negru de fumul prafului de pușcă.

— Sfîntul Iacob ?

— E al nostru.

— E asaltat ?

— În clipa de față încă nu. Dar în orice clipă din-spre apus...

— Fugi acolo și spune-le să reziste pe poziție ! Acolo-i cheia spre văile noastre. Să mă înștiințezi de îndată ce n-or mai putea ține piept dușmanului. Întăriri nu le pot da — nici un singur om. Înțeles ?

— Am înțeles, să trăiți !

— De n-or putea să reziste cu nici un chip, să plece toți, pînă la unul, iar eu am să prăvălesc, uite, ruina asta și-am să-i îngrop pe austrieci sub moloz.

— Mănăstirea Sfîntul Iacob ! strigă Rafał, amintindu-și de vorbele prințului.

Generalul nu-l mai auzi însă. Era preocupat de expedierea căpitanului Czajkowski în fruntea unei com-

panii a regimentului al treilea pentru recucerirea grădinilor și zidurilor mănăstirii Benedictine, a căpitanului Szymaniecki în fruntea a cincizeci de voluntari pentru luarea cârciumii de după Poarta Opatowska și a adjunctului său, Jordan, cu o sută de oameni la bateriile a șasea și a șaptea. Sosind în fugă la baterie, Rafał îi găsi pe apărători în derută. Infanteria austriacă, cățărându-se pe dealul rotund dinspre Vistula și spre vechea Poartă Krakowska, își concentrase toate forțele pentru cucerirea șanțurilor construite încă de generalul Egerman. Compania regimentului al doisprezecelea, la adăpostul valului de pământ, și intrase în luptă la baionetă cu dușmanul. Țăranii neexperimentați ai prințului Gintuț trăgeau la nimereală din ferestrele, coridoarele, podurile și lucarnele mănăstirii, din clopotniță și de după zidul de piatră.

Prințul, neînarmat, umbla de colo-colo cu bastonul în mână, printre rînduri, împărțind sfaturi și îndrumări nu numai soldaților, dar pînă și ofițerilor. Mișcările îi erau agitate, cuvintele repezite, chibzuite prea puțin. Se năpustea printre soldați cu strigăte, sudălmii, ordine. Cînd Olbromski trecea în fugă prin fortificații, căutîndu-l pe comandant, pentru a-i transmite ordinul generalului, un ofițer îl trase de tunică și, arătînd la prinț, spuse :

— N-ați putea, pane adjutant, să-l luați de aici pe Don Quijote ăsta ?

— Cu același succes îl puteți lua și dumneavoastră.

— Umblă de colo-colo și poruncește ca un vâtaf. Mai știi, să nu ia vreun glonte în cap din greșeală ?

— Unde să-l duc ?

— Închideți-l în capela Sf. Jacek.

— Închide-l domnia-ta !

Cel mai asaltat era bastionul șanțului mic. O mulțime de soldați austrieci se și cățăraseră pe el, doborîră butoaiile goale și smulseră parii palisadei. O mînă de ostași polonezi luptau dîrz cu dușmanul, dar nu izbutea să-i respingă atacul. Ofițerii își dădeau seama că fără ajutoare nu vor reuși să mențină poziția.

Între timp, adjutantul generalului le adusese vestea că ajutoare nu vor primi. Prințul Gintuț se aruncă în spărtură și începu să strige și să-i încurajeze pe soldați.

Împingîndu-i la luptă cu mîinile și, de fapt, comandîndu-i, tăia calea dușmanului. Văzînd că ostașii vlăguiți nu mai sînt în stare să apere poziția, apucă de pe jos o pușcă și cu un grup de cercetași se năpusti în colțul șanțului de unde venea primejdia. Acolo cercetașii încrucișară baionetele cu pedestrașii lui Schöckler. Cînd se aruncară ca niște lei peste austrieci, aceștia în prima clipă bătură în retragere. Dar n-a fost decît o derută trecătoare. Gintult alunecă pe pămîntul lutos și se prăbuși cu fața-n jos în șanțul de după val. Într-o fracțiune de secundă, săriră asupra lui vreo zece oameni ca să-l ia de viu. Gintult nu se lăsă biruit. Dezarmat, îngenuncheat în noroi, se lua la trîntă cu austriecii amețiți de băutură. Văzînd cîțiva soldați care luptau pe sub val, începu să cheme-n ajutor. Dar soldații fură și ei dezarmați în curînd. Atunci, îl cuprînsese furia disperării. Izbi între ochi pe-un zdrahon, pe un altul în piept. Se smuci din răsuputeri. Zadarnic însă. Căzu pentru a doua oară în noroiul șanțului, pe spate, simțind că-și pierde puterile. Îl scuipă în față pe-un austriac de alături, care îl îndesase la pămînt, prăvălindu-se cît era de mare peste el. Îi șuieră în plin obraz :

— Omoară-mă mai repede, mitocanule !

Dar uite-l pe zdrahon că-i acoperă gura ou palma. Îi șoptește ceva, în mare taină. Se bîlbîie, se bîlbîie... Prințul deschide ochii. Nu-și poate trage răsufierea...

— Încetu... mai încetu... luminate pane ! murmură soldatul austriac. Stai locului ! Nu te mișca !

Gintult închise ochii. Se înăbușea sub greutatea soldatului. Gîndul roia vertiginos, căutînd să-și amintească locul, ziua, împrejurarea cînd a mai văzut această față, a mai auzit acest glas. În sfîrșit, își aduse aminte...

— Da, fără doar și poate... E secundantul lui Piotr Olbromski ! Ha, ha !

În jur focuri de carabină, strigăte, tropote. Îi calcă în picioare acolo-n noroi, se năpustesc în șanțul cucerit. Șanțul răsună de gemete, zarvă, focuri de armă, bubuit de butoaie goale, pietre, dărîmături.

— Cine ești ? îngăimă prințul.

— Încetu !...

Treceau minute lungi cît veacurile. Încredințat, în sfîrșit, că grosul armatei năvălise în șanț, Michcik se ridică de jos, privi în jur și dintr-o mișcare îl trase pe prinț afară. Soldații goneau înainte să ocupe șanțul și nu-l luau în seamă pe Michcik. Cu pași mari goniră amîndoi, într-un suflet, prin șanțul exterior din apus pînă la capătul zidului mănăstirii. Acolo, într-o clipă fură înconjurați de țărani priîntului ascunși în rîpă. Cînd îl recunoscură pe prinț, îl lăsară să coboare împreună cu Michcik în fundul rîpei. Sub presiunea coloanei austriece năvăleau în acea viroagă dinspre biserica Sf. Iacob mulțime de soldați și țărani. Zadarnic încercau, cei doi să ajungă la biserică. Puhoiul viu de oameni, izbit și gonit din urmă, îi duse înapoi în fundul rîpei.

De acolo, auzeau ce se-ntîmplă în jur... Prin mulțimea dezordonată alerga un ofițer cu sabia trasă, încercînd să-i încoloneze pe soldați și să-i ducă spre bateria a patra de lîngă biserica Sf. Pavel. Dînd ascultare ordinului primit, ofițerii inferiori scoteau trupele din mănăstirea Sf. Iacob. Prințul opri pe unul dintre ei și-l întrebă brutal și poruncitor de ce în loc să adune oamenii ca să apere străvechiul lăcaș, el cu atîta osîrdie îi gonește de acolo? Ofițerul îl privi de sus și mormăi mai, mult, ca să scape de dînsul :

— Peste un ceas piatră pe piatră nu va mai rămîne din zidurile astea. Cum să-mi las oamenii aici ?

— Și de ce, mă rog, nu va rămîne piatră pe piatră ?

— Pentru că bateriile noastre-or să bată în ele. Au luat austriecii mănăstirea, dar vor pieri odată cu ea !

Prințul, fără să-l mai asculte, porni într-un suflet să urce. Michcik îl urmă. În timp ce grăbea în sus, pe treptele tăiate în lut, îi trecu prin cap gîndul că a mai făcut cîndva același lucru, că un destin necrutător îl așteaptă acolo sus. Își dădea seama că-și face lui însuși un rău, regreta amarnic că-i nevoit să fugă... Dar, cuprins de mînie cum era, nimic nu l-ar fi putut opri. Murdar tot de noroi, fără șapcă pe cap, cu părul vîlvoi, fugea înainte, lăsînd în urmă bateria. Oamenii care stăteau în trecere pe lîngă tunuri și metereze își șopteau unul altuia că lucrurile or fi luat o întorsătură cum nu

se poate mai rea, că ăsta-i, pesemne, vestitorul nenorocirii. Prințul se apropie de general chiar în clipa când se dădu ordin ca tunurile să bată în vechea biserică, pentru ca nici un picior de austriac să nu coboare în ripă.

Tunarii întoarseră tunurile pe afete. Cu fitilele aprinse așteptau comanda artificierilor. Sokolnicki sta nemiscat și, cu luneta la ochi, tot mai privea la biserică. Străvechiul lăcaș se arăta în lumina pojarurilor ca o teribilă necropolă de care nimeni nu cutează să se atingă. Sosi în goană, gifiit, adjutantul Rafał Olbromski cu știrea că apărătorii toți au ieșit dintre zidurile mănăstirii Sfântul Iacob și se află acum la bateria „numărul patru“, că forțele, toate laolaltă cite sînt, abia de vor izbuti să se apere, că mănăstirea părăsită e ocupată de dușman care își adună acolo tunurile pentru a izbi asupra Sandomierzului. Generalul făcu un semn din cap și strînse luneta. Gintuț se înfățișă înaintea lui.

— Ce este ? întrebă Sokolnicki.

— Veți dărîma biserica Sf. Iacob ?

— Cine v-a chemat aici ?

— Nimeni nu m-a chemat.

— Și-atunci...

— Am venit să-ntreb...

— Foc ! comandă Sokolnicki, dîndu-l la o parte pe nepoftit.

Nu apucară ofițerii să repete comanda, că prințul îl prinse pe general de mînă, de umăr... Striga, implorîndu-l :

— Uită-te, e toată în lumină...

Răsunară primele bubuituri.

— Oprește-i, generale ! Adună toate forțele și lovește pozițiile dușmane ! Le mai putem cucerii !

— Nu mai sînt forțe... mormăi generalul pe gînduri.

— Ai cinci mii de oameni !

— Pleacă de aici, omule !

Bubui a doua salvă, a treia.

— Distrugi și calci în picioare sfinte vestigii... Nu vezi oare ce vor nimici ghiulele tale ? Uită-te !

— Văd la fel de bine ca și domnia-ta. Voi nimici însă sfinte vestigii pentru a salva un oraș viu. M-ai auzit ?

— N-o vei face !

Răsunară noi bubuituri. Gintuț îl înșfăcă pe Sokolnicki de piept, cerându-i să ordone încetarea focului. Ofițerii de lângă general îl traseră cu forța și-l îndepărtară. Atunci, înnebunit în durerea lui, sări la tunuri, smulse fitilul aprins din mîna tunarului și-l aruncă cît colo. Soldatul, uluit, rămase stană de piatră. Prințul sări mai departe, la altul. Dar ofițerul comandant îi puse sabia în piept. Soldații îl goniră cu ștergătoarele de tunuri pe nebun. Tunurile gemură încă o dată, scuișind foc.

— Soldați ! strigă Gintuț, întins la pămînt. Nu dați ascultare acestei comenzi ! Soldați, soldați...

Îi răspunse o nouă salvă. Atunci prințul făcu un ultim efort și strigă adunîndu-și toată vigoarea fizică și toată forța spiritului :

— La mine, copii de văduvă ! ¹

Strigătul, ca un trăsnet, izbi urechea lui Rafal Olbromski. De groază, simți cum i se ridică părul în cap. Chemarea auzită îi stîrni în suflet porunca jurămîntului dat și puterea lui de vrajă. Orbit, răsuflînd gîfîit, își trase sabia și dintr-un salt fu lângă 'prinț. Acesta îl privi cu ochii aproape stinși și-i porunci :

— Smulge-le fitilele și stinge-le ! Nu-i lăsa să distrugă sfintele vestigii !

Rafal se aruncă asupra tunarului și-i smulse fitilul din mînă. Se repezi apoi la al doilea tunar și-i smulse fitilul din mînă. Trecu la al treilea, dar în aceeași clipă se prăbuși la pămînt sub pumni și lovituri de sabie.

Cînd după un timp își veni în fire, văzu că zace lângă un zid, într-o ulicioară îngustă ce ducea în piața orașului. Alături era întins prințul, însîngerat. Cîțiva soldați trecură în fugă. Se auzeau împușcături, trosnetul pojarului îndepărtat... Cineva îi puse mîna sub cap, îl ridică de pe pămînt și-l așeză pe-un bolovan. Fața unui camarad se aplecă deasupra lui. Omul îi șoptea grăbit :

---

¹ În limbaj tainic masonic : francmasoni.

— Fugi de aici ! Ascunde-te cît mai repede ! Altfel te vor împușca peste-o clipă. Te caută... Fugi !..

Rafał pricepu într-un tîrziu tîlcul vorbelor. Se uită în jur. Alături de el e prințul... Un soldat austriac se apleacă deasupra lui și-i spală fața cu apă. Ce-nseamnă asta ?... Peste o altă clipă îl ridică pe prinț, îl saltă în spinare, iar pe el îl trage de mîneacă. Merg toți trei, aleargă... În fața lor arde-un incendiu. Peste mormanul uriaș de ruine carbonizate se-nvoldurează vâlătuci albi de fum și zboară scînteii... Merg ea prin vis, printre case arse pînă la temelie, printre mormane de tăciuni calzi, fumegători. De pe Góre Pieprzowe bat tunurile asupra orașului ; de peste Vistula zboară bombe incendiare ; de pe cîmp vin asupra orașului ghiulele de tun. În jur nici țipenie... Rafał, iar după el soldatul cu prințul în spinare, aleargă cît pot de repede, uitîndu-se cercetător în jur. O cotesc într-o curte pietruită, ori poate-n cimitirul bisericii, de nerecunoscut după pojarul ce-a mistuit toate clădirile din preajmă.

Mergînd pe dibuite, dădură în fundul curții lungi de un fel de cavou rotund sau poate de o cameră mortuară. Împinseră ușa prinsă c-un zăvor ruginit și pe niște trepte pe jumătate surpate coborîră într-un fund de beci întunecos. Văzură niște oameni îngrămădiți acolo. Femeile cinchite lîngă niște leagăne cu copii îi întîmpinară cu un strigăt de spaimă ; copiii mai mari se traseră prin colțuri. Michcik le făcu un semn cu mîna să tacă. Scrutînd întunericul, văzu că galeria aceea subterană se întinde mai departe. Merseră înainte. Grămezi de pietre prăbușite le tăiau calea. Se tîrau în beznă prin catacombele zăpușitoare, prin hrube întinse, coridoare înguste și treceri boltite. Într-un loc zăriră deodată o geană de lumină ! Simțiră aer rece, proaspăt... Sus, sub tavanul boltit, se vedea o ferestruică cu gratii. Soldatul vlăguit îl așează pe prinț jos. Își desfăcu mantaua strînsă-n bandulieră și-o întinse pe lutul ud, își scoase arma de pe umăr. Pe manta îl culcă pe prinț și alături pe Rafał. Singur se așează într-un colț.

Încet, prințul își venea în fire. Răsufla greu și tușea, hîrîia, sleit de puteri. Olbromski privi în jur. La-nceput

nu văzu decît o penumbră deasă, cenușie. Pe ferestruică se prefira o rază dreaptă și firavă de lumină ce se risipea încet pînă jos, unde se destrăma de tot. Cînd ochii se mai deprinseră cu întunericul, desluși în fundul hrubei un fel de movilă cenușie, ca un curgan...

Se ridică de la locul lui și veni mai aproape. Lîngă peretele peșterei largi se înălța o grămadă de oseminte omenești. Ochii deslușeau în lumina palidă tigve, oase frontale și pomeți, dinți jalnic rînjiți, degete chircite și brațe întinse a luptă. Se înfioră privitorul, căci i se păru că mormanul acela de oase își rîde de el în tăcerea din jur...

ODAIA DIN COLȚ

În noaptea spre 30 iunie, după ce austriecii au plecat definitiv de la Sandomierz, pe care-l luaseră prin capitulare la 19 iunie, Rafał Olbromski, prințul Gintuț și soldatul Michcik au părăsit pe ascuns orașul. Sandomierzul urma să fie ocupat de cazaci, care veneau cu bărcile de peste Vistula. Michcik, îmbrăcat în uniformă de ulan a regimentului lui Dzięwanowski, făcuse rost undeva în oraș de o mîrtoagă pentru el și de un cal mai acătării pentru Rafał. Legaseră o mantie de ulan de șeile celor doi cai, închipuind un fel de targă pentru prințul grav bolnav. Toți trei ieșiră în zori prin Poarta Krakowska. Afară era destulă lumină pentru ca Rafał să poată vedea cît s-a schimbat înfățișarea orașului. Nici urmă de palisade. Totul era lă pămînt, ars pînă la temelie. Gropile și șanțurile pe care oamenii le săpaseră cu atîta sîrg erau astupate, nici urmă de fortificații. O clipă se simți în puterea celei mai îndreptățite minii la vederea distrugerii totale a unei munci atît de grele. Dar un gînd atoatebiruitor, ca o lovitură de ciocan, spulberă sentimentul mîniei :

— Și-acum la Tarniny !

Coborîră muntele în galop. În oraşul părăsit, ars şi fără de apărare în noaptea aceea nimeni nu le ceruse parola. Zorile aprinzîndu-se peste valea Vistulei luminau jăriştea, pămîntul răscolit de roţile tunurilor, holdele prăpădite. Călăreţii goniră spre Samborec, pentru a ieşi în cîmp, în viroagele din afara oraşului, înainte de a se lumina de ziuă. Răsărea soarele cînd dincolo de Goryczane o cotiră la dreapta, într-o văiugă, şi o luară pe un drum îngust, şerpuit. Departe, departe, pe deal, se vedeau Tarniny. Caii alergau pe făgaşurile drumului, cu spetele alăturate. Călăreţii legară mantia mai sus şi-l ridicară pe bolnav. Faţa lui era pămîntie, ochii sticloşi. Buzele arse şopteau cuvinte fără şir. Rafał nu visa decît să-l vadă adus viu acasă. La Sandomierz n-ar fi avut unde să-l adăpostească pe rănit. Spitalele erau ticsite de soldaţi şi ofiţeri. În casele particulare oamenii erau covîrşiţi de sărăcie şi de o continuă spaimă. Umbra de suspiciune ce căzuse asupra prinţului şi a lui Rafał îi urmărea pretutindeni. Rafał se tot gîndise la situaţia lui în zilele îngrozitoare ale capitulării, ale înstăpînirii austriece peste oraş şi ale retragerii polonezilor spre Zawichost. Cum de s-a-ntîmplat ca dintr-un ofiţer strălucit, căruia îi surîdea soarta, să se preschimbe dintr-o dată într-un trădător aproape, într-un subordonat care a călcat samavolnic ordinul generalului său. Cum de s-a-ntîmplat ca-n loc de a fi răsplătit cu decoraţie pentru merite militare, el, cu buna lui voie, s-a făcut pasibil de tribunalul militar şi poate chiar de-o moarte degradantă? Şi-a făcut-o cu mîna lui. Doamne! De necrezut! Uite-l întorcîndu-se din nou acasă nu ca un biruitor şi erou, ceea ce visase ani de-a rîndul, ci ca un ofiţer scos din rîndurile regimentului... Şi-a făcut-o singur, cu mîna lui!... Se gîndea la toate acestea privind holdele de acasă, lanurile de grîu de Sandomierz, întunecate, ude de rouă. Corul ciocîrliilor răsuna în vineţiile cerului. Pîcla dimineţii se înălţa din văi.

Dincolo de Chobrzane o cotiră la stînga spre Koprzywnica. De o parte şi de alta a drumului lanurile erau la pămînt, călcate de regimentele de cavalerie care mergeau la Połaniec. Călăreţii cercetară cu deosebită grijă pădurea de pini de pe deal, de teamă să nu se fi aciuat acolo

vreo patrulă austriacă. Pădurea era însă pustie, învăluită în piclă albastră, arome de rășină și răsunînd de strigătele cintezoilor. Coborîră în goana cailor în valea Koprzywiankăi, aproape de capătul drumului. Mai merseră puțin și Rafał văzu cu ochii grădina părintească ! Înecată toată într-un nor de ceață. Prin mijlocul ei coboară pe clina dealului o alee de vișini încărcati de rod. Pare bătută cu rubine, scaldată în ape conabii de un farmec negrăit. Grangurii dau glas în frunzișul bogat al pomilor cu scoarța plesnită, cu frunze moi și gingașe ca podoaba de păr a femeii ; ciorile și stăncuțele au dat buzna, cu noaptea-n cap, pe culmile verzi să ciugulească boabele zemoase, pînă a nu veni oamenii să le-alunge. În grădina scaldată în mii de miresme umbra nopții n-a apucat să se risipească, se tupilează întunecată pe sub ramurile largi ale merilor, trunchiurile perilor cu coroanele arcuite spre pămînt sub greutatea rodului. Hameiul sălbatic, venitic nepoftit, nemaivăzut de Rafał pe aici altădată, se lăfăie pretutindeni, se cațără pe ulucile putrede ale gardului și-și lasă pletele să curgă în voie peste bradul vecinaș. Copacii sălbatici au crescut neașteptat de viguroși. Crestele zadelor se scaldă în albastrul cerului, iar frunza lucie a arțărilor și cea verde-ntunecată a nucilor unduie în adierea dimineții. De jos, dinspre vălugă, brazdele de căpșuni își trimit mireasma în văzduh. Mai departe se-ntinde zmeurișul des, ienupărul, apoi rîpa și, uite moșul bătrînului ulm...

Trecură în goană pe lîngă cele două sălcii gemene, scorburoase, și urcară pe alee pînă în curte. În cerdac pe o laviță de lemn odihnea bătrînul pan Olbromski în scurteica lui decolorată și cu nelipsita șapcă în patru colțuri pe cap. Zărindu-i deodată pe călăreți, sări în două picioare cu vădita pornire de a se retrage la timp. Era însă prea tîrziu. Și-atunci, încruntat, grav și sumbru, începu să coboare treptele. Cu mîna la șapcă, gata parcă să dea binețe, îi măsura cu ochi scăpărători pe oaspeți. Și-apoi, deodată, fața lui veștedă și pungită se strălumină... Buzele se adunară-ntr-un zvicnet. Ca un copil, plîngea în hohote bătrînul pe pieptul feciorului...

Casa răsună de strigăte. Se arătară chipurile femeilor, se strînseră slugile. A venit mama... Bătrînă, bătrînă, o

băbuță de nerecunoscut. Fața brăzdată de cute peste cute, ochii decolorați cu privirea slăbită. Zofka ! O femeie voinică, ușor îmbrăcată, grea — să fie într-a opta — umblind anevoie.

N-apucară bine să-și vină-n fire din bucuria de a-l vedea pe Rafal acasă, că și aflară, spre marea lor mirare, că trebuie să-i dea adăpost prințului Gintult, rănit. Casa toată se puse-n mișcare. În odăița din colț, locuită cîndva de Rafal, începură să care așternutul, să cheme servitorii, să se vînzolească. Afară, cu caii, rămase singur Michcik. Îmbrăcat în uniformă unui ulan căzut în piața Sandomierzului, arăta ca un veteran. Neliniștit, își plimba privirea peste cîmpurile și văile din preajmă. Îl duseră pe prinț în odăiță și-l așezară în patul înalt, curat înfățat, cu saltele moi. Pe fereastra deschisă intra parfum de trandafiri. Prințul sta întins, cu pleoapele întredeschise, neștiind bine ce-i cu el, cu privirea pironită într-un colț. Fața îi era mereu încruntată, muncită parcă neîntrerupt de un singur gînd chinuitor. Nu se bărbierise de mult și perii ușor încărunțiți îi năpădiseră bărbia și obrajii, îmbătrînindu-l.

Îl lăsară singur în nădejdea că va adormi. Voiau, chipurile, să vadă ce-ar putea pregăti de prînzișor pentru un oaspete de seamă ca el, și hrănitor și gustos, să afle cît mai repede vești, cînd, de fapt, singura dorință era să-l privească pe Rafal, nestingheriți și pe săturate. Bătrînii îl luară între ei, îl traseră la fereastră, mai la lumină. Își șterg ochii bine, să-l vadă ca lumea, își încordează auzul să nu le scape vreo vorbă... Bat pasul pe loc lîngă el, îl sorb din ochi...

Între timp, Zofka a mai trecut o dată furișat în coridorul ce duce în odăița rănitului. Întredeschide binișor ușa și aruncă o privire înăuntru.

Prințul stă culcat cu fruntea la fel de încruntată, mușcîndu-și buza, încătușat de-un gînd. Zofka pășește neauzit peste prag și se pitește în colț, lîngă sobă. Îl privește și nu se mai satură. Anul trecut o măritaseră c-un pretendent venit să se așeze cu gospodăria în vecinătate. Făcuse o partidă bună. La asta cugetă acum. A fost logodită, i s-a dat zestre, au făcut nuntă mare, cu danț și muzică, au cununat-o la biserică, au serbat a doua zi primirea ei între neveste... A fost ca un vis. Acum

așteaptă un copil... Și uite-n ce clipă se-arată în casa lor „prințul ei“... Iată omul pe care l-a văzut în somn și cu ochii deschiși în visele ei fericite de fecioară ! Iată cum le-a fost dat viselor să se-implinească ! Prințul zace în odăita ei, acolo unde i s-a arătat în somn de-atâtea ori.

De ce a fost să fie așa și nu altfel ?

În aceeași clipă, simți cum o mistuie focul rușinii ! Cutele îndărătnice de pe fruntea bolnavului prinseră a se-ntinde, a se topi ca norii sub adierea vîntului cînd se-arată soarele. Un zîmbet, ca geana zorilor din depărtare, străluci pe buzele lui și-i luminează chipul. Numai ochii rămaseră la fel de sticloși, nevăzători. Tihna i se așterne pe față, liniștea și binecuvîntata pace pogoară încet asupra-i. Prințul anevoie își trage mîinile vlăguite, nevolnice, peste pieptul apăsător de răsufierea grea... Degetele slabe se'împletesc între ele... Buzele prind a șopti cuvinte ce ajung la urechea Zofkăi, limpezi, curate, pline de culoare. I se pare o clipă că le-nțelege tîlcul, de parcă le-ar ști de cînd lumea... Le aude rostite o dată și încă o dată :

*Ad Rosam per Cruceam
ad Cruceam per Rosam !
In ea, in eis
gemmatus resurgam... ¹*

Zofka se lipește de perete ca o umbră neștiutoare, dar credincioasă pînă-n cea din urmă clipă...

Deodată, în spatele casei cineva strigă înspăimîntat. Zofka o zbughi pe ușă afară. Rafal alergă în curte, punîndu-și în fugă șapca și încheindu-și curelele. Michcik arată în zare, spre partea cealaltă a văii Koprzywiankăi — niște unități de cavalerie și infanterie austriece veneau încet spre Tarniny. Săriră amîndoi în șa. Dar caii lor, înfierbîntați încă de goană, tremurau din tot trupul. Bătrînul Olbromski alerga mărunt în urma feciorului, zorindu-l. Privirea îi căzu deodată asupra celor doi cai, vlăguiți de alergătură. Strigă ceva... porni apoi fuga spre grajd, poruncind :

---

¹ La roza prin Cruce, / la Cruce prin Roză / În ea, în ele, / voi renaște la viață... (Lat.)

— Michcik ! Michcik ! Adă-ncoace caii, repede !

Michcik și Rafał îl urmară pe bătrîn. Acesta cu miini tremurătoare smuci de ușile grajdului și le deschise larg, dînd comanda :

— Juganul murg, cuconășului ! Iar tu ia-ți iapa sură ! Repede ! Nu pierde vremea ! Tu mi l-ai salvat pe Piotr... Prinde șaua... Iute ! Uite-i că se și văd ăia...

Michcik inhămă caii de-o mîndrețe, îngrijiți de mînă de gospodar, ținuți la întuneric, hrăniți cu grîu și ovăz, iar mîrtoagele cu care veniseră le duse în grajd. Rafał strînse chingile. Încă un minut și amîndoi erau în șa.

Dădură pînteni cailor.

— Michcik ! strigă bătrînul în urma lor. Să te răsplătească Dumnezeu... Păzește-mi băiatul !...

Mai auziră o vreme hohote de plîns bătrînești, văzură în cerdac brațe întinse spre ei...

Din curte galopară în văiuga de după țintirim, de acolo în cîmp întins, între lanurile verzi, spre Klimontów. Cu toată viteza. Zboară ca vîntul pe caii înaripați, urmăriți de strigătele austrieclilor... De-ar ajunge odată la pădurile Góreckie ! De-ar ajunge odată la pădure !

LÎNGĂ ŁYSICA

După pierderea slujbei de aghiotant al generalului Sokolnicki, în urma întîmplării petrecute la asaltul Sandomierzului, Rafał se înapoie cu buza umflată la vechiul său regiment. Numai datorită desfășurării rapide a evenimentelor — capitularea și plecarea garnizoanei Sandomierzului la Puławy — a izbutit să iasă basma curată, să scape de judecată, degradare și de altele și mai grave poate.

În ziua de 4 iulie, cînd toate forțele poloneze porniră de la Radom spre sud, pe urma dușmanului în retragere, Olbromski, în fruntea cîtorva zeci de ulani din escadronul lui, mergea înaintea detașamentului de cavalerie din capul coloanei, de la Kunów spre Świętokrzyskie Góry. Trecu

în grabă de Bodzentyn, prin care abia mărsăluiseră numeroase efective austriece, și intră încet în pădure. De îndată, o luă la dreapta prin satul Psary, pentru a feri șleahul mare, unde-ar fi putut întâlni ușor oamenii lui Mondet. Țăranii din partea locului spuneau că armatele austriece au luat-o pe drumul mare și că dacă detașamentul ar încerca să treacă șoseaua ieșind de după Góra Strawczana, s-ar putea ciocni cu ei în pădure. Porni atunci pe drumul liber, spre Wzorki și mănăstirea Sfânta Ecaterina.

Cernea ploaie măruntă de vară. Pajiștile răcoroase din poienile pădurilor și crîngurilor nu erau încă toate cosite. Numai pe alocuri mirosea a fin uscat. Iarba rămasă pe cîmp era smălțată de garofițe de pădure, iriși, rostopască și trifoi. Nori cenușii de ploaie se mai vedeau ici-colo alunecînd jos peste pădure, peste lanțul muntos și bungetul sălbatic. Lysica își desfășura pe dinaintea micului detașament militar mantia albastră, ici-colo înspicată de pîlcuri verzi de fag. Din loc în loc, zburau în înalt norișori prelungi, suflarea vie parcă a fagului — copac sfînt. O piclă umedă se tîra pe sub brazii seculari, dezvăluind privirii surprinse coloanele trunchiurilor lor uriașe ce susțineau cortul întins-întunecat al pădurii. Cu cît se apropiau mai mult de munte, cu atît mai stăruitor era mirosul codrului. Pădurea își dezvăluia tainițele în fața călăreților, pămîntul său minunat, presărat cu bolovăniș neted, spălat de ape, îmbrăcat în rugină și mătasea verde a mușchiului, coastele muntoase îmbrățișate de rădăcini uriașe. Tulpinile brazilor albi, înălțate de jur împrejur, păreau poleite cu argint mat. Dinspre miazănoapte, le învelise blana deasă și aspră a mușchiului ca de jasp, împodobită cu smocuri și cozi stufoase. În suflarea jilavă a vîntului de apus, prinseră a se legăna lin crestele bogate, murmurătoare, se îndoiră din umeri giganticele ramuri, iar conurile semețe își revărsară darnic mirozna. Din desis răzbea glas de cîntezoii...

Detașamentul de călărași trecu de ocolul silvic de la Wzorki, de sătucul cu același nume, aciuaț în inimă de pădure, locuit de pădurenii verzi ca brazii, ca fagii de puternici. Cu cît urcau mai sus, pămîntul era mai tare, presărat cu piatră roșie, sfărîmicioasă. În umbra brazilor

se arăta clopotnița înaltă, în patru muchii, și zidurile albe ale mănăstirii. Îndată după covălie și gospodăria mănăstirească se întindea împrejmuirea parcului.

Olbromski își ascunse o parte din oameni în spatele clădirilor de piatră ale covăliei și al rateșului din fața lor, împărțindu-l în două grupe. Uneia îi porunci să meargă mai departe pe drum, pînă la mica biserică, iar el cu cealaltă grupă hotărî să cerceteze neîntîrziat de nu-cumva austrieci în curtea mănăstirii. Descălecă și odată cu el vreo zece ulani săriră din șa. Al unsprezecelea rămase cu caii în spatele rateșului. Se-nțeleseseră ca la un semn al trompetului să ducă-n fugă caii la stînga, în pădure, pînă la o anume poieniță. Rafał cu soldații săi, chiar în locul unde erau, săriră peste gardul înalt, streșinit, și se văzură în grădină.

Odată aflat acolo, îi pieri orice chef de patrulare, cercetare, căutare... Se opri la capătul grădinii în boschetul plin de tihnă, închipuit din copaci sălbatici, și o clipă dădu frîu liber închipuirii. I se năzărea aievea propria-i copilărie. A mai fost în această grădină cînd era de-o șchioapă, dar ține minte totul, limpede, totul... Riulețul Sf. Francisc din care se naște Czarna Nida, aleargă prin grădină cu clipotul și spumegarea măruntelor sale unde. Uite-l colo cade-n cascadă argintie din jgheabul de lemn de lîngă zidul grădinii, dincolo bubuie de parcă s-ar prăvăli, într-un butoi gol, iar mai încolo, bolborosind și murmurînd, curge pe sub podețele albe, peste rădăcinile prunilor și perilor ce se-adapă din apa lui dulce. Iată-l ajuns la zidul de partea cealaltă — se prăvale iarăși în jgheabul scobit dintr-o stupină de brad, și iarăși scapă la libertate.

Printre pomii rodnici, pe alei, se străvăd zidurile albe. Tot ce prin nouitatea sa a tulburat odată nespus închipuirea lui de copil îi răscolea și azi cu aceeași putere sufletul.

Mănăstirea ! Privea la această amintire întrupată a copilăriei cu aceeași uimire, teamă și încîntare. Vechile arcade cenușii, cu largă deschidere, își dau în vileag toată forța și încordarea — de țaran vînjos ce duce-n cîrcă grea povară. Aceleași pietre, bătute de vînt, înnegrite, acoperite de rugină, ca fierul mîncat de apă, sau neted

lustruite, asemeni cahlelor ce dăinuie veşnic. Deasupra arcadelor se înalţă zidurile reci, cu ochiuri de ferestruici sus, pe sub streşini. O umbră de zîmbet şăgalnic apare pe buze cînd te întrebi fără să vrei de ce oare ferestruicile călugăriţelor au fost tăiate atît de sus. Cu acelaşi zîmbet poznaş privirea ruşinată se furişează în desişul pometului, unde pe răzoare îşi cădelniţează parfumul neprihănirii crinii zvelţi, cu potirele prelungi larg desfăcute, cu anterele lor brune, muiate în suc gălbui, lipicios. Umezeala pătrunsă-n piatră s-a scurs şi a lăsat urme mucegăioase pe la colţurile zidurilor văruite, asemeni unor umbre mereu prezente ce maculează albul pereţilor, cum batjocura întinează entuziasmul, cum gluma grosolană întinează curăţia avîntului. Burlane de tablă pentru scurgerea ploii, atît de neobişnuite prin partea locului... Căci prin partea locului n-a ajuns încă nimic din tot ce-a născocit mîntea omenească întru uşurarea traiului... Aici pînă azi e ca pe vremea regelui Boleslaw Viteazul, ca pe timpul lui Boleslaw Gură-Strîmbă sau Boleslaw Călugărul. Temelia celor dintîi case de piatră a fost pusă aici de călugăriţe pe vremea episcopului Bodzanta, prinţ al bisericii şi vînător îndrăgostit de bugeturile locului. Drumul ce duce la mănăstire se datorează şi el călugăriţelor, ca şi grădina minunată din inima pădurii, înflorită pe vatra rece, pietroasă. Călugăriţele au luminat pe ţăranii de prin satele din jur, veacuri de-a rîndul au dus război cu tîlharii din munţii Świętokrzyskie, au lucrat primele grădini din jurul caselor de pădureni, i-au învăţat pe ţărani să cultive legume în brazde, să toarcă lîna şi să împodobască frumos cu cusături cămăşile de in.

Soldaţii străbătură în fugă grădina şi intrară în curtea largă. Grajdurile şi ograda erau pustii, dar pe lîngă zid se vedeau urmele unde-au poposit şi s-au hrănit caii. Prin mijlocul curţii mai mocneau încă rugurile bivuacului. Descoperiră în grajd un tînăr rîndaş, de la care au aflat la iuţeală că noaptea, spre ziuă, au tăbărit la mănăstire trupe germane, de cavalerie şi infanterie, că ofiţerii au poruncit să li se dea de mîncare-n trapezărie, şi mai apoi au plecat toţi spre Kielce şi undeva pe drum s-au tras focuri de armă.

Rafał, după ce s-a informat cu de-amănuntul despre toate, a plecat spre grupa detașamentului ce aștepta lângă biserică. Străbătu grădinița dintre curtea mănăstirii și biserică. Acolo, la căldură și la adăpost de vînt, se pîr-guiau în tihnă perele. Un mesteacăn alb bătea cu ramu-
rile lui bogate în ferestruica zăbreliță a bisericii. În fe-
restruica aceea... săpată în zidul gros-gros, rotunjit în
partea de sus, străjuită de zăbrele — o adevărată am-
brazură de unde s-ar fi tras cîndva asupra barbarilor...

În sufletul lui Rafał învie deodată o veche amintire...
E chiar ferestruica prin care s-a strecurat furul de bi-
serici, a îndoit și smuls zăbrelele, a scociorit cu jungherul
tabernaculul vechi și a furat sfîntul potir de aur. Și-acum
îi răsună în urechi cuvintele capelanului rostite în zi de
sfîntă duminică la amvon către muntenii de prin satele
de sus, tilcuindu-le despre ce se petrecuse în sfîntul lăcaș.
Palid, cu fruntea plecată, își acoperă buzele cu etola. Și
tremură etola în mîna lui...

Oamenii oftează și plîng. Preotul arată spre feres-
truica cu gratiile smulse și ochii toți se întoarnă într-a-
colo și o tăcere mormîntală pogoară peste capetele mul-
țimii. Preotul despătorește învelitoarea potirului și le
arată credincioșilor că furul a înfășurat în ea sfintele
daruri și le-a aruncat pe altar. Un geamăt de înfiorare se
aude-n biserică...

Oamenii cad cu fruntea la pămînt, înfricoșați, și se
cutremură zidurile sfinte. N-ar socoti de mirare, ci dreaptă
pedeapsă de n-ar năruî bolta bisericii și-ar strivi sub ea
toată suflania. Și mai apoi, și mai apoi... Capelanul, după
liturghie, iese înaintea altarului cu potirul, ridică hos-
tia spre ochi, privește în biserică și începe a cînta. E o
credință adîncă în popor că-n asemenea clipe preotul
vede limpede orice mișelie. Dar tace și duce cu el taina
în mormînt. Vede, așadar, preotul în clipa aceea pe omul
care a smuls gratiile ferestruicii și a zvîrlit sfintele da-
ruri pe altar, îl vede limpede, dar nu-l poate arăta cu
degetul...

Cînd, ceată zgomotoasă, intră ulanii în biserică sub
mundirul de ofițer bate neliniștit o inimă de copil speriat
și pieptul tresaltă de o stranie neliniște. Cît de mic și de

scund i se părea lăcașul ! Cît de strîmt și de sărman ! Zidurile de piatră grosolană s-au gîrbovit și s-au hiit de bătrînețe.

La intrare e agheasmatarul săpat în piatră de cuarț. În fund, lîngă amvon, e o statuie — un cavaler în zale, adormit întru Domnul, dăltuit de veacuri în frumoasă marmură italiană, acum dat grijuliu cu var și văruiț așa an de an, în ajunul Crăciunului.

La picioarele cavalerului culcat, unde fuseseră săpate cuvintele solemne — *Sic transit gloria mundi...* — se mai vede sub stratul de var urma literelor ce nu se lasă cu nici un chip acoperite...

Pe altăr o statueta aurită a sfintei Ecaterina, care ține în mînă o roată — unealta martiriului său — și o sabie de aur. Cu cîtă zavistie priviseră odată la acea sabie strălucitoare ochii de copil !

Deasupra altărului încă două ferestruici-ambrazuri. O tristă umbră viorintă s-a așternut peste icoanele vechi, întunecate. În liniștea bisericii se aude o șoaptă... Să fie piuitul puilor de rîndunică în cuiburile lor, sau poate a mesteacănului acela ce-și scarmănă pleata verde de zăbrelele ferestruicii din zidul gros al bisericii ?

Soldatii îngenuncheară în mijlocul lăcașului de închinăciune, iar ofițerul s-a așezat în bancă și s-a lăsat furat de amintiri. Își ridică ochii — și tresări. În fereastra largă, ogivală ce dădea în coridoarele tainice ale mănăstirii văzu trei umbre... cu fețele încadrate de tivitura albă a bonetelor de sub comănace, capetele acoperite cu postav negru... Mîinile încrucișate pe piept. Ochii nemișcați... Obrajii galbeni, veștezi, bătrînicioși, de spectre răsărite de pe celălalt tărîm...

Ofițerul se ridică și ieși grăbit din biserică. Îl bucura nespus zăngănitul sabiei și al pintenilor, uniforma ostășească atît de bogată față de modestia și mizeria monastică. Coborî în fugă treptele printre lespezile uriașe de la temelia clopotniței. Dădu comanda pentru încălecare, sărind în șa.

„Și acum — visa — la Wyrwy... La unchiul Nardzewski în ospetie, apoi mai departe, spre miazăzi !“...

Gonind în frunte, își repeta printre dinți mereu unul și același cuvînt : „Jaz ! Jaz !“

Cercetașii ieșiră din pădurea Łysicei și urcară primul deal. N-apucă bine Rafał să arunce o privire în vale, că strînse dîrlogii și rămase stană de piatră. La Wyrwy se nălță spre cer trîmbe negre de fum. Ograda nu se vede, nici nu mai e ogradă, nu mai sînt nici grajdurile... Peste jăriștea caldă mai răbufnește cînd și cînd cîte o limbă de foc, lingînd cioturile negre ale copacilor. Detașamentul galopă într-un suflet peste luncă și islazuri, peste ripe și îngrădituri de nuiiele. Ca vîntul zburînd, ajunseră soldații în sat, străbătură ulița mărginită de garduri și năvăliră în curtea conacului. Pustiu în jur. Nici țipenie. Din toată gospodăria nu mai rămăseseră decît un morman de cenușă, bîrne carbonizate, lemn tare de zadă preschimbat în tăciuni și scheletele negre ale sobelor. Din gospodăria toată nu scăpase întreg decît hambarul de piatră. Ulanii se repeziră acolo. Se auziră strigînd. Rafał se aruncă după ei. În prag se clătină ca un om beat. Îl văzu pe Nardzewski zăcînd pe jos într-un lac de sînge, hăcuit de săbii, încît abia-l mai puteai recunoaște. Fața era tocată, brațele, umerii, pieptul spintecate. În jur, în toate despărțiturile goale, pe scîndurile groase ale podinei, în prag și lîngă prag se vedeau băltoace negre de sînge. Bătrînul șleahitic și-a vîndut scump viața! Rafał se lăsă lîngă trupul lui înțepenit, hohotînd de plîns, apoi porunci soldaților să-l ridice și să-l ducă în curte. Mîna moartă ținea strîns pistolul măiestrit gravat. Soldații scotociră prin toate ungherele hambarului. Unul din ei zări o scară reze-mată de un căprior al acoperișului. Descoperiră un om, sus, vîrît în lucarnă. Îl traseră jos și-l înfățișară ofițerului. Era bătrînul Kacper, hăițașul lui Nardzewski. Îndelungă vreme s-a tot uitat pe sub sprîncene, bănuielnic, la soldați și la ofițeri, închis într-o îndărătnică tăcere.

— Ce-a fost aici ? strigă Olbromski.

— L-au omorît pe boier.

— Cine l-a omorît ?

— Armata.

— Care armată ?

— Nemțească.

— Cînd ?

— Azi dimineată. Au venit dinspre Sfînta Ecaterina. Au umplut casa și curtea.

— Cavaleria sau infanteria ?

— Era și cavalerie, și infanterie. -

— Și cum s-a-ntîmplat ?

— I-au poruncit domniei-sale să deschidă hambarul, magaziile, să le dea cheile de la celar. Am priceput de îndată că nu-i a bună. Panul mi-a făcut semn cu degetul să m-apropii și mi-a poruncit printre dinți să fug în sat după țărani. „Zi-le să alerge toți cîți sînt, cu furci, securi, îmblăcie.“ Eu am zbughit-o pe ușă și l-am auzit pe boier cum începe să-i suduie pe soldați, să-i ocărăască cum îi vine la gură și cum le poruncește s-o șteargă din casa lui.

— Și ei au șters-o ?

— Da de unde ! Cînd am venit înapoi într-un suflet prin grădinița șoltuzului, i-am și văzut cu săbiile trase, porniți asupra boierului. Domnia-sa își pierduse capul de minios. A fugit în odăiță și-a-ncuiat ușa în urma sa. A luat de acolo pușca, cu două țevi, pistoalele și zvîrr ! — prin grădină-n hambar. Mie mi-a poruncit să car săculeții cu pulbere. Ofițerii toți — după noi ! Am zăvorît ușa... Boierul zice către mine : „Urcă sus și trage-n ei din luncarnă“. M-am apucat și am pus destui nemțoi la pămînt. Între timp, ei au spart ușa. N-a putut, sărmanul, să le țină piept...

— Și tu n-ai putut să-l aperi, ticălosule !

— Păi l-am apărat eu, cît mi-a stat în putere...

— Și satul ?

— Au sărit oamenii din case, unii au și întins-o-n-coace, dar i-au luat nemții-n bătaia focului și s-au ascuns, nemernicii, pe după garduri, și au dat apoi bir cu fugiții. Mă uit printr-un ochi de gaură în acoperiș și văd fum ! Magaziile ard, peste casă se-nvoldurează vălătuci de fum. Maică precistă ! Isuse Cristoase ! Numai hambarului nu i-au putut pune foc... Iar cînd s-a săvîrșit boierul, nemții și-au luat morții lor, i-au îngropat și-au întins-o la Kielce.

— Unde i-au îngropat ?

— Pe toți în spatele șurii.

Rafal, neștiind nici el ce face, se duse în spatele șurii, Acolo văzu un mormînt proaspăt săpat, un gorgan rotund, înalt...

PRINTRE RUINE

Detașamentul de ulani de sub comanda căpitanului Fijalkowski, care mergea spre Calatayud și Saragosa, în a doua jumătate a lui decembrie 1809, primise misiunea să nimicească bandele de *guerilleros* din Aragon. Partizanul Porliera, poreclit Marquesito, tăiașe toate drumurile și trecătorile din Pirinei, tulbura mereu comunicarea între unitățile franceze, intercepta poșta și împiedica aprovizionarea armatei. Tînărul Cedro, aflat în rîndurile celui detașament, înainta spre vechea Salduba, stăpînit de curiozitate. Își aducea aminte de împrejurimile din nordul orașului Burvedro cu duioșie, ca de meleagurile natale. Petrecuse zile minunate în văile de acolo. Și de astă dată mergea prin ploaie și vînt la fel de vesel ca și prima oară. Ținta cea mai apropiată a marșului era Saragosa. O căuta din ochi la cotiturile drumului, scrutînd perdeaua de ceață. Pînă cînd, într-un tîrziu, îl auzi pe bătrînul Gajkoš de la celălalt capăt al rîndului :

— Se vede, uite că se și vede, afurisita !

— Nu zău ? Și de ce, bătrîne, o ocărăști așa ?

— Pentru că-i cu adevărat afurisită, pane sublocotenent ! Cîți oameni de-ai noștri n-au pierit acolo la asaltul ăl dintîi. Cîți ulani de-ai noștri n-a înghițit pămîntul ei, cîți nu putrezesc acolo-n apă !

— Ei, las' că și spanioli au căzut destui !

— Ce-am eu cu spaniolii ! Nu-s ei puhoi pe aici ? Iar noi o mîină de oameni ! Unde cade unul n-are cine-i lua locul. Iar la ei piere o grămadă și alta răsare într-o clipă.

Și-n scurt timp adăugă :

— Pare-mi-se, cuconașule, c-am descoperit adevărul.

— Care adevăr ?

— Or fi ei creștini, catolici dreptcredincioși, dar e limpede ca bună ziua că-s ovrei botezați.

— Ce tot trîncănești tu acolo ?

— Știu eu ce zic ! De multe ori m-am uitat bine la morții lor pe cîmpul de luptă. N-am găsit, ce-i drept, ovrei adevărați, că s-au botezat, cred, din moși-strămoși. Într-o vorbă, s-au creștinat demult. Mi-a povestit mie un cercetaș franțuz cum a fost cu ei, numa' că prea-i turuia

gura și n-am priceput chiar tot. De unde altfel atîția *guerrilleros* d-ăștia, de n-ar fi cum zic ?

De la Jalon, detașamentul a luat-o spre sud pe drumul Pamplonei, vrînd să vadă ce mai e pe-acolo. În valea Ebrului, printre măslini, în casele cîndva pustii, se vedeau acum oameni. Dincolo de mănăstire se deschidea un loc întins — aproape în toată valea pomii fuseseră tăiați. Nu mai rămăseseră decît cioturile. Doar la poalele munților, de o parte și de alta a fluviului, se vedea frunziș cenușiu. Lîngă Palatul Inchiziției, detașamentul dădu de tranșee săpate de-a curmezișul drumului ce ducea la capela capucinilor. Fortificațiile fuseseră părăsite. La distanțe mari zăreai cîte o santinelă franceză și atît. Soldații o luară în sus, pe cîmp și, sărînd peste șanțuri, ajunseră la Huerba. Într-un locșor, era un pod aruncat peste apă. De acolo detașamentul ieși pe drumul spre Belchite, ce ducea de-a dreptul la Poarta Engracia. Cuprinși de uimire și înfricoșați, soldații se opriră ca la comandă.

Ca și celelalte drumuri, cum ar fi cel spre mănăstirea San José de la Monte Torero, sau șoseaua Valenciei, și acesta ducînd la Belchite era tăiat de șanțuri pe trei rînduri paralele, pînă hăt, la malul Ebrului. Ulanii se uitau de sus la grandioasele fortificații franceze. Se aflau față în față cu șanțurile de apărare de la podul peste Huerba, ce acopereau toată zarea. La dreapta, în jurul mănăstirii San José, se desenau zigzaguri crenelate, la prima aruncătură de ochi o împletire haotică a liniilor de fortificații, ca o curbă de temperatură de pe foaia de observație a unui bolnav. O linie a tranșeelor cobora aproape perpendicular pe cotul Huerbei, alta mergea paralel cu prima, apoi se frîngea, făcea zigzaguri mari, dezordonate, sărea peste Huerba și ca o hieroglifă stranie șerpuia peste lanurile aurii la est, ajungînd pînă la mănăstirea Sf. Monica. În tot locul se vedeau drumuri acoperite, liniile tranșeelor apărute de tîrnuri, bastioane și adăposturi. Linia a doua paralelă se întindea și mai departe ; mai puțin cotită decît prima, se încheia cu o baterie, din care șase tunuri bătuseră la vremea sa spre pod și marginea orașului, dincolo de rîu. Fortificațiile de

peste Ebru, spre est de oraș, erau alcătuite din aceleași tranșee și valuri sinuoase. Toate erau pustii, părăsite, lăsate la voia ploilor de toamnă. Tot pământul acela se vedea galben, cu măruntaiele răvășite. Mîndrele mănăstiri se surpaseră. Din San José nu mai rămăseseră decît turnurile și zidurile găurite...

Ulanii meraseră în tăcere pe cărări muntoase spre est, pînă la fluviu. Și abia acolo intrară în oraș. Cînd, lăsați să treacă de santinelele franceze, se apropiară de Puerta del Sol, se deschise înaintea lor o priveliște neașteptată. Pămînt brăzdat dincolo de mănăstirea Sf. Augustin de șanțuri de apărare spaniole, răscolit de mine trădătoare, ziduri de piatră ciumpăvite de ghiulelele tunurilor, case, arse, sinistre, locuințe părăsite, fațade surpate, tavane atîrnînd în gol, acoperișuri sparte... Trecînd pe lîngă Universitate, văzură spărturi mari în peretele Bibliotecii lăsate de exploziile minelor cu pulbere. Prin gurile lor • căscate și crăpăturile din zid cărțile curgeau șuvoi. Cale del Cosso era distrusă de mine și contramine. Ulanii își trăsese răchizișele pe-o ureche și mergeau cu fețele încruntate amenințător. Cînd ajunseră la începutul străzii Engracia, căpitanul Fijalkowski, sub pretextul dificultății de a străbate drumul răscolit și al necesității de a se informa unde se află comandantul garnizoanei, porunci detașamentului să oprească. În realitate, voia, împreună cu camarazii săi, să se mai uite în jur.

Strada Engracia dispăruse. În locul ei se înălțau munți fantastici, amintind priveliștea ce se dezvăluise ochilor de pe ghețarul Ron din lanțul Alpilor Bernezi. Mănăstirea franciscanilor, lovită de mine, care prinseseră într-un cerc monstruos tot domeniul ei, pînă dincolo de grădini, spre mănăstirea Sf. Toma, iar în partea opusă, spre biserica San Diego, era la pămînt, preschimbată într-un morman de moloz. Ospiciul de nebuni, mănăstirea Carmelitelor și toate casele cartierului pînă la stradela Recogidas erau o ruină. Pe alocuri doar se mai înălța cîte un perete stingher, cu uși, ferestre, grinzi atîrnînd în aer. În alte părți se înălțau sumbre mormane de ziduri lovite din colțuri, prăvălite unele peste altele. Era cu neputință să-ți mai dai seama ce-or fi adăpostit acoperișurile lor. Acum păreau trupuri intrate în putrefacție. Toată această

clădire de ruine răspîdea miros de cadavre de la morții pe care nimeni nu-i îngropa. Putrezite de arșița verii, înălțau acum de sub ruine salutul lor biruitorilor.

Cedro, întors în șa și cu mîna în șold, privea dărîmăturile. Avea capul gol de gînduri. Nici o amintire nu prindea viață în sufletul lui. Era furat de extaz. Cuprindea priveliștea toată cu ochi uluiți, străduindu-se să se încredințeze că totul a fost cu adevărat împlinit printr-o tainică trudă. Au fost surpate din temelii zidurile trainice ale mănăstirii franciscane. Au fost spulberate lespezi clădite cu veacuri în urmă. A fost dat pieirii tot ce supraviețuise emirilor mauri, conducătorilor și regilor Castiliei ! A fost zdrobită mîndria aragonezilor. Simți cum pustiul acela sinistru îl învăluie cu măreția forței de distrugere, cu frumusețea ei crudă și autoritară. Fala ostășească se trezi în el la vederea clădirilor culcate la pămînt.

„Te-ai smerit, Saragosa ! gîndi în sinea sa. Ai depus armele la picioarele străinilor veniți la porțile tale. În sfîrșit, nu-mi mai stai înaintea ochilor cu străvechiul strigăt al libertății : *«Avi fuerza !»*¹ — cu deviza nesfîrșitelor răscoale, făr' de număr. Inexpugnabilă, *siempre eroica*, ai căzut pînă la urmă ! Și zaci în ruine, cu gîtul în laț...”

Se înapoie *le maréchal des logis*, trimis după dispoziții, cu ordinul de a se încartirui în desființata mănăstire a Sf. Toma. Detașamentul porni neîntîrziat într-acolo și se așază boierește în trapezăriile spațioase și nenumăratele ei chilii. În frumoasele grajduri intraseră toți caii. Ofițerii și soldații se culcară fără a mai zăbovi, pentru prima oară după atîta amar de vreme în deplină siguranță.

Pe înserat, Cedro își încărcă pistoalele, își prinse cît mai sus sabia și plecă singur în oraș. Ploua, vîntul vuia și șuiera pe străzi. Toate porțile erau încuiate, gangurile goale. Rareori cîte un om trecea grăbit, înfășurat în mantie cu cap cu tot. Mantia albă, pe care întîmplător și-o pusese Krzysztof, atrăgea atenția rarilor trecători. Se opreau o clipă, două urmărind cu ochii silueta albă. Ne-schimbat zbura spre el pe-ntuneric strigătul hîriit, aidoma

¹ Trăiască forța. (Sp.)

zângănitului unei lame ascuțite de pumnal, năclăite de sânge și ruginite, ce nu se dă scoasă din teacă :

— *Carajo !*¹

Ulanul nu lua în seamă strigătul și nici măcar nu întorcea capul ca să vadă cine-l blagoslovește pe întuneric.

Mergea înfășurat în mantia lui, dus pe gânduri. Vedeau cu ochii închipuirii Olszyna și Stokłosy, casa părintească, pe taică-său, pe Mery și pe Trepka. Era acolo cu ei și cu încă cineva. Le adusese un oaspete din Sudul îndepărtat. Le vedea pe Mery și pe străina *doncella* cum pălăvrăgesc în zi de vară la umbra înalților mesteceni, ale căror alei lungi se pierd în câmp, printre holde bogate. Or să-i placă ei oare meleagurile nordice, o să întâmpine oare cu inima deschisă modesta vale a Wisłokăi ? O să-ți cadă oare dragă, fiică a Aragonului ? Vei înțelege tu oare șoapta lanurilor de secară, foșnetul spicelor galbene de ovăz, murmurul pădurilor de acolo și clipocitul molcom al apelor ? Vei desluși oare graiul plin de tîlc al cîmpiei aromite în pîclă ? Ea le va aduce oamenilor de pe acolo focul și mîndria ei neînduplecată, va înrudi flacăra și avîntul sufletului său cu tihna și cumpănirea slavă. Flacăra vie și luminoasă va fi în casa de la Olszyna ! Vedeau cu ochii clipa întîlnirii, purta cu Trepka lungi și generoase discuții despre noul oaspete la Stokłosy. Ha, ha ! Bine mi-ai prezis, bătrîne politician... Am să-ți aduc o surpriză de pe meleaguri străine. Vom merge călare la vînătoare cu ogarii... Gonea în gînd alături de ea, toamna, peste miriști, auzea vîntul luîndu-se la întrecere cu înaripații cai. Ochii ei limpezi și adînci ! O, trandafirii albi din noaptea aceea !

Mergea cufundat în visare, aproape fără să-și dea seama că-l duc pașii spre locul pe care-l luase cu asalt cu un an și jumătate în urmă. Intră în străduțe ce coteau în unghi drept spre mănăstirea franciscană. Străbătu una, a doua, porni pe a treia. Nicăieri nici o lumină, nicăieri nici o umbră de viață. Krzysztof reținuse atît de bine în memorie atunci, în ziua luptei, toată porțiunea de la colțul străzii pînă la intrarea pe scara întunecoasă, încît de astă dată o recunoscuse instinctiv. Întinse mîinile pentru a atinge zidurile de pe partea cealaltă a străzii. Dar cînd

---

¹ Înjurătură în spaniolă.

să pășească într-acolo, se împiedică și se lovi cu pieptul, genunchii și, pînă la urmă, cu fruntea de un morman de ruine. Se văzu împresurat de pietre și aspre sfărîmături de zid, mormane de cărămizi. Atingea cu mîinile molozul și dărîmăturile ude de ploaie, alunecoase. Picioarele îi jucau pe pietrele ascuțite, prinse parcă în capcane de fier, genunchii se izbeau dureros și se juleau de bolovanii fără număr. Urcă tot mai sus pe grămada de ruine, pe muntele de case năruite. Întîi merse drept înainte, apoi o luă la dreapta și, cățărîndu-se pe pietroaie, se mai tirî vreo zece-douăzeci de pași. Se prăbușea în gol, se aburca pe zidurile dărîmate, aluneca în crăpături, cădea cu fața în gropi afunde. Nu se liniști pînă nu cutreieră întregul cartier, în toate direcțiile, pînă la Cosso. Abia atunci, zdrobit trupest și sufletește, se prăbuși peste pietre, spunîndu-și că n-a mai rămas nimic acolo.

Îl cuprinse iarăși nepăsarea recă de mai înainte. Nu simțea decît oboseală fizică și psihică, vlăguire și silă. La răstimpuri, răsunau înăuntrul său hohotele de ris ale dezamăgirii, respingătoare, de neînduplecat. Cine știe, își spunea cu indiferență, întins, nemișcat pe mormanul de moloz, poate că ea zace aici undeva chiar sub mine?... Dacă-aș scormoni cu mîinile aceste sfărîmături poate c-aș descoperi trupul ei zdrobit. Ploaia se scurge printre cărămizile sparte, printre lespezile mucegăite de gresie. Apa murdară picură în ochii ei larg deschiși de spaimă... Cufundat în gîndurile sale nu simțea biciuirea ploii, nu auzea vuietul vîntului.

Deodată, urechea prinse niște sunete ciudate. Se trezi ca dintr-un vis adînc. Simți că ruinele pe care stă întins se cutremură, că mormanul de moloz se leagănă parcă. Își înalță încet capul. Undeva, pe aproape, alături, pe după pereții năruți, răsunau lovituri grele de răngi de fier și tirnăcoape. Ascultă preț de un minut, apoi dădu totul uitării. Își spuse c-or fi niște cerșetori care umblă să prade cadavrele și cu asta se liniști. Și se întinse la loc peste pietre.

Între timp însă, pași grei, lovituri de răngi și șoapte de glasuri omenesti începură să se apropie de el. Atunci furia îl săltă în sus.

În bezna nopții, zări nedeslușit cîteva umbre. Trase pistolul, ridică cocoșul și așteptă nemișcat.

Tîlharii nocturni mergeau încet, bocancii potcoviți scrișneau pe pietroaie. După zgomotul pașilor socoti c-ar fi cel puțin cinci oameni. Înainte mergeau laolaltă trei. Zărindu-i probabil mantia albă, se opriră. Se înstăpîni liniștea. Numai vîntul șuiera, cutreierînd ruinele. Apoi deodată raza unei lanterne, ca o scăpărare de fulger, se abătu peste Krzysztof. Ridică pistolul și întrebă calm, în franceză :

— Cine-i acolo ?

Tăcere.

Peste o clipă, o a doua sclipire luminoasă de lanternă pipăi locul din spatele lui Krzysztof, în dreapta, în stînga lui, căutînd, ca un copoi, să vadă dacă mai are însoțitori. Într-o singură fracțiune de secundă toate umbrele acelea negre săriră deodată spre el și-l împresurară. Krzysztof ochi în prima umbră întunecată din dreapta, pe care privirea apucase s-o deslușească. De două ori verifică ținta și apăsă pe trăgaci. Ecoul împușcăturii bubui printre ruine ca o lovitură de tun. Trase de la centură al doilea pistol. Cu mîna stîngă scoase sabia. Auzea pe alături și în spatele său salturi peste pietrele răsunătoare. O rangă îl dibui, gata să-l ajungă. Atunci, se întoarse brusc și trase, cu țeava pistolului aproape lipită de pieptul omului gata să-l înșface. Cu un geamăt, necunoscutul căzu pe spate. Krzysztof sări peste el, trecu sabia în mîna cealaltă și începu să lovească în dreapta, în stînga, înainte și înapoi. Picioarele îi alunecau și cădeau printre pietroaie. Se prăbușea în genunchi, în mîini, zvîcnea în sus și se retrăgea de lîngă agresori, care se țineau după el. Nu se mai isprăveau ruinele peste care alerga. Se preschimbaseră într-un labirint înfricoșător de ulicioare și ziduri, cămăruțe și gropi ! Într-una din ulicioarele lui se opri. După vuietul schimbat al vîntului își dădu seama că se află între dărîmăturile unei case. Sprijinit cu spatele de un horn de sobă, rămas întreg, îi pîndea pe agresori.

Doi dintre ei se apropiară și-i aprinseră lanterna în ochi. O fracțiune de secundă văzu fețele înfricoșătoare ale tîlharilor. Dintr-un salt, se aruncă asupra lor și începu să izbească orbește, din răputeri, cu sabia, simțind c-a sosit clipa fatală. Brațul încordat dădea lovituri fulgerătoare, cu latul și cu tăișul sabiei. Agresorii se apărau

cu răngile, încercînd, de sus, să-i zdrobească țeasta dintr-o lovitură. La un moment dat unul scoase un strigăt sălbatic și ieși din luptă. Celălalt însă nu contenea să dea lovituri năprasnice. Krzysztof îi simțea răsuflarea hîrîită și duhoarea trupului. Apreciînd după zgomot locul unde s-ar afla tilharul sări ca un tigru asupra lui, încercînd să-l croiască peste piept. Amîndoi se prăvăliră la pămînt. Înleștați în luptă, se rostogoleau peste pietre. Cînd unul, cînd altul răzbea la uprafață. Se izbeau cu creștetul de bolovani, cu dinții trăgeau de haine, sfîșiindu-le; mîinile, ca niște colți de oțel, căutau să se-nfigă în beregată. Spaniolul era un zdrahon de bărbat și Cedro nu izbutea să-l biruie. Îl salvau doar abilitatea și sprinteneala tinerească. Îi scăpa mereu zdrahonului, se elibera din strînsoarea de fier a labelor sale și încerca la rîndul lui să-l apuce de gît fulgerător. Necurmat se apăra și ataca în același timp. Vedeă însă că nu-i chip să-l răpună. Îl scăldă o sudoare rece.

Cuprins de deznădejde, hotărî într-o clipă s-o ia la fugă. Se smuci, se îndoi din șale și se smulse din mîna vrăjmașă. Celălalt însă îl simți în impas. Stăteau amîndoi în genunchi, față în față, așteptînd să piară cel mai slab. Spaniolul trase adînc aer în piept și primul se prăvăli peste Cedro cu tot trupul. Cu mîini hulpave îl apucă de gît. Dar, în aceeași secundă, rostogolindu-se în luptă peste pietre, căzură amîndoi într-un fel de crăpătură îngustă. Atacînd cu mîinile și cu dinții, amîndoi se duseră deval pe niște trepte abrupte. La capătul lor, unde duhnea îngrozitor a cadavre, Krzysztof se smulse din mîinile tilharului. Simțind instinctiv dincotro vine aer curat, dibui scara și din două, trei salturi se văzu sus. Acolo se aplecă fulgerător, dibui pe jos un bolovan uriaș și-l urni din loc cu picioarele, cu genunchii. Cu un efort supraomenesc îl ridică în brațe și-l prăvăli pe scară, cu hohote ferice de rîs. Auzi un geamăt de moarte, un vaiер și-un ultim suspin. Mai trimise-n jos un pietroi, două, trei! Căută pe jos bolovani cît mai mari și cu puteri înzecite, de nebun, îi ridica și-i repezea în hăul negru. Îl vedeă limpede hăul acela, ca la lumina zilei, habar neavînd nici unde se află, nici ce face. Apuca unul după altul pietroaietele ude și le prăvălea la nesfîrșit în groapă, împingea cu genunchii frînturile mari de zid.

În tot cursul iernii, compania căpitanului Fijalkowski, așezată la Saragosa, a efectuat neîntrerupt operațiuni de recunoaștere. De obicei, căpitanul cu o parte din oameni rămîneau în oraș, plecînd în cercetare doar un grup comandat de locotenentul companiei sau de unul dintre cei doi sublocotenenți. Uneori însă compania se împărțea în cîteva detașamente, pe care le comandau cei patru vagmiștri, vagmistrul-major, opt caporali și chiar cei doi trompeți. Astfel erau apărute drumurile coborîtoare din munți spre Saragosa.

Unele grupe patrulau pe drum spre Pamplona și în văile din jurul lui, altele în valea rîului Gallego, iar altele plecau spre sud-est pe drumul Valenciei, spre marea albastră, spre Fuentes de Ebro, tăind Canalul Regal, către la Puebla de Híjar, San Per, spre Alcañiz și de acolo pînă la Monroyo. Deseori soldații se înapoiau răniți de *guerillas* în schimburi de focuri, obosiți de atîta călărit în bătaia vîntului și a ploilor.

Krzysztof Cedro vreme îndelungată n-a luat parte la aceste operațiuni, simțindu-se greu bolnav. Avea oasele zdrobite, plămîinii și ficatul stîlciți parcă de la loviturile de rangă primite. Cuprins de plictiseală și alean, tulburat de mînie, -rătăcea singur prin Saragosa. Cînd camarazii, tovarășii lui de luptă și petreceri, îl întrebau ce se-ntîmplă cu el de se proteste așa, le răspundea scurt și răspicat că-i ispitit de diavol și încearcă să se izbăvească umblînd prin bisericile pustii, printre ruinile mănăstirilor și caselor de locuit.

Primăvara, în primele zile ale lunii martie, cînd peste ruine a-nverzit iarba și tufele vesele de glicină, ale cărei ciorchini înfloriți sorbiseră parcă însăși culoarea cerului meridional, au îmbrățișat zidurile și s-au revărsat peste ele, cînd din pămîntul îmbuibat de cadavrele oamenilor sufocați prin beciuri, răpuși de ciumă, au răbufnit lăstarele bogate ale copacului îndrăgostiților *cercis*, cînd au înflorit violetele miraculoase, zambilele multicolore, crinii și lălelele, Krzysztof își veni în fire, ceru să fie luat în evidență activă și în fruntea unei grupe plecă în munți.

Sub comanda lui se aflau dumnealui vagmistrul Gajkoš și douăzeci de soldați. I se încredințase misiunea unei acțiuni de recunoaștere într-o direcție cu totul nouă. Trebuia să ajungă la defileurile ce duceau înspre frontiera franceză, la Vallée d'Aran în Pirineii Centrali. Defileurile acelea se aflau în mâinile răsculaților. Trebuia să-i urmărească pe partizani, să afle de câte forțe dispun și, dacă era posibil, să curețe drumurile de oamenii lor.

La început, mărșăluiră drept spre nord, la Monzon, apoi la Barbastro. A treia zi, se și aflară în munții sălbatici lângă Puente Mantagnana de pe râul Noguera, afluent nordic al Ebrului. Trecuseră de culmile crestate ale dealurilor calcaroase, de prundurile de gips, de stîncile sterpe și înălțimile îmbibate de sare. Înguste *barrancos*¹ și prisloapele în care nu se vedea nici un copăcel, nici o tufă, nici un firicel de iarbă măcar, urcau în sus pe platoul Sobrarbe, între râurile Cinca și Noguera. Călăreții ajunseră sus de tot, unde se plimbă vîntul în voie și se învoldurează norii. Trăgeau în piept un aer mai rece, dar mai umed.

În defileuri prin care trecuseră, în acele prăpăstii înguste, strîmte de prea mult grohotiș și surpătură, aerul era cald și zăpușitor. Vîntul nu ajungea pîn-acolo, vîzduhul era mort, nemișcat ca într-o odaie închisă. În ținutul mîntos în care pătrunseseră, întîlneau mai des acoperișuri ce adăposteau oameni. Cel mai adesea erau colibe de ciobani ridicate din piatră vîroasă, lipite de pâlânci ridicate pentru vaci și capre. Cînd și cînd răsărea cîte o casă mai acătării, locuită de munteni contrabandiști.

Pe alocuri, pe terenuri mai prielnice pentru grădini, livezi sau ogoare se vedeau urmele așezărilor maure, rămase de veacuri, de la izgonirea moriscilor ; ruinele străvechi năpădite de bălării și iederă cu greu le puteai deosebi de casele dărîmate ale războinicilor hidalgos. Ulanii nu prea întîlneau picior de om prin partea locului. Uneori, erau nevoiți să stea îndelung la pîndă pînă să dibuie cîte un găzdaș în casa lui, pentru a-l constrînge să le răspundă la întrebări. Unii dintre prinșii aceștia erau sumbri, îndărătnici, muți și înaccesibili, ca și munții în

---

¹ Prăpăstii. (Sp.)

care trăiau; preferau să moară în chinuri decât să dea în vileag vreun amănunt despre pozițiile detașamentului de răsculați; preferau să fie arși de vii pe foc mocnit, decât să spună unde cotește sau se desparte drumul pe care-l țineau ulanii. Se nimereau uneori și unii ahotnici de bani, sau oameni mai deschiși și mai guralivi, care pentru o priză de tabac bun răspundeau bucuros la întrebări, de cele mai multe ori însă spusele lor se dovedeau a fi inutile, ori simple născociri, ori minciuni sadea. Întilneau și politicieni lucizi și clarvăzători, fiind întotdeauna de partea celui mai tare. Sau chiar și trădători ticăloși. Aceștia veneau singuri, nechemati, și pe furiș, la ceas de noapte, prin beznă îi conduceau pe cărări inaccesibile și-i dădeau morții pe compatrioții lor dormind liniștit. La ceas de noapte, în beznă, își primeau răsplata și dispăreau prin munți.

Cel mai dibaci inchizitor și anchetator era Gajkoś. Se pricepea ca nimeni altul să pună întrebări și să le însoțească cu tot felul de argumente, încît se lămurea la rezeală cu cine are de-a face. După două-trei „probe” știa clar dacă bravul cavaler trebuie pus nițeluș pe fri-gare sau cu ospitalitate slavă omenit c-un pahar de vin spaniol. Gajkoś știa pînă și limba lor, bineînțeles nu spaniola, dar un anume grai, aragonezo-inchizitorial. Oricît ar părea de ciudat, graiul lui, ca un cod de largă circulație, era pe înțelesul tuturor prinșilor de orice temperament, caracter sau stare de spirit ar fi fost. Operațiunea de recunoaștere era condusă chiar de Krzysztof. Ulanii de cele mai multe ori mergeau în șir indian, trăgîndu-și de dirlogi caii speriați peste pragurile muntoase de netrecut, unde pulberea stîncilor sfărîmieoase se prăvălea de sub tălpi în prăpăstiile adînci. Mergeau tiptil la lumina lunii și prin beznă noptatică, iar în zori și pe la chindie făceau incursiuni în taberele și detașamentele de partizani.

După eforturi trudnice de-o primăvară întreagă aproape, Krzysztof izbuti să curețe trecătorile și cărările montane de partizani și să deschidă drum liber liniilor de comunicație ale armatei generalului Suchet. În sfîrșit, detașamentul fusese rechemat din locurile acelea blestemate, primind misiunea să restabilească legăturile — tăiate și ele de *guerillas* — cu garnizoanele franceze din sud,

în Munții Iberici, dincolo de Ebru. Din Vallée d'Aran, aproape imediat, detașamentul se îndreaptă spre sud prin Lérida, peste valea râului Segre pînă la Mequinenza. După un popas destul de lung la francezi, ulanii pleacă pe drumul nou, pe care-l construia generalul Suchet tocmai pentru asediul Tortosei. Mergînd în marș susținut, intrară în valea râului Algos și de acolo, ținînd drumul peste munți, trecură de Monroyo.

Ținta lor era Morella, o cetățuie în munți, unde căpitanul Wyganowski, cu două sute de oameni, se apăra de populația răsculată de prin partea locului. Krzysztof avușese de înfruntat destule obstacole, pînă a izbutit să ajungă cu detașamentul lui la cetățuia Morella. Satele, fermele și moșiile din împrejurimi, ca Ballaster, Chiva, Rosel, Trayguerra, Tordella, Mata, Herbes și altele s-au răsculat și-au intrat în război cu cotropitorii. Detașamentul de ulani era nevoit să se miște și să se învîrtească neconținut, ca un scorpion pe jar, pentru a nu fi nimicit de forțele inamice mult prea numeroase. Fiind tot timpul pe drum, ulanii nu dormeau aproape deloc. Mergeau de obicei în galop pentru a ataca prin surprindere și a nu-i lăsa pe *guerilleros* să-și dea seama cît de puțini sînt de fapt.

În sfîrșit, după îndelungi manevre, într-o bună zi, la ceas de seară se văzură la porțile Morellei. S-au bucurat nespus găsindu-se printre cei două sute de pedestrași de pe malurile Vistulei și sub paza neadormită a carabinelor lor. Cedro îl regăsi pe Wyganowski cu căldura unui adevărat frate. Căpitanul era și mai slab decît la Saragosa.

De la atîtea marșuri în bătaia vîntului față i se înnegrișe și se uscaseră. Umerii obrajilor și maxilarele ieșite în afară îi dădeau un aer crunt și amenințător.

Zîmbetul angelic de bucurie, reînviat pe chipul lui sever la vederea tînărului Cedro, părea din cale-afară de ciudat și de surprinzător. Și glasul îi suna parecă straniu și neobișnuit cînd ieși să-i primească pe noii-sosiți și să-i încartiruiască. O clipă mai tîrziu însă, și glasul și întreaga lui înfățișare își recăpătară vechea duritate.

Căpitanul Wyganowski ocupa în cetățuia Morella o odăiță așezată pe colț, cu ferestrele dînd spre două zări ale lumii. De acolo se vedea orașelul așezat la poalele muntelui și drumurile așternute spre el. Căpitanul avea

în odăiță un pat, o măsuță și două scaune. Porunci să fie adus îndată încă un pat și se apucă să-l ospăteze pe tânărul său musafir. Își făcea de lucru, pregătind o gustare, ștergea paharele, aducea tacîmuri. Cedro, întins pe pat, îl urmărea cu coada ochiului.

— Mi-a spus cineva — ptiu, ptiu ! ducă-se pe pustii !
— c-ai fi murit într-una din lupte. Din fericire, a fost o minciună.

— Nu chiar de tot. M-am aflat la un pas de moarte.

— Îți arde de glumă ! Arăți ca un trăpaș andaluz, hrănit cu grăunțe de porumb.

— M-a fost străpuns un glonte.

— Un glonte — asta-i fleac ! E ca și cum te-ar zgîlții nițel frigurile.

— Să te ferească sfîntul de asemenea friguri...

— M-au zgîlțit și pe mine...

— Ce ? Frigurile ?

— Ei, ce să mai vorbim ! Știi, spuse deodată, întorcîndu-se cu toată fața spre Cedro, nu pot să mai îndur !

— Ce anume ?

— Viața asta.

— De unde atîta sentimentalism ?

— Ți-o spun ca de la soldat la soldat. Ți-o jur pe onoarea mea de ostaș că moartea aș primi-o mai ușor...

— De ce ?

— M-am lehămetisit de viața asta, iată de ce !

— Bine, bine, dar de ce ?

— Nu pot s-o mai duc așa. Nu pot ! Mor ! Mă sufoc ! Nu de-aia am plecat la război ca să-i ard de vii pe spanioli, să distrug sate-ntregi cu femei și copii, să supun orașele prin foc și sabie. Ți-o spun deschis — în adîncul sufletului meu sînt de partea lor.

— Asta-i rău !

— Tocmai de aceea cu doi ani în urmă mi-am cerut demisia în scris. Nici pînă azi nu am primit răspuns. Împăratul luptă în Austria, stă la Paris, iar eu nu primesc răspuns și pace bună. Și între timp, sînt nevoit să-mi calc pe conștiință, să-mi necinstesc arma. Lupt împotriva mea însumi, împotriva propriei mele rațiuni. De sute de ori mi-am căutat moartea, ca să termin odată și să nu mai fiu un sclav ticălos !... Dar ea mă ocolește ! Simt că nu pot să mai rabd !

— Ai vrea să te întorci în patrie, căpitane ?

Wyganowski tresări.

— Eu în patrie ?... Da... în patrie... șopti cu buzele uscate.

Intră ofițerul de serviciu să raporteze despre rostuirea în cetățuie a cailor detașamentului de ulani. Wyganowski vorbea cu el pe un ton atît de tăios, de aspru și de neînduplecat, de parc-ar fi fost un alt om. După plecarea ofițerului, Wyganowski reveni la vechea temă.

— Cerul mi te-a trimis ! Nici nu știi ce serviciu imens mi-ai putea face.

— Sint gata...

— O ! Dacă s-ar întîmpla să pleci de aici într-o direcție potrivită. Care-i itinerarul tău mai departe ?

— Trebuie să trec prin Tortosa, să raportez despre Morella și despre alte garnizoane. După aceea, mă întorc la Saragosa, la regimentul meu.

— La Tortosa ? La generalul Suchet ? strigă voios Wyganowski.

— Da, dar despre ce-i vorba ?

— Frate dragă ! Păi acolo s-ar putea să fi venit și să zacă prin cine știe ce sertare aprobarea demisiei mele. Legăturile noastre cu Franța au fost atîta timp întrerupte... Ziceai că datorită detașamentului tău liniile de comunicație au fost restabilite... O fi venit și aprobarea mea.

— În cazul ăsta, plec chiar mîine.

Wyganowski își desfăcu larg brațele și rîse tare, ca un copil. Dar în aceeași clipă tăcu.

— Glumești, frățioare ! Cum crezi că te-aș lăsa să pleci fără să te odihnești ?

— Mîine am și plecat. Ne-o fi destul, mie și soldaților mei, dacă dormim ca lumea astăzi. Își mai trag sufletul și caii.

La ultimele cuvinte aproape că dormea, deși avea ochii ațintiți asupra chipului palid al căpitanului. A dormit buștean pînă a doua zi la amiază. Îl trezi arșița zilei de iulie ce năvălea pe ferestrele deschise. Cedro se săltă din pat refăcut, în putere, într-adevăr ca un trăpaș andaluz. Se gîndea cu încîntare la peripețiile ce-l așteaptă în zilele următoare, în drum spre Tortosa. În odăiță intră Wyganowski. Încă din prag, spuse :

— Bună poamă e Gajkoś ăla al tău ! El, afurisitul, ăl dintii ar trebui pus nițeluș pe frigare. Dac-o fi ade-vărat tot ce le băsnește soldaților mei...

— Dar ce s-a-ntîmplat ? întrebă Krzysztof, rîzînd.

— Am ieșit să inspectez cetățuia și i-am și găsit pe soldații mei la un păhărel. A, e de pomină, zău așa. Nu ei îl cinsteau pe el, ci invers. Văd că are la el provizii de vin bun.

— Păi, ăsta-i lucru știut...

— Arată ca un taur pregătit pentru arena din Burgos. Un exemplar ca ăsta de mult n-am mai văzut printre soldații noștri. Stă în mijlocul pedestrașilor mei, trage din ciubuc și din cînd în cînd sugă vin din cană, sau mai bine-zis din bîrdac. Cum deschide gura, fumul i se prefiră prin mustată și i se anină de nasul roșu. Da știu că i-a-n-florit pe cînte nasul udat cu vinațuri de soi — ce să mai vorbim.

— El mi-a salvat viața.

— Unde ?

— La Burviedro. Aș fi fost călcat în picioare acolo, pe cîmpul de luptă... Mi-a oprit calul din fugă cînd, rănit, mă prăvălisem din șa.

— Fir-ar să fie afurisite toate luptele astea, toate satele și orașele lor ! strigă Wyganowski, umblînd de co-lo-colo prin oadaie. Parcă eu nu am aici sub comanda mea călăi, zbiri și ucigași, dar îi cruț și-i prețuiesc, pen-tru că-s oamenii cei mai pricepuți. La vreo încrucișare, cu ei rezisti. Ce facem noi aici, la naiba ! Tu cît mai ai de gînd să rămii aici ?

— Pînă mi s-o porunci să merg altundeva. E de la sine-înteles. Poate, între timp, se sfîrșește războiul.

— Războiul ăsta nu se va sfîrși niciodată. Sînt ostaș de atîția ani și știu cînd și ce război se poate sfîrși. Na-poleon, vezi bine, n-o să depună armele în fața acesor *guerillas*, că s-ar face de rușine, iar ca să-i învingi pe oamenii ăștia — sînt vorbe goale ! Am străbătut ceva pămînt uite cu spada asta-n mînă și am văzut destule popoare-n luptă. ăștia nu pot fi învinși, pentru că luptă pentru o cauză dreaptă și din toată inima. Am spus-o deschis tuturor comandanților mei, cînd am arătat din ce pricină îmi înaintez demisia.

— Cu același succes se poate dovedi că nu luptă de loc pentru o cauză dreaptă.

— Curios aș fi să știu și eu cum !

— Oare e cazul să apere cu atîta vitejie inchiziția, drepturile feudalilor, bunurile mănăstirilor și dinastia asta a Bourbonilor ?! Cu o sută de ani în urmă, Aragonul, Catalonia și Valencia nu s-au apărat oare cu ghearele și cu dinții de aceeași dinastie, în lupta lor pentru succesiune la tronul Spaniei ? Așa cum astăzi spaniolii nu-i vor decît pe Burboni — pe Ferdinand al VII-lea sau pe Carol al IV-lea, tot așa și atunci nu l-au vrut decît pe austriacul Carol și au luptat împotriva Bourbonilor. Popor înapoiat. La noi cu cîteva sute de ani în urmă au avut trecere asemenea idei. Cine dintre noi ar mai lupta astăzi cu abnegație pentru nu știu ce urmaș la tron ? Gîndește-te bine...

— Dar voi pentru cine luptați ? întrebă căpitanul cu subliniată ironie.

— Eu lupt cu abnegație pentru patrie ! strigă Cedro, sărind la Wyganowski.

— Ei bine, deviza asta s-o repeți de acum încolo numai față de tine însuși și de Dumnezeu... Mie-mi ajunge. Eu plec.

Peste o clipă, urmă cu obrajii încinși ca de febră :

— În noaptea asta am ticluit următorul plan : cînd vei pleca de aici, o să-ți dau un spaniol drept călăuză. Ca să nu-l recunoască compatrioții, o să-l îmbrăcăm cu o uniformă de-a noastră. Îi dau calul meu. El o să te ducă pe calea cea mai scurtă și mai sigură la Tortosa.

— Ce fel de om e ? Nu mă vinde cumva pentru cîteva arginți ? Am mai văzut eu spanioli dintr-ăștia, care, de dragul profitului se dau bine cu franțujii, dar nici de la ai lor nu se sfiesc să profite.

— E unul dintre oamenii cei mai de nădejde. Garrantez cu capul pentru el. I-am pus încrederea la încercare în sute de ocazii. E spaniol, adevărat, dar e un năstrușnic și un liber-cugetător. De aici dragostea lui pentru francezi. E convins că prin ajutorul lor va înflori în țara sa o nouă rînduială. Să nu crezi că-i un trădător vîndut. Îți spun că-i spaniol, dar om de cultură care nu se-mpacă nicicum cu fanatismul țăranilor, călugărilor și contraban-diștilor. De multe ori i-am făcut înlesniri. Am salvat des-

tule vieți la rugămințile lui. De hatîrul lui am cruțat sate, tîrguri întregi. Acum ar fi bucuros să mă răsplătească în vreun fel. Dacă s-a primit răspuns la cererea mea i-l dai lui și atîta tot. El mi-l va aduce.

La aceste cuvinte își puse mîinile pe umerii lui Krzysztof și-i zîmbi din toată inima.

— Bine, răspunse Krzysztof, voi face precum spui. Și cum vezi tu plecarea ta de aici? De unul singur nu poți pleca, iar armata, după cîte știu, va mai rămîne aici destul, pînă la noi ordine.

— Da, pînă la noi ordine. Acest om, acest don José, mă va scoate de aici. A și obținut actele necesare pentru amîndoi, de la generalii spanioli Villacampy și Brancourt, ca să putem merge la Tortosa. I-am împărtășit toate gîndurile mele. M-a înțeles ca un frate bun.

— Dacă-i așa, dă-mi caii mai repede. La noapte plec.

— Ce tot vorbești? De ce atîta grabă? se împotrivi moale Wyganowski.

— Vreau și eu să mă achit față de tine. Bine am mai dormit la vremea aceea, la carmelite, străjuit de spada asta, uite.

— Hai cu mine acasă! îi șopti încet Wyganowski.

— Niciodată! Cheamă-l aici pe spaniol.

Căpitanul dădu din cap și părăsi odaia. Cedro plecă la soldații lui.

— Să hrăniți bine caii, porunci Krzysztof, armele să fie pregătite și de-ndată ce coboară umbra înserării o luăm din loc.

• Spre seara aceleiași zile apăru spaniolul. Era înalt, puternic, agil. Vorbea destul de cursiv franceza. Cedro începu să discute cu el, cercetîndu-l atent din ochi. Ca să se verifice pe sine însuși, îl duse pînă la Gajkoś, căruia îi explică în polonă cine anume este și ce mișiune i se încredințează. Gajkoś îl studie îndelung pe sub sprîncene, pînă intră în vorbă cu el. Totuși nu trase concluzii defavorabile. Spuse numai că omul e voinic, așadar e bine să meargă între ei doi și să nu fie slăbit din ochi.

Don José își puse uniforma unui ulan, care rămăsese în haine de lucru, de grăjdar. Noaptea, pe întuneric, detașamentul ieși pe poartă. La despărțire, Wyganowski îl imploră pe Krzysztof să-l aștepte la Tortosa, dacă i-a venit cumva aprobarea demisiei. Cedro îi făgădui.

DEMISIA

De câteva zile, Krzysztof aştepta la Tortosa venirea lui Wyganowski. Demisia, care zăcuse în cancelaria generalului Chłopicki, i-a fost înmînată spaniolului, iar acesta, îmbrăcat în strai naţional, o duse de îndată la Morella. Cedro îşi prelungea şederea în tranşeele generalului Suchet sub diferite pretexte — doftoricirea cailor, repararea şeilor şi altele de felul ăsta. Totuşi, ziua fixată pentru plecarea lui se apropia vertiginos.

De pe înălţimile La Roqueta se vedea tîrguşorul Tortosa întins chiar pe malul Ebrului. Dincolo de el se întindea un lanţ de munţi stîncoşi, sterpi, înalţi. În apropiere de mănăstirea iezuiţilor, unde staţionau batalionul al treilea polonez şi batalionul regimentului 115, se vedeau şanţurile franceze înconjurînd oraşul. În preajmă, se întindea un brîu de ogoare necultivate, cu care se armonizau în chip ciudat cetatea din centrul oraşului, fortul, de nădejde întărit. De-las-Tenexas, Poarta Podului del Rostro şi sumbrele bastioane ale mănăstirilor Sf. Ioan, Sf. Cruce, ale mănăstirii Carmelitelor şi altele. Departe, spre est, se vedea limpede vechiul fort d'Orléans.

De partea cealaltă a râului, se aflau două batalioane poloneze ale regimentului doi, unde urma să se prezinte Wyganowski. De aceea Cedro se ducea zilnic acolo, trecînd de fortificaţiile ce se întindeau dinspre est, paralel pe ambele maluri ale râului. În a cincea zi de la venirea sa la Tortosa, într-o dimineaţă, cînd Cedro dormea încă în cvartirul camaradului său de arme Rybałtowski, pe La Roqueta, fu trezit cu neaşteptata veste c-a sosit Wyganowski. Krzysztof sări din pat şi începu repede să se îmbrace.

Cel care îi adusese ştirea, adăugă însă după un scurt răstimp :

— A sosit căpitanul, dar nu ştiu cine l-a ucis lîngă tabăra regimentului al doilea.

Krzysztof sări ca împuns de un cuțit. Își pierduse pînă și graiul. Se trînti înapoi pe pat, zăcînd nemișcat, ascultînd vorbe, presupuneri, bănuieli.

Într-un tîrziu, își puse uniforma ca prin vis, își prinse sabia, își aruncă mantia pe umeri și porni spre Ebru. În apropierea taberei regimentului al doilea văzu o mînă de soldați adunați în mijlocul cîmpului. Peste dealuri se întindeau desișuri de agave și tufe sălbatice de iucă. În depărtare, se zăreau munții, golași, brăzdați de crăpături. Era o zi fierbinte de august. Soarele încingea nisipul galben de pe malurile riului și pîrjolea vegetația de la poalele munților. Pe nisipul strălucitor zăcea trupul gol al lui Wyganowski.

Cînd Cedro sări din șa și se apropie de căpitan, văzu două împunsături de stilet sau jungher, drept în inimă, date de o mînă abilă. Ucigașul smulsese de pe victimă veșmîntul spaniol și-l azvîrlise în tufișurile din preajmă. Se grăbise posemne grozav și, trăgînd cămașa peste cap, îi lăsase brațele ridicate în sus. Brațele acelea goale, dezarmate și neputincioase, păreau a cere lui Krzysztof ajutor. Un roi de moschitos, muște și gîze micuțe-micuțe, verzi-cenușii zumzăiau deasupra cadavrului, lipindu-se de sîngele închegat din jurul rănilor. Sub razele arzătoare ale soarelui trupul începuse să se descompună.

Cîte unii dintre soldați își aprinseră pipele și scuipară pe jos. Zăboviră o vreme, vorbiră despre ciudata întîmplare și se îndepărtară. Cedro rămase singur. La capul cadavrului era un bolovan. Se așeză pe el, își sprijini coatele pe genunchi, capul în palme și se uita la fața prietenului. La răstimpuri își plimba privirea prin preajmă. Nisipul uscat, ușor, încins afund, se vedea călcat de tocurile picioarelor, probabil zbătîndu-se în ghearele morții. Acolo luptase probabil cu spaniolul. Dincoace fusese probabil atacat prin surprindere. Acolo l-a lovit. L-a tîrît apoi pînă aici ca să-l dezonzoreze în fața întregii armate. Aici o fi tras de pe el hainele civile...

— Don José... șoptiră buzele.

· Inima începu să i se zbată în piept ca un uliu flămînd și înfricoșător. Sîngele îi năvăli în creier. Dar, treptat,

gîndurile amare îi potoliră revolta. Inima se strînse și su-
fletul reveni iarăși lîngă prietenul mort. În arșița cumplită
trupul se înfierbîntase ca și nisipul. Răspîndea în jur
miasme. •

Krzysztof se ridică și cu pași mari porni spre tabăra
regimentului doi. Acolo văzu că batalioanele se și înco-
lonează pentru a merge la luptă. Ieși în fața frontului și
cu glas sonor le ceru ofițerilor și soldaților să-l răzbune
pe tovarășul lor de arme și să-i înmormînteze trupul des-
puiat. Strigă :

— Soldați, soarele a și-nceput să-l hăpăie, e în ghearele
lui acum. Zace singur în fața voastră, a mii de oameni,
lăsat la voia soarelui necruțător. El nu se va-ndura de
mort și nu-și va domoli fierbințeala. Nisipul s-a încins
sub el de atîta căldură. Trupul i s-a și umflat, iar pielea-i
a-nceput să crape. Țîntarii și muștele îi sug sîngele de
viteaz. Mergeți, soldați, și-i săpați mormîntul. Dați-i, sol-
dați, cinstirea voastră frățească !

Din rînduri îi răspunse un glas :

— Du-te singur și dă-i cinstirea ta ! Și sapă-i mor-
mîntul ! El nu mai e soldat și nu mai este tovarăș. Uită-te
bine : batalioane întregi plecăm acum la luptă, iar el sin-
gur și-a cerut demisia. A primit răsplată ! Lasă-l să pu-
trezească-n arșiță !

Bătură tobele. Batalioanele, pe plutoane, întoarseră la
dreapta și cu pas dîrz porniră în marș spre frontul d'Or-
léans. Deasupra mulțimii de rînduri încolonate străluceau
carabinele. În scurt timp le acoperi praful de pe drum.

Krzysztof se înapoie la prietenul său mort. Își trase
sabia și cu mîină fermă îi împlîntă vîrfurile în rana adîncă
de sub piept. Se lăsă apoi pe piatră și spuse, cu ochii la
cadavru :

— Așa-i, prietene, acest Roncevalles al nostru...

După un timp, se ridică și începu să sape în nisip
mormîntul. La început cu mîinile, apoi cu o schijă de
grenadă descoperită prin apropiere. Era lac de sudoare și
vlăguit cînd totul fu gata, spre seară. Coborî în groapă
cadavrul. Îi încrucișă mîinile pe piept. Îl acoperi pe to-
varășul său cu pămîntul fierbinte al Spaniei, îngîinînd pen-
tru el și pentru sine cîntecul despărțirii, cîntec solitar,
fără cuvinte.

La notăriatul din Kielce se afla de multă vreme testamentul nobilului Nardzewski. Conform actului oficial, proprietarul moșiei Wyrwy își lăsa toată averea mobilă și imobilă nepotului său Olbromski.

Luă sfârșit în Polonia războiul din 1809 și ulanul, cu grad modest de locotenent, urma să se înapoieze cu regimentul lui de la Cracovia la locul de încartiruire pentru iarnă. Dar colegul său Jarzyski, care administra niște bunuri ale statului de la Kielce, întâlnindu-se cu Rafał, îi comunicase vestea îmbucurătoare. Rafał își ceru cât mai repede demisia din armată și grăbi spre Kielce. La deschiderea oficială a testamentului își văzu toate așteptările împlinite. Devenise proprietar de moșie, independent. Deși știa că din moșie nu mai rămăsese decât pământ nelucrat și vreo două-trei căscioare, că nu se putea bizui prea mult pe țărani eliberați, totuși se grăbi, bucuros, să ajungă acolo. Și de cum nimeri în munți, nu-i mai părăsi.

Între timp la Tarniny se mutase bărbatul Zofkăi și luă în mîinile lui frînele gospodăriei, chipurile pentru o vreme numai, pentru a-l mai ajuta pe bătrîn. Rafał își dădea seama însă că numai cu luptă grea ar mai putea scoate de acolo noua familie. De aceea se străduise să ia doar ce se mai putea lua și nu se grăbea deloc să se înapoieze acasă.

La Wyrwy locuise la început în baraca rămasă în picioare după focul pus de nemți, de partea cealaltă a lacului. Își rostuiise o cămăruță în capătul hardughiei și două ierni petrecuse acolo în condiții onorabile. Devenise între timp un vînător pătimaș. Hăițașul Kacper și Michcik, pe care-l luase cu el la Wyrwy, alcătuiau personalul gospodăriei sale : Kacper era ajutor la vînătoare, iar Michcik bucătar, valet și consilier. După un an de la stabilirea sa la moșie, Rafał ridicase șoproane înalte, pe stîlpi de piatră, refăcuse grajdurile, staulele și reparase hambarul. În anul următor, ridicase un nou stăvilar, cu ecluză, pe piloni, și reconstruise moara, iar în primăvara celui de-al treilea an se apucase să ridice casă.

Casă din zadă și brad alb. De multă vreme se aduceau cu căruțele iarna de pe Łysica, Góra Bukowa și Strawczana, stupine uriașe de zadă, fag și brad.

Bîrnele și grinziile tăiate din copaci erau lăsate la uscat peste vară într-un loc sub un umbrar anume făcut. De la Klonów se adusesse șită sănătoasă, iar la Bodzentyn un dulgher și începuse să lucreze la cercevele, uși și uscioare. Toată vara au bubuit securile, iar în iulie se și ridicase casa albă din bîrne, cosoroaba și acoperișul țuguiat.

Rafal își puse tot sufletul în ridicarea acestei case. Nu era copac să nu-l fi cercetat și să nu-l fi ales cu mîna lui în pădure, în timp ce era la vînătoare. Țăranii cărau trunchiurile de pe munte sub ochii lui, le transportau cu căruțele lor acasă și le stivuiău sub umbrar. Urmărea cum erau tăiate bîrnele, cum despicau de o parte latura nordică a copacului, de cealaltă, cea tare, sudică. Urmărea fiecare lovitură de secure, fiecare nod, inimă sau fisură în lemn o pipăia cu mîna lui. Toată primăvara și începutul verii zilele cît erau de lungi le petrecea printre tăietorii de lemne și dulgheri. Se obișnuise să calce prin rumeguș și strujitură de lemn, să audă foșnetul securii la tăierea lătunoaielor, cîntecul subțirel al rîndelelor alunecînd pe fața lemnului, zvonul dălților scobind inima de zadă. Nu era bîrnă să n-o fi săltat laolaltă cu țăranii, nu era sarcină de lemne să n-o fi numărat cu ochiul și cu propria mînă. Se bucura ca un copil cînd din bîrnele groase se ridicau pereții casei. Acolo își punca el temelia noii vieți, ridica pe fundament de piatră pereți trainici, punca cosoroaba din grinzi solide și așternea tavan cum nu se poate mai rezistent pentru a putea ține piept vînturilor și furtunilor. Singur săpase pe bîrnele de sub acoperiș anul și numele său. În sfîrșit, din mormanul de șipci, de căpriori și șindriliă începu să se înalțe acoperișul impunător.

Odată cu lucrările de construcție, Rafal începu să desțelenească pămîntul, să scoată cioturile, să-l curețe de ienupăriș și de bolovani. Cîte ceva din năzuințele fratelui Piotr — nu atît ca exemplu personal ce i-ar fi înrîurit cugetul și voința, cît ca o moștenire inconștientă, instinctivă — i se transmisese și tînărului gospodar Rafal. Din primele zile ale primăverii, pînă toamna tîrziu, pe curăturile din pădure, pe clinele muntoase, fumegau grămezi

de ienupăr smuls din pământ, dat focului laolaltă cu cioturile brazilor. Țăranii eliberați, dar sărmani, trudeau la deștelenire, dezgropau cioturile uriașe de brazi, pini, fagi, arbori foșnitori cîndva. Peste tot zăceau răgălii și rădăcini întortocheate, acoperite cu pietricele de cuarț. Gropile țăranii le astupau sîrguincios cu pământ și le bătătoreau temeinic. Copiii, mai mari și mai mici, adunau pietrele nenumărate și le așezau în grămezi la marginea drumului.

Pământul era pietros pe acolo. Pietre cenușii, tari, rotunde erau peste tot și nu numai la suprafața gliei, dar chiar și sub primul ei străt roditor, acoperit cu mușchi, iarbă, flori de pădure. Tigvele lor pleșuve se arătau din țărînă oriunde-ți aruncaii ochii, oriunde-ți puneai piciorul. Cînd pământul vălurit, răscolit de tîrnăcoape fu atins de fierul plugului, pietrele prinseră să curgă ciorchine, să se dezghioace unele dintr-altele ca nucile din coajă, să se nască sub ochi și să se înmulțească precum gizele. Plugul intrat pe țelină țiuia, scîrțîia, se legăna dintr-o parte într-alta — cu adevărat lupta din răspuțeri. Rupea rădăcini, le tăia firele putrezite, spărgea cuiburile seculare ale pietroaielor. Primele brazde ieșeau strîmbe, arătura fiind ici prea puțin adîncă, colo atît de afundă că fierul plugului intra pînă la vatra de piatră ; pământul își vindea scump fecioria. Pîrloaga se cerea spintecată și slobozită din păienjenişul rădăcinilor, descurcată din vinele și vinișoarele lor fără număr, scăpată de piatra îndărătnică, pe care trebuia s-o cari cu truda șalelor pînă hăt pe marginea drumului.

Veni vara anului 1812.

La sfîrșitul lui iulie, după ce-a secerat secara, Rafal era ocupat pînă peste cap cu deștelenirea pământului. Pe cîmp mai erau în picioare fișii galbene de ovăz. Lunca riului era înconjurată de un briu mare de pământ unde fusese cîndva pădure. Din totdeauna o folosiseră ca pășune pentru vite, Pe acea veche curătură se și înălțară noi lăstărișuri și puieți, mai ales de foioase. Alături de cioturile înalte, năpîrlite de coajă, uscate și albite ca niște oase, întilneai mlădoace dese de alunîș, pîlcuri dese de ulmi și fagi, stejăriș tînăr, luciu ca părul de mînz, desișuri pitorești de tufe sălbatice, ciulini ghimpoși, cît copacii de înalți, peri sălbatici, merișor des perie, muri și păducei. În gropile vechi, acoperite de verdeată, care re-

țineau vlagă, se-nălțară lujere lungi de flori, săgețile brusturelui, baricade inaccesibile de zmeuriș și scaieți. Toată această „pădure străveche“ fumega acum de focuri aprinse în care țărani aruncau mereu noi ramuri, cioturi, buturugi și rădăcini. În umbra spălată de o pulbere de ploaie oamenii munceau cu tragere de inimă și spornic. Fiecare era bucuros să ia parte la minunea ce se-nfăptuia sub ochii lui. N-o să mai fie „pădure străveche“ ! N-o să mai poți merge acolo după fragi, afine, mure, zmeură sau alune !

Rafal își pusese mare nădejde în postața aceea. Se pregătea să semene acolo ovăz pentru cai, plănuind să-și mărească herghelia. Ședea pe un ciot și pufăind din luleaua lui scurtă de lut tocmai se gîndea la viitoarea sa herghelie. Ploaia îi udase oleacă gulerul și spinarea și acum se-ncălzea pufăind pe sub nas, zgribulit și legănat de vise luminoase. Fumul focurilor aprinse, aromit cu ienupăr, se tîra peste cîmpul deștelenit și peste primele brazde răsturnate. Michcik, care trudea pe aproape, laolaltă cu țărani năimiți, tuși, se-ndreptă din șale... mormăind ceva.

— Ce tot spui acolo ? întrebă locotenentul, fără să-și ia luleaua din gură.

— Am onoarea... să... vă... raportez...

— Ce-mi raportezi, bătrîne austriac ?

— Vă ra-raportez... că... că... vine... ci-cine... va...

— Ai înnebunit au ce ? Oaspeți la mine ?

— Așa... se vede, că vin la vale... de pe munte... oas...peți.

— Că bine zici ! Vine cineva... cu trei cai la trăsură...

— Nu-i... tră...trăsură de pe-aici... e 'cra-co-viană...

— Zău c-așa-i ! Trăsură cracoviană. Și ce 'cai minunați...

De pe munte cobora încet peste pietre, gropi și hîrtoape o trăsură trainică. Se vedea de departe că-i stropită toată cu noroi. O pereche de cai voinici trăgeau la oiște, iar un al treilea la ceatlău. În trăsură se vedea un călător învelit într-o burcă. Rafał nu-l slăbea din ochi. La un moment dat strigă :

— Ei, Michcik, ei ! N-o fi cumva pan. Cedro acela de vine la noi în ospeție ?

— Cum să știu dacă nu l-am văzut în ochi nicio dată ?

— Ei, măi Michcik !

Trăsura se apropia tot mai mult. Rafał se urcă pe ciot. Călătorul îl zări și își duse lornionul la ochi. Rafał nu mai avu nici o îndoială.

— Krzysztof ! Krzysztof ! strigă în gura mare.

Alergară unul spre altul și se îmbrățișară fără nici un cuvânt.

Peste o clipă, Rafał ședea în trăsură alături de prietenul său, mergînd spre Wyrwy, la conacul lui. Lui Michcik îi spuse să se urce pe capră. Rafał nu se mai sătura să-l privească pe Cedro, care dintr-un tînăr zvelt se preschimbase într-un bărbat vînjos, cu mustăți stufoase, cu vîrfurile răsucite-n sus, cu gesturi repezite de soldat. N-a-pucă trăsura s-o ia din loc, că Rafał și începu să-l asalteze cu întrebări peste întrebări :

— De unde vii acum, frate ?

— De acasă.

— Te-ai întors de mult ?

— Încă în martie regimentul nostru trecuse peste Pirinei. Din Franța i-am luat-o înainte cu diligența...

— Cînd ai sosit la Olszyna ?

— Abia în iunie.

— Tot timpul ai fost lingă taică-tău ?

— Pînă mai adineauri. Abia am izbutit să scap.

— Dar ai un cal pe cînte, fir-ar să fie ! Asta da cal ! nu se putuse stăpîni Rafał, privind calul ce trăgea la cătlatu.

— Din Iberia... l-am mai hrănit puțin la Olszyna, răspunse Cedro cu modestie.

— Frumos cal !

— Trebuia să-mi iau un cal bun pentru o asemenea expediție.

— Ce expediție ?

Krzysztof îl privi pieziș și-i răspunse :

— În marele război.

— Ei da, înțeleg, îngăimă Rafał. Eu stau cam departe de lume.

— Într-adevăr, te-ai ascuns în pădure, că abia am izbutit să te descopăr..

— Deci vrei să pleci iar ?

— Rîzi, frate, glumești ? Păi la sfîrșitul lui iunie corpul nostru de armată, al cincilea, a trecut granița.

— Habar n-am de nimic. Stau aici, ți-am spus, peste munți și păduri, nu văd pe nimeni... de unde vrei să știu ?

— Păi d-aia am și venit anume după tine. Am făcut un mare ocol de pe drumul de la Radom.

— Mă bucur... mă bucur foarte mult... mormăi Olbromski nesincer. Și ce-ai de gând să faci mai departe ? Când și unde pleci ?

— Măine, bineînțeles, prin Pulawy la Lublin. După cum am aflat la Kielce, armata noastră a pornit de la Serock și Pultusk prin Lomża și Augustów la Mir. Dar pe unde-o fi regimentul nostru al șaptelea, habar nu am. Izbutești să te pregătești pînă măine de drum ?

— Eu ? strigă Rafal. Ce-ai înnebunit ? Uită-te ce de lucru am aici ! Ridic casă !

— Ridici casă ! izbucni Cedro într-un rîs atît de sonor, că Rafal se și minie. Totodată însă i se făcu și rușine.

— Da cum crezi ! se rățoi el. Am moștenit pămînt, trebuie odată și-odată să mă pun pe treabă. Ce, vrei să tai frunză la cîini veșnic ?

— Te pui pe treabă, cînd cu toții plecăm la marele război ? Șaptezeci de mii de polonezi s-au înrolat...

Lui Rafal aproape că-i venea să plîngă. I se făcu deodată milă de toate aceste pîrloage, ogoare, zăplazuri. Se uită la casa ce alburea în zare printre copaci rămuroși.

— Și cînd vrei să pleci ? întrebă.

— De cum ești gata. Chiar și măine.

— De cum sînt gata !... Păi, eu n-am...

— Ce n-ai ?

— Cai... mormăi Rafal.

— L-ați putea lua pe Samo... Samo... silek, se amestecă Michcik, întorcîndu-se spre ei pe capră.

— Taci, prostule ! Ia-ți-l tu pe Samosilek !

— Da... să trăiți !

— Cine-i el ? Grăjdarul tău ?

— Asta-i Michcik, care l-a slujit încă pe fratele meu, Piotr.

— Michcik... spuse Cedro cu respect. Am auzit despre tine, frate, multe lucruri frumoase. Vii și tu la război ?

— Păi, dacă merge și cuconașul...

— Da ce-ai făcut tu cît am fost noi în luptă ?

— A slujit la austrieci împotriva noastră ! Se grăbi să spună Rafał, mînios dintr-o dată pe bătrîn.

— La naiba ! exclamă Cedro.

— Dați-mi voie să vă sp-spun, pane sublocotenent... mormăi soldatul. De șa-șase ori am de-dezer... de trei ori m-au bă-bătut la stroi, m-au pus în lanțuri... m-au dus la ju-ju-decată... N-am izbutit s-o șterg la ai noș-ștri...

— A trecut de partea polonezilor abia la Sandomierz... adăugă Olbromski. Acum e vechil pe moșia mea.

— Va să zică, Michcik, de dragul lui ți-ai părăsit me-leagurile natale ?

— N-avusei încotro, c-a fost mult țeleniș p-aici, iar domnia-sa-i om tînăr.

— Ei, și-ți place aici, în munți ?

— Păi nu-i rău aici... Locuri frumoase. Numai că...

— Numai că...

— Numai că nisip e cam puțin.

— Nisip puțin ?

— Piatră multă, da nisip, să zic drept, puțin.

— Așadar, veniți amîndoi cu mine la război ! spuse deodată Cedro, schimbînd tema discuției. Va fi un răz-boi mare ! Război între războaie.

— Eu fac ce zice pan locotenent... Mi l-a și dat pe Samosiłek... să-l încălesc...

Rafał tăcea posomorît. Într-un tîrziu, fără a se uita la prieten, spuse :

— Vin și eu... fir-ar să fie !

Se apropiau de casă. De cum coborîră, se duseră la grajd să vadă caii și să aleagă pentru Rafał unul bun de călărit.

CUVÎNTUL DE ONOARE

Pe la jumătatea luni august, corpul de armată, comandat de prințul Józef Poniatowski, făcu joncțiune lângă Orsza cu marea armată.

Acolo au fost trecute în revistă trupele. Cedro și Rafał Olbromski sperau să-l vadă pe împărat. Și într-ade-văr l-au văzut. Într-o zi cu vînt, l-au zărit prin pîcla

dimineții departe, departe, pe malul abrupt, stînd nemișcat. În spatele lui străluceau uniforme ofițerilor din statul său major și ale celor din garda călare, încordați în șa. Trupele ce defilau jos pe cîmp de cum zăreau mîndirul cenușiu și tricornul simplu, fără nici un fel de pozoabă, înălțau în cor urale răsunătoare, asemeni unor salve de tun. Treceau regimentele franceze, olandeze, italiene, germane, poloneze... Toate privirile erau ațintite asupra bărbatului scund, vînjos, în uniformă cenușie cu umerii drepți.

Krzysztof nu-și lua ochii de la el. Vede aieva împlinit marele vis al vieții sale. Împăratul și-a ținut cuvîntul dat la Madrid celui mai vîlăguit dintre soldații săi, murind pe cîmp răpus de rană. Pentru a-și ține acest cuvînt, a adunat regimente întregi, le-a echipat, le-a hrănit și le-a pornit în marș. A unit în jurul său popoare nenumărate...

Statul-major s-a retras cîțiva pași. S-a adus calul șarg arab. Împăratul a încălecat și a coborît de sus.. Garda călărea înainte, suita în urma lui, iar după suită iarăși garda. Regimentele se opriră din defilare, se desfășurară în linie, se regroupară în careuri și lungi coloane. Napoleon trecea încet prin fața frontului, plimbîndu-și privirea peste șirurile de oameni în uniforme, ca peste niște valuri de pămînt fără viață, peste palisade de lemn, șanțuri de piatră. Fața îi era rece, sumbră și nepăsătoare ca un bloc de piatră. Privirea trecea de la un chip la altul, peste ochi-mii ațintiți asupra lui ca peste un drum neînsuflețit. Ochii teribili, în care milioane de oameni s-au deprins să vadă numai bucurie sau minie, erau în clipa aceea indiferenți, reci, încetoșați de măreția gîndurilor duse departe.

Mîna trage dirlogii, buzele aruncă o comandă. Împăratul se oprește. Își înalță privirea. Se uită la regiment. Vede fiecare chip, se uită la ele rînd pe rînd. Întîlnește ochii lui Krzysztof Cedro ațintiți asupra sa, ochi încremenți în credință ostășească, juruită. În privirea neînduplecată a împăratului o secundă se aprinde o sclipire, ca o scăpărare îndepărtată într-un nor întunecat, fără formă, fără chip. Amintirea s-a întrupat în vie imagine. O umbră de zîmbet, ușor trist, trece peste chipul de granit...

DRUMUL ÎMPARATULUI	5
PESTE MUNȚI	31
„SIEMPRE EROICA“	43
LUPTA	89
VEDENII	97
VAL DE PEÑAS	106
PE MALUL RIULUI RAWKA	112
LA VARȘOVIA	164
CONSILIUL	171
ȘANȚUL	181
LA CURTEA VECHE	199
SANDOMIERZ	208
ODAIA DIN COLȚ	223
LÎNGĂ LYSICA	228
PRINTRE RUINE	236
POSTUL	244
DEMISIA	253
CASA	256
CUVÎNTUL DE ONOARE	262

Lector : OLGA JORA
Tehnoredactor : ION ANTONESCU

Bun de tipar : 10. 04. 1985. Coli tipar : 16,5.

Tiparul executat sub cd. 5019/85 la
ÎNȚREPRINDEREA POLIGRAFICA
BACĂU

Str. Mioriței nr. 27

„Un roman excepțional, incântător, neobișnuit. Rămân uneori pur și simplu incremenită de uimire — atât de nemaîntîlnită, de-a dreptul fantastică este bogăția de tablouri și de limbaj pe care o conține. Iată cine cunoaște natura, și cum știe s-o zugrăvească... Dumnezeu ! Iar pe lîngă toate acestea — o manieră nouă, inedită de a percepe ; unele emoții pe care ți le transmite sînt atât de puternice și de profunde, încît te pătrund pînă în măduva oaselor. Se știe că (Zeromski) este un mare scriitor, dar aici s-a întrecut pe sine de zece ori...”

ELIZA ORZESZKOWA
(1904)